

**T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

**TÜRK DÜNYASI EFSANELERİNDE “SU
ÇIKARMA” MOTİFİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

EMİNE NUR ATA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN

KONYA- 2018

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	EMİNE NUR ATA
	Numarası	168107011014
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI / TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	PROF.DR. ALİ BERAT ALPTEKİN
	Tezin Adı	TÜRK DÜNYASI EFSANELERİNDE "SU ÇIKARMA" MOTİFİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ..... başlıklı bu çalışma 26/06/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof.Dr. ~~A. Berat~~	Ali Berat ALPTEKİN	
2	Prof. Dr.	Sihan GÖVEN	
3	Dr. Öğretim Üyesi	Aziz AYVA	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emine Nur ATA		
	Numarası	168107011014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	+	
		Doktora		
Tezin Adı	Türk Dünyası Efsanelerinde “Su Çıkarma” Motifi Üzerine Bir Araştırma			

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası
Emine Nur ATA

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emine Nur ATA		
	Numarası	168107011014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	+	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ali Berat Alptekin		
Tezin Adı	Türk Dünyası Efsanelerinde “Su Çıkarma” Motifi Üzerine Bir Araştırma			

ÖZET

Bu çalışma, Türk Dünyası efsanelerinde “*su çıkarma motifi*” ve motifin dinî-mitolojik kökenini ele almaktadır. Halk anlatıları arasında, günlük hayatın ve inanmaların en yoğun şekilde yansıdığı tür olan efsane metinlerinde, su çıkarma motifinin incelenmesi Türk kültürü ve inançlarının bütün olarak incelenmesine yardımcı olacaktır.

Çalışmanın *Giriş* bölümünde araştırmanın konusu, araştırmanın amacı, araştırma konusuyla ilgili belli başlı çalışmalar, araştırmanın yöntemi, veri analizi ile ilgili bilgi verilmiştir. Efsane kavramı ve tanımı, efsane üzerine yapılan çalışmalar belirtilmiştir.

Birinci Bölüm'de, Türk kültürü ve inancında *su kültü* ele alınmış, su ile ilgili inanmalar mukaddes kitaplara göre ve Türk inancına göre değerlendirilmiştir.

İkinci Bölüm, iki ana başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklarda su çıkarma motifinin mitolojik kökeni ve dinî kökeni ele alınmıştır. Alt başlıklarda efsane örnekleri incelenerek, kökeni tespit edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü Bölüm'de su çıkarma sebepleri ve su çıkarma yöntemleri tablo şeklinde verilmiş, incelenen 101 metin alfabetik sıra ile tabloda gösterilmiştir.

Dördüncü Bölüm'de çalışmada incelenen efsane metinleri, alfabetik sıra ile verilmiştir.

Sonuç kısmında önceki başlıklarda ele alınan konulara göre değerlendirmeler yapılmış, su çıkarma motifinin kökeni ile ilgili genel çıkarımlar yapılmıştır.

Çalışma; metinlerin alfabetik olarak verilmesi, ekler bölümünde yer alan efsanelerin kaynakları ve efsane adları dizini ile son bulmaktadır. Yararlanılan kaynaklar son kısımda verilmiştir.

Author's	Name and Surname	Emine Nur ATA		
	Student Number	168107011014		
	Department	Turkish Language and Literature		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	+	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Ali Berat Alptekin		
Title of the Thesis/Dissertation	A Study On The Water Extraction Motif İn Turkish World Legends			

ABSTRACT

This work deals with *water extraction pattern* and this pattern's religious-mythological origin in Turkish myths. In public statements, the investigation of water extraction pattern in myth texts which are the most intensely reflected type of daily life and beliefs will help investigation of Turkish culture and beliefs as a whole.

Introductory chapter of the work includes topic of the investigation, goal of the investigation, certain researches about the investigation's topic, strategy of the investigation and data analysis. Also, in this chapter conception and definition of myths and studies on myths are mentioned.

In first chapter, *cult of water* in Turkish culture and beliefs are handled. Beliefs about water are evaluated according to holy books.

Second chapter consists of two main titles. In these titles, water extraction pattern's mythological and religious origin are handled. In subtitles, it is tried to determine myths' origin by examining their examples.

In third chapter, reasons of water extractions and strategy of water extractions are shown on a table. 101 texts which are examined are presented in alphabetical order on the table.

In fourth chapter, the legend texts examined in the study are given in alphabetical order.

In conclusionpart, the evaluation is made according to the topics that hadled in previous titles and a general assesment is made related to origin of water extraction.

This work ends with alphabetical list of texts, myths'sources in appendices section, legendary names index and sources that is benefited.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ	1
GİRİŞ	3
1.ARAŞTIRMA HAKKINDA	3
1. 1. Araştırma Konusu ve Problemi	3
1. 2. Araştırmanın Amacı	3
1. 3. Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve ve Konuyla İlgili Belli Başlı Araştırmalar	3
1. 4. Araştırmanın Önemi	4
2.YÖNTEM	4
2. 1. Araştırma Yöntemi	4
2. 2. Evren ve Örneklem	5
2. 3. Veri Toplama Araçları	5
2. 4. Veri Analizi	5
3. EFSANE KAVRAMI VE TANIMI	9
4. EFSANE ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	12
BİRİNCİ BÖLÜM: SU KÜLTÜ	18
1. 1. MUKADDES KİTAPLARDA SU	18
A. KUR'AN- I KERİM'DE SU ÇIKARMA MOTİFİNE KAYNAKLIK EDEBİLECEK ÖRNEKLER	18
B. TEVRAT'TA SU ÇIKARMA MOTİFİNE KAYNAKLIK EDEBİLECEK ÖRNEKLER	24
C. İNCİL'DE SU ÇIKARMA MOTİFİNE KAYNAKLIK EDEBİLECEK ÖRNEKLER	32
1. 2. TÜRKLERDE SU KÜLTÜ	36
A. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK İNANCINDA SU	36
B. İSLÂMÎ DÖNEM TÜRK İNANCINDA SU	46
İKİNCİ BÖLÜM: TÜRK DÜNYASI EFSANELERİNDE SU ÇIKARMA MOTİFİNİN KÖKENİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER	49
2. 1. SU ÇIKARMA MOTİFİNİN MİTOLOJİK KÖKENİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER .	49
2. 2. SU ÇIKARMA MOTİFİNİN DİNÎ KÖKENİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER	72
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SU ÇIKARMAK İÇİN KULLANILAN YÖNTEMLER, ARAÇLAR VE SU ÇIKARMA SEBEPLERİ	92
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: EFSANE METİNLERİ	100
1. Ağası Babanın Bulağı	1001
2. Akşemseddin'in Asâsının Kabri Tayin Etmesi	102

3.	Ali Cebbar	103
4.	Aliköy İsmi.....	104
5.	Arsıyan'ın Taşları.....	105
6.	Asa Suyu.....	106
7.	Asi Nehri I.....	107
8.	Balıkli Suyu.....	108
9.	[Bolu İlinde Yer Alan Ölümsüzlük Suyu].....	109
10.	Canavar Bulağı	110
11.	Çarbakr Arkı.....	111
12.	Çardari	112
13.	Çavuşbaşı Dede Efsanesi.....	113
14.	Çelkaniler (Kırk Çeşmeler)	114
15.	Çeltek Baba	115
16.	Çengerli Osman Efendi	116
17.	Çeşme-i Eyyüb	117
18.	Çoban Baba	119
19.	Çukurköy Efsanesi	121
20.	Derme Suyu.....	122
21.	Düldülözü	123
22.	Dümbüldek Suyu Ve Şeyh Abdurrahman Efsanesi.....	124
23.	Gazemir	125
24.	Gelin Pınarı.....	127
25.	Hacet Çeşmesi	128
26.	Hacı Abdullah Halife.....	129
27.	Hacı Bektaş ve Ahi Evren	130
28.	Hacı Bektaş Veli'nin Bedehşan İlini Fethetmesi.....	131
29.	Hacı Bektaş Veli.....	133
30.	Hacı Bektaş-ı Veli Ve Horasan'dan Gelen Su.....	134
31.	Hacı Bektaş-ı Veli Ve Zemzem Suyu	135
32.	Hacım Pınarı.....	137
33.	Halil Evliya.....	138
34.	Hasan Şeyh Hazretleri-2.....	140
35.	Hasan Şeyh Hazretleri-5.....	141
36.	Hoca Ubban Kuyusu	142
37.	Hocantı'daki Değirmenin Suyu Efsanesi	143
38.	Horasan Baba- Çoban Dede	144

39. Hüseyin Gazi	147
40. Ilıcaksu- Sarıkız.....	148
41. İnoluk Efsanesi	149
42. Kalecik.....	150
43. Karapınar Köyü	151
44. Kırk Çeşmeler 1.....	152
45. Kırk Çeşmeler (Çelkani) 2.....	153
46. Kırkpınar Efsanesi.....	154
47. Kızılgeçit Efsanesi I	155
48. Kızlar Sinisi.....	156
49. Kocabunar	157
50. Koşabulak.....	158
51. Kurt Kazan, Tanrı Kazan.....	159
52. Kutsal Su	160
53. Mağaras Dede.....	161
54. Maşallah	162
55. Meçhul Evliya	163
56. Melmetun.....	164
57. Menteşe Şeyh ve İbrahim Şeyh	166
58. Merkez Efendi	167
59. Murat Dede.....	168
60. Olucak Çeşmesi.....	169
61. Ömer Kaplıcası Efsanesi	170
62. Palvan Ata'nın Asası	171
63. Paşa Pınarı	172
64. Pınarbaşı Adı	174
65. Pîr Ahmet Çelebi.....	175
66. Pîr Ahmet Çelebi İkinci Varyant.....	176
67. Pîr Ahmet Çelebi Üçüncü Varyant.....	177
68. Pisili Hoca	178
69. Sandıklı Ziyareti Efsanesi.....	179
70. Sarı Halife-4	180
71. Sarı Su Efsanesi.....	181
72. Sarılık Evliyası	182
73. Saru Saltuk	183
74. Seydişehir	184

75. Sultan Şeyhmus	185
76. Sulukaya	186
77. Sütluçe'deki Çınar Ve Yanındaki Suyun Efsanesi	187
78. Şeyh Abdurrahman-ı Erzincani	188
79. Şeyh Ali Semerkandi'nin Pınarının Efsanesi	189
80. Şeyh Azim II	190
81. Şeyh Kasım III.....	191
82. Şeyh Muhammed Abbari Ve Yoğurtpazarı'ndaki Suyun Efsanesi	192
83. Şeyh Şaban-ı Veli 3.....	193
84. Şeyh Şaran Ziyareti	194
85. Şeyh Zekeriya.....	195
86. Taş Kesilen Çoban.....	196
87. Taş Olan Kervan.....	197
88. Tomara Şelalesi	199
89. Tödürge Gölü	200
90. Ulupınar.....	201
91. Üç Kardeşler Hamamı	202
92. Üç Şehitler Efsanesi	204
93. Üçbulak	205
94. Veli Dede Türbesi	206
95. Yaban Gülü.....	207
96. Yedi Kardeş.....	208
97. Yeniköy Ayazması	209
98. Yenişehir Gölü	210
99. Yeşil Su	211
100. Zeynel Abidin Efsanesi	212
101. Ziyaretli Ziyareti.....	213
SONUÇ	214
EKLER	217
A. EFSANELERİN KAYNAKLARI.....	217
B. EFSANE METİNLERİNİN COĞRAFÎ DAĞILIMI	225
KAYNAKÇA	231
ÖZGEÇMİŞ	236

ÖN SÖZ

Halk edebiyatı ve halk edebiyatı ürünleri, içinde yaşadığımız toplumu doğru anlayabilmek için ilk bakmamız gereken kaynaklardır. Türkiye’de halk edebiyatı ve halk bilimi çalışmaları Avrupa’dan neredeyse yüz yıl sonra; Ziya Gökalp, Fuat Köprülü ve Rıza Tevfik Bölükbaşı aracılığı ile başlamıştır. O tarihlerden bu güne, halk bilimi ve halk edebiyatı alanında çok sayıda çalışma yapılmış; bu çalışmalar ise sonradan yapılan her çalışmaya basamak olma niteliği göstermişlerdir.

Bir milletin sahip olduğu tüm değerler, çeşitli yollarla halk edebiyatı ürünlerine yansımış ve bu ürünler aracılığı ile gelecek nesillere aktarılma şansı bulmuştur. Teknolojinin günümüzdeki kadar gelişmediği, halkın eğlence ihtiyacının kahveler, köy odaları ya da evlerin salonlarında karşılandığı dönemlerin en önemli anları, şüphesiz masal, efsane, destan, halk hikâyesi türlerinin anlatıldığı zamanlardır. Döneme göre bu ürünler ya özel anlatıcılar (masal anası, âşık, destancı) ya da aile büyükleri tarafından anlatılarak hem güzel zaman geçirmek hem de yeni nesle toplumsal değerleri öğretmek amaçlanmıştır.

Halk edebiyatı ürünleri arasında *efsaneler* ayrı bir yere sahiptir. Dinî unsurları içinde barındırması ve inandırıcı olma özelliği ile diğer türlerden ayrılan *efsane* yaşatıldığı toplum için kutsal sayılan her değeri içinde bulundurabilir. Anlatılan bir efsane ile bölgenin tarihî ve coğrafi güzellikleri tanıtılabilir, iyi ve kötü kavramları gizil öğrenme ile bireylere öğretilir, açıklanamayan olaylara kaynak bulunabilir.

Toplumun kültürel yapısını dikkatli bir inceleme ile efsane metinlerinde bulmak mümkündür. Çalışmanın amacı Türk efsaneleri içerisinde “*su çıkarma motifi*” nin dinî ve mitolojik kökenlerini tespit etmektir. Benzer çalışmalar, farklı motifler üzerinden yapıldığı takdirde Türk Dünyası’nın kültürel birliği tespit edilebilecek ve metinlere kaynak olan değerler kalıcılığı yakalayabilecektir.

Bu amaç doğrultusunda şekillenen çalışmanın *Giriş* kısmında daha önce yapılan çalışmalar doğrultusunda efsane kavramı değerlendirilmiştir. Alt başlıklarda *efsane* kavramı ve tanımı üzerinde durulduktan sonra, daha önce efsane üzerine yapılan ilmî çalışmalar alfabetik olarak verilmiştir.

Birinci Bölüm’de *su çıkarma motifine* kaynaklık edebilecek inanma ve değerlendirmeler verilmiş, İslamiyet öncesi ve sonrası Türk kültüründe suyun önemi ele alınmıştır.

Su çıkarma motifi çalışmanın *İkinci Bölüm*'ünde mitolojik yönden ele alınmış ve ilgili efsanelerde yer alan mitolojik unsurlar değerlendirilmiştir. Türk mitolojisinde yer alan, günümüzde de yaşamaya devam ettiğine inandığımız unsurlar, efsane metinleri üzerinden incelenmiştir. Aynı başlık altında efsane metinlerinde yer alan dinî unsurlar değerlendirilmiş ve bu unsurların metinlerde ne şekilde işlendiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Su çıkarma motifinin şekillenmesinde aracı olan yöntemler ve su çıkarmaya sebep olan olaylar, çalışmanın *Üçüncü Bölüm*'ünde tablo üzerinden gösterilmiş ve karşılaştırma yapmak amaçlanmıştır.

Çalışmada değerlendirilen yüz bir efsane metni alfabetik sıra ile *Dördüncü Bölüm*'de verilmiştir.

Sonuç Bölümü'ünde incelenen efsane metinlerinin kökeni hakkında değerlendirme yapılmış ve hangi metnin din kaynaklı, hangi metnin mitoloji kaynaklı olduğu konusunda dikkate alınacak unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma *Ekler* ve *Kaynakça* başlıkları ile son bulmaktadır. Güçlü bir kültür ve kültürel birlikteliğe sahip Türk milletinin halk anlatılarındaki benzer ya da ortak unsurlar tespit edilerek gelecek nesillere aktarılması daha kolay olacaktır.

Hem bu çalışma sırasında hem de eğitim hayatım boyunca en büyük destekçim olan sevgili annem Hafize Ata, babam Musa Ata, kardeşim Esat Ata'ya teşekkürü borç bilirim. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında en büyük etken onların desteği ve sonsuz anlayışıdır. Ayrıca Halk Edebiyatı alanında çalışmaya başladığım ilk günden bu aşamaya kadar; her zaman yanımda olan, hem bilgi birikimi hem de anlayışı ile severek çalışmamı sağlayan, değerli hocam ve aile büyüğüm Prof. Dr. Ali Berat Alptekin'e varlığı ve desteği için sonsuz teşekkür ederim. Çalışmanın çeşitli aşamalarında desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Doç. Dr. Selçuk Peker ve Dr. Öğretim Üyesi Aziz Ayva'ya da tüm yardımları için teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimim boyunca varlıkları ile güçlü kalabilmemi sağlayan hocam Ali Doğan, arkadaşlarım Zehranur Sanioğlu Tanış, Kübra Merve Taş, Armağan Yücel, Ahmet Tevfik Eken, Rabia Nur Ata, Yüksel Değirmencioğlu, Salih Köse, kuzenim Emine Kula'ya destekleri için teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA

1. 1. Araştırma Konusu ve Problemi

Türk halk anlatıları arasında birçok kültürel unsuru aynı anda içerisinde bulunduran türlerden birisi de efsanedir. Efsane hakkında çeşitli çalışmalarda farklı ancak birbirine zıt olmayan tanımlar yapılmıştır. Türk milleti için hem mucize hem keramet hem de eski inançlardan izler barındıran efsanelerde “*su çıkarma motifi*” önemli bir yere sahiptir. Yaşamın çeşitli unsurları insanların yazılı ve sözlü anlatımlarında kendisine yer bulmuştur. Bu unsurlardan belki de en önemlisi sudur. İnsanlar tarihin ilk zamanlarından bu güne suya saygı duymuş, yaşamını suyun etrafında şekillendirmiş, yeri gelmiş suyu kutsamış hatta son zamanlarda çeşitli sebeplerle tükenen suyu korumak için önlemler almıştır.

Bir bölgede su kaynağının olması veya olmaması toplum hayatı üzerinde önemli etkilere sahip olmuştur. İçinde birçok unsuru barındıran efsaneler de toplumun su kaynağına sahip olma veya olmama problemi üzerine çeşitli açıklamalar yapma işlevine sahip olmuştur.

1. 2. Araştırmanın Amacı

Türk milletinin tarih sahnesinde var olduğu ilk zamanlardan günümüze kadar, halk anlatıları arasındaki en inandırıcı ve canlı türlerden biri efsanelerdir. Çalışmamızın amacı Türk Dünyası efsanelerinde su çıkarma motifinin kökeni, efsanelerde bu motifin nasıl işlendiği, bu efsanelerin halk arasında inandırıcılığını bu güne kadar nasıl koruduğunu tespit etmektir.

Yapılan karşılaştırmalar sonucunda Türk milletinin efsanelerindeki ortak ve farklı yönler; bu motif üzerinde tespit edilecek, bu yönlere etki eden çeşitli faktörler doğrultusunda motifi içeren efsanelerin kökeni tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. 3. Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve ve Konuyla İlgili Belli Başlı Araştırmalar

Çalışmaya konu olan Türk Dünyası efsaneleri, halk edebiyatı çalışmalarının hem Türkiye hem de diğer Türk toplulukları arasında ilk çalışılmaya başlandığı tarihlerden itibaren çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır. Türkiye de efsane üzerine yapılan çalışmaları sıralayacak

olursak: Fuat Köprülü, Bahaeddin Ögel, Pertev Naili Boratav, Saim Sakaoglu, Ali Berat Alptekin, Sedat Veyis Örnek, Hikmet Tanyu, Ahmet Yaşar Ocak, Bilge Seyidoğlu, Mehmet Naci Önal vb., isimler sayılabilir.

Ayrıca Türkiye dışında, Türk Dünyası diye tanımlayabileceğimiz coğrafyalarda da efsaneler üzerine hem Türkiye’de hem de o coğrafyada çeşitli çalışmalar ve araştırmalar yapılmıştır.

1. 4. Araştırmanın Önemi

İçinde bulundurduğu motiflerle, inandırıcı olma özelliği ile toplumun yaşantısı ve değerleri ile ilgili önemli kültürel kaynaklardan olan efsaneler üzerinden, Türk milletini yaşantısında sürekliliğe sahip unsurları tespit etmektir. Çeşitli coğrafyalarda yaşatılan efsane örnekleri incelenerek çalışmaya konu olan motifin kökeni araştırılmıştır. Bu motifin hem tarih hem de coğrafi koşullar ile ilişkisi, bu ilişkinin efsane üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Türk milletinin farklı koşullarda aynı veya benzer değerlere sahip bir yaşam sürdürdüğü de çalışma ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.YÖNTEM

Çalışmada efsane kavramı ve metinleri üzerine yapılan çalışmaların incelenmesi ile başlamıştır. Çalışmaya konu olan motif önce Türkiye’den derlene efsanelerde, daha sonra Türk Dünyası efsanelerinde taranarak benzerlikler ve farklılıklar Tarihi-Coğrafi Fin yöntemi doğrultusunda tespit edilecektir.

Bu benzerlikler ve farklılıklar doğrultusunda su çıkarma motifini konu alan efsanelerin kökeni; kitaplar, yüksek lisans ve doktora tezleri, makale, bildiri ve çeşitli yayınlar incelenerek tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. 1. Araştırma Yöntemi

Çalışmada öncelikle çeşitli coğrafyalardan derlenmiş efsane metinleri incelenecek, motifin yer aldığı efsaneler tespit edilecektir. Ortak motifli bu efsanelerin kökeni hem halk kültüründe hem de inançlarda aranarak sonuca ulaşılabilecektir.

2. 2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni Türk Dünyası efsane metinleridir. İçerisinde toplum hayatına dair birçok unsuru barındıran bu metinler temel alınacaktır. Örneklem ise efsane metinleri arasında su çıkarma motifini barındıran efsanelerdir.

2. 3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçlarından ilki efsane metinlerinin bulunduğu çeşitli kitaplar ve tezlerdir. Daha sonra bu kaynakları makaleler, bildiriler ve araştırma metinleri takip etmektedir. Son olarak hem motif hem de efsaneler ile ilgili derleme çalışmalarısıyla elde edilmiş bilgiler kullanılacaktır. Ayrıca konuyla ilgili derleme çalışmalarımız da olacaktır.

2. 4. Veri Analizi

Toplanan ve motif doğrultusunda tasnif edilen metinler, halk bilimi inceleme kuram ve yöntemleri doğrultusunda incelenecektir.

Yaşamın kaynağı olan su, insanın ortaya çıkardığı her sanat eserinde çeşitli şekillerde yer almıştır. Yaşamını ve varlığını “*anâsır- erbaa*” diye adlandırılan dört unsura borçlu olan insanoğlu; inanmalarında, edebî eserlerinde, halk anlatılarında, dinî ve büyüsel uygulamalarda bu dört unsura yer vermiş ve bu şekilde onlara gereken kutsallığı atfetmiştir.

Halk edebiyatı, toplumun sahip olduğu değerleri gelecek kuşaklara aktarmasının en güzel araçlarından birisidir. Yaşanılan dönemde insanlar neye inanıyor, neyi seviyor, neden korkuyor, neleri kutsal olarak kabul ediyor, bir arada yaşarken hangi toplumsal normlara itaat ediyor, nasıl üzüliyor, nasıl seviniyor? Bu soruların hemen hemen hepsine halk edebiyatı ürünlerinde cevap bulmak mümkündür.

İnsanlar yeryüzünde yaşamaya başladıkları ilk günlerden beri, doğada var olan çeşitli unsurları ve bu unsurların var olma sebeplerini merak etmişlerdir. Bu merak söz konusu unsurun insan hayatı üzerindeki etkisi ile doğru orantılı olarak artmış ya da azalmıştır. Zamanla bilim ve teknoloji çeşitli sorulara cevap bulmuş olsa da, halk düşüncesi bu cevapları yeterli bulmamış ve kendi inanmaları doğrultusunda, geçmiş ve günümüzün değerlerini bir araya getirerek açıklama yolunu tercih etmiştir.

Su insan hayatının hemen hemen her safhasında varlığı ya da yokluğu ile önemini hissettirmiştir. Teknoloji günümüzdeki durumuna gelmeden önce, insanlar büyük su

kaynaklarını aşılmaz ve sonsuz görmüşler, suyun varlığı ve yokluğunun hayatlarında etkisini derinden yaşamışlardır. Hayatlarını devam ettirebilmeleri için bu denli öneme sahip olan suya hem inançlarında hem de ortaya koydukları eserlerde yer vermişlerdir.

Birçok toplumun yaratılış efsanelerinde, evrenin ve insanın yaratılışında diğer öğelerle birlikte su da önemli bir yere sahiptir. Dünya ve insanın varoluşu su temelinde başlamakta ve şekillenmektedir. Bu durum en eski medeniyet olan Sümerler olduğu kadar (Kramer, 1999: 86), daha geç dönemlerde ortaya çıkmış toplumlar için de böyledir.

Türk milleti tarih sahnesinde ortaya çıktığı zamanlardan günümüze kadar ortaya koyduğu tüm eserlerde doğa ve doğada bulunan unsurlara çeşitli şekillerde yer vermiştir. Bu durumun temelinde Türk milletinin tabiata duyduğu büyük saygı ve çeşitli inanmaların etkisi vardır. Türk milletine ait ilk yazılı kaynaklar olan Orhun Abideleri'nde suyun mukaddesliği şu şekilde anlatılmıştır:

“Yukarıda Türk tanrısı, Türk mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiş (Ergin, 2008: 13). Metinde görüldüğü üzere yer ve su, Tanrı tarafından yaratılmış mukaddes unsurlar olarak ifade edilmiştir. Dede Korkut hikâyelerinde Salur Kazan obasının başına gelenleri öğrenmek için su ile konuşmakta ve suyu şu şekilde tasvir etmektedir:

*“Çağnam çağnam kayalardan çıkan su
Ağaç gimileri oynadan su
Hasan-ile Hüseyinün hasreti su
Bağ ve bostanun ziyneti su
'Ayışe ile Fatımanun nigahı su
Şahbaz atlar gelüp içdüğü su
Kızıl develer gelüp geçdüğü su
Ağ koyunlar gelüp çevresinde yatduğı su
Ordumın haberin bilür-misin, digil mana
Kara başum kurban olsun suyum sana” (Ergin, 1989: 101).*

Türk kültüründe etkisi uzun süre görülen göçebe hayat, halk anlatılarında da kendine sıkça yer bulmuştur. Göçe sebep olan en önemli unsurlardan birisi de kuraklıktır. Yaşadıkları bölgede yeterli derecede su kaynağı bulunmayan toplumlar, çözüm olarak su kaynaklarının yakınlarına göç etmeyi uygun bulmuşlardır. Yaşam şartlarının değişmesi ve halkın göçebe hayattan yerleşik hayata geçmesi suyun önemini azaltmamış aksine, divân edebiyatının birçok

ürününde su güçlü bir benzetme unsuru olarak yer almıştır, bu durumun en güzel örneği *Su Kasidesi*'nde karşımıza çıkmaktadır (Parlatır, 2012: 51-53).

Birçok toplumda olduğu gibi, Türk toplumu için de su sadece doğal bir ihtiyaç olarak kalmamış sanatın her dalında kendine yer bulmuştur. 2013 yılında “*Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*” sempozyumu düzenlenerek, suyun sanat eserlerinde ne şekilde yer aldığı çeşitli açılardan değerlendirilmiştir.

Türk dünyası efsanelerinde su üzerine inanmalar sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu inanmalar hem yaratılışı konu alan metinlerde, hem şifalı sular üzerine anlatılan efsanelerde, hem akarsuların ve göllerin oluşumu üzerine anlatılan efsanelerde (Ayva, 2001) yer almış olup bunlar çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır. Çalışmamızda Türk efsanelerinde yer alan “*su çıkarma*” motifi çeşitli yönlerden incelenecektir. Motifin yaşatılmasında etkili olan dinî, mitolojik ve kültürel sebepler ele alınarak farklı coğrafyalarda benzer ve eşmetinlerle yaşamaya devam eden motifin kökeni hakkında değerlendirme yapılacaktır. Su çıkarma motifini incelerken anlatmalarda suyun nasıl ve kimler tarafından çıkarıldığı, bu durumun sebep ve sonuçları, efsanenin halkın belleğine etkisi de incelenmeye çalışılacaktır.

Giriş kısmının devamında efsane kavramı ve bu kavram üzerine daha önce yapılan tanımlar değerlendirilecek, efsane konusunda yapılan bilimsel çalışmalar tarihsel bir sıralama ile verilmeye çalışılacaktır.

Birinci Bölüm'de; su kavramının Türk edebiyatında yer almasına sebep olan, Türk toplumu üzerinde etkili olmuş inançlarda ve dinlerde nasıl ele alındığı incelenecektir. Bu kısım aracılığıyla efsane metinlerinde yer alan su çıkarma motifinin kaynaklarına ulaşılmaya çalışılacaktır.

İkinci Bölüm'de ise, su çıkarma motifi dinî ve mitolojik boyutu göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir. Su çıkarma motifinin mitolojik kökeni, üç ana başlık altında ele alındıktan sonra, anlatmalarda su çıkmasına aracı olan mitolojik kahramanlar belirli bir tasnife göre verilecektir. Türk mitolojisinde sıkça karşımıza çıkan su iyesi ve su iyesinin İslamiyet sonrası anlatmalarda şekil değiştirerek varlığını koruması da aynı başlık altında ele alınacaktır. Kaynağını dinî metinlerden alan efsaneler ise, su çıkarılmasına aracı olan kahramanlar üzerinden tasnif edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın *Üçüncü Bölüm*'ünde su çıkarma motifine sebep olan olaylar ele alınacak ve bu olaylar doğrultusunda motifin yer aldığı efsaneler değerlendirilecektir. Çalışmanın

Dördüncü Bölüm'ünde, *Metinler* başlığı altında incelemeye kaynaklık eden metinler, alfabetik sıra ile verilecektir..

Sonuç kısmında önceki başlıklarda yapılan değerlendirmeler sonucunda su çıkarma motifi ve kökeni ile ilgili bilgi verilecektir.

Çalışmamız *Ekler* ve *Kaynakça* bölümü ile sona erecektir.

Bu çalışma ile Türk dünyası efsanelerinde “*su çıkarma*” motifinin kökeni değerlendirilirken; Türk kültürü ve edebiyatının bütünlüğü vurgulanmaya çalışılacaktır.

3. EFSANE KAVRAMI VE TANIMI

Anonim halk edebiyatı ürünleri nazım olanlar, nesir olanlar ve ölçülü sözler olarak üç farklı başlık altında incelenebilir. Bu başlıklardan nesir olanlar arasında yer alan efsane türü Türk halk edebiyatı ürünleri arasında önemli bir yere sahiptir.

Anadolu Türkleri tarafından “*efsane*” olarak anlatılan bu tür, Türk dünyasında “*rivayet, epsane (Uygur Özerk Bölgesi), epsana, legenda, anız, anız-engime (Karakalpakistan), efsane, rivayet (Özbekistan), apsana, rovayat (Türkmenistan), esatir, mif, efsane (Azerbaycan), rivayet, legenda (Başkurdistan), rivayet, legenda, ekibeyt, beyt (Kazan Türkleri), efsane (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Balkan Türkleri, Kırım Türkleri)*” (Alptekin, 2014: 15) gibi kavramlarla kendine yer bulmaktadır.

Efsane kavramı üzerine daha önce yapılan başlıca tanımlar şu şekildedir:

“*İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla, inanç, âdet, an’ane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masaldır*” (Elçin, 1986: 314).

“*Dinî, inandırıcı, kısa, nesir şeklindeki halk anlatmalarıdır.*” (Alptekin, 2014: 15).

Efsane kavramını açıklamak için çeşitli çalışmalarda çeşitli tanımlar yapılmıştır. Biz de daha önceki çalışmalardan yararlanarak aşağıdaki tanımı yapmak istedik: “*Toplum hayatında etkili olan dinî inanışlar, ahlakî normlar ve kültürel değerler doğrultusunda şekillenen, anlatıldığı toplum için inandırıcı olma özelliği taşıyan, genellikle eğitici unsurlar barındıran kısa anlatmalardır.*”

Efsane türünü tanımladıktan sonra, efsane metinleri ve bu metinlerin tasnifi üzerine yapılan çalışmaları vermenin yerinde olacağını düşündüğümüzden ilgili tasnifi vermek istedik. Budapeşte Kongresi tarafından kabul edilen efsane tasnifi şu şekildedir:

I. Dünyanın yaratılışı ve sonu (kıyamet) ile ilgili efsaneler

II. Tarihî efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler

A. Medeniyet ile ilgili yer ve eşyanın menşei

B. Bazı yerler ile ilgili efsaneler

C. Dip tarihi (prehistorya) ve ilk zamanlarla ilgili efsaneler

D. Harpler ve felaketler

E. Temâyüz etmiş kişiler

F. Bir düzenin bozuluşu

III. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/ mitik efsaneler

A. Kader

B. Ölüm ve ölümler

C. Tekin olmayan yerler ve hayaletler

D. Hayaletlerin resmi geçidi ve savaşları

E. Öbür dünyada ikâmet

F. Cinler, periler, ruhlar,

G. Medeniyetle ilgili yerlerdeki hayaletler

H. Değişmiş varlıklar

İ. Şeytan

J. Hastalık yapan kötü ruhlar (cinler) ve hastalıkları

K. Tabiatüstü (sıhrî) kuvvetlere sahip kimseler

L. Efsanevî (mitik) hayvanlar ve bitkiler

M. Hazineseler

IV. Dinî efsaneler / Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler (Sakaoğlu, 1992: 18-19).

Pertev Naili Boratav tarafından yukarıdaki tasniften yararlanılarak yapılan tasnif ise şu şekildedir:

I. Dünyanın yaratılışı ve sonu ile ilgili efsaneler

II. Tarihî efsaneler

A. Sınırlandırılmış tabii yerlerin menşeleri (dağlar, göller)

B. Meskûn yerlerin menşeleri (şehirler, köyler)

C. Büyük binaların menşeleri (kiliseler, camiler, köprüler)

D. Hazineseler

E. Milletlerin, hükümdar sülâlelerinin ve içtimaî sınıfların menşeleri

F. Felâketler

G. Tarihî olarak bilinen kahramanların yendikleri tabiatüstü güce sahip canavarlar

H. Savaşlar, fetihler, istilâlar

İ. Kurulu düzene baş kaldıranlar

J. Diğer hâdiseler ve üstün kişiler; medeniyet getiren kahramanlar, bilginler, şairler

K. Aşk ve aile hayatı

L. *Küçük bir cemiyetin tarihinin bir parçasını meydana getirdikleri ölçüde bilinen ortak veya ferdî karakterde çeşitli diğer kişilerle ilgili anlatmalar*

III. *Tabiatüstü şahıslar ve varlıklar üzerine efsaneler*

A. *Alın yazısı*

B. *Ölüm ve ötesi*

C. *Tekin olmayan yerler*

D. *Tabiatın bir parçası olan yerler (orman, göl vs.) ile hayvanların sahipleri (koruyucuları)*

E. *Cinler, periler, ejderhalar vb. tabiatüstü güçte yaratıklar*

F. *Şeytan*

G. *Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar (albastı gibi)*

H. *Tabiatüstü güçleri olan kişiler (büyücü, üfürükçü, afsuncu gibi)*

İ. *“Mythique” nitelikte hayvan ve bitkiler (adamotu gibi) üzerine anlatmalar*

IV. *Dinî efsaneler* (Boratav, 1982: 113).

İncelediğimiz efsane metinleri yukarıdaki tasnifler doğrultusunda değerlendirilecek olursa Budapeşte Kongresi'nin yapmış olduğu tasnife göre; *Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/ mitik efsaneler / Tabiatüstü (sıhrî) kuvvetlere sahip kimseler - Efsanevî (mitik) hayvanlar ve bitkiler, Dinî efsaneler / Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler* başlıkları altında değerlendirilebilir. Boratav tarafından yapılmış olan tasnife göre ise; *Tabiatüstü şahıslar ve varlıklar üzerine efsaneler / Tabiatın bir parçası olan yerler (orman, göl vs.) ile hayvanların sahipleri (koruyucuları) - Tabiatüstü güçleri olan kişiler (büyücü, üfürükçü, afsuncu gibi) ve Dinî efsaneler* başlıkları altında ele alınabilir.

4. EFSANE ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Halk edebiyatı ürünleri arasında önemli bir yere sahip olan efsane türü üzerine, halk edebiyatı ile ilgili çalışmaların başlangıcından günümüze kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlar arasında akademik düzeyde olanlar şu şeklide verilebilir:

I. Doçentlik Takdim Tezleri

BAYDEMİR, Hüseyin, **Özbek Efsaneleri** (Erzurum 2011).

ÇELİK, Ali, **Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü (Metin-İnceleme)** (Trabzon 1996).

ÖNAL, Mehmet Naci, **Muğla Efsaneleri (Araştırma-İnceleme)** (Muğla 2003).

RAYMAN, Hayrettin, **Bayburt Efsaneleri** (Bayburt 2001).

SAKAOĞLU, Saim, **Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu** (Ankara 1980).

SEYİDOĞLU, Bilge, **Erzurum Efsaneleri. Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme** (Ankara 1985).

PEKER, Selçuk, **Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)**, (Konya 2015).

II. Doktora Tezleri

AKYALÇIN, Necmi, **Anadolu Efsanelerinin Dil Özellikleri ve Eğitim İşlevleri**, (Çanakkale 2002).

ATNUR, Gülhan, **Başkurt ve Tatar Efsaneleri Üzerine Karşılaştırmalı Motif Çalışması** (Erzurum 2002).

BALABAN, Tuğrul, **Amasya Efsane, Menkabe ve Memoratları (Derleme-İnceleme- Metin)**, (Erzurum 2013)

DAĞLI, Ahmet, **Yapısalcı Açıdan Amasya Efsaneleri**, (Samsun 2012).

DERVİŞOĞLU, Mehmet, **Edirne Efsaneleri**, (Edirne 2016) .

DIYKANBAYEVA, Aygerim, **Kırgız Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (İnceleme-Metin)**, (İzmir 2004).

ERGUN, Metin, **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi** (Ankara 1997).

EROL, Şerife Seher, **Türkmen Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme-Metinler)**, (İzmir 2012).

FEDAKAR, Pınar Dönmez, **Karakalpak Efsaneleri (İnceleme-Metinler)**, (İzmir 2008).

GÖDE, Halil Altay, **Isparta Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma** (Isparta 2010).

GÜZEL, Cavit, **Kırşehir'den Derlenen Efsanelerin Retorik Analizi**, (Kırşehir 2016).

OLGUN, Yusuf, **Tarihi Bursa Efsaneleri Derleme-İnceleme** (Bursa 1980).

OSPANALİYEVA, Bibigül, **Kazakistan'ın Jambıl Bölgesi Efsaneleri (İnceleme-Metinler)**, (İzmir 2011).

ÖGER, Adem, **Uygur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (İnceleme ve Metinler)**, (İzmir 2008).

TÜRKER, Ferah, **Altay Türklerinin Efsaneleri (İnceleme- Metin)**, (İzmir 2011).

TÜRKTAŞ, Mevlüt Metin, **Denizli Efsaneleri**, (Denizli 2013).

UYANIKER, Nursel, **Eyüp Sultan Türbesi Etrafında Teşekkül Eden Efsanelerin Tespiti ve İncelenmesi**, (İstanbul 2011).

III. Yüksek Lisans Tezleri

AKYALÇIN, Necmi, **Balıkesir Yöresi'nde Yatır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma** (Balıkesir 1998)

ALAKUŞ, Elif, **Afyonkarahisar Merkezde Yer Adlarına Bağlı Oluşan Efsaneler (Derleme- İnceleme- Motifler)**, (Afyon 2014).

ALPTÜRKER, İmran Gündüz, **Nevşehir Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (İnceleme- Metinler)**, (Nevşehir 2013).

ATAKAN, Asiye, **Afyonkarahisar Efsanelerinin Eğitim Açısından İncelenmesi** (İzmir 2002).

ATLI, İbrahim, **Çan Yöresi Efsanelerinin Sosyolojik Açından Değerlendirilmesi**, (Çanakkale 2012).

AYVA, Aziz, **Anadolu Göl Efsaneleri (İnceleme-Metin)**, (Konya 2001).

BAŞARKANOĞLU, Levent, **Nizip Efsaneleri** (Gaziantep 2010).

BATI, Nurşen, **Terme İlçesinin Kültürel Dokusunda Amazon Efsanesi**, (Samsun 2015).

BAZANCİR, RECAİ, **Bingöl Efsaneleri** (Van 2010).

ÇAĞIMLAR, Zekiye, **Adana Yöresi Yatır-Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı**

ÇIBLAK, Nilgün, İçel Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma/ İnceleme-Metinler (Adana 1995).

DEĞER, Mete Bülent, **Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilimi Yöntemleri Açısından İncelenmesi**, (Mersin 2014).

DEMİREL, Şengül, **Eski Dönem Türk- Hint Efsanelerinin Karşılaştırılması**, (Ankara 2004).

DEMİRTAŞ, Sezai, **Savaş ve Fetih Olguları Bağlamında Anadolu Sahası Türk Efsaneleri Üzerine İncelemeler**, (Konya 2013).

DİREKÇİ, Bekir, **İpek Yolu Afsaneleri (Dil İncelemesi- Efsanelerin Tasnifi)**, (Konya 2003).

DURAN, Hamiye, **Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi ve Velayetname'de geçen**

DUYMAZ, Ali, **Bingöl Efsaneleri (İnceleme Metinler)** (Elazığ 1989).

EMİROĞLU, Seyit, **Konya Efsaneleri (İnceleme-Metin)** (Konya 1993).

ERGÖZ, Ramazan, **Anadolu Efsanelerinde Yasaklar ve Cezalar**, (Ardahan 2014).

ERGUN, Pervin, **Halk Anlatmalarında Hızır** (Konya 1993).

EROL, Mehmet, **Taşeli Platosu Efsaneleri (İnceleme-Metin)** (Kayseri 1996).

EROL, Şerife, **Türkmen Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme- Metinler)**, (İzmir 2012).

FEDAKÂR, Pınar, **Karakalpak Efsaneleri** (İzmir 2008).

GÖKŞEN, Cengiz, **Giresun Efsaneleri** (Trabzon 1999).

GÖNEN, Sinan, **Anadolu'da Yer Adlarına Bağlı Olarak Oluşan Efsaneler Üzerine İncelemeler** (Konya 2004).

GÖRKEM, İsmail, **Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar (Metinler ve**

HALICI, Gülşah, **Kastamonu Efsaneleri**, (Yozgat 2011).

HELİMOĞLU, Muhsine, **Diyarbakır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma** (Ankara

İŞİK, Neşe, **Doğu Karadeniz Efsanelerini Derleme ve Araştırma (Trabzon- Rize- Artvin)** (Trabzon 1998).

İNCE, Gül, **Hatay'da Bulunan Ziyaret-Yatır Yerleri ile İlgili İnanışlar ve Bu Ziyaretler Etrafında Oluşan Efsaneler**, (Sakarya 2009).

KARA, Ruhi, **Erzincan Efsaneleri** (Erzurum 1991).

KARACA, Murat, **Türk Efsaneleriyle İlgili Çalışmaların Açıklamalı Bibliyografyası (1958-2011)**, (İstanbul 2014).

KARADAVUT, Zekeriya, **Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)** (Konya 1992).
Keramet Motifleri (Ankara 1995).

KESER, Alper, **Nazilli Bölgesi Efsane ve Memoratları**, (Denizli 2017).

KIZAR, Kadir, **Konya'da Anlatılan Efsanelerin Çocuk Eğitimine Katkısı**, (Konya 2004).

KOCAER, Seval, **Türk Efsanelerindeki Ceza ve Mükafatların İşlevsel Açıdan İncelenmesi**, (Bartın 2017).

ORAL, Şerife, **Kayseri Yöresi Efsaneleri: İnceleme- Metinler**, (Kayseri 2016).

ORUÇ, Şerif, **Alman ve Türk Efsaneleri Üzerinde Bir İnceleme** (Ankara 1988).

OSAN, Mustafa, **Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler**, (Denizli 2006).

ÖNAY, Yılmaz, **Van Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Olarak Anlatılan**

ÖZDEMİR, Yahya, Gaziantep Efsaneleri İnceleme Metin, (Gaziantep 2003).

SAİFİ, Noorullah, **Belh (Afganistan) Özbeklerinin Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma**, (Konya 2016).

SANCAK, Nuriye, **Mardin Efsaneleri** (Sakarya 2008).

SARIKAYA, Dilek, **Ardahan Efsaneleri**, (Ardahan 2017).

SARPKAYA, Seçkin, **Türkiye Sahası Masal ve Efsanelerinde Demonolojik Varlıklar**, (İzmir 2014).

SÖNMEZ, Bayram, **Niğde Efsaneleri (Tahlil ve Metinler)** (Kayseri 1994).

ŞENESEN, Refiye Okuşlug, **Adana Efsaneleri Araştırması (Derleme-İnceleme)**

TEKİN, Hıdır, **Antalya Bölgesi Efsaneler** (İstanbul 2003).

TÜRKMEN, Osman, **Alaşehir Yöresindeki Efsane ve Memoratlar**, (Denizli 2017).

YAĞBASAN, Kudret Yıldırım, **Malatya Efsaneleri (Metinler ve İnceleme)** (Malatya 1991).

YAKIN, Salih, **Kütahya Efsaneleri**, (Çankırı 2017).

YALDIZ, Adem, **Hayvanlarla İlgili Efsaneler** (Konya 2002).

YILDIZ, Aslıhan, **Anadolu Efsanelerinin Tanımı ve Tasnifi**, (Kars 2011).

YÜKSEL, Gülşah, **Kastamonu Efsaneleri** (Yozgat 2011).

IV. Diğer Çalışmalar

AKTAN, Selma, **Hakiki Anadolu Efsaneleri**, (Adana 1965).

ALPASLAN, İsmet, **Ağrı Efsaneleri**, (İzmir 2010).

ALPASLAN, İsmet, **Demirci Efsaneleri**, (İzmir 2006).

ALPTEKİN, Ali Berat, **Fırat Havzası Efsaneleri (Metinler)**, (Antakya 1993).

ALPTEKİN, Ali Berat, **Efsane ve Motifleri Üzerine**, (Ankara 2002).

ANLAROĞLU, Fehmi, **Dilden Dile Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri**, (Ankara 1968).

ARAZ, Nezihe, **Anadolu Evliyalari**, (İstanbul 1978).

ASLAN, Ferhat, **Ayasofya Efsaneleri**, (İstanbul 2011).

- ASLAN, Kadir, **Dörtyol/ Yer Adları, Efsaneler, Ağıtlar**, (Antakya 1997).
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Tarih ve Efsaneleriyle İstanbul**, (İstanbul 1966).
- BAŞAR, Zeki, **İçtimaî Âdetlerimiz, İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerleri**, (Ankara 1972).
- BAYATLI, Osman, **Bergama'da Efsaneler Âdetler**, (İstanbul 1941, Bergama 1983).
- BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, (İstanbul 1984).
- BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, (Ankara 1969).
- BURDURLU, İbrahim Zeki, **Ülkemin Efsaneleri**, (İzmir 1966).
- DEMİRCİOĞLU, M. Ziya, **Kastamonu Evliyalari**, (Kastamonu 1962).
- Efsane Derlemeleri**, Köy Öğretmenleriyle Haberleşme ve Yardımlaşma Derneği, (İstanbul 1975).
- ERŞAHİN, İbrahim, **Gizemli Efsaneler Kitabı**, (İstanbul 2011).
- GEDİKOĞLU, Haydar, **Trabzon Efsaneleri ve Halk Hikâyeleri**, (Trabzon 1998).
- GENÇCAN, Mehmet İhsan, **Çanakkale Savaşlarından Menkıbeler**, (Ankara 1990).
- GÜNDOĞDU, Otman, **Bektaşî Menkıbeleri**, (Ankara 1996).
- GÜNEY, Eflatun Cem, **Bir Varmış Bir Yokmuş/ Türk Efsaneleri, Türk Masalları**, (İstanbul 1956).
- GÜZELBEY, Cemil Cahit, **Gaziantep Efsaneleri ve Öyküleri**, (Gaziantep 1994).
- KAPTAN, Şükrü Tekin, **Gönül Sultanları Denizli'de (Türbeler- Yatırlar)**, (Denizli 1993).
- KAVCAR, Cahit, Mehmet Yardımcı, **Efsanelerimiz, İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması**, (Malatya 1988).
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, (Ankara 1996).
- NASRATTINOĞLU, İrfan Ünver, **Afyonkarahisar Efsaneleri**, (Ankara 1973).
- NESİM, Ali, Şevket Öznur, **Kıbrıs Efsaneleri**, (Kıbrıs 2009).
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Bektaşî Menakıbnamelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri**, (İstanbul 1983).
- OCAK, Ahmet Yaşar, **İslâm Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü**, (Ankara 1985, 1990, 1999).
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnâmeler, (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, (Ankara 1997).
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih- Folklor İlişkisinden Bir Kesit)**, (Ankara 1989).
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi I**, (Ankara 1971).

- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi II**, (Ankara 1995).
- ÖNDER, Ali Rıza, **Yaşayan Anadolu Efsaneleri**, (Kayseri 1955).
- ÖNDER, Mehmet, **Aldı Sözü Anadolu**, (Ankara 1976).
- ÖNDER, Mehmet, **Anadolu Efsaneleri**, (Ankara 1966).
- ÖNDER, Mehmet, **Efsane ve Hikâyeleriyle Anadolu Şehir Adları**, (Ankara 1969).
- ÖNDER, Mehmet, **Bitmez Tükenmez Anadolu/ Hikâyeleri, Efsaneleri, Destanlarıyla**, (Ankara 1970).
- ÖNDER, Mehmet, **Efsaneleri, Destanları, Hikâyeleriyle Şehirden Şehire Anadolu**, (Ankara 1995).
- ÖNDER, Mehmet, **Konya Efsaneleri**, (Konya 1963).
- ÖNDER, Mehmet, **Şehirden Şehire (Efsaneler, Destanlar, Hikâyeler)**, (İstanbul 1972).
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, (İstanbul, 1971).
- ÖZEN, Kutlu, **Sivas Efsaneleri**, (Sivas 2001).
- ÖZÖNDER, Hasan, **Konya Velîleri**, (Konya 1980, 1990).
- RAYMAN, Hayrettin, **Bayburt Efsaneleri**, (Bayburt 2001).
- SAKAOĞLU, Saim, **101 Anadolu Efsanesi**, (İstanbul 1976, Ankara 1989, 2003, 2004, 2009, 2011).
- SAKAOĞLU, Saim, **101 Türk Efsanesi**, (Ankara 2003, 2004, 2009, 2012).
- SAKAOĞLU, Saim, **Efsane Araştırmaları**, (Konya 1992, 2009).
- SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati, **Türk- İslâm Efsaneleri**, (İstanbul 1973, 1975, 1990).
- SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya, **Boşnak Halk Efsaneleri**, (Erzurum 2010).
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, **Türk Efsaneleri**, (İstanbul 1965).
- ŞİŞMAN, Bekir, **Kadın Evliyâ Menkıbeleri (Menâkıb-ı Veliyyâtü'n- Nisâ), Giriş, İnceleme, Metin, Dizin**, (İstanbul 2009).
- TANYU, Hikmet, **Ankara ve Çevresinde Adak ve Yerleri**, (Ankara 1967, 1987).
- TANYU, Hikmet, **Türklerde Taşlarla İlgili İnançlar**, (Ankara 1968, 1987).
- TURYAN, Hasan, **Bursa Evliyalari ve Tarihî Eserleri**, (İstanbul 1997).

BİRİNCİ BÖLÜM: SU KÜLTÜ

1. 1. MUKADDES KİTAPLARDA SU

A. KUR'AN- I KERİM'DE SU ÇIKARMA MOTİFİNE KAYNAKLIK EDEBİLECEK ÖRNEKLER

Semavî dinlerin sonuncusu olan İslamiyet, Türk halkı arasında en çok yayılma alanı bulabilmiş inançlardan birisidir. Bu durumun oluşmasında hem eski Türk dini, Göktengricilik, Şamanizm diye adlandırılan Türk inancının semavî dinlerle olan benzerliği hem de Türk dünya görüşünün İslami unsurlarla örtüşmesi etkili olmuştur.

Türklerin İslamiyet ile tanışması ve İslamiyet'i kabul etmesi hususunda Hikmet Tanyu şu bilgileri vermektedir:

“Türkler yıllarca Araplarla çarpışmışlar, fakat onların insaf, merhamet ve bilgi, akıl ve örnekle yapacakları etkiler yerine, şiddet, dehşet, sindirme, ezme, yağma ve ganimet toplama gibi hareketleri karşısında kendilerini savunma gayretine girişmişlerdi. Ancak daha sonraları İslâmiyet'in hakikati, onun derin anlam ve gerçekliğini anladıkları, öğrendikleri zaman büyük bir yakınlık duymuşlar kendi inançlarına uygun olarak bir Tanrı, ruhun ölmezliği, ahret ve Tanrı'ya kurban sunma, cihat ve ahlâkî esaslar gibi noktaları görüp anlayınca İslamlığa büyük bir sevgi duymuşlardır.” (Tanyu, 1978: 117).

Araplar ile yaşanan iletişim sonucunda Türk milleti İslamiyet'in esaslarını tanımış, kültür yapısına ve dünya görüşüne uygun olan bu din, toplum içinde hızla yayılmaya başlamıştır. Toplumun büyük kesimi üzerinde etkili olan inançlar, sadece inanç boyutuyla kalmamakta, sosyal ve kültürel yaşam üzerinde de büyük izler bırakmaktadır. Bunun sonucu olarak da İslamî unsurların Türk kültür hayatına etkisi olduğu gibi, Türk dini ekseninde şekillenen İslamiyet öncesi Türk kültürünün de İslamî inanmalar üzerinde etkisi olmuştur. Bu etki İslam bilimleri araştırmacıları tarafından çeşitli şekillerde adlandırılmış olup, farklı alanlardaki çalışmalarda ele alınmıştır. Bu durum Hurafe, bâtil inanç kavramları ile karşılanmakta olup dinde bu doğrultuda yer alan inançların kaynağı, toplumun daha önce kabul ettiği bir dinin kültüre etkisi ve bu etkinin yeni kabul edilen dine uyarlanması şeklinde açıklanabilir.

Çalışmamıza konu olan “su çıkarma” motifini incelemek için, İslamiyetin kaynağı Kur’an-ı Kerim¹’de su ve su çıkarma üzerine ayetleri incelemek yerinde olacaktır. Ayetler Kur’an’daki sıralamaya uygun şekilde ele alınacak ve incelenen efsanelere etkisi olabileceği düşünülen ayetler karşılaştırmalı olarak verilecektir. İncelenen ayetin sonunda, ayetin geçtiği sure ve ayet numarası verilecektir.

Bakara suresi 21. ve 22. ayetlerde Dünya’nın yaratılış amacı, insanın var olan nimetlerden ne şekilde yararlanacağı ve bunun karşısında da şükür hâlinde olması gerektiği anlatılmıştır *“Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah’a karşı gelmekten sakınasınız. O, yeri sizin için döşek, göğü de bina yapan, gökten su indirip onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkarandır. Öyleyse siz de bile bile Allah’a ortaklar koşmayın.”* (Bakara 21-22). Ayette dikkat çeken durum ise, suyun gökten indirildiğinden bahsedilmiş olmasıdır. Burada konu edilen su yağmur ve kar şeklinde dünyaya inen sudur. İnsanlık için suyun önemi, su aracılığı ile insan için çeşitli rızıklar çıkması üzerinden açıklanmıştır. İncelediğimiz efsanelerde de suyun yokluğu hem insanlar hem de hayvanlar için büyük bir problem olmakta, halk suya kavuşmasına aracı olan her ne ise ona derin bir saygı duymaktadır.

Yine Bakara suresi 60. ayette su ele alınmış ve Hz. Musa’nın asası ile su çıkarması şu şekilde anlatılmıştır: *“Hani, Mûsâ kavmi için su dilemişti. Biz de, “Asanı kayaya vur” demiştik, böylece kayadan on iki pınar fışkırmış, her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti. “Allah’ın rızıkından yiyin, için. Yalnız, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın” demiştik.”* (Bakara 60). Bu ayette dikkat çeken husus, Hz. Musa tarafından gerçekleştirilen mucizenin, efsanelerde veliler ve ermiş kişiler tarafından aynı şekilde tekrarlanmasıdır. Hz. Musa; kavminin susuz kalması üzerine, önce Allah’a dua etmekte, sonra da gelen vahiy üzerine asasını bir kayaya vurarak oradan su çıkarmaktadır. Efsanelerde de durum Hz. Musa’nın göstermiş olduğu mucize ile hemen hemen aynıdır. Bazı efsanelerde su çıkarma önce dua daha sonra asanın yere vurulması ile gerçekleşirken, bazılarında ayette yer alan dua bölümü ortadan kalkmakta ve doğrudan asanın yere vurulması ile su çıkmaktadır. Ayette bir peygamber mucizesi olarak yer alan bu durumun, halk anlatılarında farklı şahıslar üzerinden anlatılması efsanelerde sıkça karşılaşılan bir durumdur. *“Şahsa bağlı menkabelerin anonimleşmesi”* olarak adlandırılan bu değişme; *“Buraya kadar ortaya koymaya çalıştığımız noktaları kısaca değerlendirecek, şahıslara bağlı menkabeler, zamanla çeşitli sebeplere bağlı*

---

¹ Bu bölümde incelenen ayetler, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan “Kur’an-ı Kerim Meâli” adlı kaynaktan alınmış olup, eser kaynakça kısmında verilmiştir.

kalarak, esas kahramanından ayrılıp kim olduğu bilinmeyen 'hoca' veya 'veli' ye bağlı olarak anlatılabilirler.” (Sakaoğlu, 1992; 87) şeklinde açıklanmıştır. Daha önce incelenen örneklerden farklı olarak ise, peygambere ait bir mucize halk anlatılarında farklı bölgelerde, farklı şahıslar üzerinden tekrarlanmıştır.

Bakara suresi 72. ve 74. Ayetlerde, taşın içinden su çıkması bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. İnsanın yüreğinin katılığı taşa benzetilmiş, taşın içinden su çıkması ise insan yüreği ile ilgili mucizevî bir durumu anlatmak için kullanılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere, taşın içinden su çıkması hikmetli ve özel bir durumu karşılayacak niteliktedir.

Ayetlerde yeryüzünde var olan her nesne Allah'ın varlığına ve gücüne delil olacak şekilde anlatılmış ve su gibi önemli bir maddeyi insanlığın yararına verdiği için Allah'a şükredilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bakara suresi 164. ayette su, hem Allah'ın gücüne bir delil hem de ölü toprağı diriltten bir kuvvet olarak ele alınmıştır. Türk efsanelerinde de suyun yokluğu insanlar için büyük bir problem teşkil ederken, herhangi bir şekilde suyun çıkması ise bayram gibi kutlanmıştır. Susuzluktan kuruyan bitkiler, ölmek üzere olan hayvanlar, çaresizce bekleyen insanlar suyun çıkarılması ile hem bir canlılığa hem de büyük bir mutluluğa kavuşurlar.

Suyun dünya üzerinde var olan hemen hemen her şey için önemi En'âm suresi, 99. ayette şu şekilde anlatılmıştır: *“O, gökten su indirendir. İşte biz onunla her türlü bitkiyi çıkarıp onlardan yeşillik meydana getirir ve o yeşil bitkilerden, üst üste binmiş taneler, - hurma ağacının tomurcuğunda da aşağıya sarkmış salkımlar- üzüm bahçeleri, zeytin ve nar çıkarırız: (Her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı. Bunların meyvesine, bir meyve verdiği zaman, bir de olgunlaştığı zaman bakın. Şüphesiz bunda inanan bir topluluk için (Allah'ın varlığını gösteren) ibretler vardır.” (En'âm 99).* Ayette suyun Allah'ın sonsuz gücü ile gökten indiği ve bu durumun Allah'ın varlığına bir delil olduğu vurgulanmıştır.

Ölüm sonrası hayat ayetlerde su ile ilgili olarak işlenen konulardan birisidir. Ölüp toprakta yok olan bir insanın tekrar diriltilmesi *“O, rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderendir. Nihayet rüzgârlar ağır bulutları yüklediği vakit, onları ölü bir belde(yi diriltmek) için sevk ederiz de oraya yağmuru indiririz. Derken onunla türlü türlü meyveleri çıkarırız. İşte ölüleri de öyle çıkaracağız. Ola ki ibretle düşünürsünüz.” (A'râf 57)* ifadesi ile anlatılmaktadır. Ayette ölü bir insanın yeniden dirilmesi, kurumuş ve ölmüş toprağın Allah'ın gönderdiği yağmur tarafından canlandırılmasına benzetilerek anlatılmıştır.

Hız. Musa'nın asası ile su çıkarması yine şu şekilde anlatılmıştır: “Mûsâ'nın kavminden (insanları) hak ile doğru yola ileten ve onunla adaletli davranan bir topluluk da vardı. Biz onları on iki kabile hâlinde topluluklara ayırdık. (Tih sahrasında susuzluktan sıkılan) kavmi Mûsâ'dan su istediğinde biz ona, “Asânı taşa vur” diye vahyettik. (Vurunca) taştan on iki pınar fışkırdı. Herkes (kendi) su içeceği yeri bildi. Üzerlerine bulutu da gölgelik yaptık ve onlara kudret helvası ve bildircin indirdik. “Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin iyi ve temiz olanlarından yiyin” (dedik). Onlar bize zulmetmediler, fakat kendi nefislerine zulmediyorlardı.” (A'râf 159-160). Burada dikkat çeken husus; asa ile vurulan yerden bir değil, her kabileye bir pınar olacak şekilde on iki tane su çıkmasıdır. Bazı efsanelerde velilerin asaları ile vurdukları yerden bir tane pınar çıkarken, bazılarında asa ile vurulan farklı yerlerden çok sayıda su çıkmakta, bazılarında ise su çıkmasına sebep olan araç değişirken bir kerede çok sayıda su çıkabilmektedir.

Ayetlerde gökten inen yağmur somut faydalarının yanı sıra, insanlara soyut mânâda da fayda sağlayacak şekilde ele alınmıştır: “Hani (Allah) kendi tarafından bir güvenlik olarak sizi hafif bir uykuya daldırıyor; sizi temizlemek, sizden şeytanın vesvesesini gidermek, kalplerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı sağlam bastırmak için üzerinize gökten yağmur yağırdıyordu.” (Enfâl 11). Efsanelerde de su çıkması durumu sadece bir ihtiyaç olarak yer almayıp bazen de veliliğin ve gücün ispatı olarak kullanılmıştır.

Ra'd suresi 4. ayette, yeryüzünde bulunan tüm ağaçların tek ve aynı su ile sulandığı belirtilmiştir. İncelenen efsanelerin bir kısmında ise yer altı suları arasında bir bağlantı olduğu inancı açıkça görülmektedir. Ayette ele alınan durum efsanelerde anlatılandan daha farklı olmakla birlikte, yeni bir dini kabul etmeye başlayan Türk halkının bu dine ait bir ayeti kendi sözlü ürünlerine taşımış olması imkânsız değildir ancak dikkat edilmesi gereken husus bu durumun eski Türk inancı ile de bağlantılı olabileceğidir. Yaratılış mitlerinde sonsuz su ile başlayan yaşam ve sonsuz su üzerine kurulan dünya, tüm suların arasında bağlantı olacağı düşüncesini doğurmuş olabilir. Nitekim Türk efsanelerinde, bir dereye ya da pınarda kaybolan taşın; uzaktaki bir dereye çıkması benzer durumu yansıtan örneklerdendir. Duruma örnek olabilecek bir metin şu şekilde aktarılmıştır: “Tuna boyunda koyun otlatan bir çoban günün birinde sürüden ayrılmaya çalışan bir koça elindeki bastonu fırlatır; isabet ettiremez, baston Tuna'ya düşer. Bu baston bir müddet sonra Kaynarca'da kaynağın ağzında bulunur. Bastonu bulan kahveci onu kahvenin bir köşesine asar. Gel zaman git zaman, günün birinde, Tuna boyunda bastonunu yitiren çobanın yolu Kaynarca'ya düşer. Kahveye gider, bastonunu bir köşede asılı görünce sevinir, almak ister. Bastonun kendisine ait olduğunu ispat etmesini

isterler. Çoban bastonun içinin boş olduğunu ve birbirine geçen iki parçadan oluştuğunu söyler. İçine de altın para sakladığını ifade eder. Gerçekten bastonun içinini açarlar, altın paralar dökülür. Böylece bastonun çobana ait olduğuna inanırlar ve onu kendisine verirler.” (Sakaoğlu, 1992: 60).

Yeryüzünde insan yaşamına etkisi olan her doğa olayının Allah’ın kontrolünde ve onun gücünün delili olması ayette şu şekilde ele alınmıştır: “Rüzgârları da aşılavıcı olarak gönderip gökten yağmur yağdırarak sizi onunla suladık. Onu toplayıp depolayan da siz değilsiniz.” (Hicr 22). Bu ayette anlatılan durum, efsanelerde Allah ve sevdiği kullarının bir güç gösterme şekli olarak yer almaktadır.

İncelenen ayetlerde dikkat çeken bir husus ise suyun, yaratılışın temeli olarak ele alınmış olmasıdır: “İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?” (Enbiyâ 30). Diri olan her şeyin yaratılışında etkili olan suyun, varlığı ve yokluğunun efsaneler üzerinde etkili olması ise kaçınılmaz bir durumdur.

Tüm canlıların sudan yaratılmış olması başka bir ayette şu şekilde belirtilmiştir: “Allah, bütün canlıları sudan yarattı. İşte bunlardan bir kısmı karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimisi dört ayak üzerinde yürür. Allah, dilediğini yaratır. Çünkü Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.” (Nûr 45). Bu ayet doğrultusunda suyun varlığı ya da yokluğunun tüm canlılar üzerinde etkili olacağı açıktır.

İncelenen efsanelerde çeşitli şekillerde çıkan suyun belli bir tadı ya da şifa olan bir özelliği bulunmaktadır. Duanın ya da niyetin eksik veya yanlış olması sonucunda ise bu tat bozulmakta ya da değişmektedir. Benzer bir durumun insanlar üzerinde etkili olacağı ve bunun Allah’ın isteğine bağlı olacağı ayette şu şekilde ele alınmıştır: “İçtiğiniz suya ne dersiniz?! Siz mi onu buluttan indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz? Dileseydik onu acı bir su yapardık. O hâlde şükretseydiniz ya!” (Vâkı’a 68-70).

Yeryüzünde insan yaşamına etkili olan tüm unsurlar, içme suları da dâhil edilerek şu şekilde anlatılmıştır: “Biz yeryüzünü dirileri de ölüleri de toplayan (bir yurt) yapmadık mı? Orada sabit yüce dağlar yaratmadık mı, size tatlı bir su içirmedik mi?” (Mürselât 25-27). Efsanelerde ise her suyun içilecek durumda olmadığı ve bunun bir mucize ya da hikmet sonucu düzeldiği görülmektedir. Ayette bu durum Allah’ın gücünü yansıtırken, efsanelerde Allah’ın gücünü bir veli ya da masum üzerinden göstermesi olarak düşünülebilir.

Kur'an-ı Kerim'de peygamberler ve onların kıssaları sıkça yer almaktadır. Bunlardan Hz. Eyüp ile ilgili olanlar, incelediğimiz efsanelere kaynaklık edebileceğini düşündüğümüz ayetlerdendir. Ayetlerde Hz. Eyüp büyük bir imtihan sonucunda, sabrı sayesinde sıkıntılarında kurtulmaktadır. Bu durumu anlatan ayet şu şekildedir: *“Eyyûb'u da hatırla. Hani o Rabbine, “Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin” diye niyaz etmişti. Biz de onun duasını kabul edip kendisinde dert namına ne varsa gidermiştik. Tarafımızdan bir rahmet ve kullukta bulunanlar için de bir ibret olmak üzere ona ailesini ve onlarla beraber bir mislini daha vermiştik.”* (Enbiyâ 38-84).

Hz. Eyüp'ün içecek ve hastalığına şifa olacak suyu bulması ise ayette şu şekilde anlatılmıştır: *“(Ey Muhammed!) Kulumuz Eyyûb'u da an. Hani o, Rabbine, “Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu” diye seslenmişti. Biz de ona, “Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içecek soğuk bir su” dedik. Biz ona tarafımızdan bir rahmet ve akıl sahiplerine bir öğüt olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını bahsettik. Şöyle dedik: “Eline bir demet sap al ve onunla vur, yeminini bozma.” Gerçekten biz Eyyûb'u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi.”* (Sâd 41-44). Efsanelerde de dualar ve çeşitli sıkıntılar sonucunda herhangi bir cismin yere vurulması ile o yerden şifalı bir su çıkmaktadır. Su çıkarma motifinin bu şekilde ele alındığı efsanelerin, İslamî kaynaklı olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

İslamiyet Türk kültür hayatında olduğu gibi, Türk halk anlatmalarında da oldukça etkili olmuştur. İncelenen efsanelerde hem İslamiyet öncesi inancın, hem de İslamiyet'in etkisi sıklıkla bir arada görülmektedir. Efsanelerde su çıkarma motifi incelenirken, ayetlere yakın olacak şekilde olay örgüsüne sahip olan efsaneler, İslamî kökenli olarak ele alınacaktır. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, bu ayrımın net bir şekilde yapılmasının yanlış olacağıdır. Bazı efsanelerde, kaynağın ayetler olduğu açıkça belli olsa bile efsane içerisinde İslamiyet öncesi inanç motifleri de korunmaktadır.

B. TEVRAT'TA SU ÇIKARMA MOTİFİNE KAYNAKLIK EDEBİLECEK ÖRNEKLER

Tevrat²'ta yaratılış anlatılırken belirli bir sıra izlenmiş ve yaratılış anında su üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur: “*Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın Ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu.*” (Yaratılış, 1:2). Yaşamın ve yaratılışın başlangıcında kullanılan bu tasvir hem semavî dinlerle hem de Türklerin semavî dinler ile tanışmadan önce sahip oldukları Türk inanç sistemi ile benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik “*Evvence ancak su vardı; yer, gök, ay ve güneş yoktu. Tanrı (Kuday) ile bir “kişi” vardı.*” (İnan, 2015: 19) şeklinde Türklere ait yaratılış efsanelerinde yer almaktadır. Türk kültür hayatı ve yaşam şeklinin etkisi ile şekillenen Türk dini için yaratılışın temeli olan su daha sonra kabul edilen ya da etkileşim içinde bulunulan inançlarda da değerli olduğu için günümüzde kutsallığını korumaktadır.

Tevrat'ta ilk insan Adem Peygamber'in yaratılışı ve yaratıldıktan sonra yaşamaya başladığı Aden isimli bahçe şu şekilde anlatılmıştır: “*Yerden yükselen buhar bütün toprakları suluyordu. Tanrı Adem'i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğunu üfledi. Böylece Adem yaşayan varlık oldu. Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Adem'i oraya koydu. Bahçede iyi meyve veren türlü türlü güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacıyla iyiyle kötüyü bilme ağacı vardı. Aden'den bir ırmak doğuyor, bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu. İlk ırmağın adı Pişon'dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar. Orada iyi altın, reçine ve oniks bulunur. İkinci ırmağın adı Gihon'dur, Kûş sınırları boyunca akar. Üçüncü ırmağın adı Dicle'dir, Asur'un doğusundan akar. Dördüncü ırmak ise Fırat'tır.*” (Yaratılış, 2:6-14). Bu bölümde dikkati çeken nokta ise, yeryüzünün büyük akarsuları Fırat ve Dicle'nin kaynağının Aden olarak anlatılmasıdır. İleride inceleyeceğimiz efsanelerde de yeryüzündeki akarsular kutsal bir kaynağa bağlanmakta ve böylece herhangi bir varlıktan daha özel bir hâle gelmektedir.

Dünya üzerinde birçok toplum ve inanç için su en önemli unsurlardan birisidir. Tevrat'ta Sodom ve Gomora'nın yok olmadan önce sahip olduğu güzellik sularının bolluğu üzerinden anlatılmıştır (Yaratılış, 13:10).

Tevrat'ta Hz. İbrahim'in eşi Hacer ve oğlu İsmail'i çöle bırakması olayı şu şekilde anlatılmıştır: “*İbrahim sabah erkenden kalktı, biraz yiyecek, bir tulum da su hazırlayıp*

---

² Bu bölümde kullanılan örnekler, (<http://www.yolgosterici.com/tevrat/tevrat.htm>) kaynağından alınıp kaynakça kısmında belirtilmiştir.

Hacer'in omuzuna attı, çocuğunu da verip onu gönderdi. Hacer Beer-Şeva Çölü'ne gitti, orada bir süre dolaştı. Tulumdaki su tükenince, oğlunu bir çalının altına bıraktı. Yaklaşık bir ok atımı uzaklaşıp, 'Oğlumun ölümünü görmeyeyim' diyerek onun karşısına oturup hıçkırarak hıçkırarak ağladı. Tanrı çocuğun sesini duydu. Tanrı'nın meleği göklerden Hacer'e, 'Nen var, Hacer?' diye seslendi, 'Korkma! Çünkü Tanrı çocuğun sesini duydu. Kalk, oğlunu kaldırdı, elini tut. Onu büyük bir ulus yapacağım.' Sonra Tanrı Hacer'in gözlerini açtı, Hacer bir kuyu gördü. Gidip tulumunu doldurdu, oğluna içirdi.' (Yaratılış, 21:14-19).

Bu durum İslam inancında da aynı şekilde yer almaktadır. Dikkat çeken nokta efsanelerde susuz kalan masumlar için Allah, veliler ya da dua vasıtası ile su gönderirken örnek olarak alınan bölümde de melek aracılığı ile susuz çölde bir kuyu ortaya çıkmaktadır. Metinde geçen *Tanrı çocuğu duydu* ifadesi ise bize yağmur duası uygulamalarını hatırlatmaktadır. Metinde çocuğun susuzluktan ağlaması Tanrı tarafından duyulup su verilirken, yağmur duası uygulamalarında da koyun ve keçi yavruları annelerinden ayrılarak bağırp seslerini Allah'a ulaştırmaları beklenmektedir.

Tüm toplumlar için yaşamın kaynağı olan su geçmişte kavgalara, savaşlara ve göçlere sebep olabilmektedir. Geçmişte susuzluk sonucu yaşanan bu hadiselerin gelecekte küresel ısınmanın sebep olacağı kuraklık neticesinde de yaşanabileceği günümüzde sıkça konuşulan bir durumdur. Bulunan bir kuyunun kabileler arasında kavgaya neden olacak kadar öneme sahip olması Tevrat'ta şu şekilde ele alınmaktadır: “*İshak oradan ayrıldı. Gerar Vadisi'nde çadır kurup oraya yerleşti. Babası İbrahim yaşarken kazılmış olan kuyuları yeniden açtırdı. Çünkü Filistliler İbrahim'in ölümünden sonra o kuyuları kapamışlardı. Kuyulara aynı adları, babasının vermiş olduğu adları verdi. İshak'ın köleleri vadide kuyu kazarken bir kaynak buldular. Gerar'ın çobanları, 'Su bizim' diyerek İshak'ın çobanlarıyla kavgaya tutuştular. İshak kendisiyle çekiştikleri için kuyuya Esek adını verdi. İshak'ın köleleri başka bir kuyu kazdılar. Bu kuyu yüzündende kavga çıkınca İshak kuyuya Sitna adını verdi. Oradan ayrılıp başka bir yerde kuyu kazdırdı. Bu kuyu yüzünden kavga çıkmadı. Bu nedenle İshak ona Rehovot adını verdi.*” (Yaratılış, 26: 17-22).

Suya hükmetmek, suyu bulmak, suyu çıkarmak bir insanı, sıradan diğer insanlardan ayırabilecek bir özelliktir. Özellikle savaş olağanüstü durumlarda ihtiyaç anında su bulan bir askerin diğer askerlerden farklı bir öneme sahip olduğu Türk efsanelerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır: “*Vardıkları ilk konaklama yerinde erâtin suyunun bitmek üzere olduğu anlaşılır. Aynı er, bu sefer de suyun nereden temin edileceğini bildiğini söyler. İzin alır ve gider.*

Döndüğü zaman beraberinde 10-15 matara ve bir o kadar da düşman askerlerine ait kep ile görülür. Bunların ne olduğunu soran komutanına ise, su başındaki düşman askerlerine ait matara ve kepler olduğunu söyler. Denilen yere gidildiği zaman suyun başında ölü vaziyette düşman erlerinin yatmakta olduğunu görürler. Herkes hayrette kalır.” (Sakaoğlu, 1992: 106-107). Efsanede savaş esnasında arkadaşlarına su bulan asker gördüğü ilahî yardım ile diğer silah arkadaşlarından ayrı bir yere sahiptir. Benzer bir durum Tevrat'ta da karşımıza çıkmakta ve çölde sıcak su bulmak Âna adlı kişinin sıfatı olmaktadır: “*Sivon'un oğulları: Aya ve Âna. Babası Sivon'un eşeklerini güderken çölde sıcak su kaynakları bulan Âna'dır bu.*” (Yaratılış, 36:24).

Hazreti Musa hem Tevrat'ta hem de diğer kitaplarda su ile ilgili birçok mucize göstermiş olarak anılmaktadır. Bunlardan ilki nehre atılma olup Tevrat'ta şu şekilde yer almaktadır: “*Çocuk büyüyünce, onu geri getirdi. Firavunun kızı çocuğu evlat edindi. "Onu sudan çıkardım" diyerek adını Musa koydu.*” (Mısır'dan Çıkış, 2:10). Hz. Musa'nın Nil'den aldığı suyu kana çevirmesi de onun mucizelerinden biridir: “*'Bu iki belirtiyeye de inanmaz, sözünü dinlemezlerse, Nil'den biraz su alıp kuru toprağa dök. İrmaktan aldığı su toprakta kana dönecek.'*” (Mısır'dan Çıkış, 4:9). Benzer durum Türk efsanelerinde karşımıza iyi insanların çıkardığı suların tatlı ve iyi olması daha sonra yapılan kötülükler ile bu suların ya tatsızlaşması ya da kuruması şeklinde çıkmaktadır.

Hz. Musa ile ilgili mucizelerde *Musa'nın Asası* sıkça karşımıza çıkmaktadır. Hz. Musa asası ile su çıkarmakta, suyu kana çevirmekte ve daha başka şeyler yapabilmektedir. Günümüzde Anadolu'da anlatılan efsanelerde velilerin asaları ile gösterdikleri birçok keramet kökenini bu motiften almaktadır. Hz. Musa'nın asası ile ırmağı kana çevirmesi şu şekilde anlatılmıştır: “*Benim RAB olduğumu şundan anla, diyor RAB. İşte, elimdeki değneği ırmağın sularına vuracağım, sular kana dönecek. İrmaktaki balıklar ölecek, ırmak leş gibi kokacak, Mısırlılar artık ırmağın suyunu içemeyecekler. Sonra RAB Musa'ya şöyle buyurdu: Harun'a de ki, 'Değneğini al ve elini Mısır'ın suları üzerine -ırmakları, kanalları, havuzları, bütün su birikintileri üzerine- uzat, hepsi kana dönsün. Bütün Mısır'da tahta ve taş kaplardaki sular bile kana dönecek.'* Musa'yla Harun RAB'in buyurduğu gibi yaptılar. Harun firavunla görevlilerinin gözü önünde değneğini kaldırıp ırmağın sularına vurdu. Bütün sular kana dönüştü. İrmaktaki balıklar öldü, ırmak kokmaya başladı. Mısırlılar ırmağın suyunu içemez oldular. Mısır'ın her yerinde kan vardı. Mısırlı büyücüler de kendi büyülerıyla aynı şeyi yaptılar. RAB'in söylediği gibi firavun inat etti ve Musa'yla Harun'u dinlemedi. Olanlara aldırmadan sarayına döndü. Mısırlılar içecek su bulmak için ırmak kıyısını kazmaya

koyuldular. Çünkü ırmağın suyunu içemiyorlardı.” (Mısır’dan Çıkış, 7:17-24). Ancak burada geçen Mısırlı büyücüler de aynı şeyi yaptılar ifadesi dikkat çekicidir. Burada anlatılmak istenen Hz. Musa’nın mucize olarak ortaya çıkardığı durumun Mısırlı büyücüler tarafından büyü olarak yapılması olabilir. Bu da asa ile ilgili her anlatmanın kökeninin Tevrat’a değil, büyü ve büyücülük ile ilgili inanmalara kaynaklık eden daha eski inançlara bağlanabileceğini göstermektedir.

Hz. Musa’nın denizi yararak halkını ortasından geçirmesi de değneği- asası vasıtası ile olmuş ve Tevrat’ta şu şekilde anlatılmıştır: *“Sen değneğini kaldır, elini denizin üzerine uzat. Sular yarılacak ve İsraililer kuru toprak üzerinde yürüyerek denizi geçecekler.”* (Mısır’dan Çıkış, 14:16). Hz. Musa’nın asası aracılığı ile gösterdiği bu mucizeler daha sonra Türk halk anlatıları arasında sıkça rastlanan motiflere kaynaklık etmiştir.

Suya hükmedebilme birçok inancın önde gelen isimleri ve peygamberleri tarafından gerçekleştirilen bir mucizedir. Bu mucize bir önceki örnekte asa vasıtası ile ortaya çıkmışken aşağıda asa ve işlevi ortadan kaldırılmıştır: *“İsrail ordusunun önünde yürüyen Tanrı’nın meleği yerini değiştirip arkaya geçti. Önlerindeki bulut sütunu da yerini değiştirip arkalarına, Mısır ve İsrail ordularının arasına geldi. Gece boyunca bulut bir yanı karartıyor, öbür yanı aydınlatıyordu. Bu yüzden, bütün gece iki taraf birbirine yaklaşamadı. Musa elini denizin üzerine uzattı. RAB bütün gece güçlü doğu rüzgârıyla suları geri itti, denizi karaya çevirdi. Sular ikiye bölündü, İsraililer kuru toprak üzerinde yürüyerek denizi geçtiler. Sular sağlarında, sollarında onlara duvar oluşturdu. Mısırlılar artlarından geliyordu. Firavun’un bütün atları, savaş arabaları, atlıları denizde onları izliyordu. Sabah nöbetinde RAB ateş ve bulut sütunundan Mısır ordusuna baktı ve onları şaşkına çevirdi. Arabalarının tekerleklerini çıkardı; öyle ki, arabalarını zorlukla sürdüler. Mısırlılar, ‘İsraililerden kaçalım!’ dediler, ‘Çünkü RAB onlar için bizimle savaşıyor. RAB Musa’ya, ‘Elini denizin üzerine uzat’ dedi, ‘Sular Mısırlıların, savaş arabalarının, atlılarının üzerine dönsün.’ Musa elini denizin üzerine uzattı. Sabaha karşı deniz olağan hâline döndü. Mısırlılar sulardan kaçarken RAB onları denizin ortasında silkip attı. Geri dönen sular savaş arabalarını, atlıları, İsraililer’in peşinden denize dalan Firavun’un bütün ordusunu yuttu. Onlardan bir kişi bile sağ kalmadı. Ama İsraililer denizi kuru toprakta yürüyerek geçmişlerdi. Sular sağlarında, sollarında onlara duvar oluşturmuştu.”* (Mısır’dan Çıkış, 14: 19-29). Hz. Musa ve ona inananların içinden rahatça geçtiği deniz, Firavun ve ordusunun yok olmasına sebep olmuştur. Bu durum bize her inançta iyi olarak değerlendirilen inançlı kimselerin korunurken kötülerin çeşitli şekillerde cezalandırıldığını göstermektedir.

Bir bölgede bulunan suyun niteliği de orada yaşayan insanlar için öneme sahiptir. Efsanelerde iyilik karşılığında buz gibi tatlı sular çıkarken yapılan kötülüklerin cezası da içme sularının tadının bozulması ya da kurumması şeklinde karşımıza çıkar. Benzer bir durum da Tevrat'ta yer almaktadır: *“Musa İsraililer'i Kızıldeniz'in ötesine çıkardı. Şur Çölü'ne girdiler. Çölde üç gün yol aldılarsa da su bulamadılar. Mara'ya vardılar. Ama Mara'nın suyunu içemediler, çünkü su acıydı. Bu yüzden oraya Mara adı verildi. Halk, 'Ne içeceğiz?' diye Musa'ya yakınmaya başladı. Musa RAB'be yakardı. RAB ona bir ağaç parçası gösterdi. Musa onu suya atınca sular tatlı oldu. Orada RAB onlar için bir kural ve ilke koydu, hepsini sınırdı.”* (Mısır'dan Çıkış, 15: 22-25). Dua eden Hazreti Musa'ya Allah bir tahta parçasını suyun içine atmasını söylemekte ve bu şekilde su tatlanmaktadır. Su ile ilgili anlatıların çoğunda ağaç, tahta ve su beraber kullanılmaktadır. Bunun sebebi doğada bulunan unsurların birbiri ile sürekli iç içe ve ilgili olması olabilir.

Türk efsanelerinde su çıkarma motifi sık sık asanın bir yere vurulması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bir yeri ziyaret eden veli, susuz kalan halkın isteği üzerine asasını yere vurarak oradan su çıkmasını sağlamaktadır. İleride inceleyeceğimiz efsanelerde de göreceğimiz gibi bazen bu su tek bir yerden bazen de asanın birçok yere vurulması ile farklı yerlerden çıkmaktadır. Efsanelerde karşılaştığımız başka bir durum ise asa ile sadece su çıkarılması olmayıp sulara sınır da çizilebilmesidir. Tevrat'ta da Hazreti Musa'ya halkı susuz kaldıkları için şikâyet ederler ve Allah asası ile vurarak su çıkarmasını söyler: *“RAB'in buyruğu uyarınca, bütün İsrail topluluğu Sin Çölü'nden ayrıldı, bir yerden öbürüne geçerek Refidim'de konakladı. Ancak orada içecek su yoktu. Musa'ya, 'Bize içecek su ver' diye çıktılar. Musa, 'Niçin bana çıkıyorsunuz?' dedi, 'Neden RAB'bi deniyorsunuz?' Ama halk susamıştı. 'Niçin bizi Mısır'dan çıkardın?' diye Musa'ya söylendiler, 'Bizi, çocuklarımızı, hayvanlarımızı susuzluktan öldürmek için mi?' Musa, 'Bu halka ne yapayım?' diye RAB'be feryat etti, 'Neredeyse beni taşıyacaklar.' RAB Musa'ya, 'Halkın önüne geç' dedi, 'Birkaç İsrail ileri gelenini ve Nil'e vurduğun değneği de yanına alıp yürü. Ben Horev Dağı'nda bir kayanın üzerinde, senin önünde duracağım. Kayaya vuracaksın, halk için diye su fişkıracak.' Musa İsrail ileri gelenlerinin önünde denileni yaptı.”* (Mısır'dan Çıkış, 17:1-6). Burada efsanelerden farklı olan durum ise, Hz. Musa'ya hem duracağı hem de asası ile vuracağı yerin Allah tarafından söylenmesidir. Efsanelerde ise asa veya herhangi bir nesne ile vurulan yer genellikle rastgele bir yer olmakta, sıradan insanların çıkardığı sulara ise bir melek ya da derviş nereden su çıkarılacağını söylemektedir.

Tevrat'ta su üzerine ayetlerden en dikkat çekici olanı ise su ile yapılan bir masumiyet testidir. Kocasını aldattığı düşünülen bir kadının içtiği suyun vücuduna etkisine bakılarak suçlu ya da suçsuz olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır: *“Ama kocanla evliyken yoldan çıkıp başka biriyle yatarak günah işlediysen -kâhin kadına lanet andı içirtip şöyle diyecek- RAB sana eriyen kalça, şişen karın versin. RAB halkın arasında seni lanetli ve iğrenç duruma düşürsün. Lanet getiren bu su karnına girince karnını şişirsin, kalçanı eritsin. O zaman kadın, Amin, amin, diyecek. Kâhin bu lanetleri bir kitaba yazıp acı suda yıkayacak. Lanet getiren acı suyu kadına içirecek. Su kadının içine girince acılık verecek. Kâhin kadının elinden kıskançlık sunusunu alacak, RAB'bin huzurunda salladıktan sonra sunağa getirecek. Kadının anma payı olarak sunudan bir avuç alıp sunakta yakacak. Sonra kadına suyu içirecek. Eğer kadın kocasına ihanet etmiş, kendini kirletmişse, lanet getiren suyu içince acı duyacak; karnı şişip kalçası eriyecek. Halkı arasında lanetli olacak. Ama kendini kirletmemişse, temizse, zarar görmeyecek, çocuk doğurabilecek. Kıskançlık yasası budur. Bir kadın yoldan çıkar, kocasıyla evliyken kendini kirletirse, ya da bir koca karısını kıskanır, ona karşı yüreğinde kuşku uyarırsa, kâhin kadını RAB'bin önünde durduracak, bu yasayı ona uygulayacak. Kocası herhangi bir suçtan suçsuz sayılacak, kadınsa suçunun cezasını çekecek.”* (Çölde Sayım, 2:20-31). Efsanelerde de su masumiyetin temsilcisidir. Toplum tarafından çeşitli sebeplerle dışlanan ya da hor görülen kişiler çeşitli şekillerde su üzerinden şekillenen efsanelere konu olmaktadır.

Türk efsaneleri arasında su çıkarma motifinin en çok rastlanan örnekleri asa ile su çıkarma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Tevrat'ta Hz. Musa Allah tarafından verilen bir asa ile halkına su çıkarmaktadır: *“İsrail topluluğu birinci ay Zin Çölü'ne vardı, halk Kadeş'te konakladı. Miryam orada öldü ve gömüldü. Ancak topluluk için içecek su yoktu. Halk Musa'yla Harun'a karşı toplandı. Musa'ya, 'Keşke kardeşlerimiz RAB'bin önünde öldüğünde bizde ölseydik!' diye çıktılar, 'RAB'bin topluluğunu neden bu çöle getirdiniz? Biz de hayvanlarımız da ölelim diye mi? Neden bizi bu korkunç yere getirmek için Mısır'dan çıkardınız? Ne tahıl, ne incir, ne üzüm ne de nar var. Üstelik içecek su da yok!'Musa'yla Harun topluluktan ayrılıp Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne gittiler, yüzüstü yere kapandılar. RAB'bin görkemi onlara görüldü. RAB Musa'ya, 'Değneği al' dedi, 'Sen ve ağabeyin Harun topluluğu toplayın. Halkın gözü önünde su fişkırması için kayaya buyruk verin. Onlar da hayvanları da içsin diye kayadan onlara su çıkaracaksınız.' Musa kendisine verilen buyruk uyarınca değneği RAB'bin önünden aldı. Musa'yla Harun topluluğu kayanın önüne topladılar. Musa, 'Ey siz, başkaldıranlar, beni dinleyin!' dedi, 'Bu kayadan size su*

çıkarmam mı?’ Sonra kolunu kaldırıp değneğiyle kayaya iki kez vurdu. Kayadan bol su fışkırdı, topluluk da hayvanları da içti. RAB Musa'yla Harun'a, 'Madem İsraililer'in gözü önünde benim kutsallığımı sayarak bana güvenmediniz' dedi, 'Bu topluluğu kendilerine vereceğim ülkeye de götürmeyeceksiniz.' Bu sulara Meriva suları denildi." (Çölde Sayım, 20:1-13). Bu bölümden anlaşılacağı gibi asa hem Tevrat'taki anlatılarda hem de Türk efsane ve menkıbelerinde önemli bir yere sahiptir. Türk efsanelerinde yer alan asa ile su çıkarma motifinin kökenini semavî dinlerde aramak yanlış olmayacaktır. Su çıkarma efsaneleri incelendiğinde asa ile çıkarılan suları bu kökene bağlamanın doğru olacağını düşünmekteyiz.

İncelenen efsanelerde su çıkarmanın da çeşitli dereceleri vardır. Sıradan ama kalbi temiz insanlar herhangi bir yerden su çıkarırken veliler ya da dinî yönden güçlü insanlar kayalıklardan, dağların tepesinden ya da çorak topraklardan su çıkarabilmektedir. Tevrat'ta kayalıklardan su çıkarılması yaratıcının gücünü gösterecek şekilde ele alınmıştır: "RAB o büyük ve korkunç çölde, zehirli yılanlarla, akreplerle dolu o kurak, susuz toprakta sizi yürüttü. Size sert kayadan su çıkardı." (Yasanın Tekrarı, 8:15).

Giriş kısmında söz ettiğimiz gibi bir bölgede akarsu olması ya da o bölgenin sulak olması halk için önemlidir. Aynı durum Tevrat'ta: "Yusuf için de şöyle dedi:"RAB onun ülkesini Gökten yağan değerli çiyile ve yeraltındaki derin su kaynaklarıyla kutsasın." (Yasanın Tekrarı, 33:13) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu sadece Tevrat ile ilgili olmayıp tüm inanç ve inanmalar için geçerli sayılabilecek bir durumdur.

Zor durumda kalan bir insanın Allah'a yalvarması sonucunda bulunduğu yerden su çıkması ve bu suyu içerek hayata dönmesi efsanelerde sıkça karşımıza çıkar. Benzer bir durum Tevrat'ta şu şekilde anlatılır: " Şimşon ölesiye susamıştı. RAB'be şöyle yakardı: 'Kulunun eliyle büyük bir kurtuluş sağladın. Ama şimdi susuzluktan ölüp sünnetsizlerin eline mi düşeceğim?' Bunun üzerine Tanrı Lehi'deki çukuru yardı. Çukurdan su fışkırdı. Şimşon suyu içince canlanıp güçlendi. Suyun çıktığı yere Eyn-Hakkore adını verdi." (Hakimler, 15:18-19). Bu örneğe benzer olarak efsanelerde de susuzluktan ölmek üzere olan kişiler dua eder ve bu dualarına karşılık Allah buldukları yerden su çıkararak onları ölümden kurtarır.

Herhangi bir yerden farklı olarak kayadan su çıkarılması ayrı bir öneme sahiptir. "Çölde kayaları yarmış, Sanki dipsiz kaynaklardan Onlara kana kana su içirmişti. Kayadan akarsular fışkırtmış, Suları ırmak gibi akıtmıştı." (Mezmurlar, 78: 15-16).Tevrat'ta da bu durum bir gücün simgesi olacak şekilde ele alınmıştır.

Herhangi bir inancın toplum içerisinde yer edinebilmesi için, halkın sahip olduğu ve kabul ettiği eski inançtan daha güçlü delillere sahip olması gerekmektedir. Bu sebeple yeni bir inanış ile karşılaşan insanlar, o inanışın liderleri ya da öncülerinden bazı mucizevî davranışlar sergilemelerini istemektedir. Bu durum Tevrat'ta şu şekilde örneklenmiştir: “ *Tanrı çölde sofrayı kurabilir mi?* ” diyerek, *Tanrı'ya karşı konuştular. ‘Bak, kayaya vurunca sular fışkırdı, Dereler taşıdı. Peki, ekmeğe verebilir mi, Et sağlayabilir mi halkına?’* ” (Mezmurlar, 78: 19-20). Aynı durum Anadolu ve Balkan bölgelerinde İslamiyet'in yayılmasına öncülük eden veliler üzerine anlatılan menkıbelerde de karşımıza çıkmaktadır.

Tüm toplumlarda ve inançlarda olduğu gibi Tevrat'ta da suyun varlığı bir nimet iken yokluğu zorluktur. “*Kayayı yardı, sular fışkırdı, Çorak topraklarda bir ırmak gibi aktı.*” (Mezmurlar, 105: 41). “*Halkım bilgisizliği yüzünden sürgün edilecek; saygın kişileri kıtlıktan ölecek, kalabalıklar susuzluktan kırılacak.*” (Yeşaya, 5: 13). Bu durum farklı bölümlerde yukarıdaki gibi anlatılmıştır.

Bir yerde suyun olması o bölgenin daha yaşanılacak bir yer hâline gelmesini sağlar. Tevrat'ta “*Topallar geyik gibi sıçrayacak, Sevinçle haykıracak dilsizlerin dili. Çünkü çölde sular fışkıracak, Irmaklar akacak bozkırda. Kızgın kum havuza, susuz toprak pınara dönüşecek. Çakalların yattığı yerlerde kamış, saz ve ot bitecek.*” (Yeşaya, 35: 6-7) denilerek bir şenlik durumuna suların akması da dâhil edilmiştir. Belki de bu durum birçok kültürde kutlamaların, törenlerin, ritüellerin su kenarında yapmasının en önemli sebeplerindendir.

İncelediğimiz diğer kutsal kitaplar gibi Tevrat'ta da su ile ilgili çok sayıda örnek bulunmaktadır. İncelediklerimiz ise suyun Tevrat ve ona inananlar için önemini belli eden örneklerdir. Bu bölümlerde dikkati çeken ilk nokta asa ya da değnek ile su çıkarmanın sıkça karşımıza çıkmasıdır. Ayrıca kayadan su çıkarma diğer örneklerden ve durumlardan daha zorlayıcı bir durum olarak ele alınmıştır. Bunların dışında hayatın bir gerçeği olarak kuraklık ve susuzluk bir toplumun yaşayabileceği en büyük zorluklardan biri olarak sıkça karşımıza çıkmaktadır. Tevrat'ta yer alan su ile ilgili örnekleri incelemek daha sonraki bölümde ele alacağımız Türk efsanelerinin dinî kökenini daha ayrıntılı şekilde görebilmemize yardımcı olacaktır.

C. İNCİL'DE SU ÇIKARMA MOTİFİNE KAYNAKLIK EDEBİLECEK ÖRNEKLER

Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan İncil'de su hakkında çok sayıda bilgi verilmektedir. Bu bilgilerden en sık karşılaşılanı ise su ile vaftiz edilme ve şarap ile vaftiz edilme konusunda olanlardır. Ayrıca diğer kutsal kitaplarda olduğu gibi, İncil'de yer alan olaylar da daha sonra çeşitli anlatmalara kaynaklık etmektedir. Önceki bölümde ayetlerde su çıkarma ile ilgili olanlar ele alındıktan sonra bu bölümde de İncil'de aynı efsaneler ile ilişkisi olabilecek olaylar üzerinde durulacaktır. İncil'de su ise daha geniş bir çalışmanın konusu olup bu başlık altında incelenmeyecektir.

İncil'de su ile ilgili örneklerden ilki İsa Peygamber'in suyun üzerinde yürümesidir ve bu durum şu şekilde ele alınmıştır: *“Bundan hemen sonra İsa öğrencilerine, tekneye binip kendisinden önce karşı yakaya geçmelerini buyurdu. Bu arada halkı evlerine gönderecekti. Halkı gönderdikten sonra dua etmek için tek başına dağa çıktı. Akşam olurken orada yalnızdı. O sırada tekne kıyıdan bir hayli uzakta dalgalarla boğuşuyordu. Çünkü rüzgâr kaşı yönden esiyordu.*

Sabaha karşı İsa, gölün üstünde yürüyerek onlara yaklaştı. Öğrenciler, O'nun gölün üstünde yürüdüğünü görünce dehşete kapıldılar. 'Bu bir hayalet!' diyerek korkuyla bağırıştılar.

Ama İsa hemen onlara seslenerek: 'Cesur olun, benim, korkmayın!' dedi.

Petrus buna karşılık, 'Ya Rab' dedi, 'Eğer sen isen, buyruk ver suyun üstünden yürüyerek sana geleyim.'

Petrus da tekneden indi, suyun üstünden yürüyerek İsa'ya yaklaştı. Ama rüzgârın ne kadar güçlü estiğini görünce korktu, batmaya başladı. 'Ya Rab, beni kurtar!' diye bağırmaya başladı.

İsa hemen elini uzatıp onu tuttu. Ona, 'Ey kıt imanlı, neden kuşku duydun?' dedi.” (Matta, 14: 22-31). Metinden anlaşılacağı üzere suya hükmetme ya da suyun üzerinde yürüme imanının tam olması ile ilgili bir durumdur. İsa Peygamber suyun üzerinde yürümeye çalışan öğrencisi bunu başaramayanca ona imanı kıt olduğu için kızmıştır. Aslında su çıkarma motifinin yer aldığı çoğu efsanede de bu durum karşımıza çıkmaktadır. Su çıkaran kişiler bunu tam ve büyük bir iman gücü ile yapmaktadırlar.

Hem efsanelerde, hem Kur'an ve Tevrat'ta hem de Türk kültüründe yer alan açları doyurma, susuzlara su verme, yardıma muhtaç olanlara yardım etme İncil'de hesap gününün anlatıldığı bölümde işlenmiştir. Hesap gününde ödüllendirilecek insanlar şu şekilde anlatılmıştır: *“İnsanoğlu kendi görkemi içinde bütün melekleriyle birlikte gelince, görkemli tahtına oturacak. Ulusların hepsi O'nun önünde toplanacak, O da koyunları keçilerden ayıran bir çoban gibi, insanları birbirinden ayıracak. Koyunları sağına, keçileri soluna alacak.*

O zaman Kral, sağındaki kişilere, ‘Sizler, Babam’ın kutsadıkları, gelin!’ diyecek. ‘Dünya kurulduğundan beri sizin için hazırlanmış olan egemenliği miras alın! Çünkü acıkmıştım, bana yiyecek verdiniz; susamıştım, bana içecek verdiniz; yabancıydım, beni içeri aldınız. Çıplaktım, beni giydirdiniz; hastaydım, benimle ilgilendiniz; zindandaydım, yanıma geldiniz.’

O vakit doğru kişiler O’na şu karşılığı verecek: ‘Ya Rab, seni ne zaman aç görüp doyurduk, susuz görüp su verdik? Ne zaman seni yabancı görüp içeri aldık, ya da çıplak görüp giydirdik? Seni ne zaman hasta ya da zindanda görüp yanına geldik?’

Kral da onları şöyle yanıtlayacak: ‘Size doğrusunu söyleyeyim, bu en basit kardeşlerimden biri için yaptığınızı, benim için yapmış oldunuz.’” (Matta, 25: 31-40). Bu örnek büyük bir ortaklık olmasına rağmen, su çıkarma motifinin bulunduğu efsaneleri bu kökene bağlamak yanlış olacaktır. Çünkü açları doyurma, susuzlara su verme gibi toplum hayatını geliştiren unsurlar Türk edebiyatının ilk eserlerinde bile yer almaktadır.

Doğa olaylarına hükmetmek çoğu inançta bir güç göstergesidir. Hazreti İsa'da peygamberliğini ispat etmek için çeşitli yollara başvurmuştur. Bu durumun örneklerinden biri *“Bir gün İsa öğrencileriyle birlikte bir tekneye binerek onlara, ‘Gölün karşı yakasına geçelim’ dedi. Böylece kıydan açıldılar. Teknede giderlerken İsa uykuya daldı. O sırada gölde fırtına koptu. Tekne su almaya başlayınca tehlikeli bir duruma düştüler. Gidip İsa’yı uyandırarak, ‘Efendimiz, Efendimiz, öleceğiz!’ dediler. İsa kalkıp rüzgârı ve kabaran dalgaları azarladı. Fırtına dindi ve ortalık sülیمان oldu.*

İsa öğrencilerine, ‘Nerede imanınız?’ diye sordu.

Onlar korku ve şaşkınlık içindeydiler. Birbirlerine, ‘Bu adam kim ki, rüzgâra, suya bile buyruk veriyor, onlar da sözünü dinliyor!’ dediler.” (Luka, 8: 22-25) şeklinde anlatılmıştır. İncelenen efsanelerde de velilerin, masumların ya da su çıkaran doğaüstü güçlere

sahip varlıkların tabiat kuvvetlerine hâkim olduğu görülmektedir. Ancak bir önceki örnekte de olduğu gibi İncil’de yer alan bu bölüm, ilgili efsanelere köken olarak gösterilemez. Bunun sebebi tabiat kuvvetlerine hâkim olma becerisinin Türk inancında en başından beri olmasıdır.

Türk halk inanmalarında su ile ilgili karşımıza sıkça çıkan örneklerden biri de “yaşam suyu”dur. Yaşam suyu ile ilgili bir örneğin İncil’de yer alıyor olması ise dikkat çekicidir: *“Ferisiler, İsa’nın Yahya’dan daha çok öğrenci edinip vaftiz ettiğini duydular –aslında İsa’nın kendisi değil, öğrencileri vaftiz ediyorlardı- İsa bunu öğrenince Yahudiye’den ayrılıp yine Celile’ye gitti. Giderken Samiriye’den geçmesi gerekiyordu. Böylece Samiriye’nin Sihar denilen kentine geldi. Burası Yakup’un kendi oğlu Yusuf’a vermiş olduğu toprağın yakınındaydı. Yakup’un kuyusu da oradaydı. İsa, yolculuktan yorulmuş olduğu için kuyunun yanına oturmuştu. Saat on iki sularıydı. Samiriyeli bir kadın su çekmeye geldi.*

İsa ona, ‘Bana su ver, içeyim’ dedi. İsa’nın öğrencileri yiyecek satın almak için kente gitmişlerdi.

Samiriyeli kadın, ‘Sen Yahudi’sin, bense Samiriyeli bir kadınum’ dedi, ‘Nasıl olur da benden su istersin?’ Çünkü Yahudiler’in Samiriyeliler’le ilişkileri yoktur.

İsa kadına şu yanıtı verdi: ‘Eğer Sen Tanrı’nın armağanını ve sana, ‘Bana su ver, içeyim’ diyenin kim olduğunu bilseydin, sen O’ndan dilerdin, O da sana yaşam suyunu verirdi.’” (Yuhanna, 4:1-10). Hazreti İsa ile Samiriyeli kadın arasında geçen konuşmada İsa, kadına yaşam suyundan bahsetmektedir. İnsanların tabiatın bir mucizesi olan suya büyük anlamlar yüklemesi tek bir inanca bağlı olarak değerlendirilemez. Eski Türk inancında yer alan hayat ağacı da bunun güzel bir örneğidir.

İncil’de su ile ilgili örneklerden biri de su ihtiyacının olmaması üzerine şekillenmiştir: *“İsa, ‘Yaşam ekmeği Ben’im. Bana gelen asla acıkmaz, bana iman eden hiçbir zaman susamaz’ dedi.”* (Yuhanna, 6: 35). Hazreti İsa kendisine tabi olan halkın acıkmayacağını ve susamayacağını belirtmiştir. İncelenen efsanelerde ise susamaya engel olan herhangi bir durum ile karşılaşılmamıştır. Bu duruma örnek olacak efsaneler varsa da kaynağını İncil’den değil, Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan *yada taşından* alması muhtemeldir. Yada taşı ile ilgili anlatılarda, taşı ağızına alan insan ve hayvanların uzun süre susuzluk hissetmeyeceği belirtilmektedir.

Daha önceki örneklerde gördüğümüz açların doyurulması, susuz kalanlara su verilmesi İncil’de bir tavsiye olarak şu şekilde yer almaktadır: *“Sevgili kardeşler, kimseden oç almayın;*

bunu Tanrı'nın gazabına bırakın. Çünkü şöyle yazılmıştır: 'Rab diyor ki, 'Öç benimdir, ben karşılık vereceğim.' Ama,

'Düşmanın acıkmışsa doyur,

Susamışsa su ver.

Bunu yapmakla onu utanca boğarsın.'

Kötülüğe yenilme, kötülüğü iyilikle yen." (Romalılar, 12: 19-21).

"Bu kişiler, susuz pınarlar, fırtınanın dağıttığı sis gibidirler. Onları koyu karanlık bekliyor." (2. Petrus, 2: 17). Çeşitli toplumlar tarafından kabul edilen çoğu inancın temelinde iyilik yer almaktadır. Birçok din, inananlarına iyi olmayı ve insanlara iyilik yapmayı tavsiye etmektedir. İncil'de de görülen bu durum, efsanelerde su çıkarma motifinin iyi insanlar etrafında şekillenmesi ile aynı doğrultudadır.

1. 2. TÜRKLERDE SU KÜLTÜ

A. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK İNANCINDA SU

İslâmîyet öncesi Türk inancında su ve su kültürünü incelemek için Türk mitolojisinde ve kültüründe suyun önemini bilmek gerekmektedir. Mitolojik metinlerdeki işlevi incelenerek su ve su kültürünün Türk inanç sistemindeki yeri hakkında daha sonuçlara. Birçok mitoloji ve dinde, yaratılışın ve evrenin başlangıcında su çok önemli bir yere sahiptir. Bu durumu örnekleyecek olursak:

“Dünyanın yaratılışıyla ilgili mitlerin çoğunda, dünyanın başlangıçta bir okyanustan ibaret olduğuna inanılmaktadır. Sümer mitolojisinde evrenin kökeni ile ilgili olarak Sümer tanrılarının listesini veren bir tablette, adı "deniz" için kullanılan ideogramla yazılan Tanrıça Namnu, "göğü ve yeri" doğuran ana olarak tasvir edilmektedir. Babil Mitolojisi'ne göre, başlangıçta evrenin tatlı su okyanusu Apsu ile tuzlu su okyanusu Tiamet'in dışında başka bir şey yoktur. Bu ikisinin birleşmesinden tanrılar var olmuştur. Mısır yaratılış mitosuna göre hayatın kaynağı kadim sulardır. Atum Kaos'un sularından yükselerek kuru toprakla üzerinde durabileceği bir tepelik oluşturur. Bu kadim tepelik ilk hayatın çıktığı yerdir. İnka ve Maya efsanelerinde de dünyanın yaratılışı ile ilgili olarak şunlar yazar: Henüz insanoğlu ve hayvanlar yoktu, kuşlar, balıklar, yengeçler ne bitkiler, ne de ormanlar vardı. Sadece gökyüzü vardı. Yeryüzünün çehresi görünmüyordu ve gökyüzünün altında sakin yatan deniz tüm enginliğiyle uzanıyordu. Japon efsanelerinde de başlangıçta var olan suyu görmekteyiz. Dünyanın yaratılması efsanesinin başladığı zamanda denizin üzerinde yüzen yağdan başka bir şey olmadığı belirtilmektedir. İnsanların üzerinde yaşadığı toprak henüz yaratılmamıştı. İki tanrı yay biçimindeki köprünün tepesinde dururlar. Aşağıda, sonsuz hareketle kıvıldağan, gümüş renginde küçük dalgalarla hiç durmadan hareket eden muhteşem mavilik ve uçsuz bucaksız deniz vardı.” (Uslu, 2017: 51).

Aynı durum Türk yaratılış mitlerinde de karşımıza çıkmakta ve evrenin yaratılışı sonsuz suyun içinden çeşitli şekillerde toprak çıkarılması ile başlamaktadır. Bu toprak parçası suyun üzerinde katılaşmış büyümekte ve yeryüzünü oluşturmaktadır (İnan, 2015: 14-19).

Hem Türk hem de diğer milletlerin yaratılış mitlerinde suya verilen önem: *“Potansiyel gücün ve ayrılmamışlığın ilkesi, her tür kozmik tezahürün temeli, bütün tohumların taşıyıcısı olan su, bütün biçimlerin kaynaklandığı ve bir felaket ya da kendi gerilemeleri sonucunda dönecekleri ilk özü simgeler. Başlangıçta ve her tür tarihsel ya da kozmik döngünün sonunda*

su vardır ve her zaman var olacaktır.” (Eliade, 2000: 196) ifadeleriyle açıklanmaktadır. Suyun önemi hem tufan üzerine hem de kıyamet üzerine anlatılan mitlerde de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Türk mitolojisinde tufan şu şekilde yer almaktadır:

“Tufandan önce yeryüzünün hükümdarı Tengiz (Deniz) Han idi. O zamanda Nama adlı meşhur bir adam vardı. Tanrı Ülgen bu adama dünya tufanı olacağını, insanoğullarını ve hayvanları kurtarmak için sınanmış sandal ağacından (andıra sandal ağacı) gemi yapmasını buyurdu. Nama'nın Soozunuul, Saruuul ve Balıksa adlı üç oğlu vardı. Nama bu oğullarına, dağ tepesinde gemi yapmalarını emir verdi. Gemi, Ülgen'in öğrettiği ve gösterdiği gibi yapıldı. Nama, Ülgen'in buyruğu ile insanları ve hayvanları gemiye aldı. Nama'nın gözleri iyi görmezdi. Gemidekilere sordu: “Bir şeyler görüyor musunuz?” “Yeryüzünü sis kaplamış, müthiş karanlık basmış.” dediler. O zaman yerin altından, ırmaklardan, denizlerden karalara sular fışkırmaya başladı, gökten de yağmur yağıyordu. Gemi yüzmeye başladı. Gök ve sudan başka bir şey görünmüyordu...” (İnan, 2015: 22). Örnekte görülebileceği gibi su hem hayat vermekte hem de felaket getirebilmektedir. Aynı durum kıyamet ile ilgili anlatılarda da karşımıza çıkmaktadır.

Yaratılışın en başında etkili olan su, yaşam üzerindeki etkisinden dolayı da özel bir yere sahip olmuştur. Suyu verilen bu değer sadece inanç boyutuyla kalmamış, çeşitli metin ve anlatılarda millet için toprak ne ise su da aynı değerde görülerek kutsal yer-su kavramı ortaya çıkmıştır. Tanrı tarafından verilen kut inancı ile halkını yöneten kağan, Türk halkının yeri ve suyu sahipsiz kalmasın diye çabalamaktadır. Yer-su kavramının bir arada vatan sözcüğünü karşılar şekilde kullanılması Ögel tarafından şu şekilde anlatılmaktadır: *“Su, Türk geleneklerinin köklerini tutan, en büyük temeldir. Her şey ona dayanır. Belki tarla, bir süre sulanmazsa, olabilir. Fakat hayvanların, her gün su içmesi gereklidir. Bunun için Göktürkler, Yer-su yani yer ve sular anlayışına ve inanışına, büyük bir değer vermişlerdir. Yer-su inanışı tam bir “vatan” anlayışdır.” (Ögel, 1995: 315). Ögel'in verdiği bu bilgiler Orhun Abideleri'nde yer alan “ Yukarıda Türk Tanrısı, mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiştir. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye, babam İltiriş Kağanı, annem İlbilge Hatun'u göğün tepesinden tutup yukarıya kaldırmıştır.” (Ergin, 1989: 35) cümlelerine dayanmaktadır.*

İslamiyet öncesi Türk inancında su, vatan kavramının dışında toplum tarafından kabul görmüş büyük kişilerin sıfatı olacak şekilde de kullanılmıştır. Türklerin İslamiyet ile yeni tanıştıkları dönemlerde ortaya çıkmış ya da yazıya geçirilmiş olan Dede Korkut hikâyelerinin başkahramanı Dede Korkut'tur. On iki hikâyede ve giriş kısmında hakkında verilen bilgiler

doğrultusunda Dede Korkut'un toplumdaki saygın yeri kolaylıkla anlaşılabilir. Ögel'in aktardığı "*Dede Korkut, Kırgız Türklerinin yarı Müslüman şamanları, yani baskıları tarafından, şöyle yardıma çağrılırdı: "Su ayağı Er-Korkut, baksıların piri, ...,dar yolda sana sığındım". Dede Korkut, "su ayağı" gibi idi. Aynı baskılar, bazan da Dede Korkut'u şöyle arıyorlardı: "Su başında Süleyman, su ayağında Er-Korkut, çağırınca gel, kaygu ve hastalığı bul."* (Ögel, 1995: 315) ifadesinde görüleceği üzere Türk halkı suyun başına Hz. Süleyman'ı, ayağına ise Dede Korkut'u yerleştirerek ona verdiği önemi göstermiştir.

Abdülkadir İnan da yukarıda verilen bilgiler ile uyumlu olacak şekilde aşağıdaki şiiri aktarmıştır:

"Su başında Süleyman su ayağı Er Kurkut

Belâleri sen korkut! Çakırganda gel pirim!" (İnan, 2015: 135). Burada dikkati çeken nokta ise su başı ve su ayağı ifadeleri dışında Dede Korkut'un zor durumda çağırılınca gelmesidir. Türk inancında önemli bir yere sahip olan atalar kültürünün temelindeki ata kavramı ile ilgili şu tanım yapılmaktadır: "*Ata, insanları belâlardan koruyan ruhtur.*" (Beydili, 2003: 73). Bu tanıma göre İslamiyet'i kabul eden Türklerin ilk evliyası *Su Ayağı Er Korkut* mudur? Zor zamanda yardıma yetişen Korkut Ata'nın kimliğinde hem Şamanist hem de İslamî unsurlar bir arada görülmektedir. Bu durumun su çıkaran veliler ile ilgili anlatılara yansımaları çalışmanın diğer bölümlerinde ele alınacaktır.

Türk'ün yaşadığı veya yaşayacağı yerin belirlenmesinde su kaynakları çok büyük öneme sahiptir. Bu önem: "*Evlerimiz ile yurtlarımız, çevresinde su bulunan yerlere kurulur. Bunun için de bu sulara saygı duyulur. Onlar, "Baba evinin suları" dır. Bu çok eski Türk inanışları, Anadolu'da çeşitli deyiş ve tutumlarıyla görülür.*" (Ögel 1995: 316) şeklinde açıklanmıştır. Efsane metinlerinde yerde su olması orada yaşayan insanlar için bir hediye olurken, kuraklık ve su kaynaklarının kuruması da en büyük cezalardan birisidir. Kuraklık ve verimsizlik ile cezalandırılmanın ilk örneklerinden biri de mukaddes taşın Çinlilere verilmesinden sonra Uygur halkının yaşadıkları felaketlerdir. Baba evinin suları, taşı, toprağı sahip çıkıldığında halkı koruyacak güce sahiptir.

Dede Korkut'un alpları savaşa ya da kavgaya girmeden önce "*arı su*"dan abdest alırlar. Suyun Türk kültüründe hem maddî hem de manevî olarak temizleyici bir gücü vardır. Bu güç: "*En eski Türk edebiyatında, "arıklık, süzüklik", yani "arılmışlık ve süzölmüşlük" ün manası, gönül temizliğinden imana kadar, çeşitli anlayışları içinde topluyordu. Uygur*

edebiyatındaki “edgülig suvi”, yani “iyilik suyu” ise, daha başka dilekler için söylenir.” (Ögel, 1995: 316) ifadeleri ile anlatılmaktadır. Su, Türkler için maddî ve manevî temizliğin hem sembolü hem de aracıdır. Bu sebeple masum kişilerin, kalbi temiz insanların zor zamanlarında suya kavuşmaları kültürel açıdan anlamlıdır. Gönlü arı, süzük olan kendisi de arı, süzük şeklinde anılan suyu bulabilir, çıkarabilir.

Türk kültüründe her obanın kendine ait hayvanı bulunmaktadır. Bu hayvan o oba için özel sayılmakta ve gelecek nesillerce de kutsanarak avlanamamaktadır. Bu durumun örneği “Söylendiğine göre bir gün hava çok sıcakmış. Bilge-Buka’nın atası elbise ve ayakkabılarını çıkararak bir ağacın dibinde yatmış. Az sonra ağacın üzerine bir kuş gelerek ötmeğe başlamış. Ağacın dibinde yatan adam bundan canı sıkılmış ve elbiselerini giyinerek kalkmış. Fakat kuş bununla da kalmamış ve üç defa ağaçtan aşağıya inerek adamı tırmalamış. Adam kızınca kuşu yakalamış. Yakalamış ama, tam bu sırada ağacın üzerinden zehirli bir yılanın da aşağı indiğini görmüş. Bunun üzerine kuşu bırakmış ve yılanın sokmasından kurtulmuş. Bunun için de soylarına bu kuşu öldürmemelerini ve ona saygı göstermelerini vasiyet etmiş. Uygurlar asırlarca bu kuşa bir Tanrı gözü ile bakmışlar.” (Ögel 2010; 86) efsanesinde ayrıntılı olarak görülmektedir. Aynı ya da benzer durumun ırmak ve akarsular için de geçerli olduğu ise şu şekilde anlatılmaktadır: “İrmaklar da, birer akarsudur. Ancak akarsuların, en büyüğüdür. İrmaklar da, büyüklüğüne göre, bir boyun veya bir kavmin, kendi suyudur. Nitekim Uygur Bayançur Kağan Yazıtı’nda, “subı selenge ermiş”, yani “(onların) suyu Selenge (ırmağı) imiş” deniyordu. Selenge ırmağının kutluluğundan, kuşkumuz yoktur. Yine Göktürk Tonyukuk Yazıtı’nda, Anı adını taşıyan bir ırmaktan söz açılırken, “Anı subug baralım”, yani “Anı suyuna erişelim” deniyordu. Anadolu’da Murat suyu veya Fırat suyu, Karasu deyişlerine de çok rastlanır.” (Ögel, 1995: 317). Doğada yer alan birçok unsur gibi sular ve ırmaklar da Türk halkının akrabalık bağlarını şekillendirecek kadar önemlidir. Suların bu kutsallığı çoğu inanç sisteminde yer almakta ve Eliade tarafından şu şekilde açıklanmaktadır: “Suyun bu dinsel çok yönlülüğü, tarihte pınarlar, nehirler ve ırmaklar çevresinde gelişen pek çok tapım doğurmuştur. Bu tapımlar öncelikle suyun evrenin mayasında bulunan madde olarak edindiği kutsal değerden, aynı zamanda bulunduğu yerin epifanisi olmasından, herhangi bir akarsuya ya da pınara kutsallık kazandırmasından kaynaklanmaktadır. Bu yerel epifaniler dinsel yapısından bağımsızdırlar.” (Eliade, 2000: 206).

Atalardan kalan miras, kutsal suyun sahipsiz olması da düşünülemez. Her topluluğun kendisine ait bir suyu varken her suyun da kutsal bir sahibi, iyisi bulunmaktadır: “Bazı Türk

boyları suyu Tanrı bilirler. Yunanlıların Poseidon'una benzer. Altaylılar bir su iyesinin varlığından bahsetmektedir. Sümerlerin büyük tanrısı Enlil suların ve fırtınaların tanrısıdır. Bununla birlikte Ningișzida'nın da suların tanrısı olduğuna inanılır. Enlil gibi Ea da suların ve fırtınaların tanrısı kabul edilir. Bunun yanında Haniş adında ikinci derecede bir su tanrısı bulunmaktadır. Nina da kuyu ve su yollarının tanrısıdır. Gardizi'ye göre Kimekler (Kıpçaklar) İrtiș ırmağı'nı büyük kabul edip ona tapar ve secde ederler. Suyun, Kimeklerin Tanrısı olduğunu belirtirler. Bazı Türk boylarında suyun Tanrı kabul edilmesinin yanında Türk boylarının hemen hepsinde her suyun bir iyesi olduğu inancı hâkimdir." (Uslu, 2017: 53). Bu iyeler sadece Türk inanmalarında olmayıp farklı kültür ve inançlarda da karşımıza çıkmaktadır: "Kozmogoni simgesi ve tüm tohumların taşıyıcısı olan su, büyüsel bir maddedir ve her derde devadır; iyileştirir, gençleştirir ve yaşamı sonsuz kılar. Suyun ilk örneği "hayat suyu" dur. Daha sonraki dönemlerde hayat suyu, göğün katlarıyla birlikte anılır; böylece gökte bulunan beyaz haoma, göksel soma vb temalar doğmuştur. Hayat suyu, gençlik çeşmesi, aynı metafizik ve dinsel gerçekliğin türevleridir: suda yaşam, güç ve sonsuzluk vardır. Bu su, doğal olarak herkesin ulaşabileceği, her yerde bulabileceğimiz bir su değildir, canavarlarca korunur. Girilmesi zor bölgelerde bulunur, cinlerin ya da tanrıların elindedir vb. Hayat suyunun kaynağına ulaşmak ve bu suya sahip olmak için bir dizi sınamadan geçmek gerekir..." (Eliade, 2000: 200-201). Hayat suyundan itibaren Tanrılar'ın elinde olan, herkesin ulaşamadığı su çeşitli varlıklar tarafından da korunmaktadır. Herkesin ulaşamayacağı suya sahip olabilmek için çeşitli sınavları başarı ile geçmek gerekmektedir. Masalarda suyu koruyan ejderha motifi ile karşılaşmamız da bu yüzden olmalıdır. Türk halk anlatılarında çeşitli kültürel değişiklikler vasıtası ile kutsal suyu koruyan ejderha zamanla halkın içeceği suyu kısıtlayan bir canavar şeklini almıştır. Bu kültürel değişim çalışmanın ilerideki bölümlerinde efsane örnekleri üzerinden de değerlendirilecektir.

Suyu koruyan tehlikeli varlıklar dışında, dünya üzerindeki suyun yönetimi görevini üstlenen varlıklardan da söz etmek gerekmektedir. Bunlardan en bilineni *Burkut Ata* ismiyle Türk Dünyası'nda karşımıza çıkmaktadır. "BURH, BURKUT: Türkmenler ve Kazaklarda, yağmur koruyucusuna verilen ad. Türkmen inanışlarında, elindeki asayla, bulutları bir yerden başka bir yere taşıyan, yıldırım çaktıran "Burkut'un bu işlevi, Orta Asya'nın Türk halklarında meleklerle, Farsların inanışında da "Ali'ye ait olarak düşünülmüştür. Kuran'da ise yağmur yağdırmak ve şimşek çaktırmak "Allah'ın elindedir." (Beydili, 2003: 113). Burkut Ata hakkında verilen bu bilgilere baktığımız zaman asası ile yağmuru ve yağmur bulutlarını yönlendiren bu mitolojik kahramanın, İslamiyet sonrası efsanelerdeki veliler ile büyük

benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Ancak Beydili Burkut'un kökenini ilk şamana bağlayarak şu şekilde açıklamaktadır: “*“Burkut Baba” motifi, işlevleri itibarıyla mitolojik ilk şamana çok yaklaşıır. Bu bakımdan Buryatlardaki ilk şaman hakkındaki efsaneleri incelemek, “Burkut”un özellikleri ve mitolojik işlevleri konusunda yardımcı olabilir. Buryatlardaki ilk ata şaman, “Bürked” adını taşıyordu. Bu ad sessel ağdan, Türkmenlerin “Burkut Baba”sına yakındır. İlk ata şamanların, göklerde yaşadıkları inancı da göklerde dolaşan “Burkutlara uyuyor.”* (Beydili, 2003: 115). Göklerde dolaşan ilk şaman Bürked’in zamanla Burkut’a dönüşmesi imkânsız değildir. Bizi ilgilendiren kısım ise Burkut’un zaman içinde geçirdiği değişimdir ve bu durum efsaneler üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Suyu koruyan ve yöneten ruhlar çeşitli Türk toplulukları tarafından farklı isimlerle adlandırılmışlardır. Adları farklı olmakla birlikte su iyisi ya da ruhlarının görevi çoğu anlatmada aynı şekildedir. Yakut mitolojisinde ruhlar ve görevleri şu şekilde verilmiştir:

- 1- **Art Toyon Aga**, ışığı ve hayatı yönlendiren, yıldırım ve tufan hâkimi. İnsanların işlerine karışmayan, ancak çok gerekli zamanlarda müdahale eden varlıktır. Onun şerefine toplumsal **istah bayramı** yapılır.
- 2- **Yüryüng Ayu Toyon**
- 3- **Nalben Ayu** veya **Kübey Hotun**
- 4- **Nalığır Ayusıt Hotun**, çocukların doğumu ile ilgilenir.
- 5- **Aan Alay Hotun**, toprak, çay, ırmak, dere ruhu. Bunlara o çocukları **Ereke-Cereke**’lerle birlikte hükmeder.
- 6- **Sete-küre Cesagay Ayu**. Bunlar yedi kardeş olup çevikliğin ve savaşın ruhudurlar.
- 7- **Mogol Toyon**’la karısı. Bunlar sığırların hamisidirler.
- 8- **Bay Nay**. Avcıların hamisidir.
- 9- **Göge giden yolun koruyucuları olan ruhlar**. (Bayat, 2015: 53).

Yukarıda da görüleceği üzere Aan Alay Hotun adlı ruh ırmak ve suların yönetimini üstlenmektedir. Tüm deniz ve ırmakları yöneten ruhlar dışında bazı büyük ve önemli nehir ve ırmakları yöneten özel ruhlar da bulunmaktadır. Türk mitolojik siteminde evren modeli ve ruhlar hakkında bilgi veren Bayat, ırmak ve deniz ruhları için şöyle demektedir:

- *Yerin Dördüncü hanı olan Talay Kan denizlerin hâkimi, ölülerin koruyucusudur. Onun bir adı da Yayık Kan'dır ve akarsuların hâkimi olarak sembolize edilmektedir. Talay Kan 17 denizin ağzında yaşar.*
- *Altıncı Mordo veya Abakan Kan olarak bilinmektedir ki adından da görüldüğü gibi Abakan nehrinin hâkimidir.*
- *Yedincisi göğe kadar çıkan Belehuni ve Katun nehrinin yatağında oturan ve Altaylıların yardımcısı ve onlara iyilik veren Altay Kan'dır.*
- *Sekizinci Yenisey'in yatağına yakın Kemçik nehrinin sahibi, zengin Kırgıs Kan'dır. (Bayat, 2015: 56).*

Efsanelerde susuz kalan insanlar için suya kavuşma mucizeye karşılık gelebilecek bir olaydır. Bu sebeple su bulan, su bulunmasına aracı olan, su veren kişi de ayrı bir yere sahiptir: *“Eskiden de, şimdi de bütün Türklerde, içilen su, mukaddestir. Suyu bulunmayanlara su verme, bir sebil ve bir hayrattı.”* (Ögel, 1995: 319). Yer ve suya vatan önemi veren Türkler için suların sahiplenilmesi de kaçınılmazdır. Halkın içeceği su: *“Halk ve hayvanlar, belirli sınırlarla çevrilmiş, yurdun sularından içebilirlerdi. Bu sular örf ve hukuk bakımından, “yurdun ve halkın içiti” idi.”* (Ögel, 1995: 320) şeklinde anlatılırken, aynı şekilde aileye ait olan, ailenin içeceği su da : *“ “Ailenin içiti” ile suları da, bütün Türklerde ayrı bir öneme sahiptir. Anadolu'da da, bu yüzden nice kavgalar çıkmış ve kendi suları ile pınarları için nice efsaneler, hikâyeler söylenmiş ve nice türküler yakılmıştır.”* (Ögel, 1995: 20) şeklinde anlatılmıştır.

Türk kültüründe ve anlayışında suyun önemi Ögel tarafından çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Yer ve suyun bir arada düşünüldüğü ise yine şu şekilde anlatılmıştır: *“Bütün büyük dünya kültürlerinde, toprak ile su, ayrı ayrı unsurlar olarak görülmüşlerdir. Türkler ise toprağı, susuz olarak düşünememişlerdir. Bu, gerçekçi bir görüştür. Ancak toprak ile su birbirlerinden kesin olarak da, ayrılmamışlardır. “Yer ruhları”, yer ve sular içinde toplanmışlardı. “Türklerin yer ve suları”, aynı zamanda Türklere yardım ediyorlardı. Çaylar, ırmaklar ve göller, canlı ve yaşayan şeyler gibi kabul edilmişlerdi.”* (Ögel, 1995: 321-322).

Evrende bulunan unsurlar Türk düşünce sistemine birçok yönden etkilemiştir. Hatta yönlerin adlandırılmasında da bu unsurlar ve konumuz dâhilindeki su da kullanılmıştır:

“Doğu’nun unsuru ağaç

Güney’in unsuru ateş

Batı’nın unsuru demir

Kuzey’in unsuru su” (Bayat, 2015: 46).

Aynı adlandırma ve sembolleştirmeye mitolojik hayvanların da eklendiği tasnif Şu Şekildedir:

“Toprak, merkez, bahar, öküz, yağız

Ağaç, doğu, ilkbahar, koyun, gök,

Ateş, güney, yaz, kuş, kızıl,

Demir, batı, sonbahar, köpek, ak,

Su, kuzey, kış, domuz, kara,” (Bayat, 2015: 46).

Anadolu’da pınarlar ve kaynak sularını karşılamak için kullanılan ifadeler Şu Şekildedir: *“Akar, buğlek, bulak, çemre, çıkak, çaykara, göz, göze, gözen, kaynarca, Kınık, obuz, taşkan, teşnek, teşme...”* (Ögel, 1995: 357). Bu kelimeler bölge ve yöre ağızlarına bakılarak daha da arttırılabilir. Ayrıca Türk Dünyası’nda hem sıradan sular hem de kültürde ve inançta ayrı bir yere sahip olan sular özel isimlerle anılmıştır. Bu isimler sadece ortaya çıktıkları bölgelerde kalmamış, Orta Asya’da kutsal gördükleri *yer-su*’ların isimleri Türkler tarafından Anadolu’ya da getirilmiştir. Bu durum Türk halkı için suyun kutsallığının sadece belli bir bölgedeki tek bir suda olmayıp yaşanan yerdeki herhangi bir suda olabileceğini göstermektedir.

Yukarıda bahsedilen durumun örneği İnan tarafından Şu Şekilde aktarılmıştır: *“Ankara’dan 90 kilometre mesafede Kızılcahamam çevresinde bir maden suyu pınarı vardır. Bu pınar yanındaki çalılar paçavradan görülmüyor. Burada veli mezarı da yoktur. Bu paçavralar doğrudan doğruya ‘pınar izisi’ne, yani ‘su ruhu’na bağışlanmış nezirlerdir. Müslüman Türk bu paçavrayı dinî bir huşû ile bağlarken Şamanizm âdetini yaptığının farkında değildir.”* (İnan, 1987: 472).

Su çıkarma, mitolojik anlatıların yerini halk anlatılarına bıraktığı dönemde destan kahramanları üzerinden Şekillenmiştir. Alp tipinin özelliklerini bünyesinde bulunduran Ural

Batır'da taşıdığı misyona uygun şekilde kılıcı ile su çıkarmaktadır: *“Eceli yenmeyi hedef edinmiş Ural Batır'a, babası, ölmezlik suyunu bulması gerektiğini öğütler ve atadan kalma kıvılcım saçan elmas kılıcı verir. Bu kılıçla ecelden başka her şeyi yenmek mümkündür. Ural Batır, halkının susuzluktan perişan olduğunu görünce elmas kılıcı başının üstüne kaldırıp, yere öyle bir vurur ki yerden su çıkar.”* (Beydili, 2003: 312). Destan kahramanının rolü değişse de su çıkarma ve suyu bulmanın önemi destan metinlerinde değişmemekte ve İslamî bir metin olan Oğuz Kağan destanında da yaşlı bir bilge olan Yuşu Hoca tarafından şu şekilde çıkarılmaktadır: *“Oradan yola koyulduktan sonra önlerine susuz bir sahra çıktı. Öyle ki bir damla gülyeğine bir damla su vermezlerdi. Kara-Sülük insanların susuz kaldığını babasına bildirdi. Yuşu Hoca dedi ki: birkaç ineğin başını bir araya bağlayıp onları çok susayınca kadar devamlı koşturunuz. Sonra onları bırakın; bu inekler tırnaklarını bir yere vurup kazmaya başarlarsa orada su bulunduğu işaretler.”* (Togan, 1982: 23). Destan metninde Yuşu Hoca sıradan bir ihtiyar olmayıp oğlu Kara-sülük aracılığı ile Oğuz Kağan'ı zor durumlardan kurtarmıştır. Bu durum da suya ulaşma ve suyu bulmanın sıradan kimseler değil, çeşitli yönlerden üstün kimseler tarafından yapıldığını göstermektedir.

Yine su çıkarma motifi ile anılan kahramanlardan birisi de Huu İney isimli bir kahramandır. Kendisinden başka kimsenin bulamayacağı dirilik suyunu bulan Huu İney'in elinde demir asa ile gezmesi de dikkat çekicidir. Bu demir asa Türk masallarında karşımıza demir çarık-demir asa şeklinde sıkça çıkmakta ve asa ile su çıkarma üzerine anlatılan efsaneler ile bu masalların aynı kökene bağlanabileceğini göstermektedir. *“O'nun izleri de oldukça farklıdır. Eline demirden asa alıp dolaşan "Huu İney'in gücü, onun her şeyi bildiğinden kaynaklanır, yeryüzünde onun haberdar olmadığı hiçbir şey yoktur. Bilinmezler âlemini bilir. Herhangi kuş veya hayvan kılığına girebilir. Hatta kültürel kahraman çizgilerini bile taşır. Bu bakımdan, onun Dirilik Suyunu elde etmesi ve bazı âdet-geleneklerin kurucusu olması dikkat çekicidir. "Huu İney", ondan başka, normal ölümlülere hiç kimsenin bu suyu bulamayacağını söyler. Uzun yıllar aradıktan sonra, bulduğu Dirilik Suyu ile yurdun Kahramanını diriltilip, yeniden hayata döndürür. Dirilik Suyu ile ilgili bu özellik. O'nu kültürel kahraman gibi görme olanağı verir.”* (Beydili, 2003: 247-248). Huu İney tarafından bulunan dirilik suyu Anadolu sahasında yaşamakta olan birçok anlatıda karşımıza çıkmaktadır. İncelenen efsanelerde ise çıkarılan sular ölüyü diriltme özelliğinde olmasa bile ölmek üzere olan insanlara şifa verme özelliğine sahiptir.

İslamiyet öncesi Türk inancında su hakkında çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ancak her zaman tabiat ile iç içe bir yaşam sürdüren Türk halkı için su her dönemde önemini

korumuştur. Hayatın kaynağı olan su üzerine söylenecek, araştırılacak daha çok şey vardır. Ancak çalışmanın sınırlılığı ve asıl konudan uzaklaşmamak sebebiyle daha çok efsaneler üzerinde etkili olan yönler ele alınarak konu hakkında ön fikir oluşturulmak istenmiştir.

B. İSLÂMÎ DÖNEM TÜRK İNANCINDA SU

İslamiyet öncesi Türk inancında önemli bir yere sahip olan su, İslamiyet'in kabul edilmesi ile birlikte farklı bir şekilde Türk kültüründe yer almaya devam etmiştir. Önceki bölümlerde incelenen ayetlere uygun şekilde su Allah'ın insanlara verdiği bir nimet olarak ele alınmıştır. Sevgi ve hoşgörü dini olarak tanımlanan İslamiyet'in bu özelliğine uygun olarak Müslüman Türkler de suya, kültürel ve dinî bir önem vermişlerdir. İslamiyet sonrası Türk inancında su üzerine çokça örneğe rastlanabilir. Dikkat çeken nokta ise bu örneklerin hem İslamiyet öncesi hem de İslamî dönemin tam bir kaynaşması şeklinde yaşamaya devam etmesidir.

Tabiat ile iç içe yaşayan Türkler, hem İslamî unsurların halk edebiyatında yer aldığı hem de destandan halk hikâyeciliğine geçişin ilk basamağı olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde suya verdikleri önemi nakış nakış işlemişlerdir. Giriş kısmında da bahsettiğimiz Salur Kazan'ın su ile söyleşmesi, hikâyelerde suya verilen önemi gösteren en güzel delillerdendir.

İslamiyet sonrası eserler incelendiğinde de su unsurunun hem Türk kültürü ve mitolojisinden izler taşıyacak hem de İslamî öğelerle desteklenecek şekilde işlendiği görülecektir. Fikret Türkmen, Mevlana Celâleddin Rûmi'nin eserlerinde suyun yer alması ve anlamı hakkında şu bilgileri vermektedir: *“Mevlâna Celâleddin Rûmi'de su, daha metafizik bir anlam kazanır. Evrenin ilahi temelini bir okyanusla sembolize eder. Bu okyanusun suyu ilahi özdür. Onun dalgaları varlıklardır. Divan-ı Kebir'de, “yumurtaya benzer bir inci coştı, eridi, deniz doldu; deniz köpürdü, köpüğünden yer oldu, buğusundan gök” der.*” (Türkmen, 2013: 13-14).

İslamiyet sonrası halk edebiyatı ürünlerinde suyun kullanılması birçok örnekte Eski Türk inancı ve kültürüne uygun şekilde yer almaktadır. Su taşıdığı birçok özellikle birlikte, en sık kullanılan benzetme unsurlarından olmuştur: *““Derin” sözü de ırmak ve derya ile ilgili olup eski hâliyle “tering” şeklinde idi. Bu söz hem engin, hem çok, hem de ulu anlamında kullanılmıştır. Bilgin ve çok şey bilen kişilere, özellikle de dinî bilgileri çok olan kimselere “derin hoca” denilmektedir ki kaynağı yine su ile ilgilidir.*” (Türkmen, 2013: 19).

Anadolu'da su üzerine İslamiyet öncesi inançlar ile iç içe geçmiş çok sayıda uygulama bulunmaktadır. Bu uygulamaların temelinde su iyesine duyulan saygı gelmektedir. Ancak bu anlayış İslamî bir kalıp altında yaşatılmaktadır. Su üzerinden herkes istediği gibi geçemez, geçmek zorunda kalınan durumlarda ise su iyesi için saçı ya da kurban gerekmektedir. Halk inanmalarında bu durumun örneği: *“Kırklı kadının nehirden geçmesi uğursuzluk olarak*

düşünülür; mecburen geçecekse suya bozuk para atar, atılan bu bozuk paranın uğursuzluktan koruyacağına inanılır.” (Göçer, 2014: 34) şeklinde görülmektedir. Doğumdan ölüme kadar yaşamın her anında ihtiyaç duyduğumuz su, doğumu kolaylaştırmak için de çeşitli uygulamalara tabi tutulmaktadır: *“Doğum yapacak kadının avucu içine oklava dik bir şekilde konur, oklavanın diğer ucundan su dökülür, oklavadan hamile kadının avucuna biriken suyu hamile kadın içerse kolay doğum yapacağına inanılır.”* (Göçer, 2014: 34). Önceki örnekten farklı olarak bu inanmada su, oklava ile büyüsel bir işlemde geçirilmektedir.

Hayatın kaynağı olma özelliği hem eski Türk inancında hem de İslamiyet sonrası inanmalarında aynı şekilde ele alınan su, doğum ve ölüm ritüellerinde önemli bir yere sahiptir. Hayatın başlangıcında su ile temizlenen insanoğlu, ebedî yolculuğuna da su ile uğurlanır. Ancak suyun bu aşamadaki görevi sadece maddi bir temizlik değildir. Ölümden sonraki hayat için de su önemli bir yere sahiptir. Defin esnasında, mezarlıkların ve mezar taşlarının şekillenmesinde hatta ölen kişinin ölümünden sonra sevap almaya devam etmesinde su temel bir kaynaktır (Peker, 2015: 190-196). Bu durum hem Anadolu sahası Türk kültür ve inanmalarında hem de Azerbaycan Türkleri'nin kültür ve inanmalarında yer almakta olup mezarların üzerine küçük havuzlar yapılması, defin işleminden sonra mezara su dökülmesi, mezar taşlarında yer alan ibrik resimleri ile karşımıza çıkmaktadır (Türkmen, 2013: 20-21).

Verilen örneklere benzer şekilde inanmalar Anadolu sahasında yaşamaya devam etmekte ve ölen kişinin mezarının üzerine su dökülerek ölüye rahmet olması amaçlanmaktadır. Konya'da çeşitli mezar taşlarının ayak kısmına kuşların su içebilmesi için küçük havuzlar yapılmaktadır.

Su sadece doğum, ölüm ve geçiş dönemlerinde değil Türk halkı için önemli kutlamalar ve törenlerde de farklı bir anlam taşımaktadır. Türk toplumu için özel günlerden olan Nevruz ve Hıdırellez törenleri suya yakın yerlerde yapılır. Ayrıca bu törenlerde su üzerinden şekillenen uygulamalara da sıkça rastlanmaktadır: *“Mersin'de Nevruz'a gidilen yerlere “sayfiye yeri” denilir. Bu sayfiye yerlerinden deniz kıyısına genellikle, hasta, vücudunda cilt hastalıkları olan çocuklar götürülür ve denizde kırklanır.”* (Alptekin, 2015: 191). Örnekte görüldüğü gibi Anadolu'nun İslamiyet'i kabul ettiği ve İslamî hükümlere göre yaşadığı dönemlerde bile su temizleyici ve şifa verici özelliğini yitirmemiştir.

Suyun İslamiyet sonrası kullanımlarından biri de fal üzerine uygulamalardır. Müslümanlar için fal kesin olarak yasaklanmıştır. Ancak kültürel bir miras olarak yaşatılan bu uygulamalar İslamî bir görünüm de kazanarak varlığını sürdürmektedir. Su dolu bir kaba

bakarak ya da niyet kuyuları üzerinden bakılan fallar, çeşitli bölgelerde yaşamaya devam etmektedir. (Duvarcı, 2013: 166-167). İlk uygulamada su cinlerden bilgi almak için bir araç olarak kullanılmaktadır. İkinci uygulama ise daha çok efsanelerde karşımıza çıkan velilerin mezar ve türbelerindeki uygulamaları hatırlamaktadır.

İslamiyet öncesi inanmalarda fal ve falcılığa aracı olan kutsal su, İslamiyet sonrası uygulamalarda rüya tabirlerinde önemli bir yer tutmaktadır. İslamiyet'e uygun şekilde yapılan rüya tabirlerinde su görmek Furkan Suresi, Cin Suresi, Bakara Suresi, Enbiyâ Suresi üzerinden yorumlanmaktadır (Günaydın, 2013: 158-159).

Örneklere de görüleceği üzere İslamiyet öncesi dönemde bir kült olarak varlığını sürdüren su, İslamiyet sonrası inanmalarda da önemli bir yere sahiptir. Hem geçiş dönemi adetlerinde hem özel günlerde yapılan uygulamalarda hem de ayetler doğrultusunda yapılan rüya tabirlerinde varlığını gördüğümüz su, eski ve yeni inançların kaynaştığı bir unsur olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRK DÜNYASI EFSANELERİNDE SU ÇIKARMA MOTİFİNİN KÖKENİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

2. 1. SU ÇIKARMA MOTİFİNİN MİTOLOJİK KÖKENİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Halk anlatılarından olan efsane türü, köken yönünden incelenecek olursa çok farklı yollar izlenebilir. Çünkü efsane kavramı halk inanmalarından sosyal hayata kadar birçok alandan izleri bünyesinde taşımaktadır. Çalışmamıza konu olan su çıkarma motifinin kökenini tespit edebilmek için de incelenen metinlere çok yönlü bakmak gerekmektedir. Türk halk anlatılarında etkili olan unsurlardan biri de mitolojidir. Hem mitoloji konulu çalışmalarda hem de daha önce yapılan efsane çalışmalarında bu iki çalışma alanı arasındaki ortaklıklar sık sık araştırılmıştır. Bu ortaklıkların sebebi ise halk edebiyatı ürünlerinin kaynağını toplumdan alması ve mitolojinin halk düşüncesi için bir temel olmasıdır.

Mitoloji ile efsane arasındaki ilişki yukarıda da belirttiğimiz gibi pek çok çalışmada ele alınmıştır. Bu çalışmalarda efsane türü ile mitler arasında ne gibi bağlar ya da farklılıklar olduğu ya da olabileceği değerlendirilmiştir. Mit ve efsane arasındaki bu durum “*Efsane, halk edebiyatının rivayet ve mit içerikli diğer türlerine çok benzemekte ve bazı hâllerde de karıştırılmaktadır. Aslına bakılırsa ilk efsane örnekleri de mit zemininde oluşmuş ve dahası miti söyleyiş şekline sokmuştur. Nitekim kahramanlar hakkındaki efsaneler hem ata kültürünü hem de oluşum mitlerini yeni bir biçime sokmuştur.*” (Bayat, 2016: 113) şeklinde açıklanmaktadır.

Efsane ve üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında ise mitolojik unsurlar ile motiflerin yakından ilgili olduğu görülecektir. Efsane metinleri arasında mitolojik izlerin arandığı çalışmalar yıllardır yapılmaktadır. Bu çalışmalardaki ortak kanı ise efsanelerin kökeninin mitlerde aranabileceğidir.

Türk dünyası efsanelerinde su çıkarma motifini incelerken, bu motif üzerinden şekillenen anlatımlar ile Türk mitolojisi arasında önemli bağlar olduğunu tespit ettik. İslamiyet öncesi Türk inancında su başlığı altında verdiğimiz bilgiler doğrultusunda, incelenen efsanelerin mitoloji ile yakından ilgili olduğu sonraki bölümlerde değerlendirilecektir.

Efsaneler toplumun sahip olduğu değerlerin bir araya gelmesi ile oluşmuş anlatımlardır. Bu sebeple mitolojik köken başlığı altında değerlendirilecek örneklerin tek kaynağı mitolojidir diyemeyiz. Hatta ileride görüleceği üzere, incelenen efsanelerde mitolojik

ve dinî unsurlar iç içe geçmiş şekilde yer almaktadır. Bu durumun sebebi, halk kültüründe ve inanmasında kendine yer etmiş bir ögenin kabul edilen dine çok aykırı olmadığı sürece yok sayılmayıp dinî bir kalıba büründürülmesidir. Türk milleti İslamiyet’i kabul ettikten sonra eski inançlarından tamamen kopmamış, bu inançları İslamî bir şekle büründürerek yaşatmaya devam etmiştir. Çalışmanın sınırlılığı sebebiyle bu başlık altında konu hakkında ayrıntılı bilgi verilmeyip daha önce yapılan çalışmalara kısaca değinilecektir. Ahmet Yaşar Ocak, yaptığı çalışma ile Alevî ve Bektaşî inançlarının kökenini İslamiyet öncesi inanmalarda aramış ve çok sayıda örnek bulmuştur (Ocak, 2005).

Türk mitolojisinde suyu ve yağmuru idare eden belli kahramanlar vardır. Bu kahramanların görevleri yeryüzündeki suların yönetimidir. Türk mitolojisi üzerine yapılan çalışmalar henüz toplu bir hâlde olmadılarından aynı görevde kahramanların farklı coğrafya ve anlatılarda farklı isimlerle yer aldığı görülecektir. Ancak su ile ilgili bu gücü sadece mitolojik kahramanlar değil, Tanrı ile insan arasındaki bağlantıyı sağlayan şamanlar da ellerinde bulundurmaktadır. Bilindiği üzere şamanları diğer insanlardan ayıran özelliklerden biri de tabiat kuvvetlerine hâkim olmaktır. Türk efsane ve menkıbelerinde de şamanist özelliklere sıkça rastlandığı bilinmektedir.

Efsanelerim mitolojik kökeni incelenirken Türk mitolojisinin önemli unsurları, efsane metinlerinde tespit etmeye çalışılmış ve üç ana ve dört alt başlık oluşturulmuştur. Efsanelerde muhakkak daha çok mitolojik unsur bulunmaktadır. Ancak çalışmanın amacı su çıkarma motifli efsanelerin kökenini tespit edebilmek olduğu için, bu motif üzerinde etkili unsurlara öncelik verilmiştir.

A. SU İYELERİ VE YARDIMCI-KORUYUCU RUHLARIN EFSANE KAHRAMANLARINA DÖNÜŞÜMÜ

Türk mitolojisi farklı bir hayat anlayışı üzerinden şekillenmiştir. Tabiat ve tabiat unsurları Türk mitolojisinde sıradan varlıklar olmayıp insan ve onun yaşamı üzerinde son derece önemli yerlere sahiptirler. Bu sebeple Türk mitolojisinde doğada var olan su, ağaç, dağ gibi varlıklara sadece değer verilmemiş, evrenin işleyişinde önemli görevler de verilmiştir. Bu durum “*Türk mitolojik tefekkürüne göre evren işlev ve görevleri, rol ve biçimleri ile çeşitlilik gösteren ruhlarla kaplanmıştır. Ecdadımız, hayvanlar, bitkiler, kayalar, dağlar, yıldızlar gibi çevrelerinde bulunan her şeyin bir ruhu olduğuna inanmaktaydılar.*” (Bayat, 2015: 204) ifadesinden de anlaşılmaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi Türk mitolojisi henüz derli toplu bir şekilde çalışılmamıştır. Bu sebeple sözünü ettiğimiz ruhlar farklı bölgelerde, farklı isimlerle yaşamış ya da yaşamaya devam etmektedir.

Türk mitolojik sisteminde birbirinden farklı görev ve işlevlere sahip olan ruhlar, bu özelliklerine göre beş kategoride incelenmiştir:

- a) *Işıklı ruhlar (tangaralar)*
- b) *Koruyucu (iyeler) ruhlar*
- c) *Bunlara yakın olan ev-eşik koruyucuları olan damdabacalar*
- d) *Kötü (demonik) ruhlar ve*
- e) *Ecdat (ata) ruhları* (Bayat, 2015: 206).

Verilen tasnife bakıldığında **Burkut**, **Burhut** vb. isimlerle anılan kahramanın bu başlıklardan hem *koruyucu iyeler* hem de *ata ruhlarına* ait özellikleri bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Zaten çeşitli anlatmalarda da Burkut Ata adı ile anılması bu durumu destekler niteliktedir. Burkut’un işlevi önceki bölümlerde bahsedildiği gibi yağmur yağdırmaktır. Burkut Ata’nın Anadolu sahası halk anlatmalarındaki izleri çeşitli çalışmalarda ele alınmış olup bu benzerlik “*Görüldüğü gibi Türkmənistan’da Burkut Divane, yağmurun iyesi olarak bilinir. Erzin’in Gökdere köyündeki Yağmurcu Dede’nin fonksiyonunun da aynı olduğunu küçük bir dikkatle tespit etmiş bulunuyoruz.*” (Alptekin, 2015: 27) şeklinde ifade edilmiştir.

Burkut Ata, elinde asası ile tasvir edilmektedir. Bu asa ile yağmur bulutlarını bir yerden başka bir yere taşıdığı anlatılmaktadır. Su çıkarma motifinin yer aldığı efsaneler incelendiğinde, su çıkaran kahramanların da ellerinde genellikle asa bulunmaktadır. Ancak asa üzerine oluşan anlatmalar ve inanmaları tek bir kökene bağlamak yanlış olacaktır. Bu

sebeple incelediğimiz metinler arasında Burkut Ata ve onun tasvirlerine en yakın örnekler ele alınmıştır.

Üzerinde durulması gereken diğer bir nokta da Burkut'un ilk şaman ile bağlantısıdır. İslamiyet öncesi Türk kültüründe suyu incelerken verdiğimiz bilgilere göre, Burkut hem bir iye hem de bir şaman olarak anlatılabilmektedir. Su çıkarma motifi üzerine kurulan efsanelerde, kahramanların hem Burkut hem de su iyesi-iyelerinin fonksiyonuna sahip şekilde ele alındığı görülmektedir.

Efsane metinlerinde su çıkaran veliler yaşlı olarak tasvir edilmiştir. Metinlerde susuzluk çeken insanları imtihan ettikten sonra su çıkaran dede şu şekilde tasvir edilmiştir: “*ak sakallı, bastonlu, eli kırışık bir dede*” (Halıcı, 2014: 111). Burada anlatılan yaşlı, elinde bulunan bastonu su çıkarmaya aracı olarak kullanması sebebiyle Burkut'a, benzetilebilir.

Çakrbekr Arkı adlı metinde ise, su çıkarma Hoca Kelan adlı şahıs üzerinden şekillenmiştir. Efsanede Hoca Kelan hem suyu çıkarmakta hem de asası ile çizdiği çizgi doğrultusunda suya yön vermektedir (Baydemir, 2011: 169).

Su çıkarma motifini mitolojik kökene bağlamamıza sebep olan başka bir örnek de *Çardari* adlı efsanede yer almaktadır. Türk mitolojisinde demirin ayrı bir yeri vardır. Söz konusu efsanede dinî motifler baskın gibi görünse de suyun çıkmasında kullanılan araç *kılıçtır*. Alp tipinin vazgeçilmez bir parçası olan kılıç, hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası anlatımlara konu olmuştur. İncelenen efsane metninde ise kılıç ile su çıkarma: “*O zaman Maliki Ejder, ne yapmaları gerektiğini Allah'a sormuş. Maliki Ejder şöyle bir ses duymuş: 'Altındaki atı kesip ver, insanlar yesinler. Kılıcını yere sapla su çıksın.'*” (Baydemir, 2011: 369) şeklinde anlatılmıştır. Efsanedeki motifin mitolojik olarak değerlendirme sebebi ise; Allah ile doğrudan konuşabilme, suyun kılıç ile çıkarılması ve atın kesilmesidir.

Hoca Ubban Kuyusu isimli metinde ise su çıkarmaya aracı olan araç mızraaktır. Hoca Ubban'ın mızrağı ile su çıkarması “*Hoca Ubban yüksekçe bir tepenin üzerine çıkmış ve mızrağını yere saplamış. Mızrağın saplandığı yerden oluk gibi su çıkmaya başlamış.*” (Baydemir, 2011: 389-390) şeklinde anlatılmaktadır. Daha önceki örnekte görüldüğü gibi bu efsanede de demir kültürünün izleri yer almaktadır. Ancak metnin genelinde din baskın unsur olarak yer almıştır.

Palvan Ata ile ilgili anlatılan efsanede suyu kesilen halk, Dede'ye gelerek “*deryadan bir çizik*” isterler. Palvan Ata ise asasını kullanarak Ceyhun'un kıyısından su çıkarır

(Baydemir,2011: 410). Efsaneyi mitolojik kökene bağlayan unsurlar ise Palvan Ata'nın asası ile tabiat kuvvetlerini yönetebilmesi ve köylülerin de bu durumun farkında olmasıdır. Efsane metni dikkatle incelendiğinde Palvan Ata bir şaman, su iyesi ya da Burkut özelliği göstermektedir.

Pîr Ahmet Çelebi'nin çeşitli şekillerde su çıkarması üzerine kurulu farklı varyantlar bulunmaktadır. Bu varyantlardan birinde Ahmet Çelebi yerin altındaki suyun nerede olduğunu bilir ve asası ile bu suyu çıkarır: “ ‘Oğlum burada var ya,’ diyor. Elindeki asa ile vuruyor ve su fişkiriyor.” (Önal, 2005: 370). Diğer efsane örneklerinin aksine, bu metinde Ahmet Çelebi suyun yerini bilmekte ve herhangi bir dinî unsura başvurmadan su çıkarmaktadır. Bu da efsaneyi mitoloji kökenli olarak düşünebileceğimizi göstermektedir.

Pisili Hoca üzerine anlatılan efsanede, su çıkarma motifinin çok farklı bir örneği yer almaktadır. Metinde su Pisili Hoca'nın: “*Kus ya mübarek.*” demesi ile fişkırmakta, “*Kösül ya mübarek*” demesi ile azalmaktadır. Böyle bir durum kutsal kitaplarda yer almayıp din büyükleri ile ilgili anlatılarda da karşımıza çıkmamıştır. Hoca'nın bu metinde yaptığı dinî unsurlarla süslenmiş olsa da mitolojik ya da şamanist bir uygulamadan başka bir şey değildir. Şamanların özelliklerinden biri de tabiat kuvvetlerine hâkim olmaktır.

Şamanlar tabiat kuvvetlerine hâkim oldukları gibi, onlar üzerinde büyüsel etkilere de sahiptirler. Efsanelerde cami yapımında suya ihtiyaç duyan işçiler için su çıkarılması sık karşılaşılan bir durumdur. Ancak Dümbüldek Suyu üzerine anlatılan efsanede, Şeyh Abdurrahman suyu sadece çıkarmakla kalmayıp onun sıcak ya da soğuk olmasına da etki etmektedir (Tozlu, 2014: 86). Bu durum da efsanenin kökenini mitolojiye yaklaştırmaktadır.

Adıyaman'da *Kutsal Su* adıyla anılan bir kaynağın ortaya çıkması ve izlediği yol şu şekildedir: “*Bir zamanlar bu köyde hamile bir kadın varmış, kocasına: “Ben hamileyim su taşıyamam, bana yakın bir yerde su istiyorum.” demiş. Adam: “Olmaz, evin altında tarlalarım var, onlar su altında kalır.” demiş. Kadın da: “ Su burada olsun ama evin bulunduğu kayadan aşağıya inmesin.” demiş. Bunun üzerine adam Allah'ın adıyla havaya kaldırdığı asasını yere vurunca, yerden su fişkirmiş. Ancak bu su 3-4 metre ilerledikten sonra toprağa gömülüp kaybolur.*” (Tozlu, 2014: 246). Metinde su çıkarmak için Allah adı kullanılmış olsa da suyun gideceği mesafenin belirlenmesi tamamen mitolojik kökene bağlanabilir.

Ulupınar üzerine anlatılan efsanenin kahramanı Hızır Aftal şu şekilde tarif edilmektedir: “Çok eski zamanlarda bu türbede yatan Hızır Aftal, elinde asasıyla gezen bir dervıştır.” (Acar, 2013: 194). Burkut üzerine anlatılmalarda da onun Devane, Divane gibi isimlerle çağırıldığı görülmektedir (Beydili, 2003: 114, Alptekin, 2015: 27). Söz konusu efsanede su çıkaran dervişin Aftal ismi ile anılması da bu durumun bir benzeridir. Efsanede yer alan diğer unsurlar ise din kaynaklı olup, ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

Meçhul Evliya adıyla anlatılan efsaneye göre: “Köyün kuruluşunda evliya dağa çıkmış. Aşağı gelirken kılıcı yerde sürünmüş. O kılıcın süründüğü yerden köye su gelmiş. Mühendisler halen dereden tepeden suyun nasıl geldiğini çözemiyorlar. Aynı bir plan üzerine kurulmuş gibi.” (Balaban, 2014: 602). Metinde evliya üzerinden anlatılan olay, Türk mitolojisinde demir kültürünün yansımaları olan kılıç etrafında şekillenmesi ile mitolojik bir boyut da kazanmıştır.

Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi üzerine anlatılan bir efsaneye göre: “*Halk arasındaki söylentiye göre Hüseyin Gazi, Battal Gazi'nin babası olup, Ankara'yu İslamlaştırmıştır. Çetin ve kanlı savaşılarından yaralanan Hüseyin Gazi'nin 'ayağını bastığı, kanının damladığı yerlerde çimen ve çiçek bitmiş' asasını vurunca 'su çıkarmış'. 'Suyu hem soğuk hem de şifalıdır. Fakat tepeye çıkınca artık takati kalmamış ve şehit düşmüş.'*” (Tanyu, 1967: 89). Hüseyin Gazi sadece menkıbevi özelliklerle değil, mitolojik motiflerin en sık görüldüğü masal metinlerinde olduğu gibi yürüdüğü yerden çimenler biten bir şahıs olarak anlatılmıştır. Efsane metninde bu durum İslamiyet ile ilişkili olarak anlatılsa da tabiat üzerinde bu denli etkiye sahip olmak mitoloji ile ilgili olabilir.

Ali Cebbar üzerine anlatılan efsanede Ab-ı Hayat adıyla anılan bir sudan bahsedilmektedir. Türk mitolojisinde evren tasarımı özel bir yere sahiptir. Türk evren algısında önemli unsurlardan biri de Hayat-Evren ağacıdır. Evren ağacının dibinde ise Hayat Suyu bulunmaktadır. Dirilik suyu hakkında verilen bilgiler şu şekildedir: “*İçenleri ölümsüzlüğe kavuşturduğuna inanılan efsanevi su.*” (Beydili, 2003: 176). Kaynakları Sümer mitolojisine, hatta daha eski dönemlere götürülebilen hayat suyu, sıradan insanların ulaşabileceği bir şey değildir. Hayat suyunu bulan ya alp, ya evliya ya da mitolojik bir kahramandır. Ali Cebbar tarafından “*Bana darlık mı var?*” (Tanyu, 1967: 167) denilerek çıkan suyun da Ab-ı Hayat olarak düşünülmesi efsaneyi mitolojik kökene bağlamaktadır.

Büyük bir kısmı İslamî motifler üzerinden şekillenen *Üç Şehitler Efsanesi*'nde, ölmek üzere olan kardeşlerin yanına gelen ihtiyarın su çıkarması şu şekilde tasvir edilmiştir: “*Bir*

elinde Asası diğer eliyle her iki kardeşin beline üç kez el vurduktan sonra, Cenab'ı Hak gazanızı mübarek kılsın der ve asasını üç kez yere vurur süt renginde buz gibi bir su akmaya başlar.” (Kavcar-Yardımcı, 1988: 38). İhtiyarın süt renginde su çıkarması ise, metnimizi tüm dinî motiflere rağmen mitoloji ile de ilgili yapmaktadır. Türk mitolojik sisteminde “*Sayan-Altay Türklerinin mitolojik inanışına göre, yedi katlı gökyüzünün üçüncü katında bulunan ve bütün hayatın kaynağı sayılan mitolojik bir göl.*” (Beydili, 2003: 506) önemli bir yere sahiptir. Ölüm anı yaklaşan kardeşlere süt renginde su çıkarılması da Türk mitolojisinin sonraki dönemlere ve inanmalara etkisi olarak düşünülebilir.

Susuz bir yere değirmen yapan Hacı Abdullah Halife'nin asası ile vurarak su çıkarması ve su ile konuşması metinde şu şekilde anlatılmıştır: “*. Değirmene su verecek oluşun iki-üç metre üstünden asasını üç kez yere vurur. Üçüncü vuruştan hemen sonra topraktan su fişkirir. Hacı Abdullah Halife, suya neden geciktiğini sorar. Su da, 'Bağdat'tan buraya yedi dağ delerek geldim.' der. Böylece değirmen çalışmaya başlar. Değirmen suyunun tadı zezem suyuna benzetilmektedir.*” (Karadüzgün, 2009: 133-153). Metinde suyu çıkaran Hacı sıfatına sahip bir veli olsa da su ile konuşması onu suya hükmeden mitolojik bir kahramana yaklaştırmaktadır.

Yukarıdaki örneğe benzer bir anlatma da Menteşe Şeyh ve İbrahim Şeyh üzerine anlatılan bir metinde karşımıza çıkmaktadır. Susuz bir yere değirmen yaptıran Menteşe Şeyh'in su çıkarması şu şekilde anlatılmıştır: “*Menteşe Şeyh değirmeni bitirdikten sonra değirmenin üst tarafına varıp asasını yere vurarak 'Çık meydana ya su!' der. Bir defa vurmasıyla beraber bir değirmeni döndürecek su çıkar. İbrahim Şeyh bir defa daha vurmasını isteyince, Menteşe Şeyh 'Bir daha vurursam bizi sel alır.' der.*” (Gökşen, 1999: 51-52). Metinde Menteşe Şeyh hem suyun olduğu yeri bilip oraya değirmen yaptırmış hem de su ile konuşarak onu çağırmıştır.

Türk efsanelerinde su çıkacak yeri bilmek sık rastlanan bir durumdur. Suyun çıkacağı yere önceden değirmen yaptırmak ise suyun yerinin bilindiğine bir delil olarak düşünülebilir. Benzer bir örnek de Hasan Şeyh Hazretleri adıyla anlatılan bir efsanede yer almaktadır: “*Değirmen bittikten sonra, Şeyh değirmenin üst tarafına bir yere varıp, orada bulunan bir kayaya asasını vurur. Şeyh'in asasını vurmasıyla birlikte kayadan değirmeni döndürecek kadar su çıkar.*” (Gökşen, 1999: 54). Önceki örneklerde de olduğu gibi Hasan Şeyh suyun nereden çıkacağını bilmektedir. Bu olay her ne kadar bir keramet gibi görünse de suya bu denli hâkim olma mitolojik kahramanlara özgü bir niteliktir. Hasan Şeyh üzerine anlatılan

başka bir anlatma ise bu metni tamamlar niteliktedir: *“Suyun çıktığını gören Şeyh, suya niçin geciktiğini sorunca, su dile gelerek, ‘Yedi dağ deldim de öyle geldim.’ der.”* (Gökşen, 1999: 67). Keramet ehli bir şeyh olarak anlatılan şahıs su ile konuşmasına bakılarak mitolojik bir kahraman olarak değerlendirilebilir.

Sarı Halife adıyla bilinen efsane metni de susuz yere değirmen yapılması üzerine kurulmuştur. Ancak bu örneği diğer anlatmalardan farklı kılan bir nokta bulunmaktadır. Sarı Halife'nin nerede kaldığını sorduğu su: *“Bağdat'tan bu yana yedi dağ deldim de geldim.”* (Gökşen, 1999: 73) şeklinde cevap vermektedir. Efsaneyi mitolojik kökene bağlama sebebimiz de işte buradadır. Türk mitolojisi ve yaratılış mitlerine göre evrenin başlangıcı su ile ve sonsuz su üzerinde olmuştur. Tüm suların bir yerde birleştiğine ve bir bağlantıları bulunduğu dair inançlar pınarda kaybolan eşyanın başka bir pınarda bulunması ile ilgili efsane metinlerine kaynaklık etmiş ve günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Türk inanç sisteminde atalar kültü, ölen aile büyüklerinin geride kalanları koruması ve onlara yardımcı olması temeline dayanır. Bu sebeple öldükten sonra yaşayanlar ile bağlantılarını kesmeyen atalar da mitolojik kahramanlardır. Ölen bir evliyanın yaşayan insanlara yardım etmesi sıkça görülen bir durumdur. Ancak bu durum somut şekilde olmayıp soyut yardımlara dayanmaktadır. Bu durumun aksi ise İmam Birgivi üzerine kurulan Gazemir adlı efsane metninde yer almaktadır. İmam Birgivi defnedileceği sırada yıkamak için su bulamayan insanlara kafasını kaldırıp nereyi kazmaları gerektiğini söylüyor (Kavcar-Yardımcı, 1988: 101-102). Bölgeye isim verilmesine sebep olan bu olay, atalar kültürüne olan bağlantısı ile mitolojik kökenli olarak değerlendirilebilir.

Türk mitolojisinde güçlü kadın kahramanlar da sıkça yer almaktadır. Bunlardan en bilineni bir canavar şeklinde tasvir edilen Huu-İney'dir. Huu-İney'in yaşayan bir şekli olarak Türk efsanelerinde karşımıza Melmetun isimli kahraman çıkmaktadır. Efsanede Melmetun: *“Bir de bu papazın dillere destan güzel mi güzel, şirin mi şirin, boylu mu boylu, pehlivan yapılı, güçlü, kuvvetli bir de bir kızı varmış. Bu kızın adı da Melmetun imiş. Anlattıklarına göre bu papazın evi yani kalesi köyden biraz daha yukarı Aslan Dağı'nın biraz yakın uçlarında birinde bir kale gibi evde yaşarmış. Evine hiç bir kimse papazın izni olmadan giremezmiş. Yöre de pek su olmadığından herkes su ihtiyacını eşşek, katır sırtından hayvan tulumları gibi araçlardan faydalanmak suretiyle taşımış. Ancak Melmetun böyle değil, manda derisinden yapılmış koca bir tulum ile ta aşağılardan günde en az iki defa, bu koca tulumla ta kaleye kadar su alıp gidermiş. Terleme, merleme şöyle dursun ‘yoruldum’ bile*

demezmiş. Çünkü Melmetun bir pehlivan kadar güçlü imiş.” (Kavcar-Yardımcı, 1988: 142-143) şeklinde anlatılmıştır. Hıristiyan olarak anlatılan Melmetun’un sahip olduğu bu güçleri din ile bağdaştırmak yanlış olacaktır. Önceki bölümde hakkında bilgi verdiğimiz Huu İney de hem şeytanî ve korkutucu özellikleri hem de tabiatüstü gücü ile anlatılara konu olmaktadır. Zaten eski inançlara ait unsurların yeni inançlar bünyesinde şekil değiştirerek varlığını koruması sık karşılaşılan bir durumdur. Anaerkil dönemin inanç sistemine ait mitolojik kahramanların ataerkil dönem ile birlikte demonik varlıklara dönüştüğü bilinmektedir. Melmetun’un önceden Hıristiyan olup daha sonra Müslüman olarak kuvvetini kaybetmeye başlaması toplumun içten içe bildiği bir değişimin efsane metnine yansımaları olarak düşünülebilir. Burada Melmetun aslında Huu İney’dir demek için yeterli bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak mitolojik kadın kahramanların izleri Melmetun üzerinden efsane metinlerinde yaşamaktadır demek yanlış olmayacaktır.

Tomara Şelalesi isimli efsanede ise, diğer örneklerde dinî motifler üzerinden şekillenen bir anlatmanın mitoloji ağırlıklı bir örneği ile karşılaşmaktayız. Sürüyü susuz bir yerde otlatan çobanın gösterdiği keramet şu şekilde anlatılmıştır: “*Gadmiş gollarınıklar ki çoban, öyle vahdi sürüyü indürende ayanı yere çahdu gibi bi su çıkmış. Sürü suyu işmiş. Gendüsü abdes almış, namazını gılmış, dönmüş ki, millet onu seyrediy. Milletin onu golladunu görü gibi gavalını savurmuş bi tarafa, gınını da savurmuş bi tarafa. Biri düşmüş bizim Tomara Şelalesi’ne o su fısgırmış, biri de düşmüş Mindaval köyüne, ora gibi bir su da ordan çıkmış.*” (Kavcar-Yardımcı, 1988: 206). Metinde yer alan çoban sadece ayağı ile su çıkarmakla kalmayıp kavalı ve kınını attığı yerden de su çıkarabilmektedir. Göçebe Türk kültüründe ve mitolojisinde çobanlık önemli bir yere sahiptir. Efsane metninde çoban abdest alıp namaz kılan bir Müslüman olarak yer alsa da kahramanın sahip olduğu güç İslam dininden çok mitolojik kökene bağlanır. Türk mitolojisinde koyunların ve sürülerin koruyucusu Zengi Baba için: “*Orta Asya’da oldukça yaygın mitolojik motiflerden biri. Evliya tipli varlıklardan olup. İslam öncesindeki koruyucu ruhlar hakkındaki görüşlerle bağlantılıdır. Türk halklarının mitolojik görüşlerindeki motifler arasında onunla benzer işlevlere sahip olan ‘Abazar İyase’ ve ‘Mal İyase’ gibi varlıklar vardır. Harezmi Vadisindeki Özbekler, onu çobanların koruyucusu olarak bilirler.*” (Beydili, 2003: 627) denilmektedir. Sürülerin ve çobanların koruyucusu olarak Türk mitolojisinde yer alan Zengi Baba’nın izleri, çobanların konu olduğu efsanelerde İslamî kalıplar altında yaşamaya devam etmektedir demek için örnekteki ve benzer efsaneleri incelemek yerinde olacaktır.

Üç Kardeşler Hamamı isimli metin ise, içinde yer alan abdest, namaz gibi unsurlarla din kaynaklı gibi görünse de bünyesinde Türk mitolojisine ait önemli örnekler yer almaktadır. Su çıkmasına sebep olan olay genç bir kadının karnına giren ve orada büyüme başlayan yılanıdır. Kadının bu durumuna sinirlenen ailesi onun öldürülmesine karar verir. Masumiyetin anlaşılması ise kızın uyuyup kaldığı yerden çıkan suya bir yılanın akması ile anlaşılmaktadır (Kavcar-Yardımcı, 1988: 216-217). Yılan Türk mitolojisinde ayrı bir yere sahiptir. Yaratılış mitlerinde ilk insanların yasak meyveyi yemelerine engel olmayan yılan, yerde sürünmekle cezalandırılmış olarak anlatılmaktadır. Ev iyeleri denilen koruyucu ruhlar da genellikle yılan şeklinde tasvir edilmiştir. Evi koruduğuna inanılan bu yılanlar hakkında Irak Türkmenleri üzerine yapılan bir çalışmada şu bilgiler verilmektedir: “*Bölgede ev iyeleri hakkında en yaygın inanç her evin hayır ve şer iyeleri olmak üzere iki iyesi bulunmasıdır. Hayırlı olan, ev sahibi ve aileyi kötü iyelerden korumaya çalışır. Ama yine de onlara ara sıra takılır ve korkutmaya çalışır. Kötü iyeler ise buldukları evin sakinlerine kötülük yapmaya çalışır. Genellikle evlerde kötü iyelerin sayısı çok olursa o ev cinli/meskûn sayılır ve sakinleri tarafından terk edilir. Bu inancın yanı sıra her evde bir yılanın olduğu inancının bölgede yaygın bir şekilde günümüzde bile canlı olarak devam ettiğini görmekteyiz. Her evde Beyaz ve Karayılan olmak üzere iki yılanın mevcudiyetine inanılmaktadır.*” (Murad, 2009: 131). Bu anlatıdan da anlaşılacağına göre genel olarak Türk inanç sisteminde yılanlar özel bir yere sahiptir. Efsane metninde de yılanın iki şekilde karşımıza çıkması, mitolojik yer iyelerinin izleri olarak düşünülebilir.

Evliya iki kardeş olan *Horasan Baba ve Çoban Dede* üzerine anlatılan efsane ise bize su iyelerinin halk anlatımlarındaki izlerini sürme imkânı vermektedir. Horasan Baba'nın izini arayan kardeşi Nebi'nin su çıkarması metninde şu şekilde verilmiştir: “*Günlerden birgün, Çoban Nebi Beydağı'nda koyunlarını güdüyormuş. Hava çok sıcakmış. Bir taşın daldasında serinlemeye oturmuş. Bir bakmış ki, taştan uğultular geliyor. Merak edip, taşı kırmaya başlamış. Bir hafta çalışmayla taşı kırmış. Taşın kırıldığı yerden koca bir su çıkmış, orası hemen göl olmuş.*” (Kavcar-Yardımcı, 1988: 230-232). Burada Çoban Dede'nin suyu bulması olağanüstü bir olaya bağlı olarak anlatılmamıştır. O sadece taşın altından geçen suyun sesini duymuş ve taşı parçalamıştır. Ancak metnin ilerleyen kısımlarında suyun kısılması Çoban Dede'ye bağlanarak, ona âdeta bir su iyeleri misyonu yüklenmiştir: “*O zamandan sonra, her bahar Çoban Nebi'nin mezarı yanındaki su üç gözden patlamaya başlamış. Her bahar, ağaçlar çiçek açtığında, o suyun üç gözü üç kere patlar, üç kere çekilir olmuş. O suyun gözüne halk “Çoban Dede'nin Gözü” adını vermiş. Gözdeki su çekilince, “Çoban Dede*

suyunu salmıyor.” demişler. Çoban Dede suyunun gözü patladığında halk oradaki ağaca çaputlar bağlamaya, dilekler dilemeye başlamış. Dileği olan, kurban kesmiş, etli pilav dağıtır olmuş.” (Kavcar-Yardımcı, 1988: 230-232). Zamanla Çoban Dede'nin gözünden akan suyun azalması, bu durumun sebebi ve çözümü anlatılmaktadır. Efsane metninin devamı tamamen mitolojik unsurlara dayanmaktadır denilebilir. Sarı Gavur adlı Ermeni usta, suyun gözünde gördüklerini şu şekilde anlatmaktadır: *“Suyun gözünde bir değirmen taşı var. Taşın deliğinden baktım, denizi gördüm. Malatya'nın kokusu. Ama suyun seviyesi düşmüş. O koca su, bu değirmen taşının deliğinden akmaktaymış. Seviye düştüğü için su akıyor. Taşı kırmam gerek. Ama, taşı kırarsam ölebilirim demiş.”* (Kavcar-Yardımcı, 1988: 230-232). Burada verilen bilgiler Türk mitolojisindeki evren tasarımına uymaktadır. Ayrıca suyun başını bekleyen bir su iyesinin varlığı da yine Ermeni usta tarafından şu şekilde anlatılmaktadır: *“Taşı kırmak için çekici kaldırdığım bile önüme insan ayağı geldi. Bir daha kaldırdım, bir daha geldi. Bir daha kaldırdım, bir daha geldi. Bir ses bana, ‘Bu taşı kırarsan Malatya'yı su basar. Taşı kırma. İşi Allah'ın hikmetine bırak!’ dedi. O ses muhakkak Çoban Dede'nin sesiydi. Bana İslam'ı öğretin. Eğer kırk gün içinde ölürsem, ölümüm bundandır demiş.”* (Kavcar-Yardımcı, 1988: 230-232) suyun gözesine gömülen ve orada hayatta kalanlarla iletişimi sürdüren Çoban Dede metinde İslamî bir su iyesinden başka bir şey değildir.

Arsıyan'ın Taşları isimli efsanede ise metni mitolojik kökene bağlamamıza sebep olacak büyüklük bir işlem kirpiğe düğüm atılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ninesinin sözünü hatırlayan Çoban, kirpiğine düğüm atarak adak adar (Kavcar-Yardımcı, 1988: 262). Burada insan vücuduna ait bir parça sihir olarak tabir edilecek bir işlem ile su çıkarmak için kullanılmaktadır.

Hocantı'daki Değirmenin Suyu Efsanesi adlı metinde suyun bulunması değil, suyun kesilmesi mitolojik bir özellik göstermektedir. Efsanede suyu çıkaran çoban, değirmenin suyunun azalmasından sorumlu tutularak öldürülür. Olay metinde şu şekilde anlatılmaktadır: *“Aylar sonra çoban, ununu öğütmek için Hocantı Köyü'ndeki değirmene gitmiş ve Mağras Dağı'nın tepesindeki bir mağarada kaybettiği değneğini, bu değirmenin duvarında dayalı bulmuş. Değirmenciye bu değneğin kendisine ait olduğunu söyleyerek almak istemiş. Değirmenci ise; ‘Ara sıra değirmenimin suyu kesilirdi, demek ki sen kesermişsin.’ diyerek çobanı dövmeğe başlamış. Çobanın yalvarmalarını dinlemeyen değirmenci, en sonunda çobanın başını yarararak öldürmüştü. Çoban ölünce değirmenin suyu hemen kesilmiş ve bir daha da akmamış.”* (Çıblak, 1995: 280). Suyun çıkması çoban ile doğrudan ilgili değilken suyun varlığı çobanın ölümü ile son bulmaktadır.

Sütlüce kasabasında bir çınar ağacının dibinden akan su ve bu su üzerine anlatılan efsane de yukarıda örnek verdiğimiz Zengi Baba'dan izler taşıyan metinlere benzeyip ilgili bölüm şu şekildedir: “*Köylü, daha sonra kasabaya inerek olanları kasabalılara anlatmış. Kasabalılar da çobanın yanına giderek, hayvanları niçin sulamadığını sormuşlar. Çoban ise, ‘Hayvanlar şu an su içiyorlar, görmüyor musunuz?’ demiş. Kasabalılar şaşırılmışlar, çünkü hayvanların bulunduğu yerde su falan yokmuş. Daha sonra çoban, biraz ilerideki ağacın dibine gidip elindeki sopayla hızla yere vurunca, yerden su fışkırmış.*” (Çıblak, 1995: 280-281). Metnin diğer örneklerden farklı yönü ise çobanın başkalarının göremediği bir suyu görebilmesidir.

Şeyh Kasım üzerine anlatılan efsane metninde olay örgüsü din üzerinden şekillenmekle birlikte, son bölümü suların idaresinin istenmesi ile su iyisi ya da Burkut üzerine anlatılanlara benzemektedir: “*Şeyh Kasım Dede burada kırk yıl kaldıktan sonra evliyalara: ‘Artık nefsinizi terbiye ettiniz, hangi ilmi dilerseniz?’ diye sormuşlar. Şeyh, o bölgede yaşayan insanların su sıkıntısı çektiklerini bildiği için: ‘Bana su hizmetini verin, insanların susuzluğuna çare olayım.’ demiş. Bundan sonra Şeyh, yer altı sularının nerede olduğunu bilir olmuş. İnsanların arasına karışarak, onların su bulmalarına yardımcı olmuş.*” (Erol, 1996: 112). Evliya olarak anlatılan Şeyh Kasım, suların yönetiminden sorumlu olarak mitolojik bir anlam kazanmıştır.

Tabiat güçleri ile sıradan insanlardan farklı bir bağa sahip olma durumu, din ile ilgili olarak işlene de kökenini mitolojiye bağlamak doğru olacaktır. Şeyh Azim'in suyun Bulgar dağından ayrılıp yaklaştığını bilmesi de bu duruma uygun bir örnek olarak değerlendirilebilir: “*‘Biraz bekleyin, su Bulgar dağından ayrıldı.’ diye cevap vermiş Şeyh. Toprağa kulağını dayayıp bir müddet dinlemiş. Sonra ‘Vaktidir!’ deyip asasını yere vurmuş. Vurduğu yerden su fışkırmış. Hep birlikte abdest alıp namaz kılmışlar.*” (Erol, 1996: 115). Bu tür anlatılarda, suyun yerinin bilinmesi bilimsel ya da tecrübeye dayanan yöntemler ile olsaydı, efsanelerin mitolojik olduğunu söylemek yanlış olurdu. Ancak hem bu örnekte hem de benzer metinlerde suyu bulan kişiler tecrübe ile değil, bilinmeyen bir güç ile bunu yapmaktadırlar. Bu sebeple örnekleri mitolojik kökenli olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Hazreti Ali üzerine anlatılan efsanelerde din baskın bir unsurdur. Ancak Hazreti Muhamed'in damadı ve halife olan Hazreti Ali ile ilgili metinlerde bile mitolojik unsurlar sıkça yer almaktadır. Bunun bir örneği de *Hacet Çeşmesi* isimli metinde karşımıza çıkmaktadır: “*‘Ya su! Başın çıksın, ayağın batsın!’ der. Su, kaynağından çıktuktan 15-20*

metre sonra tekrar kaybolur.” (Karadavut, 1992: 274). Çıkardığı suyun düşman askerlerine ulaşmasını istemeyen Hazreti Ali, suyu çıkarmakla kalmamış, onun son bulacağı yeri de belirlemiştir.

Hacı Bektaş Veli'nin Bedehşan İlini Fethetmesi adlı efsane metni, çoğunlukla dinî unsurlar üzerine kurulmuştur. Ancak Hacı Bektaş'ın dinden dönenleri yağmur yağdırmamakla tehdit etmesi efsaneyi mitoloji ve Burkut'a bağlayacak şekilde işlenmiştir: “*Fakat bir müddet sonra bir kısmı, bu Türk eri büyücü, büyü yapıyor da bize bu ejderhayı gösteriyor deyip dinlerinden döndüler. O sırada Bey, bir elçiyle Hacı Bektaş'a mal göndermişti. Hacı Bektaş, malı kabul etmedi, elçiyle Beye haber yolladı, yağmur yağdırmıyacağım, ekin bitmesin dedi.*” (Gölpınarlı, 1958: 26-28). Din kurallarına ya da ahlakî normlarına uymayanlar efsanelerde sıkça cezalandırılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu cezalarda su çok kullanılan unsurlardan biridir. Ancak bu metni farklı yapan Hacı Bektaş'ın kuraklık için beddua edeceğini değil, yağmur yağdırmayacağını söylemesidir.

Yine Hacı Bektaş Veli ile ilgili anlatılan bir efsanede Hacı Bektaş'ın suyu çağırması ve su ile konuşması şu şekilde anlatılmıştır: “*Hünkâr kalktı, bir yere vardı, eliyle yeri kazdı, ak pınarım, ak pınarım, ak pınarım dedi. Üçüncü defasında, Hünkâr'm vilâyetiyle yerden, arıduru bir su çıktı, Öyüğ'e doğru akmaya başladı. Hünkâr, Ak pınarım diye neden üç kere söyledin, bir kere söylediğimiz yetmez miydi, ne diye gelip yetişmedin dedi. Sarı der ki: Kulağımla işittim, Hünkâr, bu soruyu sorunca sudan bir ses geldi, su diyordu ki: Erenler Şahı, ilk defa söylediğiniz zaman Horasan'dan, Nişabur şehrinde aktım, Erciyes'e geldim; ikinci emrinizde Erciyes'i yedi kere tevaif ettim, üçüncü buyruğunuzda, eştiğiniz yerden çıktım. Hünkâr, Pınarın bu cevabından sonra Sarı buyurdu, bu pınar, Horasan'da bizimle beraberdi. Nerede ve ne vakit ihtiyacımız olsa gel derdik, gelirdi. Şimdi de gel dedik, geldi, nefesimizi kırmadı. Kim, bu pınarda yıkanırsa cehennem ateşine yanmasın.*” (Gölpınarlı, 1958: 41). Metinde suyun çıkması Hacı Bektaş'ın vilâyetiyle şeklinde anlatılmış olsa da su ile konuşma ve suyun onunla birlikte gezmesi efsaneyi mitolojik kökene bağlamaktadır.

Aliköy İsmi adlı efsanede ise, yine suyun nereden çıkacağını bilen bir kahraman karşımıza çıkmaktadır. Türkmen beyi Kemal Sultan kurak bir yere gelip yerleşmeye karar verir. Su olmadığı için buranın köy olmayacağını belirtenlere cevabı şu şekildedir: “*Kemal Sultan'la beraber gelenler burayı beğenmezler. Böyle bir yere köy konmaz derler. Burasının kurak bir yer olduğunu söylerler. Kemal Sultan ise burası âlâ köy olur der ve asasıyla birkaç yeri işaret eder. Etrafindakiler Kemal Sultan'ın işaret ettiği yerleri kazar. Kazılan her yerden*

su çıkar.” (Coşkun, 1997: 285). Görüldüğü üzere metinde Kemal Sultan’ın herhangi bir din önderliği işlevi yoktur. Yanındakilere liderlik etmesi ile ön plana çıkan Kemal Sultan suyun çıkacağı yerleri bilerek mitolojik bir kahraman olma özelliği göstermektedir diyebiliriz.

B. DİĞER MİTOLOJİK KAHRAMANLAR

Uzun yıllar doğa ile iç içe bir yaşam sürmüş, hayvancılık ile geçimini sağlamış Türk milletinin dünya görüşü üzerinde bu yaşam tarzına bağlı unsurlar çok etkili olmuştur. Türk mitolojisini incelediğimiz zaman; hayvanlar, bitkiler vs. çok sayıda varlığın bir inanma ya da kutsanmaya bağlı ele alındığını görürüz. Bu kutsama sadece eski Türk inancında yer almamış, İslamiyet'in yaşatıldığı coğrafyada da kendine yer bulmuştur. Suyu kutsayan Türk halkı suya tükürmemiş, çöp atmamış, ona kurban sunmuştur. Geçim kaynağı olan hayvanları korumuş, halk edebiyatı ürünlerinde onları insanların yanına bir arkadaş gibi yerleştirmiştir. İhtiyaç olmadan hayvan öldürenlerin başına efsaneleri ile felaket getirmiş, hayvanlara yardım edenleri masallarında ödüllendirmiş, hatta rivayete göre atlar için özel bir mezarlık yaptırmıştır.

Semavî dinlerden öncesine dayanan ve toplumun evren algısını yansıtan mitolojik inanmalar Türk efsanelerinde yer yer açıkça, yer yer yeni girilen dinler ile örtülmüş şekilde yer almıştır. İncelenen efsanelerde ise mitolojik kahramanlar ya da varlıklar ya suyu çıkaran ya da suyun çıkarılmasına aracı olacak şekilde işlenmiştir.

İncelenen metinlerde mitolojik özellikler taşıyan alp tipi kahraman ve hayvanlar çeşitli şekillerde işlenmiş ve geçmiş ile günümüz arasındaki kültürel birliktelik canlı bir şekilde sağlanmıştır.

a. Su Çıkarma Motifinin Alp Tipi Üzerinden Şekillenmesi

Göçebe Türk kültüründe halkı koruyan, büyük ülkelere sahip, seçilmiş kişiler ayrı bir yere sahiptir. *Alp* adı verilen bu kahramanlar, mitlerden günümüzde varlığını etkin şekilde sürdüren halk anlatmalarına kadar çok sayıda türde birbirine yakın tasvirlerle karşımıza çıkmaktadır. Orhun Yazıtları'ndan bu yana, hemen hemen her anlatıda *alp tipi* Türk halkı esir olmasın diye, Güneş tuğ olsun, Gök bayrak olsun diye Tanrı tarafından gönderilen seçilmiş bir kahramandır. Bu kahraman olmayı oldurur, yapılamayacak olanı başarır. Alp tipi Türk halkının hayal dünyasında Alp Er Tunga'dır, Oğuz Kağan'dır, Bilge Kağan'dır, Deli Dumrul'dur, Hazreti Ali'dir, Fatih Sultan Mehmet'tir, Mustafa Kemal Atatürk'tür.

Halk anlatılarında sıkça karşımıza çıkan Alplar, güçlerini ideallerinden alırlar. Liderlik yönleri baskındır. Kılıçları tahta olsa bile keskindir. Olağanüstü canlılarla savaşabilir, tabiat güçlerini yönlendirebilirler. Anadolu'da İslamiyet'in yaygınlaşması ile birlikte alp tipi sahip olduğu gücün kaynağına imanı da koymuş ve böylelikle Allah aşkına, din için savaşan *alp eren* tipi ortaya çıkmıştır. Alpların sahip oldukları yiğitliği, iman gücü ile birleştiren Sarı Saltuk'lar, Battal Gazi'ler, Çanakkale ve Kıbrıs'ta savaşan şehitler ve gaziler pek çok anlatmaya konu olmuştur. Bu kahramanlar güçlerini inançlarından almakla birlikte, eski Türk inancına dair anlatıların izlerini de taşımaktadırlar. Alp tipinin ilk örneği yaratılış mitlerinde karşımıza çıkan *Mangdaşire* ve *Maytere* olabilir. Yaratılış son bulup, hayatın düzene oturmaya başladığı zamanda yeryüzüne inip Erlik Han ile savaşan bu iki kahraman hakkında yaratılış mitlerinde şöyle denilmektedir: “*Mangdaşire, Tanrı'ya darılıp, Erlik'e karşı savaş açtı; Erlik karşı geldi, ateşle vurup Mangdaşire'yi kaçırdı. Mangdaşire Tanrı huzuruna geldi.*” (İnan, 2015: 14-19). Metnin devamında Erlik'ten daha güçsüz olan Mangdaşire Tanrı'nın belirttiği zamanda onu yenebilmektedir. Türk halkının düşünce yapısında kahramanlık Tanrı/Allah vergisi bir durumdur.

Alp tipi kahramanların su çıkarma motifi üzerinden şekillenen efsanelerde, ne şekilde yer aldığını incelerken şunu belirtmek gerekmektedir; Türk toplumu için askerlik, vatani korumak her zaman kutsal olmuştur. Efsane metinlerinde karşılaştığımız alplar da genellikle bu uğurda savaş veren kimselerdir. Ancak İslamiyet etkisiyle şekillenen metinlerde alp tipi yerine şehit, komutan, kumandan, asker gibi ifadeler daha çok kullanılmaktadır. Bu başlık altında inceleyeceğimiz kahramanlar ise daha çok olağanüstü bir imtihandan geçen kahramanlar olacaklardır.

Hacım Pınarı adlı efsane metninde Hacım Sultan'ın ejderhayı nârâ atarak kül etmesi şu şekilde anlatılmıştır: “*Hacım Sultan, merkebine binmişti, Burhan Abdal, önündeydi. Tam ejderhanın önüne geldikleri zaman ejderha kükremeye, solumuya başladı. Burhan Abdal, korkudan merkebin ardına geçip kuyruğuna yapıştı, merkep de kan kasandı. Hacım Sultan, ejderhaya karşı durup bir nâra attı, mübarek ağzından bir ateş çıktı, ejderhayı, olduğu yerde yaktı, kül etti. Hâlâ kaya üstünde kuyruğu, başı, gövdesi durur.*” (Gölpınarlı, 1958: 87). Hacım Sultan'ın tabiatüstü bir varlık olan ejderha ile savaşıması, hatta savaşmayıp sadece nara atarak onu yenmesi kendisini mitolojik bir kahraman olarak değerlendirebileceğimizi göstermektedir. Türk destan metinlerinde kahramanlar tasvir edilirken normal insan ölçülerinin dışında ifadeler kullanılır. Bu tasvirler sadece İslamiyet öncesi destanlarda değil, Anadolu sahasında teşekkül eden destanlarda da karşımıza çıkmaktadır: “*Demircioğlu'nun eline kızıl altını verir vermez, Demircioğlu meğer bu yiğitte öyle bir kuvvet vardır, ki kızıl altını iki parmağının arasında sıkığı zamanda yazı ile turayı silerdi, ince bir pul olurdu.*” (Akalin-Kaplan-Bali, 1973: 17). Demiri elinde egebilen kahramanlar, insanüstü güçleri ile her halk anlatısında karşımıza çıkabilmektedir.

Hem bir alp hem de bir veli tipi olarak karşımıza çıkan Sarı Saltuk'un Hızır ile birlikte ejderhayı öldürmesi efsane metninde şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: “*Kale, Lâzoğlanlarından bir kâfir beğinindi. Ansızın o kalede, yedi başlı bir ejderha belirmişti. Onun korkusundan beyle halk, kaleyi bırakıp uzak bir kaleye gitmişlerdi. Saru Saltuk, doğruca o ejderhanın üstüne vardı, bir nağra attı. Ejderha nefes aldı, kuyruğunu kııldattı, bir kükredi. Saru Saltuk, eline ok, yay aldı, yedi başına birer ok attı. Ejderha can acısından Saru Saltuk'a, belinden sarıldı, sıktı. Saru Saltuk, yanındaki kılıcı unutmuştu. Hızır'ı çağırdı. O sıralarda Hünkâr, “Kızılca Halvet” te oturmuş, Hızır Peygamber'le sohbet ediyordu. Hacı Bektaş, Saru Saltuk, çağırınca, Hızır'ım dedi, Saru Saltuk'u ejderha bunalttı, kılıcını unuttu, tez imdadına yetiş, kılıcını hatırlat. Hızır, hemen kalktı, Kalıgra'ya vardı, mızrağıyla ejderhaya vurdu, mızrak, ejderhayı deldi, öte yanındaki kılıca dokundu. Ondan sonra Saru Saltuk'a, ey gerçek er dedi, yanındaki kılıcı çekip başını kessene. Saru Saltuk, hey Hızır'ım dedi, çağırdığım erenler hakkıçin kılıcım hatırımdan çıkmış, yoksa sana zahmet edip çağırılmazdım. Tahta kılıcı çekip ejderhanın birer birer yedi başını da kesti, Hızır'la vedağlaşıp yola düştü. Hızır'ın izi, hâlâ meydandadır.*” (Gölpınarlı, 1958: 46-47). Türk kültüründe yiğit olmayan ad alamaz. Bu durumun en belirgin örneği Dede Korkut Hikâyeleri'nde karşımıza çıkmaktadır. Boğaç Han Bayındır Han'ın toyunda boğa öldürerek ad almıştır. Sarı Saltuk için böyle bir durum söz

konusu değilse de onun tabiatüstü bir varlıkla savaşıyor olması, anlatıyı mitolojiye yaklaştırmaktadır.

Asi Nehri üzerine anlatılan efsanede ise, toplumda belli bir yeri olmayan ama alp tipi özelliğini gösterdiği kahramanlık ile elde eden, ismi belli olmayan bir kahramanın ejderhayı öldürmesi ve ejderhanın öldüğü yerden su çıkması şu şekilde anlatılmıştır: *“Yine böyle ejderhaya bir genç kıızı kurban edecekleri bir gün, kızın elini kolunu bağlamışlar kayalıkların üstüne bırakmışlar. Ejderhaya bırakılacak genç kızın bir sevgilisi varmış. Genç delikanlı sevgilisinin ejderhaya verilmesine razı olmamış. O yüzden kızın ellerini çözüp kendisi ejderhayı beklemeye başlamış. Biraz vakit geçince tepelerden aşağı doğru dev bir ejderha ağaçları kıra kıra gelmeye başlamış. Genç delikanlı çok korkmuş ama elinde kılıcı ejderhanın yaklaşmasını beklemiş. Tam ejderha yaklaşıncaya kayalıklardan aşağı ejderhanın üstüne atlayıp ejderhanın boğazına kılıcını saplamış. Ejderha o kadar büyükmüş ki ve can acısıyla kıvranınca Samandağ’dan yerleri, dağları parçalaya parçalaya şimdiki Lübnan’a kadar vadi oluşturmuş. Lübnan’a varınca orada çok büyük bir kayaya çarpmış. Kaya ikiye ayrılıp içinden su çıkmaya başlamış.”* (Değer, 2014: 218-219). Efsane metninde delikanlıyı alp tipi ile bağdaştıran unsur, daha önce kimsenin cesaret edemediği bir şeyi yapıp ejderha ile savaşmasıdır.

Halk anlatılarında alp tipinin en büyük yardımcısı atıdır. Genellikle mitolojik bir şekilde sudan çıkan, mağarada bulunan bu atlar, kahraman her zorda kaldığında yardımına koşmakta, esir olduğunda yıllarca onu beklemektedir. Hazreti Ali İslamiyet sonrası Türk halk edebiyatında alp tipinin özelliklerini bünyesinde toplayan önemli kişilerdendir ve adı etrafında çok sayıda anlatı oluşmuştur. Bu anlatılardan biri de su çıkarma motifi etrafında şekillenmiş olup şu şekildedir: *“Hz. Ali kafirlerle savaşarak buraya kadar gelmiş. İçmeye su bulamamışlar. Düldül ayağı ile yeri deşmeye başlamış. Ayağı bileğine kadar kayanın içine gitmiş, oradan su çıkmış.”* (Karadavut, 1992: 273). Metinde susuz kalan Hazreti Ali için Düldül yerden su çıkarmaktadır. Metinde keramet Hazreti Ali’de olmakla birlikte atından aldığı yardım onu alp tipine yaklaştırmaktadır.

Başlangıçta bir kahraman üzerinden anlatılan metin, farklı bölgelere taşındıkça o bölgenin özelliklerine uygun bir şekilde başka kahramanlar üzerinden anlatılmaya devam eder. Ancak halk anlatısı canlı olduğu için, anlatıcının sahip olduğu çoğu özellik metin üzerinde değişikliğe sebep olabilir. Alp tipi kahramanlar Türk halkının hafızasında öyle yer etmiştir ki, evliyalar bile kılıcıyla savaşan kahramanlık özellikleri gösteren kişiler olarak işlenmişlerdir.

Bu tür bir anlatma da Hazreti Hızır ile ilgilidir: “Hz. Hızır kim olduklarını sorunca tahtirevanı taşıyanlar: “Ey delikanlı, bu kız bizim kralımızın kızıdır. Şu dağda bir ejderha suyumuzun başında oturur ve bize su vermez. Bunun için herkes her sene bir kız seçip kurban vermedi mi suyumuz kesiliyor. Bunun için sırası gelen prensesimizi ejderhaya götürüyoruz.” demişler. Hz. Hızır hemen peşlerine takılarak prensesi vermeyeceğini, ejderhayı öldüreceğini söylemiş. “Gelme, bu yolda nice yiğitler öldü!” dedilerse de Hz. Hızır ısrar etmiş. Nihayet Hz.Hızır ile kız yalnız kaldıklarında dağın derinliklerinden, mağaranın içinden ejderha görünmüş. Hz.Hızır hemen kızı bir yana çekerek kılıcını ejderhanın kalbine saplamış. Ejderha: “Ya yiğit, bir daha vur da kolay öleyim” demis. Ancak Hızır bir daha vurmamış. Meğerse ejderhanın tilsimi böyleymiş. Sevdiklerini kurtarmak isteyen delikanlılar o güne kadar ejderhanın dediğini yaparak bir daha vuruyorlarmış ve ejderha ölmüyormuş. Ejderha, can havli ile yerleri eşeleyerek toprağa dalmış. Lübnan dağlarındaki sert bir kayaya başını vurmuş ve başını vurmaıyla bir mağara açılmış. Mağaranın açılmasıyla bir su fişkırmaya başlamış. Su hızla akarak Hz. Hızır’ın yanına gelmiş, oradan da Akdeniz’e karışmış.” (Durdu, 2003: 20-25). Masallarda, halk hikâyelerinde ve destanlarda karşımıza çıkan olağanüstü varlıklarla savaşma motifi, bu metinde Hazreti Hızır üzerinden şekillenmiş olup bir peygamber ya da evliya alp tipi özelliği ile ele alınmıştır.

Efsane metinlerinde su çıkaran kahramanlar genellikle ejderha ile savaşmaktadır. Ancak farklı bir anlatıda suyu çıkaran kahramanın adı Maliki Ejder olup, alp tipinin silahı olan kılıcı ile su çıkarması şu şekilde anlatılmaktadır: “Maliki Ejder, belindeki kılıcı yere saplar saplamaz dupduru bir su çıkmaya başlamış. İnsanlar susuzluktan kurtulmuşlar. Atını kesmiş, etini pişirmiş ve insanlara dağıtmış. Bu olaydan sonra insanlar at eti yemeye başlamışlar. Sudan içince türlü hastalıklardan kurtulmaya başlamışlar. Sonraları burası mukaddes bir yer kabul edilmiş ve ziyaretgâha dönüştürülmüş.” (Baydemir, 2011: 369-370). Maliki Ejder’in atı ve kılıcı ile birlikte gezdiğinin anlatılması ve suyu da kılıcı ile çıkarması efsane metninde onun bir alp olarak ele alındığını göstermesi bakımından önemlidir.

b. Su Çıkarma Motifinin Mitolojik Hayvanlar ve Canavarlar Üzerinden Şekillenmesi

Bozkır coğrafyasında, göçebe hayat yaşayan Türk milletinin inanmalarında hayvanlar önemli bir yere sahiptir. Bu hayvanlar arasında en çok dikkat çeken ise kurttur. Yaşanılan coğrafyanın etkisi ile Türk düşüncesinde kurt hem kutsanmış hem de ondan korkulmuştur. Kurt'un bu yönü ilk olarak türeyiş üzerine anlatılarda şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: *Yeryüzünde olup biten bu işleri Tanrı makamından seyrediyordu. Kendi yaratmış olduğu, bu kutlu ırkın yok olmasına razı olmadı. Onun için bu çocuğun yanına bir dişi kurt gönderdi. Bu dişi börü, çocuğa et ve yiyecek getiriyordu. Bunlarla beslenen çocuk ölümden kurtuldu. Biraz büyüyen çocuk kurtla birleşti ve kurt ondan gebe kaldı.*" (Gömeç, 2009: 204-205). Metinde görüldüğü üzere Türk anlayışında kurt Tanrı tarafından gönderilmiş bir koruyucu ve kurtarıcıdır. Hatta sembolik bir annedir. Türk halk anlatılarında kurt ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda genel olarak kurt; bir rehber, kurtarıcı, sadık bir dost olarak ele alınmıştır. Türk mitolojik sisteminde de kurdun ayrı bir yeri vardır: *"Türk mitolojik düşüncesinde, ulu ata, yol göstericisi ve dürüstlük işlevleriyle karşımıza çıkan, koruyucu, kült kahraman statüsünde mitolojik bir motif."* (Beydili, 2003: 108) şeklinde tanımlanan bu motif üzerine söylenecek çok şey vardır. Ancak çalışmanın amacından sapmamak için kurdun mitolojik işlevine yakın olarak yer aldığı metinler bu başlık altında değerlendirilecektir.

Türk halk anlatılarında canavar sözcüğü kurt kelimesine karşılık olarak da yer almaktadır. *Canavar Bulağı* adlı efsane metninde susuz kalan bir adamın kurdun yardımı ile suya kavuşması şu şekilde anlatılmaktadır: *"Ele daşdarın birinin üstünde oturur. Bir de bele bahır bir canavar ona teref gelir. Eme canavar ona çatmamış ağzını göye tutuf uluyur. Sonra eyahlarıynan yeri eşmeye başdıyr. Bir de kişi bahır ki, canavarın eşdiyi yerden su pokullamağa başdadı. O sahat canavar sudan doyuncah içif gedir."* (Mara, 2004: 144-145). Destanlarda ve masallarda insanlara yol gösterici olarak işlenen kurt, efsane metninde de bu işlevine uygun şekilde gökyüzüne doğru uluyup kazdığı yerden su çıkarmaktadır. Dinî olarak bir önemi ya da ayrıcalığı olmayan bu hayvanın efsane metninde bu şekilde yer alması mitolojik kökene bağlanabilir.

Böri Kazan, Tanrı Kazan isimli efsane metninde ise kurt Türk mitolojisindeki anlatılara uygun şekilde yol göstericilik görevini yerine getirmektedir. Su arayan halka pınar gözünü göstermesi şu şekilde anlatılmıştır: *"Halk, bu kurdun durduğu yerden pınar gözü bulunur ümidiyle peşinden giderler. Kurt susayan halkı alıp bir yerde toprağı kazmaya"*

başlar. Onun kazdığı yerden su çıkar. Halk suyu kana kana içerler, çok sevinirler, böylece hayatta kalırlar. Bu yer o günden itibaren Böri Kazan olarak adlandırılır.” (Osmanlıyeva, 211: 355). Oğuz Kağan’a savaşlarında yol gösteren, Salur Kazan’ın obasının haberini sorduğu mitolojik kahraman kurt, efsane metninde de benzer şekilde yer almaktadır.

Subaşını tutan ve halka zulmeden ejderhalar da Türk halk anlatılarının önemli motiflerindedir. Su iyelerinin inancın değişmesi ile canavarlara ve kötü ruhlara dönüştüğü bilinmektedir. İncelenen metinlerden çıkarılabilecek sonuç da bu tespit ile aynı doğrultuda olup, suyu tutan ve halktan insan kurban isteyen ejderhaların önceki dönemlerin su iyeleri olabileceği yönündedir. Ejderhanın mitolojik yönü hakkında şu bilgiler verilmektedir: *“Farklı Türk halklarının İnanışlarında, ‘Ejderha’nın yaşadığı yer de birbirinden farklı gösterilir. Özbek, Türkmen ve Kazak mitolojik-halk bilimi metinlerinde, onun yeraltındaki mağarada yaşadığı ve oradaki hazineyi koruduğu yazıyor. Azerbaycan ve diğer Türk halklarının görüşlerine göre ise o, suda yaşar. Batı Sibiryada Türklerde, ‘Ejderha’nın ormanda yaşadığına inanılır. Başkurt demonolojisinde, son derece büyük ve kocaman bir yılan gibi betimlenen bu varlık, büyük derelerde ve göllerde yaşar. İnsanlar ve hayvanları yutarak yerdi.”* (Beydili, 2004: 192). Mitlerde ve halk anlatılarında yılan ve ejderha kavramları iç içe geçmiş şekilde anlatılır. Bu sebeple incelenen metinlerde hem su başındaki yılanlar hem de su başındaki ejderhalar bu başlık altında ele alınacaktır.

Su çıkarma motifi etrafında şekillenen efsanelerde yılanlar sıkça karşımıza çıkmaktadır. Ancak *Üç Kardeşler Hamamı* adlı metinde, neredeyse tüm olay örgüsü yılan üzerinden şekillenmektedir. Metinde yılan yavrusu yutan kızın hamile olduğu düşünülmüştür. Ailesi namusunun kirlendiğini düşünerek kızı öldürmeye karar verir, ancak kızın öldürülmek için götürüldüğü yerde masumiyeti yılanın ağzından çıkması ile ortaya çıkar (Kavcar-Yardımcı, 1988: 216-217). Metinde dikkat çeken nokta, kızın yuttuğu yılanın karnında büyümeye devam etmesidir. Böyle bir durum tıbbi yönden mümkün müdür bilemeyiz ancak, aylarca kızın karnında büyüyen yılanın sıcak suyun çıkması ile dışarıya çıkması onu mitolojik bir kahraman haline getirmektedir. Aynı ya da benzer bir mitolojik yılan efsanesinin devamında, başka bir kızın tedavi edilmesi ile ilgili olarak yer almaktadır. Hastalığına çare bulunamayan kız, intihar etmek için gittiği suyun başında yılanın kustuğu zehiri içer, bu şekilde iyileşir (Kavcar-Yardımcı, 1988: 216-217). Hasta olan kızın karşısına suyun içinden çıkıp kusan bu yılanı, su iyesi ya da mitolojik bir varlık olarak değerlendirmek yanlış olamayacaktır.

Asi Irmağı'na bağlı olarak anlatılan efsanede ise su iyesi karşımıza ejderha olarak çıkmaktadır. Masallarda olduğu gibi suyun başını tutan ve su karşılığında halktan kurban isteyen ejderhanın ölmesi sonucunda su çıkması metinde şu şekildedir: “Hz. Hızır ile kız yalnız kaldıklarında dağın derinliklerinden, mağaranın içinden ejderha görünmüş. Hz. Hızır hemen kızı bir yana çekerek kılıcını ejderhanın kalbine saplamış. Ejderha: “Ya yiğit, bir daha vur da kolay öleyim” demiş. Ancak Hızır bir daha vurmamış. Meğerse ejderhanın tilsimi böyleymiş. Sevdiklerini kurtarmak isteyen delikanlılar o güne kadar ejderhanın dediğini yaparak bir daha vuruyorlarmış ve ejderha ölmüyormuş. Ejderha, can havli ile yerleri eşeleyerek toprağa dalmış. Lübnan dağlarındaki sert bir kayaya başını vurmuş ve başını vurmasıyla bir mağara açılmış. Mağaranın açılmasıyla bir su fişkırmaya başlamış. Su hızla akarak Hz. Hızır'ın yanına gelmiş, oradan da Akdeniz'e karışmış. İşte bu su “Ab-ı Hayat” imiş.” (Durdu, 2003: 20-25). Hazreti Hızır tarafından öldürülen ejderhanın başını vurduğu yerden ab-ı hayat çıkmaktadır. Metin hem ejderha hem de çıkan su sebebiyle mitolojik kökene bağlanabilir.

Asi Nehri'nin oluşumu başka bir metinde yine ejderhanın öldürülmesine bağlı olarak şu şekilde anlatılmıştır: “Genç delikanlı sevgilisinin ejderhaya verilmesine razı olmamış. O yüzden kızın ellerini çözüp kendisi ejderhayı beklemeye başlamış. Biraz vakit geçince tepelerden aşağı doğru dev bir ejderha ağaçları kıra kıra gelmeye başlamış. Genç delikanlı çok korkmuş ama elinde kılıcı ejderhanın yaklaşmasını beklemiş. Tam ejderha yaklaşıncaya kayalıklardan aşağı ejderhanın üstüne atlayıp ejderhanın boğazına kılıcını saplamış. Ejderha o kadar büyümüş ki ve can acısıyla kıvranınca Samandağ'dan yerleri, dağları parçalaya parçalaya şimdiki Lübnan'a kadar vadi oluşturmuş. Lübnan'a varınca orada çok büyük bir kayaya çarpmış. Kaya ikiye ayrılıp içinden su çıkmaya başlamış.” (Değer, 2014: 218-219). Metinde ejderha suyun başını tutması ve öldüğü yerden su çıkması ile mitlerde karşımıza çıkan tasvirlerle uygun şekilde ele alınmıştır.

Hacı Bektaş Veli'nin Bedehşan İlini Fethetmesi üzerine anlatılan efsanede ejderha su çıkarma ile ilgili olarak yer almaz. Ancak metinde yer alan diğer mitolojik unsurlarla birlikte değerlendirildiğinde daha anlamlı bir hâl almaktadır: “Öncüler, mağaraya gelince namaz kılmakta olan Hacı Bektaş, kâfirlerin seslerini duydu, Ya Rabbi dedi, sen bana yardım et; bir yedi başlı ejderha yolla, mağarayı beklesin. Tanrı, yedi başlı bir ejderhaya emretti, ejderha, hemen geldi, mağarayı kuşatıp yattı. Gelen kâfirler bunu görünce korkup kaçtılar.” (Gölpınarlı, 1958: 11-13). Hacı Bektaş Veli'yi korumakla görevlendirilen ejderha, menakıbnamelerde sıkça karşımıza çıkan mitolojik unsurlardandır. Aynı kaynakta ise Sarı

Saltuk'un, Hazreti Hızır'ın yardımı ile öldürdüğü bir ejderhadan bahsedilmektedir. Aynı durum alp tipi başlığı altında incelediğimiz şekilde Hacım Sultan ile ilgili olarak da anlatılmaktadır.

Göçebe Türkler için özel bir yere sahip olan hayvanlardan biri de keçidir. Çeşitli anlatılarda başlık parası olarak istenen, tufan mitlerinde insanlara tufanı haber veren keçi-teke- gök sakallı teke efsane metinlerinde de suyu bulmaya aracı olacak şekilde yer almaktadır. *Çukurköy* ile ilgili efsane metninde, içecek suyun olmadığı bölgede sürüden ayrılan bir tekenin su bulması şu şekilde anlatılmaktadır: “*Çukurköy'deki bir ırmak varmış, ama içecek temiz su yokmuş. Bu köyden bir çoban, sürüsünü her gün şimdiki köyün bulunduğu yere otlatmaya getirirmiş. Buraya her geldiklerinde sürüden bir teke ayrılır, çenesindeki sakalı ıslak dönermiş. Bir gün çoban, bu tekeyi takip etmiş ve onu küçük bir su oluğunda su içerken görmüş. Oluğu eşelemiş, su çoğalmış.*” (Çıblak, 1995: 251). Tufan mitlerinden bu yana keçilerin, tekelerin ya da çeşitli hayvanların su ile ilgili anılması bu hayvanların mitolojik yönünü göstermesi yönünden önemlidir.

Yine benzer bir metinde suyun olmadığı bir bölgede, mağaranın içindeki suyun keçi tarafından bulunması şu şekildedir: “*Bundan yıllar önce Mut ile Ermenek arasındaki Mağras dağında bir çoban, davar güdermiş. Bu davarın içinden bir teke bazen kaybolur, daha sonra sakalı ıslak dönermiş. Çoban ise, çevrede su olmadığı halde bu tekenin suyu nereden bulunduğunu merak ederek, birgün tekeyi takip etmiş. Teke, bir mağaradan içeri girmiş, mağaranın içinde epeyce bir ilerledikten sonra bir su kaynağından su içmiş.*” (Çıblak, 1995: 280). Görüleceği üzere Türk milletinin günlük hayatına etki eden tüm varlıklar önce mitolojinin konusu olmuş, daha sonra da Türk mitolojisinin kalıntıları ya da izleri olarak halk anlatılarında yaşamaya devam etmiştir.

2. 2. SU ÇIKARMA MOTİFİNİN DİNİ KÖKENİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Toplum hayatı üzerinde etkili olan unsurlardan biri de dindir. Türk milleti farklı coğrafyalarda farklı inançlarla tanışma imkânı bulmuş ve bu durum da sosyal hayatta dinlerin kültürel unsurlar olarak şekillenmesine sebep olmuştur. Halk edebiyatı ürünlerinin toplumda var olabilmeleri, halk ile kurdukları bağ üzerinden mümkündür. Bir destan, bir masal, bir efsane, bir halk hikâyesi oluşturulduğu ve yaşatıldığı toplumu ne kadar yansıtıyorsa o kadar kalıcı olabilmektedir. Kültürel unsurlar ise bu bağın temelini oluşturmaktadır. Din ve kültür birbirinden ayrılmayacak iki kavramdır. Bu iki kavramın toplum hayatında nasıl yer aldığına bakacak olursak hem dinin hem de kültürün güçlü bir iletişim ve alışveriş hâlinde olduğunu görürüz.

Türk efsanelerinde su çıkarma motifi incelenirken Türk toplumu üzerinde etkisi en çok bilinen semavî dinleri kaynak olarak almak gerekmektedir. Çünkü göçebe hayat yaşayan Türkler farklı zamanlarda, çok sayıda din ile tanışmışlardır. Ancak bunlar arasında Türkler üzerinde en etkili olanlar, Türk kültürünün içinde oluşmuş Eski Türk Dini ve İslamiyet'tir.

Semavî dinler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar çok sayıda çalışmaya konu olmuş, hatta kutsal kitaplarda yer alan olayların kökeni Sümer mitolojisine kadar götürülmeye çalışılmıştır (Çığ, 2016). Ayrıca Türkler Anadolu topraklarına geldikleri zaman, bölgede bulunan Hıristiyanlara ait mezarları yok saymamışlar, onları kendi velileri ile birleştirerek etrafında çeşitli uygulamalar yapmaya devam etmişlerdir.

Sonuç olarak Türk kültüründe tek bir dinin değil, halkın kabul ettiği ya da etkilendiği birçok dinin kalıntıları kaynaşmış olarak bulunmaktadır. Birinci Bölüm'de incelediğimiz kutsal kitaplarda su üzerine anlatılar ile efsane metinleri arasındaki ilişki, su çıkarma motifinin kökenini tespit etme konusunda bize yardımcı olacaktır.

A. SU ÇIKARMA MOTİFİNİN PEYGAMBERLER VE ONLARLA İLGİLİ KİŞİLER ÜZERİNDEN ŞEKİLLENMESİ

Peygamber sözcüğü “*İnsanlara Tanrı'nın buyruklarını bildiren, onları Tanrı yoluna, dine çağıran kimse, yalvaç, yalavaç, elçi.*” (Türkçe Sözlük, 2009: 1798) şeklinde tanımlanmakta olup, Kur'an- Kerim'de adı geçen yirmi beş peygamber bulunmaktadır. Bu peygamberler ve onlar üzerine anlatılanlar Türk milleti tarafından oldukça benimsenmiş ve birçok halk anlatmasına kaynaklık etmiştir. Halk edebiyatı ürünleri arasında peygamber kıssalarının izlerine sıkça rastlanmaktadır. Efsane metinlerinde ise su çıkarma motifi sıkça Hazreti Eyüp ve Hazreti Musa üzerinden anlatılmaktadır. Su çıkarma motifinin sıkça asa ile ilgili olarak anlatılması da belki bu yüzdendir.

İncelenen metinlerde Hazreti İsa genellikle Hıristiyanlığı yaymak için gezerken su çıkararak mucize göstermektedir. Mucize ve keramet kavramları üzerine yapılan tanımlara bakıldığında, sözcüklerin dinî yönden farkı onları meydana getiren kişilerde görülmektedir. Mucizeler peygamberler tarafından gerçekleştirilirken, kerametler ermiş kimseler tarafından meydana getirilmektedir.

İncelenen efsanelerde ismi sıkça geçen peygamberlerden biri Hazreti İsa'dır. Hıristiyanlık inancının peygamberi olan İsa Aleyhisselam'a indirilen kutsal kitap da İncil'dir. Ancak Hazreti İsa ile ilgili bilgilere son kutsal kitap Kur'an-ı Kerim'de de rastlanmaktadır. *Kalecik* isimli metinde Hazreti İsa'nın Hıristiyanlığı yaymak için dolaşırken su çıkarması şu şekilde anlatılmıştır: “*Rivayete göre İsa Peygamber Hıristiyanlığı yaymak için diyar diyar dolaşır dururmuş. Az gitmiş, uz gitmiş, yolu Erzincan'ın Çağlayan nahiyesine bağlı Kalecik köyüne düşmüş. Yanındakiler kan ter içinde kalmışlar, susamışlar, ağızları dilleri kurumuş. Hz. İsay'ya “Ya İsa! Eğer peygamber isen bir mucize göster de peygamberliğine inanalım. Buradan bize su çıkar.” demişler. İsa peygamber de ‘Ya Rab! Bize su ver. Bu insanları dinime bağışla.’ diye Allah'a yalvarmış ve esasını yere vurmuş. O anda başlamış sular fişkırmaya; dereler, çaylar, ırmaklar su ile dolup taşmış. Su isteyenler bu mucizeye şaşırılmışlar. İsa'ya tapmışlar, sonra suların başına geçip kana kana içmişler.*” (Kara, 1994: 114). Metinde görüleceği üzere İsa Peygamber önce Allah'a dua ederek daha sonra da esasını yere vurarak su çıkarabilmektedir. İncil'de ise O, tabiat olaylarına hâkim olacak şekilde tasvir edilmiştir: “*O sırada gölde fırtına koptu. Tekne su almaya başlayınca tehlikeli bir duruma düştüler. Gidip İsa'yı uyandırarak, ‘Efendimiz, Efendimiz, öleceğiz!’ dediler. İsa kalkıp rüzgarı ve kabaran dalgaları azarladi. Fırtına dindi ve ortalık sültilman oldu.*” (Luka, 8: 22-

25). Ancak önce dua edip daha sonra asa ile su çıkarma olayı, hem daha çok Hazreti Musa ile ilgili olarak anlatılmıştır. Efsane metninde ise olay benzer olsa da isimler farklıdır.

Benzer bir durum da *Derme Suyu* adlı efsanede yer alıp şu şekildedir: “Anlatıldığına göre, Hıristiyanlığı yaymak için yola çıkan Hazreti İsa, havarileri ile birlikte, bugünkü *Derme Suyu*’nun bulunduğu yere gelir. O günlerde, hava aşırı sıcak olduğu için, kuraklık belirtileri görülmeye başlanmış; topraklarda büyük çatlaklar oluşmuştur.

Bu duruma çok üzülen Hazreti İsa, asasını bir noktaya vurur. Asayı, tekrar kaldırdığında yanındakiler, hayretten ne yapacaklarını şaşırırlar. Çünkü asanın vurulduğu yerden büyük bir su fışkırmaktadır. Su biraz aktıktan sonra, çıktığı kaynağın çevresinde bir göl oluşur. Bunun üzerine Hazreti İsa, yine asası ile suyun Malatya’ya doğru akmasını sağlar.” (Alptekin, 1993:105-106). Metinde dua etme durumu ortadan kalkmış ve olay Hazreti İsa’nın isteği ile ilgili olarak anlatılmış olsa bile, efsane metnine din kökenlidir demek yanlış olmayacaktır.

Yeniköy Ayazması isimli metinde ise Hazreti İsa’nın nasıl su çıkardığı anlatılmamakla birlikte şu ifadeler yer verilmektedir: “Tarihçesi bir rivayet de olsa buna büyük bir taassupla inanıyorlardı. Hz. İsa burada çomağını, asasını vurmuş su çıkmış.” (Tanyu, 1967: 242-243). Metinde ayazmanın Hıristiyan halk için önemi ve etrafında şekillenen inanmalar da bakıldığında metnin kökeni mitolojik denilebilir.

Efsaneler üzerine daha önce yapılan çalışmalarda şifalı yer altı suları üzerine anlatmaların kökeni Hazreti Eyüp’e bağlanarak açıklanmıştır. Ayetlerde büyük bir imtihandan geçirilen Eyüp Peygamber hakkında şöyle denilmektedir: “Eyyûb’u da hatırla. Hani o Rabbine, ‘Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisinin’ diye niyaz etmişti. Biz de onun duasını kabul edip kendisinde dert namına ne varsa gidermiştik. Tarafımızdan bir rahmet ve kullukta bulunanlar için de bir ibret olmak üzere ona ailesini ve onlarla beraber bir mislini daha vermiştik.” (Enbiyâ 38-84), sahip olduğu her şeyi kaybederek imtihan edilen Hazreti Eyüp’ün sabrı başka bir ayette şu şekilde ele alınmıştır: “(Ey Muhammed!) Kulumuz Eyyûb’u da an. Hani o, Rabbine, ‘Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu’ diye seslenmişti. Biz de ona, ‘Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içecek soğuk bir su’ dedik. Biz ona tarafımızdan bir rahmet ve akıl sahiplerine bir öğüt olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını bahsettik. Şöyle dedik: ‘Eline bir demet sap al ve onunla vur, yeminini bozma.’ Gerçekten biz Eyyûb’u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah’a çok yönelen bir kimse idi.” (Sâd 41-44). Hasta olan kimsenin dua

ettikten sonra yerden su çıkarmasını işleyen efsaneler, köken olarak yukarıdaki ayetlere bağlanabilir. Ancak bu örnekler arasında Hz. Eyüp ile ilgili anlatılan bir efsane dikkat çekicidir: *“Hazreti Eyyüb’ün yanına bir gün Cebrail gelmiş ve iki nar vererek: “Bu narları Allah Teâlâ sana gönderdi. Bunları ye ve O’nun kudretine güven!” demiş. Eyyüb, narları yedikten sonra vücudundaki yaralar iyileşmeye başlamış. Sonra, oturduğu yerde Allah’ın kudretiyle ayağını yere vurmuş ve oradan su çıkmaya başlamış. Oradan çıkan suyla yıkandığında, vücudunda kalan iki kurttan biri suya düşmüş ve sülüğe dönüşmüş. Hazreti Eyyüb, eski sağlığına kavuşmuş.”* (Baydemir, 2011:370-372). Efsane metninde ayette yer alan durumun hikâye edilerek anlatılmış olması kökenini dine bağlamak için yeterli delili sağlamaktadır.

Ayetlerde İlyas Peygamber’e yardımcı olarak gönderilen Hazreti Hızır’ın peygamber olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Türk kültürü ve mitolojisinde sıkça karşılaştığımız *aksakallı ihtiyar* tipinin İslamiyet sonraki anlatılarda genellikle Hızır üzerinden şekillendiğini görürüz. Hatta Türk milleti için Hızır Aleyhisselam bir kült özelliği taşımaktadır: *“Efsanelere göre, karanlık dünyadaki ‘Dirilik Suyu’ndan içip daimî yaşayan ve ölüp-dirilebilen doğayı sembolize ederek ebediyetin göstergesiyle çevrilen mitolojik varlık. Orta Asya Türkleri ona ‘Kidir’ derler. Onun adına ayrıca ‘Hızır Ata’ da denilir ve dara düşüldüğü zamanlar ondan yardım istenir.”* (Beydili, 2003: 238). Hz. Hızır efsane metinlerinde de bu özellikleriyle sıkça karşımıza çıkmaktadır. Hem dinî hem de mitolojik özellikleri kişiliğinde toplamış olan bu kahraman metinde işlendiği şekle göre dinî ya da mitolojik olarak değerlendirilebilir.

Kervanı ile birlikte susuz kalan Hasan Ağa’nın yardımına Hazreti Hızır’ın yetişmesi metinde şöyle anlatılmıştır: *“Akşam serinliğinde herkes bir köşeye çekilmiş. Hasan Ağa’da biraz ileride bir daşın üstüne oturmuş gara gara düşünmeye başlamış. Birde bakmış ki aksakallı piri fani bir ihtiyar gelmiş elini Hasan Ağa’nın omuzuna koymuş. ‘Ey Oğul, biliyem çok büyük dardasan. Allah darda kalana yardım eder. Sen de Allah’a dua et, bir de adakta bulun, bak ondan sonra Allah ne kapı açacak.’ demiş ve ondan sonra gözden kaybolmuş. Hasan Ağa anlamış ki bu adam Hızır Aleyhisselam’dır.”* (Kavcar-Yardımcı, 1988: 94-96). Metinde yerden suyu çıkarma özelliği ile değil, Allah’a dua etme adak adama fikrini vermesi ile yer alan zat, efsane metninin din kaynaklı olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır.

Hızır Aleyhisselam’ın efsanelerde İlyas Peygamber ile birlikte de yer aldığı olmuştur: *“Efsaneye göre, Asılırmağı Hızır’ın ölümlüzlük suyunu içtiği Ab-ı Hayat kaynağından*

gelmekteymiş. Hz. Hızır, Ab-ı Hayat kaynağını bulmak arzusuyla yanıp tutuşurken bir ihtiyar dervişe rastlamış. Bu ihtiyar derviş aslında İlyas Peygamber'miş. Hz. Hızır, İlyas Peygamber'e niyetini açıklamış ve ondan Ab-ı Hayat'ın yerini sormuş." (Durdu, 2003: 20). Efsanenin devamında ejderha ile savaşarak mitolojik bir özellik kazansa da, metindeki dua etme ve adak adama dine bağlanabilecek unsurlardır.

Hazreti Hızır efsane metinlerinde, bir velinin keramet derecesini göstermek amacıyla da bulunmaktadır. Halk anlatılarında Hızır ve kırklar ile gezen, bir arada bulunan evliyalar büyük keramet sahibi olarak işlenmiştir: "Afyon'un İhsaniye İlçesi'nde Karaca Ahmet Kasabası'nda Karaca Ahmet adında türbesi vardır. Türbede medfun Karaca Ahmet'in hayattayken kendisine intisap eden çok sayıda müridi de vardır. Efsaneye göre köy köy dolaşarak hayatını geçiren Karaca Ahmet, şimdi medfun olduğu kasabaya geldiğinde koyunlarını otlatacak mezra bulamayıp Afyon'a doğru yanında Hızır Aleyhisselam ve başka bir zat ile birlikte yola çıkmış." (Alakuş, 2014: 107). Efsanede su çıkaran Karaca Ahmet'tir ancak onun yanında gezen kişinin Hızır olması keramet derecesini arttırmak için kullanılan bir unsur olmalıdır.

Türk halk anlatıları içinde, alp eren tipi ile sıkça karşımıza çıkan kişilerden biri de Hazreti Muhammed'in damadı, Hazreti Ali'dir. Hazreti Ali üzerine cenknâmeler yazılmış, efsanelerde O ve atının izleri uzun yıllar yaşamıştır. Ancak alp eren tipinin kişiliği hem İslamî dönemin hem de önceki inançların izlerini bünyesinde taşımaktadır. İncelediğimiz efsanelerde Hazreti Ali ile ilgili çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bu örnekler arasında O'nun dua ederek su çıkarması üzerinden şekillenen metinler din kökenli olarak değerlendirilebilir.

Düldülözü adlı metinde Hazreti Ali'nin su çıkarması şu şekilde anlatılmıştır: "Şimdiki Düldülözü'nün bulunduğu yer eskiden ormanlıkmış. Hz. Ali kafirlerle savaşarak buraya kadar gelmiş. İçmeye su bulamamışlar. Düldül ayağı ile yeri deşmeye başlamış. Ayağı bileğine kadar kayanın içine gitmiş, oradan su çıkmış. Şimdi orada Düldül'ün kayaya giden ayağının izi durmaktadır. Bu yüzden de oraya Düldülözü denmektedir." (Karadavut 1992: 273). Metinde suyu çıkaran Hz. Ali'nin atı Düldül'dür. Metni din kaynaklı olarak düşünmemize sebep olan ise kafirlerle girilen bir savaşa dayanmasıdır.

Yine Hazreti Ali'nin düşmanları ile mücadele ettiği bir sırada su ihtiyacını karşılaması şöyledir: "Hz. Ali, düşmanlarıyla savaşırken, askerleri susuz kalır. İçmek için su bulamazlar. Hz. Ali 'Bismillah!' deyip kılıcıyla kayaya vurur. İkiye bölünen kayanın arasından su çıkar.

Askerler ve hayvanlar sularını içerler. Aşağıda, Sarıalan mevkiinde de yine susuz olan düşman askerleri vardır. Kayadan çıkan suyun onlara ulaşmasını istemeyen Hz. Ali, suya:

'Ya su! Başın çıksın, ayağın batsın!' der. Su, kaynağından çıktıktan 15-20 metre sonra tekrar kaybolur." (Karadavut, 1992: 274). Hazreti Ali'nin suyun çıkacağı ve batacağı yeri belirlemesi din ile ilgili bir durum değildir ancak suyu çıkarmak için besmele çekmesi efsanede din kaynaklı unsurların bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir.

B. SU ÇIKARMA MOTİFİNİN VELİLER, EVLİYALAR ÜZERİNDEN ŞEKİLLENMESİ

Talas Savaşı'ndan sonra İslamiyet'i kabul eden Türklerin, dini öğrenebilmeleri Ahmet Yesevi'nin öncülük ettiği gezgin dervişler sayesinde daha kolay olmuştur. Çeşitli bölgelerden Anadolu'ya gelen ve burada insanları hem İslamiyet'e davet edip hem de inanç esaslarını öğreten dervişler ve veliler üzerine anlatılanlar, Anadolu'da tasavvuf temelli güçlü bir edebiyatın oluşmasına vesile olmuştur. Anadolu coğrafyasında göçebe kültürün ilk dervişi Tanrı'nın gönlüne ilham ettiği Dede Korkut olarak düşünülebilir. Oğuz halkının müşkülünü çözen Dede Korkut'le benzerlikler gösteren veliler de onun izinden giderek insanların derdine Allah'ın izni ile çare bulmuş, sıkıntılarının giderilmesine aracı olmuşlardır.

Efsane metinlerinde halk bir zorlukla karşılaştığı zaman, bölgenin ünlü dervişlerine danışır, onlardan yardım ister. Bu dervişler bazen ünü tüm Türk coğrafyasında bilinen isimlerken bazen de sadece o bölgenin halkının tanıdığı kişiler olabilir.

Şeyh Şaban-ı Veli'nin kerametini ispatlamasının istenmesi üzerine Zemzem'e benzer su çıkarması şu şekilde anlatılmaktadır: "Şeyh Şaban-ı Veli, tayyi mekân, tayyi zaman yapan biridir. Şeyh Şaban-ı Veli'yi sabah namazlarında Mekke'de görenler oluyor. Diğerleri buna inanmıyor, doğruysa bize gelirken zem zem getirin diye kanıt istiyorlar. Bunu duyan Şeyh Şaban-ı Veli asasını yere vuruyor, kayalıkların bulunduğu yerden zem zeme çok benzeyen bir su çıkıyor. Bu zemzem şu anda da akmaktadır." (Halıcı, 2014: 56). Metinde çıkarılan suyun Zemzem'e benziyor olması, Mekke, namaz gibi unsurlar metni dinî kökenli olarak düşünmemizi sağlamaktadır.

Evliya olduğu düşünülen yedi kardeşin asaları ile su çıkarmaları şu şekilde anlatılmıştır: *"Bu kardeşlerin evliyalardan oldukları söyleniyordu. Bu kardeşlerin ellerinde asaları olurmuş. Bu çomaklarını batırdıkları yerden şifalı, memba suyu çıkarmış."* (Halıcı, 2014: 104). Kim oldukları efsane metninde belli olmayan bu kardeşlerin, çıkardıkları suların şifalı olması efsaneyi Hazreti Eyüp kıssasına yaklaştırmamıza sebep olmaktadır.

Pınarbaşı ile ilgili efsanede ise, suyu çıkaran ihtiyar ve suyu çıkarma anı şöyledir: *"Tam bu sıkıntıların en çetin günleri yaşanırken yoldan geçen ak sakallı, bastonlu, eli kırışık bir dede 'Ah kızım, o kadar açım ki bir lokma ekmeğinizle derman bulacaktır vücudum.'" der ve sözünü bitirir bitirmez teyzeler çantalarında kalan son dilim ekmeği dedeye verirler. Dede o kadar mutlu olur ki sevinçten ve memnuniyetten gözünden toprağa bir damla*

yaş düşer. Gözyaşının üzerine bastonuyla vurmasıyla inanılmaz güzellikte bir su fişkırmıştır. Suyun hasretiyle yanıp tutuşan insanlar sevinçten ne yapacaklarını bilememişler. Şaşkınlık içerisinde o billur gibi süzülen sudan bir an gözlerini ayırdıklarında yaşlı dedeyi karşılarında bulamazlar. Dede kaybolmuştur, arkasında tertemiz bir su bırakarak.” (Halıcı, 2014: 111). Metinde Hızır ya da evliya tasvirlerine uygun olarak anlatılan ihtiyar, kendisine yardım eden insanların susuzluğuna çare bulmuştur. Bu metni önceki başlıklarda incelediğimiz üç semavî din ile de ilişkilendirmek mümkündür. Çünkü genel olarak üçünde de insanlara yardı etmek tavsiye edilir. Bunu sonucunun ise mükâfat olacağı belirtilir.

Yaşadığı ya da tanındığı bölgede inancı kuvvetli olarak bilinen isimlerden biri de Benli Sultan’dır. Onunla ilgili metinde suyun çıkma sebebi belirtilmemiş olsa de onun bir evliya olduğu anlatılmıştır: “*İnanışa göre, evliya bir gün esasını yere vurmuş ve bu su yerden kaynamaya başlamıştır.*” (Halıcı, 2014: 121).

Toplumda farklı bir yere sahip olan evliyalardan biri de *Hoca Kelan*’dır. Müritleri olan bir şeyh özelliği taşıyan bu kişi Özbek efsanelerinde şu şekilde anlatılmaktadır: “*Kuraklık olunca bağdaki meyve ağaçları birer birer kurumaya başlamışlar. Bu haberi Hoca Kelan’a ilemişler. Hoca Kelan Buhara’ya gelmiş. Şahrud Arki’ndan Çarbekr tarafına doğru asasıyla çizik çizmeye başlamış. Asasının üzerinden Çarbekr’e doğru su akmaya başlamış.*” (Baydemir, 2011: 369). Anadolu sahasındaki efsane metinlerinde mitolojik izleri daha yoğun şekilde yer almaktadır. Ancak Hoca Kelan’ın müritleri ile anılması, bize menakıbnâmelerde yer alan velileri hatırlatması yönünden önemlidir.

Türk kültüründe olduğu gibi, Türk efsanelerinde de tek bir köken olmayacağı açıktır. İçinde yer alan çoğu unsur, Türk dini ve Türk mitolojisi kaynaklı olan *Çardari* adlı metinde su çıkarma Allah’ın verdiği buyruğa bağlanmıştır: “*O zaman Maliki ejder, ne yapmaları gerektiğini Allah’a sormuş. Maliki Ejder şöyle bir ses duymuş: ‘Altındaki atı kesip ver, insanlar yesinler. Kılıcını yere sapla su çıksın.’*” (Baydemir, 2011: 369-370), bunun üzerine kılıcın yere vurulmasıyla su çıkarılmıştır. Metin at etinin yenilmesi gibi unsurlar sebebiyle mitolojik olarak da değerlendirilebilmesine rağmen, Allah’ın su çıkarma için doğrudan haber vermesi dine uygun olmasa da dinî bir durum olarak değerlendirilebilir.

Allah tarafından hasta çocuğun tedavisinde aracı olarak gönderilen *Hoca Ubban*’ın su çıkarması şu şekilde karşımıza çıkar: “*Allah’ın emriyle Hoca Ubban gelmiş ve çocuğa orada ne için yattığını sormuş. Çocuk, başından geçenleri anlatmış. Hoca Ubban yüksekçe bir tepenin üzerine çıkmış ve mızrağını yere saplamış. Mızrağın saplandığı yerden oluk gibi su*

çıkmaaya başlamış.” (Baydemir, 2011: 389-390). Efsanelerde sıkça karşımıza çıkan durumlardan biri de cilt hastalığına yakalanan padişah çocuklarıdır. Bu çocukların tedavisi ise ölmeye karar vermeleri ya da toplumdun dışlanmaları anında meydana gelir. Metinde ise açıkça *Allah’ın emriyle* ifadesi kullanılarak metin İslamiyet’e bağlanmıştır.

Su çıkarma motifi üzerinden şekillenen efsanelerde, dua sıkça karşımıza çıkan unsurlardan birisidir. Palvan Ata’nın su çıkarma şekli mitolojik unsurlar içerse de, az suyun herkese yetmesi din kaynaklı olarak düşünülebilir: “*Çiftçilerin durumuna acıyan Palvan Ata, Ceyhun’un kıyısına gitmiş ve elindeki asayı yere vurmuş. Asayı vurduğu yerden biraz su akmaya başlamış. Bunu gören yaşlılar: ‘Palvan Dede, bu su tarlalarımıza yetmez. Bir asa daha vursanız da yine susuzluk çekmesek.’ demişler. ‘Sabrın sonu selamet demişler. Sabrederseniz bu cılız su size yetip artacak. Suya doyacaksınız.’ demiş Palvan Ata gülümseyerek. ‘İnşallah bu su bütün köyünüze yeter.’*” (Baydemir, 2011: 410). Metinde Palvan Ata’nın çiftçilere sabrı tavsiye etmesi ve İnşallah ifadesi din kökenli olarak düşünülebilir.

Bir yerde rızkı kesilen evliyalara, başka yerlere göç etmeye başlarlar. Yola çıktıktan sonra duracakları yeri belirlemeleri için de keramet beklemeye başlarlar. Bu durumun bir örneği de efsanelerde şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: “*Seyyit Ahmet Çelebi ile yanındakiler Eski Türbeye gelmişler ama su yok. Nerede su bulursak oraya gidelim, demişler. Kanlı pınara varınca su bulmuşlar. Eski Türbede âsâ kalmış. ‘Git bak, demiş asayı al gel.’ Çocuk varmış, asayı çekmiş. Tam kayanın yarığundan, âsânın yerinden su çıkmış. Su âsânın yerinden çıkmış. Orada su pınarı falan da yokmuş.*” (Önal, 2005: 369). Metinde su aramak için yollara düşen evliya ve yanındakiler, terk ettikleri bölgedeki asayı almak için döndüklerinde kısmetlerinin orada olduğunu anlarlar. Efsane metninde hikmetli bir şekilde işaret verilmesi ve mitolojik motiflerin baskın olmaması dine bağlanarak açıklanabilir.

Aynı efsanenin farklı bir varyantında ise, su çıkarmadaki amaç ibadet olacak şekilde anlatılmıştır: “*Pîr Ahmet Çelebi ve onunla beraber gelenler şimdiki Eski Türbeye gelmişler. Ah demiş, namaz vakti geldi. Âsâsını bir kayaya sokmuş, âsâsını söktüğü taşın kovuğundan su çıkmış. Abdest almış namazlarını kılmışlar.*” (Önal, 2005: 370). Metinde su ihtiyacının abdest almaktan kaynaklanması efsaneyi din kaynaklı olarak değerlendirmemize sebep olmaktadır.

Çengerli Osman Efendi’nin köylülere su çıkarması ve olayın devamı şu şekildedir: “*Osman Efendi, bir müddet daha yürüdüktan sonra, âsâsını yere vurur. Yerden su çıkar. Osman Efendi abdest alır ve namazını kılar.*” (Önal, 2005: 370-371). Metinde su çıkardıktan

sonra abdest alıp namaz kılan Osman Efendi, bu gücünü inancından alacak şekilde anlatılmıştır.

Keramet sahibi veliler, kendilerini ziyarete gelen misafirlerini en iyi şekilde ağırlamaları ile de dikkat çekmektedir. Yardımlaşmayı emreden bir dinin temsilcilerinden de beklenen budur. *Pisili Hoca*'nın da ziyaretçisi için olmayacak olanı oldurması şu şekilde anlatılmaktadır: “*Kanunî'nin gönderdiği adam yedikten içtikten sonra, kılacak oluyor. Su yok. Pisili Hoca âsâsını vuruyoru. 'Kus ya mübarek.' Diyoru. Su harlıyoru.*” (Önal, 2005: 371). Burada din kökenli demek için sadece misafir ağırlamak değil, gelen misafirin namaz kılmak istemesi de güçlü delillerdendir.

Şeyhler sık sık topluma hizmet edecek camiler, hamamlar yaptırırlar. Bu cami ve hamamların yapımında insan gücü yetmediği zaman ise, hayvanlar onların yardımına koşar. Tabiat işleri hızlandırır ve kolaylaştırır. Yine cami yapımı sırasında suya ihtiyaç duyan işçiler için su çıkaran *Şeyh Abdurrahman* şu şekilde anlatılmıştır: “*Şeyh, işlerin nasıl gittiğini görmek, ustaların hatırını sormak için cami inşaatının yanına gelmiş. 'Kolay gelsin ustalar, bir ihtiyacınız var mı?' diye sormuş. Sıcaktan bunalmış olan ustalar, Şeyh'e demişler ki: 'Şeyhim, köyde akan çayın suyu çok sıcak, soğuk bir su olsa da içsek.' Şeyh âsâsını yere vurunca yerden buz gibi bir su fişkırmaya başlamış. Bu suya İndereliler Dümbüldek suyu derler.*” (Tozlu, 2014: 86). Şeyh'in kerameti sadece su çıkarmak değil, suyun mevsime göre sıcak ya da soğuk da olabilmesidir. Cami yaptırmak ise Dede Korkut hikâyelerinden günümüze kadar maddî ve manevî güce sahip her kahramandan beklediğimiz bir iştir.

Abdal Musa su isteyerek imtihan ettiği bir gelinin hatrına dua ede ederek su çıkarmıştır: “*Bunlardan su ister. Yaşlı kadın "Çok az suyumuz var, veremeyiz." der, gelinse, Allah rızası için su isteyen bu yaşlı dervişe acır su verir.*”

Abdal Musa memnun kalır. Suyu içtikten sonra, dua edip âsâsını yere vuruyor ve su çıkarıyor oradan.” (Tekin, 2003: 40). Burada Abdal Musa üzerinden uygulanan imtihan, halka dinin gereklerini ve emirlerini öğretmek amacıyla şekillenmiş olabilir. Kutsal kitaplarda iyilik yapanların mükâfatlandırılacağı, kötülerin cezalandırılacağı açıkça bildirilmiş. Bu durum dünya hayatı üzerinden temsili olarak halk anlatılarına yerleştirilmiş olabilir.

Veli Dede Türbesi üzerine anlatılan efsane ise tamamen dinî kökenli olması yönüyle diğer örneklerden ayrılmaktadır: “*Bu türbe bir zamanlar bu köye eşiyile birlikte gelerek köylüler tarafından hürmetle karşılanan ve bu hürmetin karşılığında bu köye bir iyilikte*

bulunak isteyen Allah'ın sevgili kullarından Veliyullah hazretlerindedir. Hazret, köye geldiğinde köylülerin ona karşı çok iyi ve hürmetkar davranmalarından memnun kaldığı için elindeki asasını köy merkezindeki bir yere vurmuştur. Tam bu sırada asayı vurduğu yerden su çıkmıştır. Köylüler olaya şahit olmuşlar ve şaşkınlıklarını gizleyememişlerdir. Veliyullah hazretlerinin Allah'ın veli bir kulu olduğunu anlamışlardır. Bu olay üzerine köylüler suyun hemen yanı başına bir ev inşa etmişlerdir. Yıllarca bu evde yaşayan Veliyullah ve ailesi aynı zamanda çevrede şifa arayanların ilk adresi haline gelmiş.” (Acar, 2013: 235). Metinde Veli Dede'den Allah'ın sevgili kulu olarak bahsedilmesi de bu durumu kanıtlamaktadır.

Efsane metinlerinde mükâfatlar kadar cezalar da karşımıza çıkmaktadır. Allah'ın sevdiği bir kuluna zarar vermek cezaların başlıca sebeplerindedir. Ayetlerde de, inanmayan, peygamberlere eziyet eden toplumların helâk edildiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Kendisini şikâyet eden halka *Merkez Efendi*'nin yaptıkları ise şu şekildedir: “*Merkez Efendi bu asılsız duruma ve bunun padişaha kadar ulaşmasına çok öfkelenmiş. Asasını alarak tepeye doğru yürümüş ve yokuşta asasını hızla yere saptanmış. Arkasından da kendisini padişaha şikâyet eden fitnecilerden öç almak için “Bu şehirde taş taş üstünde kalmayın” diye beddua etmiş. Akabinde mahşeri bir gürültü hengâmesinde bütün şehir sarsıntularla yerle bir olmuş, birçok insan hayatını kaybetmiş. Bu olaydan sonra Merkez Efendi asasını yerden çıkarmış ve asanın çıktığı yerden bir su akmaya başlamış.” (Türktaş, 2012: 218-219). Ayetlerde anlatılan felaketlere uygun şekilde bir cezalandırma metinde su çıkarılmasının sebebi olarak anlatılmıştır.*

Kırkpınar'dan çıkan suyun kerameti de abdest almak isteyen bir evliyanın duası ile ilgilidir: “*Efsaneye göre, burası önceden kurak bir çölmüş, su bulmak mümkün değilmiş. Buraya gelen evliyadan bir zat abdest alacak su aramaya başlar. Her yeri arar, fakat derde derman olacak kadar su bulamaz. Elindeki asasını havaya kaldırıp:*

‘Ya Allah! Asanın değdiği yerlerden su çıksın.’ diye dua eder ve bastonunu toprağa batırmaya başlar. Asanın değdiği yerlerden su fişkırmaya başlar. Orada abdestini alıp namazını kılan veli yoluna devam eder.” (Göde, 2010: 291). Metinde abdest ihtiyacı ve dua unsurları din kaynaklı olarak değerlendirilebilir.

Efsanelerde adı bilinen evliyaların yanı sıra, kim olduğu bilinmeyen evliyalar da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerden biri de *Meçhul Evliya* adıyla anlatılmaktadır: “*Köyün kuruluşunda evliya dağa çıkmış. Aşağı gelirken kılıcı yerde sürünmüş. O kılıcın sürüdüğü yerden köye su gelmiş.” (Balaban, 2014: 602). Metinde kılıç ile su çıkarılması demir kültürü*

üzerinden değerlendirilebilir. Ancak suyu çıkaran kişiden evliya olarak bahsedilmesi de efsane metnini din ile ilgilendirebileceğimizi gösterir.

Şeyhleri ve evliyalari diğer insanlardan ayıran özelliklerinden biri de savaşta zor durumda kalanlara yardım etmeleridir. Yakın tarihimizde de Kurtuluş Savaşı, Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında evliyalardan yardım gören askerler üzerine anlatmalar sıkça karşımıza çıkmaktadır: *“Rum askerleri ile yapılan çarpışmaların birinde, mehmetçiklerden biri yaralanır ve iki ateş arasında kalır. Yaralı erimizin durumu pek ağır değildir. Ancak onu kurtarmak için mevziden çıkmak da pek kolay değildir. Gözü pek askerlerimizden biri gidip arkadaşını kurtarmak ister. Diğerleri mâni olmaya çalışır. Zira o da mutlaka düşmana hedef olacaktır. Ama bu cesur askeri kimse tutamaz; o, arkadaşlarının elinden kurtulup ateş hattından ileri fırlar. Mümkün olduğu kadar kendini belli etmeden yaralı arkadaşının yanına ulaşır, gazimizi sırtına alıp geldiği gibi yine görünmeden arkadaşlarının yanına döner.*

Zamanla yaraları iyileşen gazimiz kendisini kurtaran mehmetçiği bulup şükranlarını sunmak ister. Sorup soruşturarak onu bulur, birbirlerini iyice tanıyıp arkadaşla olurlar. Ayrırlarken gazimiz arkadaşından Türkiye’deki adresini ister. Maksudı, onun yaptığı bu unutulmaz yardımı, vatana dönünce bir hediye ile ödemektir. Ancak, kurtarıcı bu adres verme işinde biraz titiz davranır ama arkadaşının ısrarına dayanamayıp adresini verir.

Günü gelince o birliğin askerleri vatana dönerler. Her biri kendilerini dört gözle bekleyen baba ocaklarına koşarlar. Aradan günler, haftalar geçer, gaziler, savaş dolu, barut ve kan kokan günleri çok gerilerde bırakırlar.

Yaralı mehmetçik, kendini kurtaran arkadaşını ziyaret etmek, ona olan minnet borcunu ödemek için evinden ayrılır. Birkaç gün sonra adreste gösterilen yere ulaşır fakat orada aradığını bulamaz. Bıkıp usanmadan onu aramaya devam eder. Karşılaştığı bir ihtiyar onun kimi aradığını gayet iyi bilmektedir. Gazimiz yanlış adrese gelmiştir. Onu beraberine alır, adreste gösterilen yere götürür. Burası birkaç asır evvel vefat eden bir velînin türbesidir. Adresteki ad ile türbede yatan ulu zatın adları da aynıdır.

Gazi, bu durum karşısında şaşırır ve kendini, o ateş hattından kurtaranın hakikî hüviyetini öğrenmiş olur.” (Sakaoğlu, 1992: 106). Benzer bir durum da Sultan IV. Murat’ın çıktığı bir seferde, *Şeyh Abdurrahman-ı Erzincani* ile ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır: *“Sultan IV. Murat ordusuyla sefere çıktığında Şeyh Abdurrahman-ı Erzincani davar güdüyormuş. Karısı Ayn Zilha da bu sırada hamur yoğurmaktadır. Sultan IV. Murat Şeyh*

Abdurrahman'ın yanına gelerek ordum susuzluktan kırılacak, bana su bulabileceğim bir yeri söyle der. Mübarek zat elindeki asasıyla üç defa yere vurur ve yerden su fırlamaya başlar ordunun su ihtiyacı giderilmiş olur.” (Yaşar, 2010: 54). Metinde adı geçen IV. Murat, Anadolu'da Türklerin Müslüman olduğu dönemlerde yaşamıştır. Savaşa giderken büyüklerin duasını, onayını almak Türk kültüründe sıkça karşılaşılan bir durumdur. Efsanede savaşta yardımcı olan veli, eski dönemlerin savaşlarda orduya yardım eden şamanlarından çok da farklı değildir. Efsanede kahramandan mübarek şeklinde bahsedilmesi ise, metnin dinî yönünü oluşturmaktadır.

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması için büyük çaba gösteren isimlerden biri de şüphesiz Battal Gazi'dir. Hakkındaki rivayetlerde seyit olarak anılan Battal, alp-eren tipinin özelliklerini bünyesinde taşımaktadır. Battal Gazi'nin babası *Hüseyin Gazi*'nin de şehit olmadan önce su çıkarması ile ilgili anlatılanlar şu şekildedir: *“Halk arasındaki söylentiye göre Hüseyin Gazi, Battal Gazi'nin babası olup, Ankara'yı İslamlaştırmıştır. Çetin ve kanlı savaşlardan yaralanan Hüseyin Gazi'nin 'ayağını bastığı, kanının damladığı yerlerde çimen ve çiçek bitmiş' asasını vurunca 'su çıkarmış'. Suyu hem soğuk hem de şifalıdır. Fakat tepeye çıkınca artık takati kalmamış ve şehit düşmüştür.”* (Tanyu, 1967: 89). İslamiyet inancındaki şehitlik kavramı, Türk kültürü ile bu inanç arasındaki en dikkat çekici benzerliklerden biridir. İslamî inançtaki şehitlere duyulan saygı, Türk mitolojisinde de benzer şekilde yer almakta ve yaratılış mitlerinde savaşarak ölenler üzerine şöyle denilmektedir: *“Şal-Yime, sen rakı içip aklını kaybedenleri, körpe çocukları, kısrak yavrularını, inek buzağularını koru, iyi sakla. İyilik yapmış olan ölülerin canlarını yanına al, kendi kendini öldürenleri alma! Zenginlerin malına göz dikenleri, hırsızları, başkalarına düşmanlık edenleri de alma, benim için ve hakani için savaşıp ölenleri al, benim yanıma götür! İnsanlar, size yardım ettim, sizden fena ruhları uzaklaştırdım. Fena ruhlar (körmösler) insanlara yaklaşırlarsa onlara yemek versinler. Körmöslerin aşılarını yemeyiniz, yerseniz onlardan olursunuz. Benim adımları söylerseniz himayemde bulunacaksınız. Şimdi ben uzaklaşıyorum; fakat tekrar geleceğim; beni unutmayınız. Beni gelmez sanmayınız. Şimdi uzaklara gidiyorum. Tekrar geleceğim zaman iyilik ve fenalıklarınızın hesabını göreceğim. Şimdilik benim yerimde Yapkara, Mangdaşire ve Şal-Yime kalıyorlar. Onlar size yardım edeceklerdir.”* (İnan, 2015: 14-19). Metinde yer alan benim için ve hakani için savaşanlar ifadesi, İslam inancındaki şehitlik kavramı ile büyük yakınlık göstermektedir. Türk inancında ölen ataların ruhları yaşayanlara çeşitli durumlarda yardımcı olmaya devam ederler. Ancak efsane metinlerinde karşımıza çıkan şehitler, İslam inancına daha yakın özellikler taşımaktadır.

Müslüman ordusuyla son nefeslerine kadar savaşan üç kardeşin şehit olma anında çıkan su halk arasında şu şekilde anlatılmıştır: *“Halil inim inim inlerken aniden elinde uzun asa olan Nur yüzlü bir ihtiyar belirir, Halil'in yanı başına çöküp bekleyen kardeşleri Nur yüzlü ihtiyarı görür görmez koşup ellerinden öperler. Bir elinde Asası diğer eliyle her iki kardeşin beline üç kez el vurduktan sonra, Cenab'ı Hak kazanızı mübarek kılsın der ve asasını üç kez yere vurur süt renginde buz gibi bir su akmaya başlar.”* (Kavcar, Yardımcı: 1988: 38). Metinde kardeşlerin Müslüman ordusunda savaştıklarının açıkça belirtilmesi ve son anda gelen nur yüzlü ihtiyarın söylediği söz metni din kaynaklı olarak değerlendirmemize sebep olmaktadır. Metinde yer alan ihtiyar Hızır olabileceği gibi, adı bilinmeyen bir veli de olabilir.

Çeltek Baba olarak bilinen Şeyh Mahmut Emircidoğan adlı evliyanın Çeltek köyüne gelişi ve bu sebeple gayrimüslimlerin bölgeyi terk etmesi şu şekilde anlatılmaktadır: *“Anlatılan bir menkıbeye göre eskiden Çeltek Köyü'nün olduğu yerde gayrimüslimler oturmakta imiş. Dinî liderleri kendi dinî inançlarına göre elindeki kitaba bakarak ‘Buraya birisi gelecek. Bizi buradan uzaklaştıracak.’ dermiş.*

Bir gün bu dinî lider köyün üstündeki tepeden etrafı seyrediyormuş. Birden gözüne tepenin etrafındaki düzlükte bir adam ilişmiş. Hemen bekçilerden birisini kim olduğunu ve ne yaptığını öğrenmesi için göndermiş. Bekçi yanına yaklaştığında bu kişinin elindeki âsasını yere vurup, vurduğu yerden su çıkardığını görünce şaşırıp koşarak dinî liderlerine varmış. Gördüklerini anlatınca liderleri "Bize buralardan gitmek gözüküyor." deyip etrafındakilerle oradan göç etmiş.

Adı Şeyh Mahmut Emircidoğan olan bu kişinin geldiğinde yörede su çok azmış. Âsasını vurduğunda suyun çıktığı yere Hacetpınarı denmiş.” (Yardımcı, 1998: 17). Metinde çıkan suyun şifalı olması, keramet ile gayrimüslimlerin bölgeden uzaklaşması din kaynaklıdır.

Efsanelerde dervişler tarafından çıkarılan sular her zaman iyi niyetle olmayıp bazen de ceza özelliği taşımaktadır: *“Çok eski zamanlarda, şimdiki Tödürge Gölünün yerinde Tödürge köyü varmış. Bir gün bir yabancı derviş köye gelmiş. Fakat onu kimse misafir etmek istememiş. Bunun üzerine derviş, köyün bir kenarında ateş yakarak yatmak istemiş. Evlerden ateş istemiş, kimse vermemiş.*

Bu duruma çok içerleyen derviş ‘ocağınızdan su çıksın’ diyerek ortadan kaybolmuş.

O andan itibaren her evin ocağından gürül gürül sular akmaya başlamış ve kısa zamanda köy sular altında kalmış. Canını kurtaran köylüler de bu günkü Tödürge köyüne

yerleşmişler.” (Kavcar, Yardımcı, 1988: 35). Metinde dervişin adı bilinmemekte hatta o bölgeden olmadığı belirtilmektedir. Zorda kalanlara yardım etmeyenlerin cezalandırılması çoğu dine uygun bir durumdur. Bu metinde de derviş, kendisine su vermeyen halkı ocaklarından su çıkartarak cezalandırmaktadır.

İncelenen metinler arasında bir evliya da Rusya’da karşımıza çıkmaktadır. Rusya’ya esir düşen bir askeri ailesine kavuşturan paşanın ölümü ile ilgili olan su çıkarma motifi sırrı açığa çıkan Paşa’nın ölümü ile karşımıza çıkmaktadır. Paşa’nın tabut içinde gelen cesedini yıkamak isteyen İbrahim Hakkı Hazretleri, eli ile işaret ederek su çıkarır. (Kavcar-Yardımcı, 1988: 69). Efsanelerde tayyi zaman- tayyi mekân yapabilen veliler sıkça karşımıza çıkmaktadır. Örnek metinde ayrıca sırrın ortaya çıkması ölümle sonuçlanmaktadır. Metinde velinin adı verilmemekte ve Paşa diye bahsedilmektedir.

Taş Olan Kervan adlı metin, adağını yerine getirmeyen bir adamın cezalandırması üzerine kurulmuştur. Susuz kalan kervanına su arayan Hasan Ağa’ya yol gösteren veli hakkında verilen bilgiler şunlardır: *“Akşam serinliğinde herkes bir köşeye çekilmiş. Hasan Ağa’da biraz ileride bir daşın üstüne oturmuş gara gara düşünmeye başlamış. Birde bakmış ki ak sakallı piri fani bir ihtiyar gelmiş elini Hasan Ağa’nın omuzuna koymuş. "Ey Oğul, biliyem çok büyük dardasan. Allah darda kalana yardım eder. Sen de Allah'a dua et, bir de adakta bulun, bak ondan sonra Allah ne kapı açacak." demiş ve ondan sonra gözden kaybolmuş. Hasan Ağa anlamış ki bu adam Hızır Aleyhisselam’dır. Hemen kalkmış teyemmüm almış, namaz kılmış ondan sonra da Allah'a yalvarmaya başlamış. 'Ey Allah'ım bize su ver de nasıl su olursa olsun. Eğer su verirsen ben de sana en iyi devemi kurban edeceğim.'”* (Kavcar-Yardımcı, 1988: 94-96). Metinde aniden ortaya çıkan velinin kim olduğu bilinmemektedir. Ancak onun tavsiyelerinin adak ve dua olması metni din kaynağına bağlamamızı sağlamaktadır.

Su çıkarma üzerine anlatılan efsanelerin ilginç bir örneği de *Şeyh Zekeriya* ile ilgilidir. Şeyh’e zarar vermek isteyen kafir komutan onu bir mağarada sıkıştırıp mağarayı ateşe verir. Şeyh tarafından bu duruma verilen karşılık ise: *“Bugün Tekke denilen yerde, küçük bir mağara’da Şeyh’i kısıtırlar. Mağaranın önüne yığıdıkları odunları ateşe verirler. Bir süre sonra mağaranın içinden çıkan su, ateşi söndürür.”* (Erol, 1996:108). Burada çıkan su hem keramet göstermek hem de düşmanlardan korunmak için çıkarılmıştır. Hilal-Haç mücadelesini işleyen bu metnin kaynağı dindir demek yanlış olmayacaktır.

Konya'ya yolu düşen Seyyid Harun Veli'nin su çıkarması ile ilgili şunlar anlatılmıştır: *“Yolda Hatunsaray'a geldiklerinde mola vermişler. Burada Seyyid Harun Veli'nin kardeşi Seyyid Bedrettin hastalanarak vefat etmiş. Onu oraya defnederler. Daha sonra kırk kişilik kervan, otuz dokuz kişi kalarak oradan kalkar, Çukurçimen'e gelir. Konakladıkları yerde su aramaya başlamışlar. Bunu duyan Seyyid Harun Veli onlara:*

'Size su mu gerek?' der. Onlar da:

'Evet sultanım. Susuzuz. Suyu ihtiyacımız var.' karşılığını verirler. O vakit Seyyid Harun Veli asasını eline alıp *'Ya Allah!'* der, yere saplar. Oradan bir pınar fışkırır ve akmaya başlar.” (Gönen, 2004: 326). Seyyid Harun Veli hakkında metinde verilen bilgiler onun Mevlana'nın koltuğuna oturacak kadar ilim irfan sahibi olduğu yönündedir. Zaten asasını yere saplarken *“Ya Allah!”* demesi de, metnin dinî yönüne vurgu yapmaktadır.

C. SU ÇIKARMA MOTİFİNİN MASUMLAR VE ŞEHİTLER ÜZERİNDEN ŞEKİLLENMESİ

Türk halkı için masum ve zor durumda olan insanlara yardım etmek ayrı bir öneme sahiptir. Masumun ahı insanın başına umulmadık dertler getirebilir. İslamiyet ile birlikte bu durum ayet ve hadislerle de desteklenmiştir. Üç büyük dinin temel olarak emrettiği de zaten iyi bir insan olmaktır. Bu sebeple efsanelerde masum insanların ölümleri ve duaları da ayrı bir öneme sahiptir. İncelenen metinlerde masum insanlar bir hastalığın ya da susuzluğun pençesindeyken mucizeler meydana gelebilmektedir. Ancak bu başlık altında ele alacağımız örnekler, suyun masumlar için değil masumlar tarafından çıkarıldıklarıdır.

Üçbulak adlı metinde, susuzluk çeken insanlara su bulmak için yola çıkan kardeşlerin ölümü üzerine su çıkmıştır: “*Mehemmed üzünü Allah’a tutub deyir:*

-Ya Allah, bir damcı su ola boğazımızı isladak...

Gardaşların üçünü de elini koyduğu yerden su çıkar. Son nefeslerinde doyunca su içib ölürler. Sonralar goyun otaranlar onların ölüsünü dağın dalında, bu suların yanında tapırlar. Suyun dörd terefini düzeldib bulak eleyirler.” (Mara, 2004: 150-151). Ölüm anındaki kardeşlerin duasının kabul olması, masumiyetin önemini vurgulamaktadır.

Kar tufanına yakalanıp ölen Fatmacık isimli kız ve babasının çaresizliği, öldükleri yerden su çıkmasına sebep olmuştur (Kavcar, Yardımcı 1988: 110). Bir doğal afet ile ölen bu iki masum insan, bölgede bir inanmanın oluşmasına sebep olmuşlardır.

Müslüman olduğu babası tarafından öğrenilen Melmetun isimli kadın kahramanın ölümü üzerine su çıkmıştır: “*Melmetun: ‘Ben Müslüman oldum, Kelime-i şehadet getirdim.’ demesi üzerine taş yürekli babası yani papaz kızın saçlarından tuttuğu gibi aşağılara doğru fırlatmış. Bir başka anlatışa göre Aslan Dağı’nın üst tepesinde mancınıklar koymak suretiyle Melmetun’u aşağıya atmıştır. Zavallı Melmetun parça parça olup kaldığı yerden sular fişkırmaya başlamış. O günden bugüne kadar bu sular Melmetun Pınarı adı ile anılmış ve çevrenin hayat kaynağı olmaya devam etmiştir.”* (Kavcar- Yardımcı, 1988: 142-143). Metinde Müslüman olduğu için papaz olan babası tarafından öldürülen Melmetun’un masumiyeti anlatılmaktadır.

Melmetun ile benzer şekilde Ermeni zulmünden kaçan beş kız kardeş, yakalanmamak için dua edip taşa dönüşmüşlerdir: “*Kızlar iyice yorgun düşmüşler, daha ileriye gidememişler.*

Ermenilerin eline geçmemek için el ele tutarak çember şeklinde oturup Allah'a dua etmişler: 'Allah'ım bizi taş kes bu adamlara bırakma!' derler. Allah bu kızların dualarını kabul eder, onları çember şeklinde taş keser.

Şimdi bu yerde bu taşların ortasından buz gibi su çıkmakta, taşlarda el değmeyecek kadar sıcakmış. Bu durum efsaneyi anlatan tarafından görülmüştür.”(Kavcar- Yardımcı,1988: 176). Masumların duası onları düşmana yakalanmaktan kurtarmış ayrıca, taş kesildikleri yerden de su çıkmasına sebep olmuştur. Temizleyen, arındıran su belki de masumiyeti tasvir edecek bir nitelikte metinlere yerleşmiştir.

Kardeşleri tarafından hamile olduğu düşünülerek öldürülmeye götürülen genç kızın son isteği abdest alıp, namaz kılmaktır. Efsanede dua edip uyuyan kızın masum olduğu anlaşılmıştır (Kavcar-Yardımcı, 1988: 216-217). Metinde kızın nasıl dua ettiği anlatılmamaktadır. Ancak suçsuz yere öldürülecek olması, masumiyeti ve bu masumiyetin karşılık bulması dinî anlatılara uymaktadır. Semavî dinlerde de haksız yere suçlanan kimseler için adaletin er ya da geç yerine geleceği bildirilmektedir.

Her inançta, her kültürde anneler özel bir yere sahiptir. Bir annenin zor durumu da efsane metinlerinde su çıkmasına sebep olmuştur: “*Evin annesi olan Raziye Allah'a su vermesi için dua etmiş. Kadının duasını kabul eden Allah hemen evin içinden bir kaynak çıkartmış. Hem bu ailenin hem de köy halkının susuzluk sıkıntıları bitmiş.*” (Sancak, 2008: 115). Çocukları ile çaresiz kalan annenin duası, tüm köyü suya kavuşturmuştur.

Kendini dine adanmış olan *Sarı Kız*, ortadan kaybolunca ailesi onunla ilgili yanlış şeyler düşünür. Onu bulduklarında kırklara karıştığını görürler ve sırrı ortaya çıkan Sarı Kız ortadan kaybolur: “*İlerleyen zamanlarda Sarıkız'ın akşamları ortadan kaybolması hocayı tedirgin eder ve ağabeylerine haber eder. Ağabeyleri hemen yola çıkıp gelirler. Gelir gelmez Sarıkız'ın odasına girerler ama odada bulamazlar. Ağabeyleri aramaya başlar Sarıkız'ı. Çok geçmeden Sarıkız'ı ve yanındaki 40 kızı ibadet ederken bulurlar. Sarıkız ve 40 kız sırlarının ortaya çıkmasından dolayı ortadan kaybolurlar. Daha sonra kayboldukları yerden su çıkmaya başlar.*” (Yakın, 2017: 135). Halk anlatılarında, kötü niyetli kimseler tarafından kadınlara iftira edilmesi sık karşılaşılan bir durumdur. Ancak metinlerin büyük bir kısmında, kadınların masumiyeti ortaya çıkmakta ve adalet de yerini bulmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de şehitler için: “*Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin*

sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Arkalarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeceklerine sevinirler.” (Âl-i İmrân: 169-170) denilmektedir. Bu durum İslamiyet öncesi Türk inancında de benzer ya da yakın şekilde bulunmaktadır. Yukarıda Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi'nin şehit olması üzerine kurulan metni incelerken verdiğimiz bilgilerden farklı olarak, bu başlıkta şehit olan kimseler tarafından bizzat su çıkarılması üzerinde durulacaktır.

Sandıklı Ziyareti ile ilgili anlatılan efsanede: “Eskiden Ermenilerle Müslümanlar arasında toprak yüzünden bir savaş çıkmış. Savaş esnasında, halk arasında iyiliği ile tanınan birisinin kafası Ermenilerce kesilmiş. Bu kişinin kafası yuvarlana yuvarlana en az üç kilometre gitmiş ve durmuş. Durduğu yerden su akmaya başlamış.

Bu şehidin mezarını Sandıklı denilen tepeye yapmışlar. Halk daha sonra burayı bir ziyaret yeri haline getirmiş. Mezarın başındaki taşta, atının dört nalının izleri olduğu söylenir. Ayrıca halk, her sene, kesilmiş başın durduğu yerden çıkan suyun bir günlüğüne kanlı aktığına inanır.” (Okuşluk, 1994: 78). Metinde şehidin kesilen başı yuvarlanarak gelmiş ve durduğu yere defnedilmiştir. Kesikbaş Türk inancında bir kültü simgelemekle birlikte, efsane metninin asıl anlatmak istediği şehitlik mertebesinin önemidir.

Şehitlerin su çıkarması ile ilgili farklı bir örnek de Murat Dede ile ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır: “Murat Dede, Murat Dağı ılıca hamamlarının olduğu yerde yine başka devletlerle harbederken, Murat Dedenin kellesini kopartmışlar. O zaman o da kellesini koltuğuna kıstırmış, el yordamıyla, kime gelirse, bütün milleti kırmış. Orda, o zaman kadının biri demişki: - ‘Adama bak yahu! Kellesini koltuğuna kıstırışta bütün milleti kırıyor.’ Öyle diyince eliyle kellesini koltuğundan usulca yere koymuş.

O zaman kılıcını yere bir saplamış. Kılıcı cekince, yarasından sıcak su kaynamaya başlamış. Oraya yatmış.” (Kavcar-Yardımcı, 1988: 62). Metinde kafası kesildiği halde savaşmaya devam eden Murat Dede'yi diğer şehitlerden ayıran durum, suyun yarasından çıkmasıdır.

Şehitlerin ölmediğine olan inanç devamında defnedilen şehitlerin dünya yaşantısına benzer şekilde yaşadığı anlatmaları beraberinde getirmiştir: “Köse, kafirlerle savaşırken Sulukaya mevkiinde şehit olmuş. Şehit olduğu yere de defnetmişler. Şehitler ölmediği için Köse de abdest almak için Allah'tan su istemiş. Allah'da bunun duasını kabul ederek mezarının bulunduğu yerdeki kayadan su çıkarmış. Bu su damlaya damlaya orada göllenir.

Köse'de bununla abdest almış. Bu kayaya Sulukaya adını vermişler” (Karadavut, 1992: 206). Metinde şehit olan Köse'nin isteği üzerine su çıkmıştır.

Karahisar Kalesi'nin alınması ile görevli *Çavuşbaşı'nın su çıkarması ve sonrasında şehit olması metinde şu şekildedir: “Çavuş Dede adlı efsaneye göre, Karahisar Kalesi'nin Türk egemenliğine alınması amacıyla Türk hükümdarı savaş için en güçlü Çavuşbaşı görevlendirmiştir. Savaş esnasında kale komutanı, savunma düzenine geçip kaleye kapanınca kuşatma başlar. Türk birliğinin su stoku tükenince çevrede su ararlar, ancak bulamazlar. Çavuşbaşı, yanına birkaç kişi alarak Yağdan denilen kayalıklara doğru gider ve burada dua ederek kılıcını kayaya vurur. Yarılan kayadan çok güzel ve şifalı su fişkirir. Susuzluğunu gideren ordu, bir cuma günü kaleye saldırır ve kaleyi alır. Şehit olanlar arasında Çavuşbaşı da vardır. Çavuşbaşı suyun çıktığı yerin karşısına gömülmüştür.” (Alakuş, 2014: 73-74). Metinde su çıkararak kişi bu olayın yaşanmasından sonra şehit olarak farklı bir örnek oluşturmuştur.*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SU ÇIKARMAK İÇİN KULLANILAN YÖNTEMLER, ARAÇLAR VE SU ÇIKARMA SEBEPLERİ

İncelenen metinlerde su çıkarmanın çeşitli yolları olduğu görülmektedir. Halk edebiyatı ürünleri incelenirken gözden kaçan hususlardan biri de, anlatmalarda yer alan çeşitli uygulamaların bilimsel dayanağının olmasıdır. Halk sahip olduğu bilgi birikimini sonraki kuşaklara aktarmanın bir yolu olarak halk edebiyatını seçmiştir. İncelediğimiz metinlerde su çıkarma motifi keramet, masumiyet, kötü şekilde ölüm, çaresizlik gibi sebeplere bağlı olarak görülmektedir. Ancak bazı örnekler halk arasında anlatılan ya da uygulanan çeşitli yöntemlerle benzerlik göstermektedir. İnsanlara yaşadıkları çevreye dair gözlemleri ile yıllardır devraldıkları bilgi birikimini kullanarak yaşadıkları sıkıntılara çözüm bulmaya çalışmışlardır. Yapılan uygulamalar tamamen bilimsel kökenli olmasa da, ataların yaşadıkları ve tecrübe ettikleri sonucunda ortaya çıkmıştır.

Efsane metinlerinde susuz kalındığı durumlarda hayvanların peşinden gitmek sıkça karşılaşılan durumlardandır. Aynı uygulama halk inanmalarında ise şu şekildedir: “*Su olmayan bir bölgede, su kaynağını bulabilmek için yapılan uygulama şu şekildedir: susuz bırakılan hayvan gözlemlenir. Hayvanın ayağı ile kazdığı yerden su çıkacağına inanılır.*” (Kübra Merve Taş, Kırıkkale/ Bahşıl). Bu durum bize, susuzluk konusunda sıkıntı yaşayan insanların, doğada var olan yöntemleri geliştirerek bir çözüm bulmaya çalıştıklarını ve etkili olan çözümlerin uzun yıllar yaşadığını göstermektedir.

Su çıkarmak için kullanılan araçlar arasında en sık karşımıza çıkan ise asadır. Asa başlı başına bir çalışma konusu olup, 1996 yılında *Türk Edebiyatında ve Halk İnançlarında Asa* başlıklı bir çalışma ile değerlendirilmiştir. Çalışmada asa üzerine verilen bilgiler şu şekildedir: “*Asâ, muhtelif kavimlerin mitolojilerinde yer almıştır. Bazı araştırmacılar, asâ ya da bastonu ilk olarak koruma ve avlanma amacıyla kullanılan değnek şeklindeki aletler olarak kabul ederler. Cro-magnon insanı döneminde yapıldığı yönünde görüşler öne sürülmektedir. Bu dönemde bastonun ilkel atası sayılabilecek aletlerin yaşama içgüdüüne cevap vermek amacı ile kullanıldığı düşünülmektedir. Toteme bağlı inanışların ortaya çıkması ile birlikte dinî bir nitelikte asâ adı ile karşılık gören baston, tek tanrılı dinlerde de varlığını sürdürdü. Asâ, dinî bakımdan mevkî belirleyici, yönetim yönünden ise, güç sembolüdür.*” (Nuhoğlu, 1996: 12). Bu bilgilerden hareketle baktığımızda efsane metinlerinde de aynı işlev ve görevi sürdürdüğünü gördüğümüz bu araç, halk inanmalarında da bir su çıkarma aracı olarak kullanılmaktadır: “*Suyun olmadığı bölgelerde, su kaynaklarını bulmakla görevli ve bu işi bilen kimseler bulunmaktadır. Bu kişilerin su çıkarmak için kullandığı yöntem bir ağaç*

dalıdır. Ağaç dalını eline alıp dolaşmaya başlayan kişi, hisleri doğrultusunda ağaç dalının verdiği işaretleri takip eder. Bu ağaç dalı aracılığı ile bulduğu nokta kazıldığında, oradan su çıkmaktadır.” (Ali Berat Alptekin, Mersin/ Silifke). Bu örneğe baktığımızda su çıkarma motifi üzerinden şekillenen efsanelerin sadece dinî ve mitolojik unsurlar değil aynı zamanda halk bilimine ait unsurlar da barındırdığı görülmektedir.

Efsane metinlerinde su çıkarmaya aracı olan nesnelere, aşağıda tablo şeklinde incelenmiştir. Tablonun ilk sütununda efsanenin adı, ikinci sütunda su çıkarma aracı, üçüncü sütunda su çıkarma sebebi yer almaktadır. Bazı metinlerde karşılaştırılan unsurlardan bazıları eksiktir. Bunun sebebi anlatıcının metin üzerinde etkisi ile açıklanabilir. Halk edebiyatı ürünleri sözlü anlatım ağırlıklı olduğu için her anlatıcı, bu ürünlere kendinden unsurlar ekleyebilir ya da unutma gibi sebeplerle eksik anlatabilir. Çalışmada eksik olan unsurlar belirtilirken “-” işareti kullanılmıştır.

Efsanenin Adı	Su Çıkarmada Kullanılan Araç-Yöntem	Su Çıkarma Sebebi
AĞASI BABA'NIN BULAĞI	Asa	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme
AKŞEMSEDDİN'İN ASÂSININ KABRİ TAYİN ETMESİ	—	Mucize-Keramet Gösterme
ALİ CEBBAR	Asa	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme
ALİKÖY İSMİ	Asa	Mucize-Keramet Gösterme
ARSIYAN'IN TAŞLARI	Adak-Dua	Susuzluk
ASA SUYU	Asa	—
ASI NEHRİ I	Ejderha	—
BALIKLI SUYU	Asa	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme
BOLU İLİNDE YER ALAN ÖLÜMSÜZLÜK SUYU	Ejderha	Mucize-Keramet Gösterme
CANAVAR BULAĞI	Kurdun Kazması	Susuzluk
ÇARBEKR ARKI	Asa	Susuzluk
ÇARDARI	Kılıç	Susuzluk
ÇAVUŞBAŞI DEDE EFSANESİ	Kılıç-Dua	Susuzluk
ÇELKANİLER (KIRK ÇEŞMELER)	Asa	İbadet, Mucize-Keramet Gösterme
ÇELTEK BABA	Asa	Mucize-Keramet Gösterme
ÇENGERLİ OSMAN EFENDİ	Asa	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme ³
ÇEŞME-İ EYYÜB	Ayak İle Vurma	Sabrin Ödüllendirilmesi
ÇOBAN BABA	Dua	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme
ÇUKURKÖY EFSANESİ	Teke'nin Yol Göstermesi	Susuzluk

³ Efsanede kuraklık halkın su aramasına sebep olurken, Osman Efendi'nin suyu bulması köylülerin onu tanımalarını sağlamıştır.

DERME SUYU	Asa	Susuzluk
DÜLDÜLÖZÜ	Atın Ayağı İle Kazması Sonucu	Susuzluk
DÜMBÜLDEK SUYU VE ŞEYH ABDURRAHMAN EFSANESİ	Asa	Mucize-Keramet Gösterme
GAZEMİR	—	Mucize-Keramet Gösterme
GELİN PINARI	Asa	İyiliğe Karşılık
HACET ÇEŞMESİ	Kılıç-Dua	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme
HACI ABDULLAH HALİFE	Asa	Mucize-Keramet Gösterme
HACI BEKTAŞ VE AHİ EVREN	El İle Kazma	İbadet, Mucize-Keramet Gösterme
HACI BEKTAŞ VELİ'NİN BEDEHŞAN İLİNİ FETHETMESİ	—	Cezalandırma, Mucize- Keramet Gösterme
HACI BEKTAŞ VELİ	Dua	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme
HACI BEKTAŞ-I VELİ VE HORASAN'DAN GELEN SU	El İle Kazma	Mucize-Keramet Gösterme
HACI BEKTAŞ-I VELİ VE ZEMZEM SUYU	Parmak İle Kazma	—
HACİM PINARI	El İle Kazma	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme
HALİL EVLİYA	Baston	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme
HASAN ŞEYH HAZRETLERİ-2	Asa	Mucize-Keramet Gösterme
HASAN ŞEYH HAZRETLERİ-5	Asa	İbadet
HOCA UBBAN KUYUSU	Mızrak	Şifa Dağıtma

HOCANTI'DAKİ DEĞİRMEN SUYU EFSANESİ	Teke'nin Yol Göstermesi	—
HORASAN BABA-ÇOBAN DEDE	Taşların Kırılması İle	Mucize-Keramet Gösterme
HÜSEYİN GAZİ	Asa	Mucize-Keramet Gösterme
ILICAKSU-SARIKIZ	—	—
İNOLUK EFSANESİ	Kazma-Kürek ⁴	Rüya
KALECİK	Asa	Mucize-Keramet Gösterme
KARAPINAR KÖYÜ	Kirman	—
KIRK ÇEŞMELER 1	Asa	İbadet, Susuzluk
KIRK ÇEŞMELER (ÇELKANİ) 2	Asa- Dua	Susuzluk
KIRKPINAR EFSANESİ	Asa	İbadet
KIZILGEÇİT EFSANESİ 1	Tahtalar Ve Çivi İle Kazma	Susuzluk
KIZLAR SİNİSİ	Dua	—
KOCABUNAR	Asa	—
KOŞABULAK	Taş	Susuzluk
KURT KAZAN, TANRI KAZAN	Kurdun Kazması	Susuzluk
KUTSAL SU	Asa	Susuzluk ⁵
MAĞARAS DEDE	—	Susuzluk
MAŞALLAH	Dua	Susuzluk
MEÇHUL EVLİYA	Kılıç	—
MELMETUN	Ölüm	Mucize-Keramet Gösterme
MENTEŞE ŞEYH VE İBRAHİM ŞEYH	Asa	Mucize-Keramet Gösterme
MERKEZ EFENDİ	Asa	Cezalandırma
MURAT DEDE	Kesikbaş	Mucize-Keramet Gösterme
OLUCAK ÇEŞMESİ	Dua-Asa	İbadet, Susuzluk

⁴ Metinde su çıkarmak için kazma-kürek kullanıldığına dair açık bir ifade yoktur. Ancak baba ve oğlun bu işlemi kazma ve kürek ile gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

⁵ Metinde susuzluk suyun olmaması şeklinde değil, hamile kadının yakınında olmaması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

ÖMER KAPLICASI EFSANESİ	Yeri Kazma Sonucu	—
PALVAN ATA'NIN ASASI	Asa	Susuzluk
PAŞA PINARI	—	Mucize-Keramet Gösterme
PINARBAŞI ADI	Baston	İyiliğe Karşılık
PÎR AHMET ÇELEBİ	Asa	Susuzluk ⁶
PÎR AHMET ÇELEBİ İKİNCİ VARYANT	Asa	İbadet
PÎR AHMET ÇELEBİ ÜÇÜNCÜ VARYANT	Asa	Mucize-Keramet Gösterme
PİSİLİ HOCA	Asa	İbadet
SANDIKLI ZİYARETİ EFSANESİ	Kesikbaş	Mucize-Keramet Gösterme
SARI HALİFE-4	Asa	Mucize-Keramet Gösterme
SARI SU EFSANESİ	Kılıç	Cezalandırma
SARILIK EVLİYASI	—	Şifa Dağıtma
SARU SALTUK	El İle Kazma	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme
SEYDİŞEHİR	Asa	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme
SULTAN ŞEYHMUS	Baston	Susuzluk, İbadet, Mucize- Keramet Gösterme
SULUKAYA	Dua ⁷	Mucize-Keramet Gösterme
SÜTLÜCE'DEKİ ÇINAR VE YANINDAKİ SUYUN EFSANESİ	Sopa	Mucize-Keramet Gösterme
ŞEYH ABDURRAHMAN-I ERZİNCANİ	Asa	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme
ŞEYH ALİ	Atın Semeri	Mucize-Keramet Gösterme

⁶ Metinde susuzluk bir sebep olmakla birlikte, suyun çıkması bu duruma bir çare sonucu değil tesadüf sonucudur.

⁷ Diğer metinlerden farklı olarak, bu efsanede duayı eden bir ermiş ya da yaşayan bir insan değil, bir şehittir.

SEMERKANDI'NİN PINARI'NİN EFSANESİ		
ŞEYH AZİM	Asa	İbadet, Susuzluk
ŞEYH KASIM III	İlim	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme
ŞEYH MUHAMMED ABBARI VE YOĞURT PAZARINDAKİ SUYUN EFSANESİ	Bıçak	Susuzluk
ŞEYH ŞABAN-VELİ 3	Asa	Mucize-Keramet Gösterme
ŞEYH ŞARAN ZİYARETİ	Dua	İbadet
ŞEYH ZEKERİYA	—	Mucize-Keramet Gösterme
TAŞ KESİLEN ÇOBAN	Adak-Dua	Susuzluk
TAŞ OLAN KERVAN	Adak-Dua	Susuzluk
TOMARA ŞELALESİ	Ayak İle Vurma	İbadet, Mucize-Keramet Gösterme
TÖDÜRGE GÖLÜ	Beddua	Cezalandırma
ULUPINAR	Asa	Mucize- Keramet Gösterme
ÜÇ KARDEŞLER HAMAMI	Dua ⁸	Şifa Dağıtma
ÜÇ ŞEHİTLER EFSANESİ	Asa	Susuzluk
ÜÇBULAK	El ile Kazma	Susuzluk
VELİ DEDE TÜRBESİ	Asa	İyiliğe Karşılık
YABAN GÜLÜ	—	—
YEDİ KARDEŞ	Asa	Şifa Dağıtma
YENİKÖY AYAZMASI	Çomak-Asa	—
YENİŞEHİR GÖLÜ	Asa	Cezalandırma
YEŞİL SU	—	—
ZEYNEL ABİDİN EFSANESİ	Asa	Mucize-Keramet Gösterme

⁸ Metinde kardeşleri tarafından öldürülmeye götürülen kız namaz kılar ve dua eder. Ancak bu dua suyun çıkması ya da ölümden kurtulmak için midir belirtilmemiştir.

ZİYARETLİ ZİYARETİ	Tilkinin Yol Göstermesi- Kurban Kesme-Rüya	Susuzluk, Mucize-Keramet Gösterme
--------------------	---	--------------------------------------

(Aşağı alalım)Tablodaki sonuçlara bakıldığında, efsane metinlerinde kırk örnek ile en sık kullanılan su çıkarma şeklinin asa ile vurmak olduğu görülmektedir. Asa ile birlikte baston ve çomak da aynı işlevi karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Askerler ve alp tipine yakınlık gösteren kahramanların su çıkarma şekilleri olarak ise kılıç, mızrak gibi savaş aletleri tercih edilmiştir. Dikkat çeken başka bir husus ise, su çıkarmaya sebep olan olayların genellikle halkın susuzluk ihtiyacını karşılamak amacı etrafında toplandığıdır. Bazı metinlerde suyun oradan nasıl çıktığı belirtilmemişken, bazı metinlerde suyun çıkma sebebi belli değildir.

Tablo incelendiğinde, su çıkarma motifi üzerine kurulu efsanelerde dinî motiflerle mitolojik motiflerin iç içe geçmiş olduğudur. Metindeki tek bir unsura bakarak efsaneyi belli bir kökene bağlamak mümkün değildir. Çünkü Türk mitolojisinin en canlı yaşadığı Kazak ve Kırgız efsanelerinde bile dua ve peygamber gibi din unsurları karşımıza çıkmaktadır. Metinlerin kökeni ile ilgili değerlendirmelerin yapılacağı Sonuç kısmına geçmeden, tablo üzerinde su çıkarmada kullanılan araç ve yöntemler ile su çıkarma sebeplerinin karşılaştırılması, bize daha sağlıklı değerlendirme imkânı sağlayacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: EFSANE METİNLERİ

Çalışmamızda kullanılan metinler öğrenci tezleri, kitaplar, derleme çalışmalarından alınmıştır. Çalışmada kullanılan *su çıkarma motifinin* yer aldığı efsaneler toplamda 36 kaynaktan alınmış olup, metinlerden 1 tanesi Adana, 3 tanesi Adıyaman, 1 tanesi Afganistan, 3 tanesi Afyonkarahisar, 1 tanesi Ağrı, 2 tanesi Amasya, 3 tanesi Ankara, 1 tanesi Antalya, 4 tanesi Azerbaycan, 1 tanesi Balıkesir, 1 tanesi Bolu, 2 tanesi Burdur, 1 tanesi Denizli, 3 tanesi Erzincan, 3 tanesi Erzurum, 6 tanesi Giresun, 1 tanesi Gümüşhane, 2 tanesi Hatay, 3 tanesi Isparta, 8 tanesi İçel, 1 tanesi İstanbul, 1 tanesi İzmir, 1 tanesi Kars, 4 tanesi Kastamonu, 1 tanesi Kazakistan, 2 tanesi Konya, 4 tanesi Kütahya, 2 tanesi Malatya, 8 tanesi Mardin, 5 tanesi Muğla, 1 tanesi Nevşehir, 5 tanesi Özbekistan, 1 tanesi Siirt, 1 tanesi Sivas, 3 tanesi Taşeli Platosu, 1 tanesi Tokat, 3 tanesi ise Yozgat kaynaklıdır. Bu bölümde metinlerin alındıkları kaynaklarda var olan isimleri korunacak, kaynaklarda isimsiz olarak geçen metinler ise tarafımızdan uygun şekilde adlandırılacaktır. Sonradan yapılan adlandırmalar köşeli parantez “[ ]” ile belirtilecektir. Çeşitli kaynaklarda çalışmanın sınırlarını aşacak uzunlukta verilmiş olan metinler “...” ile ilgili bölümü alınarak değerlendirilecektir.

1. AĞASI BABANIN BULAĞI

Ağası baba haseynan geliymiş. Hindiki bulax olan yera çatanda üreyi yanıfdı, bi udum su yoxdu. Bax, ho hasasını qoyüf:

-Ox qurbanolduğum, berk üreyim yanır, sen su yetir.

Heman hordan bulax qaynıyfdı. İndi huun adını qoyufdular Ağası baban bulağı. O vaxdan, hordan su qaynıyır. Bu olmuş ehvalatdı (Süleymanova, 2014: 165).

2. AKŞEMSEDDİN'İN ASÂSININ KABRİ TAYİN ETMESİ

İstanbul 1453 senesinde Türkler tarafından fethedilince, Sultan Mehmed Han, şeyhi Akşemseddin'den Ebû Eyyûb'un kabrini bulmasını istemiş. Akşemseddin, kabri orman içinde bulup asâsını dosdoğru Ebû Eyyûb'un göbeği beraberince dikmiş ve böylece kabri tayin etmiştir. Bazı kimseler, Şeyhin diktiği asâyı alıp yerine bir nişan bırakmışlar ve nişanı da gizlemişler. Ertesi gün, Şeyhe gidip diktiği nişanın belirsiz olduğunu ve kabrin yerini bir kez daha tayin buyurmasını rica etmişler. Akşemseddin tekrar gelip asâsını yine belirtilen yere dikmiş. Nişanı gizleyen kimseler, bir bakmışlar ki yeni nişan da eskisinin üzerine dikilmiş. Akşemseddin, kabrin burada olduğunu söyledikten sonra gerçek nişanın ne olduğunu anlatmıştır: “Ebû Eyyûb'un defin olduğu gece, bir insan-ı kâmil kişi (veya rahip), rüyasında Peygamber aleyhisselâmı görmüş. Hz. Muhammed, o kişiye Müslüman olmasını emretmiş ve: Benim ashâbımdan Ebû Eyyûb Ensârî, falan mevzide defîn olundu, gurbet diyarında onu nişansız bırakma, demiş. O kişi, uyandığında kalbi nûr ile dolmuş ve salâvat getirmiş. İman lezzetini tadan zât, sevincinden henüz sabah olmadan kale burcuna çıkmış, işaret olunan yere bakmış ve kabir olan yerde nûr görmüştür. Sabah olunca da, o semte gidip kabre yüzünü sürmüş ve üzerine mezar inşâ etmiştir. O kişi, mezarı yaparken, kabrin yakınından bir ayazma çıkmış.” Sultan II. Mehmed ve devlet erkânı, kabri kazınca Şeyhin dediği yapı, taş ile yapılmış kabir ve ayazma ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Sultan II. Mehmed, kabri yapmış ve Şeyh için de tekkeler yaptırtmıştır. Akşemseddin, Padişahın yaptırttığı tekkeleri kabul etmemiş; fakat medreseyi kabul etmiştir (Uyaniker, 2011: 144).

3. ALİ CEBBAR

Abdullah Ağa'nın anlattıkları içinde Ali Cebbar suyu hakkındaki bilgi de dikkate değer. Sarıköy'den yaya üç saat kadar ilerdeki, ab-ı hayat diye vasıflandırılan “Ali Cebbar Suyu”, beş lüleden akan bol bir sudur. Bir muharebede Ali Cebbar' ın askeri susuz kalınca, Ali Cebbar'a boyunlarını bükerek bakınmışlar. O da: “Bana darlık mı var ?” diyerek asasını vurduğu gibi bilek kalınlığında su çıkarmış. Bu zatın türbesi olmamakla beraber burası kutlu tanınıyor (Tanyu, 1967: 167).

4. ALİKÖY İSMİ

Tavşanlı'ya bağlı Aliköy'ün ismi ile ilgili olarak anlatılan efsane şu şekildedir: Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gönderdiği Türkmenler'den olan Kemal Sultan ve beraberindekiler şuan Aliköy'ün bulunduğu alana gelirler. Kemal Sultan'la beraber gelenler burayı beğenmezler. Böyle bir yere köy konmaz derler. Burasının kurak bir yer olduğunu söylerler. Kemal Sultan ise burası âlâ köy olur der ve asasıyla birkaç yeri işaret eder. Etrafindakiler Kemal Sultan'ın işaret ettiği yerleri kazar. Kazılan her yerden su çıkar. Böylece Kemal Sultan'ın dediği âlâ köy, zamanla "Aliköy" ismini alır (Coşkun, 1997: 285).

5. ARSIYAN'IN TAŞLARI

Türkiye'mizin en kuzeydoğu köşesi olan Posof ilçemizin üç yanı eski Türk yurdu, şimdi Sovyet Gürcistan'ı olan topraklarla çevrilidir. Bu sınır boylarında yemyeşil ve buzdan kaynaklı dağlar ve yaylalar bulunmaktadır. Arsiyan dağı, ilçenin batısında, Artvin il sınırlarıyla Gürcistan sınırının kesiştiği yerdedir. Eteklerinde Urama yaylaları vardır.

Arsiyan'ın Kenciyan tepesi, bazı ağustos ayları dışında çoklukla dört mevsim kar bulunduran taşlık bir zirveye sahiptir. Bu taşlıkları alacalıyan, ceylanların seyran ettiği çimenlikler de yok değil. Burada insan kendini bulutlarda hisseder. Etekleri buz pınarlarla çağlayan bu tepelerin zirvesinde su yoktur.

Kenciyan tepesindeki esrarengiz taşların hikâyesi şöyle:

Zaman, kar bırakmayan bir ağustos ayı. Havanın sıcaklığı son haddinde. Çoban koyunlarıyla beraber bu tepelerde susuzluktan yanmaktadır. Eteklerdeki pınarlara inip geri çıkmak, bu sıcak havada çok müşkül. Ne'dip ne'ylemeli?

Çoban düşünür, düşünür... Çareyi bulur: Ninesinin anlattığı bir usül aklına gelmiştir. "Kirpiğinin bir teline düğüm atıp koyduğun yerde adağını ada, su çıkar." Çoban öyle yaptı. Sürüsünden bir seçme koyunu da kurban edecekti.

Dilek Allah tarafından kabul edildi. Buz gibi su fişkırdı o tepede. Çoban içti, içti, içti... Koyunları da susuzluğunu giderdi. Nerden oldu, neden oldu bilinmez; çoban kendinden geçti, verdiği sözü unuttu. Sonra ne akılsa, ceketini, zıbınını çıkardı. Derken iç gömleğini de çıkarıp iki eliyle gerdi. Bitlenmeğe başladı. İç gömleğinde bulduğu bitleri iki elinin baş parmak tırnakları arasında "Çat!" diye kırarak "Al sana kurban!" dedi. Dedikçe de keyiflendi. Bu nankörlük Mevla'nın gücüne gitti.

Bir an... Ve çobanla sürüsü oracıkta taş kesilmiştir! (Kavcar-Yardımcı, 1988: 262).

6. ASA SUYU

Benli Sultan türbesinin yanında bulunan suya “Asa Suyu” denilmektedir. İnanışa göre, evliya bir gün asasını yere vurmuş ve bu su yerden kaynamaya başlamıştır. Bu nedenle bu suyun şifalı olduğuna inanılmaktadır (Halıcı, 2014: 121).

7. ASİ NEHRİ I

Samandağı'nda Asi nehrinin oluşumu ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır: Bundan binlerce yıl önce şimdiki Samandağı'nın olduğu yerde genç kızları dev bir ejderhaya kurban ediyorlarmış. Her yıl aynı gün bir genç kız kayalıkların üstüne bırakılır, ejderha da gelip onu alır. Yine böyle ejderhaya bir genç kıza kurban edecekleri bir gün, kızın elini kolunu bağlamışlar kayalıkların üstüne bırakmışlar. Ejderhaya bırakılacak genç kızın bir sevgilisi varmış. Genç delikanlı sevgilisinin ejderhaya verilmesine razı olmamış. O yüzden kızın ellerini çözüp kendisi ejderhayı beklemeye başlamış. Biraz vakit geçince tepelerden aşağı doğru dev bir ejderha ağaçları kıra kıra gelmeye başlamış. Genç delikanlı çok korkmuş ama elinde kılıcı ejderhanın yaklaşmasını beklemiş. Tam ejderha yaklaşıncaya kayalıklardan aşağı ejderhanın üstüne atlayıp ejderhanın boğazına kılıcını saplamış. Ejderha o kadar büyümüş ki ve can acısıyla kıvrınca Samandağ'dan yerleri, dağları parçalaya parçalaya şimdiki Lübnan'a kadar vadi oluşturmuş. Lübnan'a varınca orada çok büyük bir kayaya çarpmış. Kaya ikiye ayrılıp içinden su çıkmaya başlamış. Bu kayadan çıkan su bu vadiden akıp Samandağı'nda denize ulaşmış. Ama bu suyun bir özelliği varmış. Bölgedeki tüm nehirler kuzeyden güneye doğru akarken bu su güneyden kuzeye doğru akarmış. O yüzden bu suya Asi nehri demişler (Değer, 2014: 218-219).

8. BALIKLI SUYU

Sarı İsmail diye bilinen Allah dostunun kerametiyle ortaya çıktığı söylenen suyla ilgili anlatılan olay şöyledir: Tavşanlı ilçesinde Sarı İsmail denen Allah dostunun yanında bir kız yaşar. Bu kız Sarı İsmail'in hizmetlerini görmektedir. Kız, su almak için eve hayli uzak olan çeşmeye gidip gelmektedir. Sarı İsmail, kızın su getirmekten yorgun düştüğünü görür ve kızın yorgun düşmesine dayanamaz. Bunun üzerine keramet sahibi Sarı İsmail'in asasını yere vurmasıyla yerden suyun fişkırması bir olur (Yakın, 2017: 134).

9. [BOLU İLİNDE YER ALAN ÖLÜMSÜZLÜK SUYU]

Efsaneye göre, Asi ırmağı Hızır'ın ölümsüzlük suyunu içtiği Ab-ı Hayat kaynağından gelmekteymiş. Hz. Hızır, Ab-ı Hayat kaynağını bulmak arzusuyla yanıp tutuşurken bir ihtiyar dervişe rastlamış. Bu ihtiyar derviş aslında İlyas Peygambermiş. Hz. Hızır, İlyas Peygamber'e niyetini açıklamış ve ondan Ab-ı Hayat'ın yerini sormuş. Hz. Hızır'ın ısrarı üzerine İlyas Peygamber, Hızır'a “gözünü yum ve aç” demiş. Öyle demesiyle Hz. Hızır kendini Samandağı'nda bulmuş. “Artık gerisi sana kaldı” diyerek kaybolmuş. Hz. Hızır henüz üzerindeki şaşkınlığı atamadan bir insan topluluğu görmüş. İnsanlar bir tahtirevan üzerinde ay gibi güzel bir kız taşıyorlarmış. Hz. Hızır kim olduklarını sorunca tahtirevanı taşıyanlar: “Ey delikanlı, bu kız bizim kralımızın kızıdır. Şu dağda bir ejderha suyumuzun başında oturur ve bize su vermez. Bunun için herkes her sene bir kız seçip kurban vermedi mi suyumuz kesiliyor. Bunun için sırası gelen prensesimizi ejderhaya götürüyoruz.” demişler. Hz. Hızır hemen peşlerine takılarak prensesi vermeyeceğini, ejderhayı öldüreceğini söylemiş. “Gelme, bu yolda nice yiğitler öldü!” dedilerse de Hz. Hızır ısrar etmiş. Nihayet Hz. Hızır ile kız yalnız kaldıklarında dağın derinliklerinden, mağaranın içinden ejderha görünmüş. Hz. Hızır hemen kızı bir yana çekerek kılıcını ejderhanın kalbine saplamış. Ejderha: “Ya yiğit, bir daha vur da kolay öleyim” demiş. Ancak Hızır bir daha vurmamış. Meğerse ejderhanın tılsımı böyleymiş. Sevdiklerini kurtarmak isteyen delikanlılar o güne kadar ejderhanın dediğini yaparak bir daha vuruyorlarmış ve ejderha ölmüyormuş. Ejderha, can havli ile yerleri eşeleyerek toprağa dalmış. Lübnan dağlarındaki sert bir kayaya başını vurmuş ve başını vurmasıyla bir mağara açılmış. Mağaranın açılmasıyla bir su fişkırmaya başlamış. Su hızla akararak Hz. Hızır'ın yanına gelmiş, oradan da Akdeniz'e karışmış. İşte bu su “Ab-ı Hayat” imiş. İlk defa içen ölümsüzlüğe kavuşacakmış ve ilk defa Hz. Hızır içmiş. Suyun oluşturduğu iz ise Asi Nehri'ni meydana getirmiş (Durdu, 2003: 20).

10. CANAVAR BULAĞI

Keşmiş vahtlarda Böreel dağının yamacında bir kişi yaşayırmış. Bir gün bu kişi gezmeye çıhıfmış. O geze-geze daşdıh, eme hündür bir yere gelif çıhır. Nolacah, yayın günü isdi de kişiyi yandırır, susuzluhdan dili-dodağı tepiyir. Ha bir kögelih yer ahdarır, eme tapabilmir. Ele daşdarın birinin üstünde oturur. Bir de bele bahır bir canavar ona teref gelir. Eme canavar ona çatmamış ağzını göye tutuf uluyur. Sonra eyahlarıynan yeri eşmeye başdıyr. Bir de kişi bahır ki, canavarın eşdiyi yerden su pokullamağa başdadı. O sahat canavar sudan doyuncah içif gedir. O gedennen sonra kişi de ireli gelif bu göz yaşı kimi dumduru bulah suyunnan doyuncah içif özüne gelir. Ele o vahtdan bu bulağın adı canavar bulağı kalır (Mara, 2004: 144-145).

11. ÇARBEKR ARKI

Hoca Kelan'ın büyük bir bağı varmış. Bu bağı, müritleri arasında bölüşürmüş. Kuraklık olunca bağdaki meyve ağaçları birer birer kurumaya başlamışlar. Bu haberi Hoca Kelan'a iletmışler. Hoca Kelan Buhara'ya gelmiş. Şahrud Arkı'ndan Çarbekr tarafına doğru asasıyla çizik çizmeye başlamış. Asasının üzerinden Çarbekr'e doğru su akmaya başlamış. Sonraları bu arka Çarbekr Arkı denmiş (Baydemir, 2011: 369).

12. ÇARDARI

Gavsul A'zam, Maliki Ejder ve Hazreti Ali dünyayı dolaşmak için seyahate çıkmışlar. Az gitmişler uz gitmişler ve sonunda Buhara'ya gelmişler. Buhara'ya geldiklerinde, şehir halkının açlık ve susuzluktan türlü hastalıklara yakalandığını ve bu yüzden birçok insanın öldüğünü görmüşler. O zaman Maliki ejder, ne yapmaları gerektiğini Allah'a sormuş. Maliki Ejder şöyle bir ses duymuş: "Altındaki atı kesip ver, insanlar yesinler. Kılıcını yere sapla su çıksın."

Maliki Ejder, belindeki kılıcı yere saplar saplamaz dupduru bir su çıkmaya başlamış. İnsanlar susuzluktan kurtulmuşlar. Atını kesmiş, etini pişirmiş ve insanlara dağıtmış. Bu olaydan sonra insanlar at eti yemeye başlamışlar. Sudan içince türlü hastalıklardan kurtulmaya başlamışlar. Sonraları burası mukaddes bir yer kabul edilmiş ve ziyaretgâha dönüştürülmüş.

Hazreti Ali ise Şehr-i Hayber denilen yere varmış. Orada ateşperestler yaşıyormuş. Hazreti Ali, otlaması için atını serbest bırakmış. Bir ara atın etrafını ateşperestler sarmışlar. Hazreti Ali, atına çok seslenmiş ama at hemen gelmemiş. Daha sonra Hayberliler Hazreti Ali'yi taş yağmuruna tutmuşlar. Ali, çok sinirlendiğinde yeri kaldırıp ters çevirir, fırlatmış. Yeri tutup kaldırmış, ters çevirip atmış. Bütün ateşperestler yerin altında kalmışlar. Ondan sonra Buhara'da ateşperest kalmamış. Günümüzde bile Çardari Ziyaretgâhı çevresinde toprak karıştırılırsa yer altından tuhaf yüzlü kafatasları, küpler ve kap kaşık çıkmaktadır (Baydemir, 2011: 369-370).

13. ÇAVUŞBAŞI DEDE EFSANESİ

Çavuş Dede adlı efsaneye göre, Karahisar Kalesi'nin Türk egemenliğine alınması amacıyla Türk hükümdarı savaş için en güçlü Çavuşbaşını görevlendirmiştir. Savaş esnasında kale komutanı, savunma düzenine geçip kaleye kapanınca kuşatma başlar. Türk birliğinin su stoku tükenince çevrede su ararlar, ancak bulamazlar. Çavuşbaşı, yanına birkaç kişi alarak Yağdan denilen kayalıklara doğru gider ve burada dua ederek kılıcını kayaya vurur. Yarılan kayadan çok güzel ve şifalı su fişkirir. Susuzluğunu gideren ordu, bir cuma günü kaleye saldırır ve kaleyi alır. Şehit olanlar arasında Çavuşbaşı da vardır. Çavuşbaşı suyun çıktığı yerin karşısına gömülmüştür. Bu suya da "Olucak Suyu" denmiştir. Bugün Afyonkarahisar'ın Çavuşbaş Mahallesi'ndeki Olucak Suyu, güzel bir memba suyu olarak içilmektedir. Olucak Çeşmesi karşısındaki Çavuş Dede mezarı da dertlilerin derman aradığı, adaklar adadığı küçük bir türbe olarak varlığını korumaktadır (Alakuş, 2014: 73-74).

14. ÇELKANİLER (KIRK ÇEŞMELER)

Sultan Şeyhmus'un biraz daha yakın kesiminde halk arasında Çelkani adı verilen Kırk Çeşmeler vardır. Kırk Çeşmelerin meydana gelişi şöyledir: Seyh Abdülkadir Geylani Hazretleri Bağdat'tan Sultan Şeyhmus'un yanına geldiği zaman bir şart ileriye sürer ve şart olarak der ki: "Sizden en kısa zamanda kırk çeşme ile kırk ibrik isterim, müritlerim namaz kılacaklar." Sultan Şeyhmus kırk ayrı yerde esasını yere vurur ve her vurduğu yerde bir çeşme fişkirir. Böylece kırk ibrikte bulundurur ve Abdülkadir'e haber verilir. Namazlarını vakitli kılan Abdülkadir Geylani Hazretleri ve taraftarları bu kez de Sultan Şeyhmus'un gerçek dostluğunu ve arkadaşlığını kabul ederler... İşte o gündür bu gündür Çelkaniler dediğimiz Kırk Çeşmeler gümbül gümbül berrak ak pak sularıyla akıp giderler. Sultan Şeyhmus'un ziyaretine gelen çocuksuz kadınlar üç çarşamba günü üst üste burada yıkanır ve de çocukları olur. İlk çocuğa verilen ad mutlaka Şeyhmus'tur. Kızlara Sultan ismi veriliyor (Sancak 2008: 107).

15. ÇELTEK BABA

Anlatılan bir menkıbeye göre eskiden Çeltek Köyü'nün olduğu yerde gayrimüslimler oturmakta imiş. Dinî liderleri kendi dinî inançlarına göre elindeki kitaba bakarak “Buraya birisi gelecek. Bizi buradan uzaklaştıracak.” dermiş.

Bir gün bu dinî lider köyün üstündeki tepeden etrafı seyrediyormuş. Birden gözüne tepenin etrafındaki düzlükte bir adam ilişmiş. Hemen bekçilerden birisini kim olduğunu ve ne yaptığını öğrenmesi için göndermiş. Bekçi yanına yaklaştığında bu kişinin elindeki âsasını yere vurup, vurduğu yerden su çıkardığını görünce şaşırıp koşarak dinî liderlerine varmış. Gördüklerini anlatınca liderleri “Bize buralardan gitmek gözüktüyor.” deyip etrafındakilerle oradan göç etmiş.

Adı Şeyh Mahmut Emircidoğan olan bu kişinin geldiğinde yörede su çok azmış. Âsasını vurduğunda suyun çıktığı yere Hacetpınarı denmiş. İnsanlar bu sudan şifa arar olmuşlar. Ruhî bunalıma girenlerle felç geçirenler burayı ziyaret edip hastalıklarından kurtulmak için adaklar adarlar (Yardımcı, 1998: 17).

16. ÇENGERLİ OSMAN EFENDİ

Osman Efendinin yaşadığı yıllarda Esenköy (Dont) halkı susuzluk çekmektedir. Köy halkı su bulmaya çalışır, fakat bir türlü bulamazlar. Su aradıkları sırada Osman Efendi oradan geçmektedir. Osman Efendi, köylülere köylülere kazdıkları yerde su almadığını söyler. Köy halkı Osman Efendiyi tanımadıkları için sözünü dinlemezler. O da yoluna devam eder. Köylüler kazarlar ki, gerçekten su yok. Bir araya gelir konuşurlar. Giden zatın Osman Efendi olduğunu anlarlar ve peşine düşerler. Osman Efendi'ye suya çok ihtiyaçları olduğunu anlatırlar ve bir çare bulmasını isterler. Osman Efendi, bir müddet daha yürüdükten sonra, âsasını yere vurur. Yerden su çıkar. Osman Efendi abdest alır ve namazını kılar. Köylülere: “Geldiğiniz yoldan ark yapın ve suyu kullanın.” der. Yapılan arkın izi günümüzde de durmaktadır (Önal, 2005: 370-371).

17. ÇEŞME-İ EYYÜB

Hazreti Eyyüb'ün büyük bir serveti ve on dört çocuğu varmış. Servetinin hesabını kendisi bile bilmezmiş. Kendisi, daima Allah'ı zikredermiş. Allah'ı, yegâne dost olarak bilirmiş. Şeytan, bir gün Allah'ın huzuruna çıkıp Hazreti Eyyüb'ü şikâyet etmeye başlamış: “Eyyüb'e çok çocuk ve hesapsız derecede mal mülk, koyunlar, develer verdin. O, işte bunun için gece gündüz sadece seni düşünüyor.” demiş. Allah, Şeytan'a: “Git Eyyüb'e de ki, ben onun çocuklarını ırmakta boğarak öldürdüm!” demiş. Şeytan, Eyyüb'ün yanına gelmiş ve çocuklarının ırmakta boğulduğu haberini vermiş. Eyyüb ise Allah'a şükrederek seccadesini sermiş ve namaza durmuş. Şeytan ise: “Eyyüb benim söylediklerimi anlamadı galiba” diye düşünmüş ve haberi tekrarlamış. Eyyüb: “Ben yalnızdım, Allah, bana birçok çocuk bağışladı. Çocukları almayı gerekli gördüğü için tekrar geri aldı.” demiş. Şeytan, Allah'ın huzuruna çıkıp: “Onun malı mülkü çok olduğu için evlatlarının ölümüne aldırmadı.” demiş. Allah: “Git ona de ki, bütün develerini, koyunlarını, çobanlarını ırmakta boğdum.” diye buyurmuş Şeytan'a. Şeytan, Eyyüb'ün huzuruna gelip, bütün mal varlığını kaybettiğini haber vermiş. Hazreti Eyyüb, Allah'a şükretmiş ve namaz kılmaya devam etmiş, ah vah etmemiş; sabretmiş. “Bende mal mülk yok idi, bu zenginliği bana Allah ihsan etmişti. Geri almayı gerekli gördüğü için tekrar geri aldı.” diye cevap vermiş Şeytan'a. Şeytan, Allah'ın huzuruna çıkıp: “Onu çocuklarından ve servetinden ayırmana rağmen o hala Sen'i yâd ediyor. Çünkü sağlığı, sıhhati ve kuvveti hala yerinde. Servete yine kavuşabilirim diye düşünmektedir.” demiş. Allah: “Bugünden itibaren onu sağlığından da ayıracağım.” demiş. Şeytan, Hazreti Eyyüb'ün yanına vardığında bakmış ki, onun bütün vücudu kurtlanmış. Kurtlar, etlerini yemeye başlamışlar. Allah, kurtlara Eyyüb'ün yüreğini ve dilini yememelerini emretmiş. Çünkü “O yüreğiyle beni yâd ediyor, diliyle de anıyor.” demiş. Bütün tanıdıkları, akrabaları Eyyüb'den yüz çevirmişler. Üç hanımından ikisi de terk edip gitmiş. İnsanlar, Eyyüb'ün şehri terk etmesini talep ederek hanımı Rahime'ye: “Ey Rahime! Sen Eyyüb'ü buradan al götür. Hastalığı bizlere ve çocuklarımıza bulaşabilir. Eğer güzellikle gitmezseniz şehirden zorla çıkaracağız!” demişler.

Rahime, çaresiz kalınca Eyyüb'ü almış ver feryat ederek şehirden çıkmış. Bir yolun kıyısında kulübe kurup orada yaşamaya başlamışlar. Rahime, şehirde hizmetçilik yaparak Eyyüb'e yiyecek temin ediyormuş. Rahime'nin Eyyüb'ün hanımı olduğunu anlayınca insanlar ona daha iş vermemişler. Yanımıza gelip hastalık saçıyor diye kovmuşlar. Rahime, Allah'a yalvararak ağlamış. Ekmekçinin hanımı, Rahime'nin ağlama sesini duyunca, onu yanına çağırılmış. Saçından biraz kesip vermesini istemiş. Saçının her teli için bir ekmek vereceğini söylemiş. Rahime razı olmuş ve saçlarının birazını kesip vermiş. Ekmekleri alıp derhal

Eyyüb'ün yanına dönmüş. Şeytan, Rahime'den önce gelip Eyyüb'e: "Rahime kötü yola düştü, saçlarını kesti." diye haber vermiş. Eyyüb: "Hasta olmasaydım ona kırk kırbaç vururdum!" diye geçirmiş içinden. Rahime geldiğinde, saçları gerçekten de kesikmiş. Rahime: "Saçlarım için üzülme, tekrar uzar. Bu saçlarımı, sizin yiyeceğiniz için verdim." demiş.

Eyyüb'ün vücudundaki kurtlar birer birer yere düşmeye başlamış. Yere düşen kurtları alıp tekrar yaralarının üzerine koyduğu sırada şöyle bir vahiy gelmiş: "Yere düşen kurtları alıp tekrar yaralarının üzerine koyma. Onlar görevlerini bitirdiler!"

Hazreti Eyyüb'ün yanına bir gün Cebrail gelmiş ve iki nar vererek: "Bu narları Allah Teâlâ sana gönderdi. Bunları ye ve O'nun kudretine güven!" demiş. Eyyüb, narları yedikten sonra vücudundaki yaralar iyileşmeye başlamış. Sonra, oturduğu yerde Allah'ın kudretiyle ayağını yere vurmuş ve oradan su çıkmaya başlamış. Oradan çıkan suyla yıkandığında, vücudunda kalan iki kurttan biri suya düşmüş ve sülüğe dönüşmüş. Hazreti Eyyüb, eski sağlığına kavuşmuş. Rahime, yiyecek bir şeyler getirdiğinde Eyyüb'ü yerinde bulamamış. Ağlayarak dört bir tarafta onu aramış. Bir tepenin üzerinde oturan adamın yanına gitmiş ve ona Eyyüb'ü sormuş. Gece gündüz ona hizmet ettiğini anlatarak ağlamış. Hazreti Eyyüb, Rahime'ye tebessüm ederek: "Kocanı tanımadın mı?" demiş. Rahime, Eyyüb'ün yüzüne bakınca ayaklarına kapanmış. Hazreti Eyyüb'ün, daha önceki ahdi aklına gelmiş ve tepeden kırk buğday sapı toplayıp Rahime'ye vurmaya başlamış. Buğday sapları elinden saçılıp gitmiş.

O tepe, günümüzde de mevcut olup, kabristana dönüştürülmüştür. Eyyüb'ün çıkardığı su, her çeşit yaraya iyi gelmektedir. İpek böcekçiliğiyle uğraşanlar, böceklerin ipek ürettiği dönemlerde, bu mübarek sudan alarak tırtılların üzerine serpmektedirler. Yaşlı kişiler, herhangi bir müşkülle karşılaşan insanlara, Hazreti Eyyüb'ün sabrını dilemektedirler (Baydemir, 2011:370-372).

18. ÇOBAN BABA

Erzurum'dan çıkıp on, on iki kilometre kuzeybatıya doğru ilerlediniz mi Köse Mehmet geçidiyle karşılaşacaksınız.

Çok keskin, çok sert iki yamacın meydana getirdiği bu geçit yaz-bahar aylarında burcu burcu kekik kokar, kışın ak kürklere bürünür, sırlı, düşünceli, kendini ele vermeyen bir âlemdir.

Köse Mehmet geçidinin çokluk geçmişler, kervanlar bu geçitte ateş yakıp mola vermişler, sıla türküleri, sevda türküleri dağdan dağa ulaşmıştır.

Erzurum'un Ruslar tarafından kuşatıldığı ve aslanlar gibi dayandığı yıllarda, bir gönülü kara, Rus ordularına Köse Mehmet yolunu haber vermiş, geçit oraya açık verdiği için düşman oradan bir yılanın akışı gibi, Erzurum'a akmıştı.

Kara günlerdi o günler, bereket uzakta kaldı. Köse Mehmet geçidinin bir yüzü Çobandede dağıdır. Çobandede dağında da çiğdemler çabuk açar, kekikler burcu burcu kokar, rüzgârlar ılgıt ılgıt eser.

Bu dağda küçük bir mezar vardır. Başucunda birkaç çam ağacının nöbet tuttuğu bu mezar, koca dağa adını vermiş olan Çoban Dede'nindir.

Her akşam gün kararmadan, Köse Mehmet geçidindeki köyden, Çoban Dede'ye gidiyorlar, mezarının toprağını kabartıp mumlarını uyarıyorlar, niyazlar edip, Fatihalar köye öyle dönüyorlar.

Ve her gün mezara karşı geçit başında nöbet tutan yiğit Türk erleri onun mumlarının ışığını seyrede seyrede nöbetini tamamlıyor.

Kim bu Çoban Baba?

Sürüsünü almış, otlata otlata dağa doğru çıkıyordu. Bazen bir çam altında mekân tutup yanık yanık kaval çaldığı olurdu. Derin adamdı, âşık adamdı. Yıldızların uzaklığında tasaları, düşünceleri vardı. İnsanoğlunun nereden gelip, nereye gittiğini pek merak ederdi. O böyle düşününe düşününe, kendi kendisiyle söyleşe halleşe hayli yol almış, hayli de yorulmuştu.

Baktı ki susuzdur, gözünün önüne kara topraktan fıskırmış kol kol billûr sular geldi. Fakat o yana baktı, bu yana baktı su bulamadı. Etrafta ne bir pınar, ne bir patlak vardı.

Yürümeye, koyunları da kendisiyle birlikte gelmeye devam ediyor, fakat Çoban aradığı suyu bulamıyordu.

Sanki dağlar, Âşık Kerem'in, susuz kalasın, kararıp gidesin, diye beddua ettiği Karadağ'a dönmüştü.

Çobanın susuzluğu gittikçe arttı. Dudakları şahrem şahrem yarıldı. Ciğerleri göz göz dağlandı.

Sürüye tuz yedirip suya çalanın hikâyesini hatırlıyordu şimdi. Hani “tam su başına gelince, kavalıyla sudan çevirme havasını çalmış da, sulu dereden koyunları susuz geçirtmişti...”

Çoban baktı ki, susuz olan yalnız kendisi değildir.

Oğlaklar, kuzular dilleri dışarıda meleşiyor. Koyunların başları önlerine düşmüş. Koçlar huysuz ve öfkeli. Gün akşama dönünceye kadar, bütün sürü su arıyor. Köpekler ayaklarıyla yeri deşiyor, çoban, o çalının dibinden ötekine koşuyor, nafile!

Sonunda yorgun ve takatsiz düştü.

Mis gibi kokulu mersin kümesinin dibinde toprağa çöktü. Başını niyaz secdesine eğdi: “Rabbim” dedi, “Güzel Rabbim! Sürüm de, ben de susuzluktan mı ölelim? Rahmet deryaların mı tükendi? Sesim sana yabancı mı geliyor? Bugüne kadar bir dediğimi iki etmedin Allah’ım. Benden bir suyunu mu esirgeyeceksin? Ben susuzluktan ölsem bir şey lâzım gelmez, ama hayvancıkların meleşmeleri sana da acı gelmiyor mu?”

Çoban, hem söylüyor, hem ağlıyordu. O kadar çok ağlıyordu ki, gözünün yaşı toprağı yıkıyordu. Baş hâlâ toprakta secdedeydi. Birden dudaklarına serin ve leziz bir zevk değdi... Önce ne olduğunu anlayamadı. Serinlik bütün yüzünü kaplayınca başını kaldırdı ve hayretle gördü ki, yerden bir pınar patlamış, gürül gürül kaynıyor. Serin, tatlı, ıslıl ıslıl.

Şimdi çoban, daha da çok ağlıyordu. Niyazı olmuş, Rabbi onun sesini duymuştu.

Bu sevinçle, az evvelki vaadini unutacak adam değildi. Çoban, onun için tekrar konuştu: “Artık ölebilirim güzel Allah’ım.” dedi, “Artık ölebilirim. Bu su beni ihya etti. Değil mi ki susuzluktan kurtulacak, değil mi ki sen beni duydun, rahmet hazneni benden esirgemedin, artık bu can bana lâzım değil!”

Çoban Dede’nin canı Hakk’a lâzımdı, alışverişi oracıkta tamamlayıverdiler. Sürü, gidenden, gelenden habersiz suya baş uzatmıştı. Yalnız çoban köpekleri huysuz, endişeli, mahzun homurdanıyorlardı.

Çobandede dağında, bu su hâlâ akıp gider. Yalnız sürülerin dağda olduğu mevsimde. Sürüler inince su da kesilir.

Düşman, o yaylaların üzerine kara bir bulut gibi indiği zaman Köse Mehmet geçidini kendilerine gösteren ağzı karanın köyü de dahil her yeri yakıp yıkmış, Çoban Dede’nin manevî himayesindeki yerlere el sürememiştir (Araz,1978: 238-240).

19. ÇUKURKÖY EFSANESİ

ukurköy'deki bir ırmak varmış, ama içecek temiz su yokmuş. Bu köyden bir oban, sürüsünü her gün şimdiki köyün bulunduğu yere otlatmaya getirirmiş. Buraya her geldiklerinde sürüden bir teke ayrılır, çenesindeki sakalı ıslak dönermiş. Birgün oban, bu tekeyi takip etmiş ve onu küçük bir su oluğunda su içerken görmüş. Oluğu eşelemiş, su çoğalmış. Hemen köylülere haber vermiş. Suyun çok olduğu öğrenilince ukurköylü'ler, şimdiki yerlerine taşınmış (ıblak, 1995: 251).

20. DERME SUYU

Derme Suyu Malatya ilimize 15 kilometre uzaklıktaki Gündüzbey beldesinin yakınındadır. Gündüzbey'deki Kapuluk Regülatörünü besleyen Derme Suyu, bir başka kanalla Malatya'ya kadar gelerek, oradaki bağların, bahçelerin su ihtiyacını karşılar.

Anlatıldığına göre, Hıristiyanlığı yaymak için yola çıkan Hazreti İsa, havarileri ile birlikte, bugünkü Derme Suyu'nun bulunduğu yere gelir. O günlerde, hava aşırı sıcak olduğu için, kuraklık belirtileri görülmeye başlanmış; topraklarda büyük çatlaklar oluşmuştur.

Bu duruma çok üzülen Hazreti İsa, asasını bir noktaya vurur. Asayı, tekrar kaldırdığında yanındakiler, hayretten ne yapacaklarını şaşırırlar. Çünkü asanın vurulduğu yerden büyük bir su fişkırmaktadır. Su biraz aktıktan sonra, çıktığı kaynağın çevresinde bir göl oluşur. Bunun üzerine Hazreti İsa, yine asası ile suyun Malatya'ya doğru akmasını sağlar.

İşte bugün, Malatya ve Gündüzbeyi halkının kullandığı su, Hazreti İsa'nın asası ile çıkarıp getirdiği sudur diye anlatılır (Alptekin, 2014:105-106).

21. DÜLDÜLÖZÜ

Şimdiki Düldülözü'nün bulunduğu yer eskiden ormanlıkmış. Hz. Ali kafirlerle savaşarak buraya kadar gelmiş. İçmeye su bulamamışlar. Düldül ayağı ile yeri deşmeye başlamış. Ayağı bileğine kadar kayanın içine gitmiş, oradan su çıkmış. Şimdi orada Düldül'ün kayaya giden ayağının izi durmaktadır. Bu yüzden de oraya Düldülözü denmektedir (Karadavut, 1992: 273).

22. DÜMBÜLDEK SUYU VE ŞEYH ABDURRAHMAN EFSANESİ

İndere adının, bu köyde inlerin çok olmasından geldiği söylenir. Şeyh Abdurrahman zamanında İndere'ye bir cami yaptırılmasına karar verilmiş. Bunun için uzak yerlerden ustalar getirilmiş, çalışmalar başlamış. Şeyh, işlerin nasıl gittiğini görmek, ustaların hatırını sormak için cami inşaatının yanına gelmiş. “Kolay gelsin ustalar, bir ihtiyacınız var mı?” diye sormuş. Sıcaktan bunalmış olan ustalar, Şeyh'e demişler ki: “Şeyhim, köyde akan çayın suyu çok sıcak, soğuk bir su olsa da içsek.”. Şeyh asasını yere vurunca yerden buz gibi bir su fişkırmaya başlamış. Bu suya İndereliler Dümbüldek suyu derler.

Dümbüldek suyu, kışın ılık yazın ise oldukça soğuk akan bir sudur. O gün bu gün hem içme suyu hem de tarlaların sulama suyu olarak kullanılmaktadır (Tozlu, 2014: 86).

23. GAZEMİR

İmam Birgivi “Kadınlar kafir olur, üstüne fazla varmayın, halince kullanın.” demiş. O da padişahın karısının kulağına gitmiş, böyle dediği:

- “Bu hoca gelecek, burda kellesi alınacak!” demiş padişaha. Padişah asker yollamış. Hoca mecbur olmuş gitmeye:

- “Hadi oğlum varıyorum. Siz gidekoyun. Ben ne gün orda olacağım?” demiş. Cebine yufka ettirmiş de iki yufka koşmuş, yufkalar soğumadan oraya varıvermiş. İzmir gibi yerden İstanbul’a! Varmış:

- “Nereye gideceğiz biz?”

- “Büyük saraya?”

- “Hadi gidelim.”

Padişah:

- “Sen böyle böyle demişsin?”

- “Dedim.” demiş:

- “Kellen alınacak senin.”

- “Al ya! Doğrudan doğruya kelle alınmaz. Benim dediklerim senin karında olmazsa al.” demiş:

- “Nasıl olacak?”

- “Bir mağazaya gidelim. On bir yana, on bir yana, böyle her bir şeylerden yırttıralım. Bu ne diye sana sorduğu zaman “Ben evleniyorum, nişanlandım, ona alıverdiğim kadar sana alıveriyorum.” de. Hiç ağzından bir şey çıkmaz, sükut ederse, o zaman benim kellemi al.” demiş hoca. O da:

- “Peki.” demiş.

Gitmişler. Ünlemişler padişahın karısını, on metre şu yana yırt, on metre bu yana yırt.

Kadın:

- “Adam ne bunlar böyle?”

- “Karı, duymadın mı? Nişanlandım, haftaya düğünümüz var.”

- “Ne düğünü?”

- “Allah'ın emri değil mi? Ondan ötürü oluyor, evleniyorum.”

- “Böyle Allah'ın emri mi olurmuş?” demiş. Hoca:

- “Gördün mü dinden çıktı. Allah'ın emrinden çıktın mı sende dinden çıkarsın.”

Hemen orda padişah:

- “Bağışladım seni haydi git diyor.”

İmam Birgivi gelirken yolda ölüyor. İzmirliiler “Burada gömülecek.” köylüleri de “Biz götüreceğiz cenazemizi!” diyor.

- “Hayır, iki tabut yaptıralım. Eh l-i keramet hangisine girerse oraya gömelim.” diyorlar.

Tabi, köylülerinki tahtadan mahtadan, onlarınki yaldızlı mulduzlu, bir şeyler yapmışlar. Oraya girmiyor, eski kendi tabutlarına giriyor.

- “Cenaze sizin haydi götürün.” diyorlar.

Şimdiki Gazemir’in olduğu yere varıyorlar. Öğlen vakti olmuş, abdest alacaklar:

- “Len nerden bulacağız suyu?” diye gezinirken, cenaze kafasını kaldırıp da:

- “Aha şuraya kaz Emir.” diyor. Hemen orayı kazıyorlar. Su çıkıyor. Gazemir diye manası ondan kalıyor (Kavcar-Yardımcı, 1988: 101-102).

24. GELİN PINARI

Abdal Musa Sultan, Tekke köyüne yerleştikten sonra etrafı dolaşır. Yolu köyün batı tarafında ekin biçen yaşlı bir kadınla gelinine uğrar. Yaz mevsimidir, hava da oldukça sıcaktır. Bunlardan su ister. Yaşlı kadın “Çok az suyumuz var, veremeyiz.” der, gelinse, Allah rızası için su isteyen bu yaşlı dervişe acır su verir.

Abdal Musa memnun kalır. Suyu içtikten sonra, dua edip esasını yere vuruyor ve su çıkarıyor oradan. Bu pınara “Gelin Pınarı” ismini veriyorlar. Suyun kıyamete kadar akması için dua eder (Tekin, 2003: 40).

25. HACET ÇEŞMESİ

Hz. Ali, düşmanlarıyla savaşırken, askerleri susuz kalır. İçmek için su bulamazlar. Hz. Ali “Bismillah!” deyip kılıcıyla kayaya vurur. İkiye bölünen kayanın arasından su çıkar. Askerler ve hayvanlar sularını içerler. Aşağıda, Sarıalan mevkiinde de yine susuz olan düşman askerleri vardır. Kayadan çıkan suyun onlara ulaşmasını istemeyen Hz. Ali, suya:

“Ya su! Başın çıksın, ayağın batsın!” der. Su, kaynağından çıktıktan 15-20 metre sonra tekrar kaybolur.

Köylüler, o sudan Turluhan’a su getirmek isterler. Fakat, suyu kayb olduğu yerden bir metre bile aşağıya götüremezler (Karadavut, 1992: 274).

26. HACI ABDULLAH HALİFE

Bir başka menkıbe de Hacı Abdullah Halife'nin yaptırdığı değirmenle ilgilidir. Bir gün Hacı Abdullah Halife bir değirmen yapmaya başlar. Ancak değirmeni yapmak istediği yerden su geçmemektedir. Halk bu durumu tuhaf bulsa da Hacı Abdullah Halife değirmeni yapıp bitirir. Değirmene su verecek oluğun iki-üç metre üstünden esasını üç kez yere vurur. Üçüncü vuruştan hemen sonra topraktan su fişkirir. Hacı Abdullah Halife, suya neden geciktiğini sorar. Su da, “Bağdat'tan buraya yedi dağ delerek geldim.” der. Böylece değirmen çalışmaya başlar. Değirmen suyunun tadı zemzem suyuna benzetilmektedir.

Herhangi bir hastalık için türbeyi ziyaret edenler, abdest alıp türbede ve camide namaz kılıp, dua ederler. Ayrıca değirmenin suyundan bir bardağa alınıp üzerine üç kez Fatiha ve Ayete'l-Kürsî duaları okunup içilmesinin her türlü hastalığa iyi geleceğine inanılır. Vücudunda herhangi bir cilt hastalığı veya siğil bulunanlar değirmenden alacakları üç avuç suyu başlarından aşağıya doğru serperler. Böylece şifa bulacaklarına inanırlar (Karadüzgün, 2009: 133-153).

27. HACI BEKTAŞ VE AHI EVREN

...

Hacı Bektaş, bir kere daha, Ahi Evren'i görmek için Kırşehir'ne hareket etti. Ahi Evren'e malûm oldu, o da karşı çıktı, tepenin üstünde birbirleriyle buluştular. Sohbet sırasında Ahi, Evren, Erenler Şahı dedi, ne olurdu, burda bir pınar olsaydı da abdest almıya, içmiye yarasaydı. Hünkâr, mübarek eliyle bir yeri eşti, arıduru güzelim bir su çıktı, akımıya başladı. Ahi Evren, gene erenler Şahı dedi, bir gölgelik ağaç da olsa, sıcak günlerde gölgelenilirdi. Hünkâr, ne olur Ahi'im dedi. Ahi Evren'in kavak ağacından kesilmiş bir sopası vardı, onu aldı, bir yeri kazıp dikti. Bir anda yeşerdi, yapraklandı. Biraz, daha sohbet ettiler, vedalaşıp yerlerine gittiler

O ağaç, büyüdü, nice zaman durdu. Sonra Kırşehir'nden biri geldi, o, ağacı kesti, evine kullandı. Ahi Evren oğulları, iyi etmedin dediler; orası Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî ile Ahi Evrenin buluştuğu yerdî, âşıkların, muhiplerin ziyaret yeri idi; sana hayırlı olmaz bu. Gerçekten de az bir zaman sonra o adam öldü, evi yıkıldı, onunla beraber o ağacı kesenler de yok oldular, bir müddet geçti, pınar da battı. Fakat yeri, hâlâ bellidir (Gölpınarlı, 1958: 52).

28. HACI BEKTAŞ VELİ'NİN BEDEHŞAN İLİNİ FETHETMESİ

Hacı Bektâş, Hayder'i gönderdikten sonra mağarada kaldı. Kırk gün, orada çile çıkardı. Namaz kılip dua ederek Yarabbi dedi, kâfirlerin aydın günlerini karart, kırk gün, güneş yüzün görmesinler; umarım ki bu yüzden imâna gelirler.

Hacı Bektâş'm duası kabul oldu. Kâfir illerini karanlık kapladı. Geceyle gündüzü seçemez oldular. Halk, kâfir Beyine varıp bu halden şikâyet etti. Bey, ne kadar papas varsa çağırđı, siz dedi, benim nimetimle geçinen din ulularısınız. Kırk gün oldu, güneş yüzünü göremiyoruz, Türke akın edemiyoruz. Ya bana gün yüzünü gösteriniz, yahut da gözlerinizi çıkartırım. Papaslar, bu sözü duyunca ağlaşmıya başladılar. Bey, ağlamanın faydası yok, bu işe bîr çare bulun dedi. Papasların sayısı üçbindi. Ancak içlerinde, gizli din tutan bir papas vardı. O, beyin yanma varıp *aman* verirsen dedi, sana doğru bir söz söyleyeyim; yedi yıldır bir yiğit, hapistedir. Bir Eren, doğan şekline girip geldi, onu kurtardı. Hayder, babasının yanına gitti, o eren, mağarada kaldı, Tanrıya dua edip kâfirlerin günlerini karart, dedi. Tanrı, onun duasını kabul etti, bu karanlık ondan.

Bey, çabuk dedi, gidin, onu tutup getirin. Yaptığı büyüü bozun yahut da canınızdan ümidinizi kesin. Beyi kızgın gören papasların hepsi korktu. Bir yere toplanıp düşündüler, taşındılar. Tekrar Beyin yanma gidip hepimiz de dediler, savaş eriyiz. Bir kişi nedir ki? Hepimiz birleşip mağaraya gidelim, onu tutup getirelim. Bey, sözlerini kabul etti. Elli bin kâfir topladı, kendisi de haç takınıp atına bindi, harekete geçti. Önce üç bin piyade kâfiri, öncü olarak yolladı.

Öncüler, mağaraya gelince namaz kılmakta olan Hacı Bektaş, kâfirlerin seslerini duydu, Yarabbi dedi, sen bana yardım et; bir yedi başlı ejderha yolla, mağarayı beklesin. Tanrı, yedi başlı bir ejderhaya emretti, ejderha, hemen geldi, mağarayı kuşatıp yattı. Gelen kâfirler bunu görünce korkup kaçtılar. Bey, papaslara kızıp gidin, o adamı tutup getirin, yoksa dedi, hepinizi de öldürürüm. Papaslar bu sözleri duyunca ağlaşmıya, ne yapalım, canımızı al istersen; âciziz bu işte; ona üst olmâımıza imkân yok demiye başladılar.

Bey, anlaşıldı dedi; bunca zamandır din ulusu geçindiniz, fakat sonu bu işte; demek ki gerçek din, Muhammed dini; hadi, o ere gidelim, erliğine ne lâyıkça onü yapsın. Bey, bu sözleri söyleyip atından indi, papaslarla askerler de atlarından indiler. Ejderhadan bir mil uzak bir yere gelince yere yüz sürdüler, ey Hacı Bektaş dediler, lütfet, suçumuzu bağışla, hepimiz Müslüman olalım. Hacı Bektaş, kâfirlerin bu halini gördü, gizli din tutan papası çağırđı. Papas, mağara kapısına gelip, Hacı Bektaş'a selâm verdi. Elli yıldır dedi, gizli din tutmadayım. Hacı Bektaş, git dedi, kâfir Beyine söyle, o da, ona uyanlar da Müslüman olsunlar, yoksa onlara ilenirim, bu ejderha, üstlerine yürür, hepsini yutar.

Papas, Hacı Bektaş'ın sözlerini Beye söyledi, hepsi birden imâna geldi. Tamu birdir, Muhammed elçisidir, padişahımız Hacı Bektaş Hünkârdır dediler. Bunun üzerine Hacı Bektâş'ın duasiyle gün doğdu, karanlık, ortadan kalktı. Fakat bir müddet sonra bir kısmı, bu Türk eri büyücü, büyü yapıyor da bize bu ejderhayı gösteriyor deyip dinlerinden döndüler. O sırada Bey, bir elçiyle Hacı Bektaş'a mal göndermişti. Hacı Bektaş, malı kabul etmedi, elçiyle Beye haber yolladı, yağmur yağdırmıyacağım, ekin bitmesin dedi. Gerçekten de yağmur yağmamaya başladı. Ekinler bitemedi, kıtlık başladı. Halk, tekrar Beye baş vurdu, Bey, eskiden beri gizli din tutan ve Kasım adını alan o papası çağırdı. Hacı Bektaş'a gönderip aman diledi. Dinden dönenler de tekrar imana geldiler, mağâra kapısına gidip yalvardılar. Hünkâr, suçlarını bağışladı, yağmur yağmaya başladı.

Az bir zaman sonra halkın bir kısmı, gene kâfir oldu. Hacı Bektaş'a büyücü dediler. Hacı Bektaş bunu işitip secde kıldı. Tanrıya yalvardı, kâfirlerin odları, ocakları yanmaz oldu. Geceleri mumları da yanmıyordu. Gene pişman oldular, imana geldiler. Hacı Bektaş'ın himmetiyle bu dertten de kurtuldular. Fakat bir müddet sonra gene Tanrıyı inkâr ettiler. Bu sefer, Hacı Bektaş, sularını gizledi. Çayları, ırmakları kurudu. Kuyu kazsalar bile su çıkmıyordu. İmana geldiler, Hacı Bektaş'a yalvardılar. Hacı Bektâş, onları gene bağışladı. Çayları, ırmakları akmaya başladı, suya kavuştular (Gölpınarlı, 1958: 11-13).

29. HACI BEKTAŞ VELİ

Lokmân'ı Perende, birgün Bektaş'a bilgi öğretirken Bektaş dedi, dışarıya çık, bir ibrik su getir, abdest alayım. Bektaş, hocam dedi, bir nazar etseniz de mektebin içinden bir su çıkıp aksa, biz de dışarıdan su getirmeye muhtaç olmasak. Lokman, bizim buna gücümüz yetmez dedi. Bektaş, el kaldırıp dua etti, Lokman'ı Perende âmin dedi. Bektaş, elini yüzüne sürüp secdeye kapandı. Hemen mektebin ortasından güzelim bir pınar çıktı, kapıya doğru akmaya başladı Lokmân'ı Perende, Hacı Bektaş'ın bu kerametini görünce sevinçle ya Hünkâr dedi. Bu suretle Bektaş-ı Velî' nin adı Bektaş Hünkâr kaldı. Bektaş, secdeden kalkınca, gördü ki mektebin ortasından güzelim bir pınar coşup akmada, pınarın başında da susamlar bitmiş, lâtif çiçekler açmış. Bunu görünce tekrar secdeye vardı. Hünkâr'ın kerametini Sultan İbrâhîm-al-Sâpî'ye haber verdiler. O da neş'elendi, Tanrıya binlerce şükürler etti (Gölpınarlı, 1958: 6).

30. HACI BEKTAŞ-I VELÎ VE HORASAN'DAN GELEN SU

...

O tarihte, o gün, Hacı Bektaş, Kadıncık Ana'nın evinde oturmaktaydı. Sarı İsmail'e, saçım uzamış dedi, dışarıya çikalım dâ beni traş et. Sarı, taşı, ustrayı aldı, Hünkârla beraber dışarıya çıktı. Köyün alt ucunda, öyüğe karşı bir yerde oturdular. Hünkâr, Sarı'ya, haydi dedi, traşa başla. Sarı, Hünkâr'ın saçını traş etmeye başladı. Tam başının yarısını traş etmişti ki Hünkâr, yeter dedi, Sarı İsmâîl traştan el çekti. Hünkâr kalktı, bir yere vardı, eliyle yeri kazdı, ak pınarım, ak pınarım, ak pınarım dedi. Üçüncü defasında, Hünkâr'm vilâyetiyle yerden, arıduru bir su çıktı, öyüğ'e doğru akmaya başladı., Hünkâr, Ak pınarım diye neden üç kere söyledin, bir kere söylediğimiz yetmez miydi, ne diye gelip yetişmedin dedi. Sarı der ki: Kulağımla işittim, Hünkâr, bu soruyu sorunca sudan bir ses geldi, su diyordu ki: Erenler Şahı, ilk defa söylediğiniz zaman Horasan'dan, Nişabur şehrinden aktım, Erciyes'e geldim; ikinci emrinizde Erciyes'i yedi kere tevacf ettim, üçüncü buyruğunuzda, eştiğiniz yerden çıktım. Hünkâr, Pınarın bu cevabından sonra Sarı buyurdu, bu pınar, Horasan'da bizimle beraberdi. Nerede ve ne vakit ihtiyacımız olsa gel derdik, gelirdi. Şimdi de gel dedik, geldi, nefesimizi kırmadı. Kim, bu pınarda yıkanırca cehennem ateşine yanmasın (Gölpınarlı, 1958: 41).

31. HACI BEKTAŞ-I VELİ VE ZEMZEM SUYU

...

Bir gece, Kadıncık, belinleyip uykusundan uyandı. İdris, sebebini sorunca Kadıncık, acayip bir rüya gördüm dedi, Sen, bilgin kişisin, bir yor bakalım. İdris, ne rüya gördün deyince Kadıncık anlatmaya başladı:

- Ondört gecelik dulünay, eteğimden, koynuma girdi. Yakamdan çıkmak istedi, yakamı tuttum. Yenimden çıkmak istedi, yenimi tuttum. Bu sefer, eteğimden çıkmak istedi, oturdum, yere kapandım, derken belinleyip uyandım.

İdris, Kadıncık dedi, Güneş peygamberdir, Ay eren. Senden bir çocuk dünyaya gelecek, erenlerden olacak. O vakte kadar da Kadıncık'ın çocuğu olmamıştı.

Bu rüya üstüne bir hayli zaman geçti. Birgün Kadıncık, bazı kadınlarla beraber çamaşır yıkamıya, kaynak başına gitmişti, ileriden Hacı Bektaş, belirip çıka geldi. Başında kızıl tâc, eninde Arabistan kerrakesi vardı, çamaşır yıkayan kadınlara, bacılar dedi, karnımız aç, Tanrı rızası için yiyecek bir şeyiniz varsa verseniz. Kadınlar, derviş dediler, burda yemek ne gezer ki sana verelim. Kadıncık, hemen kalkıp koştu, evine vardı, bir parça ekmeğin içine yağ koydu, getirip Hünkâr'a verdi. Hacı Bektaş, artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin dedi. Ordan kalkıp doğruca Sulucakaraöyük mescidine vardı, Mescide girip oturdu. O vakitten bu ane değin o mescidin damını, dıvarını yenilemediler, öylece durur.

Akşam oldu, köylüler, mescide gelip namaz kıldılar, dağıldılar. Yatsı vakti, gene geldiler, namazlarını kılıp evlerine gittiler. Hiçbir Tanrı kulu, Hünkâr'a, kimsin, nesin demedi.

Kadıncık, çamaşır yıkamıya gidince İdris'in anası, gelin çamaşıra gitti dedi, bari yemeği ben pişireyim. Yemeği ocağa koydu, yağ almak için yağ küpünü açtı. Bir de ne görsün? Küp, ağzına kadar yağla dopdolu. Kadıncık, çamaşırı yıkayıp eve gelince gelin dedi, yağı nerden aldın da küpü doldurdun? Kadıncık, ben yağ filân almadım, yalnız çamaşır yıkarken bir derviş gelmişti, yemek istemişti. Koşup eve geldim, biraz ekmekle yağ aldım, götürdüm; olsa olsa onun duası bereketiyle küp dolmuştur dedi, İdris gelince, hali anlattılar. O, bu derviş, mesciddeki derviş olsa gerekene yazık ki biz, onu gördüğümüz halde hizmet edemedik dedi. Yatıp uyudular. Gece yarısında İdris, belinleyip uyandı. Kalkıp elbisesini giydi, abdest aldı, sabaha kadar ibadet etti. Sabahleyin mescide gelinen gördü ki pencerelerden aydınlık çıkıyor. Mescide çırağ yakmamıştık. Bu ışık da nedir diye şaşırdı. Gidince mihrabın sol köşesinde bir aziz gördü, ibadet ederken mübarek ağzından nur çıkmada, başının üstünde de nurdan bir kandil yanmada.

İdris, bunu görünce koşup eve geldi, Kadıncık da abdest alıyordu, İdris, Kadıncık dedi, o gördüğün düş, zuhur etti; o er, mescide gelen dervişten başkası değil. Sonra gördüğünü

anlattı. Kadıncık, şükür secdesine kapandı, ikisi de kalkıp mescide geldiler. Kadıncık, sen erkeksin dedi, önce sen gir İdris, olmaz dedi, önce sen gir, çünkü düşünde, önce sen gördün. Kadıncık, besmele çekip girdi, ardınca da İdris girdi. Hacı Bektaş, tahiyâta oturmuştu. Huzuruna varıp elini, dizini öptüler, geri çekilip durdular. Hünkâr, niye geldiniz, bu vakitte ne istiyorsunuz dedi. Sultanım dediler, sizi, kulunuzun evine dâvete geldik, umarız ki kabul eder ayağınızı basar, bize şeref verirsiniz, himmet edersiniz. Hünkâr, şimdilik, “Burada itikâfe niyetlendik, bir yere gidemeyiz dedi!”. Çok ısrar ettiler, razı olmadı. Kadıncık, dönüp evine geldi, bir sofraya, hazırda ne varsa koyup Hünkâr’a götürdü, bari lütfedin, yeyin de bize hayır dua edin dedi. Hacı Bektaş, yemek de yemedi. Orada bir erbain çıkardıktan sonra Arafat dağındaki çilehaneye geldi. Karanlık bir mağara olduğunu gördü, önündeki bir yeri, mübarek parmağıyla dürttü, güzelim bir su çıktı ordân şimdi o suya Zemzem suyu derler. Hünkâr’ı ziyarete gidenler, kutluluk için o suyla yıkanırılar Hünkâr, orda da bir erbain çıkardı. Kadıncık, ne kadar yemek getirdiyse yemedi. Erbainin son gecesi İdris, Kadıncık’a, yarın dedi, kırkıncı gün; belki erenler, erbain çıkardıktan sonra gider de mahrum kalırız. Yarın ikimiz de gidip beraberce niyaz edelim, eline ayağına düşüp yalvaralım, umarız ki himmet eder de mübarek ayağını evimize basar (Gölpınarlı, 1958: 26-28).

32. HACIM PINARI

...

Ertesi günü bayram oldu, bayramı orda geçirdiler, sonra kalkıp Burhan Abdul'la Germiyan iline geldiler, Susuz'a yaklaşınca gördüler ki, Banaz suyunun öte yanındaki yokuşta bir ejderha yatmada, yolu kesmiş, bekliyor. Kimse, onun korkusundan o yola uğramamakta. Hacım Sultan, Burhan Abdal'la yola düştü. Kılavuzlar, geri kalmak için hele sen yürü dediler, biz de geliyoruz. Hacım Sultan, merkebine binmişti, Burhan Abdal, önündeydi. Tam ejderhanın önüne geldikleri zaman ejderha kükre miye, solumıya başladı. Burhan Abdal, korkudan merkebin ardına geçip kuyruğuna yapıştı, merkep de kan kasandı. Hacım Sultan, ejderhaya karşı durup bir nâra attı, mübarek ağzından bir ateş çıktı, ejderhayı, olduğu yerde yaktı, kül etti. Hâlâ kaya üstünde kuyruğu, başı, gövdesi durur. Hacım Sultan, ardına bakıp Burhan Abdal'ı görünce Burhan dedi, gel. Burhan, ileri vardı, baktı ki ejderha kül olmuş, yerde yatmada. Hacım Sultan'm mübarek ayağına yüz sürdü. Sonra geriye baktı, gördü ki dervişler, korkularından titreşip duruyorlar. Onları çağırdı, onlar da ejderhanın yandığını gördüler, Hacım Sultan'm ayağına yüzler sürdüler. Hacım Sultan, sonra dönüp Susuz'a geldi, Bekçe Sultan'la Habib Hacı da kendi topluluklarıyla yerlerine gittiler.

Ejderhanın öldürülmesi üzerine Hacım Sultan'ın ünü, her yana yayıldı. Birçok kişi gelip derviş oldu. Birgün Hacım Sultan, Susuz'un civarında gezer, seyran ederken yanındakiler susadılar, Hacım Sultan'a bildirdiler. Hacım, merkebinden indi, bir yeri kazdı, ordan gayet tatlı, lezzetli arı duru bir su çıktı. Şimdi o ilde, o pınara Hacım pınarı derler, meşhurdur (Gölpınarlı, 1958: 87).

33. HALİL EVLİYA

Sis dağının doruk noktasında “Halil Evliya Tepesi” diye bilinen bir tepe vardır. Tepeye adını veren Halil evliya, söylencelere konu olan ermiş bir kişidir. Onunla ilgili söylencelerin en yaygını şöyledir:

Çok eskiden Sis Dağı eteklerinden geçen yorgun ve yoksul bir yolcu, karşılaştığı köylüden bir parça ekmek ister. Karşılık olarak köylünün tarlasında çalışabileceğini söyler. Köylü, çantasındaki azığı yorgun yolcuya paylaşır. Yemekten sonra cebindeki keseden çıkardığı parayı yolcuya uzatır.

“Şu yoldan sapmadan çarşıya in; bir kot tohumluk mısır alıp geri dön” der. Yabancı yolcu çok geçmeden bir kot mısır alıp döner. Köylü memnun olur. Yolcuya seslenir:

-“Şu karşıda görülen tarla benimdir. Bu tohumu o tarlaya ek. İşi bitirince emeğinin karşılığını, ekmeğini, katığını vereyim.”

Yabancı yolcu kazmayı ve tohumu alarak tarlaya gider. Köylü de evinin önündeki çimenden onu izler. Yaklaşık 20 dönümlük tarlanın yarım saatte ekilip bitirildiğini görünce şaşkınlık içinde kalır. Ne olup bittiğini anlamak için tarlaya doğru yollar.

Tarlaya yaklaşınca yolcuyla birlikte 30-40 kişinin bir arada kuzu kızartması yediğini görür. Köylünün şaşkınlığı bir kat daha artar. Olanları düşününce karşılaştığı yolcunun bir ermiş ya da Hızır olabileceği kanısına varır. Hiç belli etmeden yolcuya yeni bir öneride bulunur:

- İstersen seni yanıma alayım. Üç kızım var. Beğendiğinle evlen. Birlikte yaşayalım. Yolcu razı olur. Birlikte eve gidip kızlarla tanıştırılır. Yolcu, kızları görünce kendi kendine: “Kızların ikisi çok güzel. Onların nasıl olsa koca bulur. Üçüncü total. Onunla evleneyim de sevabını alayım” diye düşünür. Kararını evdekilere duyurur. Yolcunun kararı herkesi sevindirir. Çok geçmeden düğün, dernek evlenirler.

Düğünden sonra yeni damat, eşiyle birlikte evin çevresinde dolaşırken içecek su kaynağının nerede olduğunu sorar. Yanındaki eşi, evin yakınlarında içecek su kaynağı olmadığını, uzak yerlerden su taşımak yüzünden çok yorulduklarını söyler.

Damat elindeki bastonu hızla yere vurur. Yerden kol kalınlığında su çıkar.

Bu olay bir anda yörenin her yanına yayılır. Uzak olsun yakın olsun haberi alanlar olay yerine akın eder. Görenler şaşkınlık içinde kalır. Görenler de görmeyenler de buralara yolu düşen garip yolcunun bir ermiş olduğuna inanır. Ondan sonra Halil evliya adıyla anılır.

Ne var ki, Halil evliyanın evine akın edenin ardı arkası kesilmez. Gelenlerin olur olmaz dilekleri, istekleri dayanılmaz boyutlara ulaşınca evliya birdenbire ortalarda görünmez olur. Ne olduğunu, nereye gittiğini hiç kimse anlayamaz.

Yıllar sonra köylülerden biri Halil Evliya'nın Sis Dağı kayalıklarının birindeki kovukta öldüğünü rüyasında görür. Hep birlikte oraya gidilir. Halil evliyanın ölü olarak orada yattığı görülür. Sala konularak Sis Dağı tepesine çıkarılır. Bir mezar açılıp içine gömülür. O yüzden Sis Dağı'nın en yüksek tepesine "Halil Evliya Tepesi" denir (Gedikoğlu, 2008: 132-133).

34. HASAN ŞEYH HAZRETLERİ-2

Hasan Şeyh Hazretleri yedi kardeşiyle birlikte Horasan'dan gelip AŐađıboynuyođun Köyü'ne yerleşir. Burada nüfus artmaya başlayanca bir değirmen ihtiyacı h sıl olur. Hasan Şeyh Hazretleri hiç su olmayan bir yere değirmen yaptırır.

Bazıları alay ederek, bazıları da ciddi bir Şekilde ‘‘Su olmayan yere değirmen yapılırmı?’’ diye sorarlar. Şeyh, ‘‘Siz merak etmeyin, bilahare su gelir.’’ der.

Değirmen bittikten sonra, Şeyh değirmenin üst tarafına bir yere varıp, orada bulunan bir kayaya esasını vurur. Şeyh'in esasını vurmasıyla birlikte kayadan değirmeni döndürecek kadar su çıkar (Gökşen, 1999: 54).

35. HASAN ŞEYH HAZRETLERİ-5

Evinden uzakta bulunan bir tarlasında alıŐan Hasan Şeyh, oldukça yorulur. Bu arada ikinci namazının vakti girer. Şeyh'in evine gidip, abdest alıp namaz kılması gerekir. Ancak çok yorulduğu için eve gitmek zoruna gider. Gönlünden, "Őurada bir su olsa da abdestimi alıp namazımı kılısam." diye geçirir. Hemen elindeki esasını yere vurarak yerin yedi kat altından suyu çağırır. Fakat su hemen gelmez. Ardından esasını bir daha vurur, su yine gelmez. Asasını nc defa vurduğunda su yerden fiŐkırır.

Suyun çıktığını gören Şeyh, suya niçin geciktiğini sorunca, su dile gelerek, "Yedi dağ deldim de öyle geldim." der (Gökşen, 1999: 67).

36. HOCA UBBAN KUYUSU

Halk rivayetlerinden birinde anlatıldığına göre, eski zamanlarda bir padişahın oğlu ala hastalığına yakalanmış. Annesi ve babası, oğlanın bu halinden utandıkları için, onu, şimdiki Hoca Ubban kabrinin olduğu boş araziye terk etmişler. Allah'ın emriyle Hoca Ubban gelmiş ve çocuğa orada ne için yattığını sormuş. Çocuk, başından geçenleri anlatmış. Hoca Ubban yüksekçe bir tepenin üzerine çıkmış ve mızrağını yere saplamış. Mızrağın saplandığı yerden oluk gibi su çıkmaya başlamış. Çocuğa dönüp: “Kalk, bu sudan iç!” demiş. Çocuk sudan içince hastalığından kurtulmuş. Vücudunun sadece iki yerinde demir para büyüklüğünde beyaz benekler kalmış. Çocuk, Hoca Ubban'ın huzuruna varıp: “İki yerimde beyaz benekler kaldı. Ne yapayım?” diye sormuş. Hoca Ubban, çocuğa, aynı pınardan su içip yerdeki kumlarda yatmasını, bolca güneşlenmesini söylemiş. Tamamen iyileştikten sonra evine dönmesini tembihlemiş. Çocuk: “Eğer evdekiler beni kabul etmezlerse o zaman ne yapayım?” diye sormuş. “Evdekiler seni istemezlerse tekrar buraya gel. Ben sana ayakucumdan yer vereceğim.” demiş. Aradan epeyce zaman geçmiş. Padişahın oğlu tamamen iyileşmiş ve evine dönmüş. Annesi ve babası: “Biz senin burada yaşammanı istemiyoruz. Halk arasında bir sürü söz dolaşiyor. Sen, bizim saltanatımıza gölge düşürürsün!” demişler. Çocuk tekrar o ıssız yere dönmüş.

Anlatmalarına göre, Hoca Ubban'ın kabrinin yanındaki küçük mezar, işte o çocuğa aitmiş (Baydemir, 2011:389-390).

37. HOCANTI'DAKİ DEĞİRMENİN SUYU EFSANESİ

Bundan yıllar önce Mut ile Ermenek arasındaki Mağras dağında bir çoban, davar güdermiş. Bu davarın içinden bir teke bazen kaybolur, daha sonra sakalı ıslak dönermiş. Çoban ise, çevrede su olmadığı halde bu tekenin suyu nereden bulduğunu merak ederek, birgün tekeyi takip etmiş. Teke, bir mağaradan içeri girmiş, mağaranın içinde epeyce bir ilerledikten sonra bir su kaynağından su içmiş. Bu duruma çok şaşırان çoban, eğilip kaynağa bakarken değneğini suya düşürmüş.

Aylar sonra çoban, ununu öğütmek için Hocantı Köyü'ndeki değirmene gitmiş ve Mağras dağının tepesindeki bir mağarada kaybettiği değneğini, bu değirmenin duvarında dayalı bulmuş. Değirmenciye bu değneğin kendisine ait olduğunu söyleyerek almak istemiş. Değirmenci ise; "Ara sıra değirmenimin suyu kesilirdi, demek ki sen kesermişsin." Diyerek çobanı dövmeğe başlamış. Çobanın yalvarmalarını dinlemeyen değirmenci, en sonunda çobanın başını yarararak öldürmüş. Çoban ölünce değirmenin suyu hemen kesilmiş ve bir daha da akmamış (Çıblak, 1995: 280).

38. HORASAN BABA- ÇOBAN DEDE

Horasan Paşa, çok eskiden Horasan valisiymiş. Halka çok eziyet edip, vergileri zorla topladığı için halkın düşmanlığını kazanmış, çocuklarının yuvasını dağıtmış, ocağını söndürmüştü.

Horasan Paşa, bir gece düşünde, halkın kendisini astığını, cehennemde cayır cayır yandığını görmüş. Çok korkmuş. Tövbeler etmiş Allah'a yalvarmış. O gecenin sabahında, valiliğini ve bütün zenginliğini bırakıp kaçmış. Ora senin, bura benim kaçarken Beydağı'na gelmiş. Bir zaman Beydağı'nda eğleşmiş. Beydağı'ndan Banazı'ya geçmiş. Mal-mülk edinmiş, teyekler yapmış, şimdiki Horata suyunun dolayına yerleşmiş.

Halk, Horasan Paşa'nın nerden, niye geldiğini bilmediğinden, onu ululardan, iyilerden saymış, sevmiş, saygı göstermiş. Ona "Horasan Paşa" yerine "Harasan Baba" demeye başlamış. Şimdiki Horata dolayı ve ordaki teyeklere "Horasan" adını takmış. Ordaki suya da "Horata suyu" demiş. O buz gibi sudan içenin, dileklerinin olacağına inanmış. Daha sonra, oraların adı Horata olmuş çıkmış.

Horasan Baba, uzun yıllar Horata'da yaşamış. İyilerden, ululardan olmuş. Herkese iyilik etmiş, yardım elini uzatmış. Horata'da hocalık, doktorluk yapmış. Yıl gelmiş, Horasan Baba bu dünyayı koyup gitmiş. Halk onu Horata suyunun kıyısına gömmüş, birde türbe yapmış ki, kubbesi topraktan.

Yıl gelmiş, Yüzbaşı Mümtaz, Horasan Baba'nın topraktan türbesini yıktırmış. Çarpılmış, kırk gün içinde ölmüş. Bu olayı Seydahmet adında bir delikanlının düşüne düşmüş. Askere gidip geldikten sonra, o türbeyi yaptırmaya söz vermiş. Askere gidip gelmiş ama, türbeyi yaptırmayı unutmuş. Horasan Baba düşüne girmiş, demiş ki:

- Cağam, söz tutmamak erkeklige sığmaz. Sözünü tutasın ha.

Bunun üzerine, Seydahmet türbeyi daha geniş, daha güzel bir şekilde yaptırmış.

Gel zaman, git zaman, türbenin olduğu yolu genişletmek istemişler. Türbeyi biraz geriye çekmek istemişler. Horasan Baba, türbeyi yapacak olan ustanın düşüne düşmüş. Usta çok korkmuş. Bu işten vazgeçmişler. O zamandan bu zamana da, türbeye kimse dokunmamış. En son, belediye şimdiki türbeyi yaptırmış.

Horasan Baba'nın Nebi adında bir kardeşi varmış. Çobanlık yaparmış. Horasan Baba Horasan'ı koyup gidince çok dertlenmiş. Hem çobanlık yapmış, hem de kardeşini aramış. Çobanlık yapa yapa Beydağı'na gelmiş.

Günlerden bir gün, Çoban Nebi Beydağı'nda koyunlarını güdüyormüş. Hava çok sıcakmış. Bir taşın daldasında serinlemeye oturmuş. Bir bakmış ki, taştan uğultular geliyor. Merak edip, taşı kırmaya başlamış. Bir hafta çalışmayla taşı kırmış. Taşın kırıldığı yerden koca bir su çıkmış, orası hemen göl olmuş. Çoban Nebi, değneğini göle atmış. Değnek döne

döne yüzmeye başlamış. Çoban Nebi değneğin izini süre süre Horata'ya gelmiş. Değnek, Horata suyundan çıkmış, döne döne yüzmüş. Çoban Nebi bir bakmış ki, orda, suyun kıyısında bir türbe var. Sormuş sormuş, kardeşi Horasan'a ait olduğunu anlamış.

Çoban Nebi, hem kardeşini, hem kardeşini bulanda iyilere karışmış. Halka demiş ki:

- Ben, kırk gün içinde ölürsem, beni değneğimin çıktığı, Horata suyunun gözünün üstüne gömün.

Kırk gün içinde Çoban Nebi ölmüş. Halk onu dediği yere, Horata suyu gözünün yakınındaki bir ağacın daldasına gömmüş.

O zamandan sonra, her bahar Çoban Nebi'nin mezarı yanındaki su üç gözden patlamaya başlamış. Her bahar, ağaçlar çiçek açtığına, o suyun üç gözü üç kere patlar, üç kere çekilir olmuş. O suyun gözüne halk “Çoban Dede'nin Gözü” adını vermiş. Gözdeki su çekilince, “Çoban Dede suyunu salmıyor.” demişler. Çoban Dede suyunun gözü patladığında halk oradaki ağaca çaputlar bağlamaya, dilekler dilemeye başlamış. Dileği olan, kurban kesmiş, etli pilav dağıtır olmuş.

Gel zaman, git zaman, Allah'ın rüzgarının esmediği bir kuraklıkta, Çoban Dede'nin gözü kurumuş. Çoban Dede suyunu salmaz olmuş. Halk susuzluktan kırılmış, çok perişan olmuş. Öyle olmuş ki, Horata'dan göç bile başlamış.

Büyükler öne geçmişler, çare aramışlar, bilenlere danışmışlar. Bir çare bulamamışlar. Birisi çıkmış, demiş ki:

- Bu işi, yapsa yapsa Sarı Gavur yapar.

Aramış, sormuşlar. Eski Malatya'da yaşayan, Ermeni Usta Sarı Gavur'u bulup getirmişler.

Sarı Gavur, kazmasını-küreğini-çekicini almış, suyun gözüne girmiş. Bir saat geçmiş çıkmamış, iki saat geçmiş çıkmamış. Sonunda çıkmış. Halk merak içinde kalmış ve sormuş. Sarı Gavur:

- Suyun gözünde bir değirmen taşı var. Taşın deliğinden baktım, denizi gördüm. Malatya'nın kokusu. Ama suyun seviyesi düşmüş. O koca su, bu değirmen taşının deliğinden akmaktaymış. Seviye düştüğü için su akıyor. Taşı kırmam gerek. Ama, taşı kırarsam ölebilirim demiş.

Ölümü göze almış ve yeniden suyun gözüne girmiş. Beş dakika geçmeden geri çıkmış. Yüzü safra sarısı gibiymiş. Korkudan gözleri dört açılmış bir haldeymiş. Halk da korkmuş, merak edip sormuş. Sarı Gavur:

- Taşı kırmak için çekici kaldırdığım bile önüme insan ayağı geldi. Bir daha kaldırdım, bir daha geldi. Bir daha kaldırdım, bir daha geldi. Bir ses bana, “Bu taşı kırarsan

Malatya'yı su basar. Taşı kırma. İşi Allah'ın hikmetine bırak!" dedi. O ses muhakkak Çoban Dede'nin sesiydi. Bana İslam'ı öğretin. Eğer kırk gün içinde ölürsem, ölümüm bundandır demiş.

Halk korkmuş, bu işten vazgeçmiş, Sarı Gavur'a İslam'ı öğretmişler. Sarı Gavur Müslüman olmuş ama, kırk gün içinde ölmüş.

Allah'ın hikmeti bu ya, Horata'nın suyu akmaya başlamış. halk susuzluktan, perişanlıktan kurtulmuş. Horata suyu coştukça coşmuş, aktıkça akmış.

O gün bu gündür, halk Çoban Dede'nin Gözü'ne gider, dilek diler. Horasan Baba'nın türbesine gider, taş atarlar. Eğer atılan taş, türbedeki taşa yapışırsa dilekler olur. Hastalar iyileşir, çocuğu olmayanın çocuğu olur, parası olmayanın parası olur. Dileği olan kurban keser, etli pilav dağıtır.

Her baharda Banazlılar Horata'ya, yemişe giderler. Her Ramazanlıkda, herkes evine Horata'nın suyundan götürür.

Horata'nın suyu cana can, dertlere devadır (Kavcar-Yardımcı, 1988: 230-232).

39. HÜSEYİN GAZİ

Halk arasındaki söylentiye göre Hüseyin Gazi, Battal Gazi'nin babası olup, Ankara'yı İslamlaştırmıştır. Çetin ve kanlı savaşlardan yaralanan Hüseyin Gazi'nin “ayağını bastığı, kanının damladığı yerlerde çimen ve çiçek bitmiş” atasını vurunca “su çıkarmış”. “Suyu hem soğuk hem de şifalıdır. Fakat tepeye çıkınca artık takati kalmamış ve şehit düşmüş .” (Tanyu, 1967: 89).

40. ILICAKSU- SARIKIZ

Domaniç ilçesinde ünü herkesçe duyulan, bilinen Ilıcaksu (Sarıkız) ile ilgili anlatılan olay şöyledir:

Güzelliği ile etrafa nam salan Sarıkız ile evlenmek isteyenler çoktur fakat Sarıkız'ın evlenmek gibi bir düşüncesi yoktur. Bir süre sonra Sarıkız hakkında ileri geri konuşanlar olur. Bunun üzerine Sarıkız'ın ağabeyleri onu Domaniç'te bir hocanın yanına bırakırlar. Sarıkız, hoca ve karısıyla birlikte yaşamaya başlar. İlerleyen zamanlarda Sarıkız'ın akşamları ortadan kaybolması hocayı tedirgin eder ve ağabeylerine haber eder. Ağabeyleri hemen yola çıkıp gelirler. Gelir gelmez Sarıkız'ın odasına girerler ama odada bulamazlar. Ağabeyleri aramaya başlar Sarıkız'ı. Çok geçmeden Sarıkız'ı ve yanındaki 40 kızını ibadet ederken bulurlar. Sarıkız ve 40 kız sırlarının ortaya çıkmasından dolayı ortadan kaybolurlar. Daha sonra kayboldukları yerden su çıkmaya başlar. O günden sonra bu yerin adı Sarıkız olarak kalır ve kaynayan suda beliren her su kabarcığı Sarıkız ile 40 kızın nefesi olarak bilinir (Yakın, 2017: 135).

41. İNOLUK EFSANESİ

Eski zamanlarda Karahıdırlı Köyü'nde bir baba ve oğul varmış. Bu baba ve oğul, çok iyi geçinip gidiyorlarmış. Bir gün baba, rüyasında kendisini oradaki bir dağın kazarken görmüş. Baba, bu rüyayı birkaç defa daha görmüş ve en sonunda dayanamayıp rüyayı oğluna anlatmış. Ertesi gün adam, oğluyla birlikte rüyasında gördüğü dağı kazmaya gitmiş. Oraya vardıklarında ceketlerini çıkarıp bir köşeye koymuşlar ve dağın eteğinden kazmaya başlamışlar. Burayı kazarken baba susamış ve oğlundan eve gidip su getirmesini istemiş. Oğluna, “Sakin eve giderken kimseye, babam şu rüyayı gördü ve şimdi orayı kazıyor, deme!” diye tembih etmiş. Oğlu eve giderken babasının niçin böyle söylediğine anlam veremeyerek, karşısına ilk gelen adama rüyayı anlatmış ve “Biz yarın da oradayız, istersen sen de gel.” demiş.

Ertesi gün yine babayla oğul orayı kazmaya gitmişler. Ceketlerini çıkararak çalışmaya başlamışlar. Kaza kaza dağın dibine gelmişler, bir de ne görsünler; dağın dibinden su çıkmıyor mu? Baba ve oğul buna çok sevinmişler. Daha sonra buldukları yerden dışarı çıkarlarken, oğulun olup bitenleri anlattığı köylü gelmiş ve o anda kendileri dağın içinde, ceketleri de dışarıda bıraktıkları yerde donarak taş kesilmiş (Çıblak, 1995: 282).

42. KALECİK

Rivayete göre İsa Peygamber Hıristiyanlığı yaymak için diyar diyar dolaşır dururmuş. Az gitmiş, uz gitmiş, yolu Erzincan'ın Çağlayan nahiyesine bağlı Kalecik köyüne düşmüş. Yanındakiler kan ter içinde kalmışlar, susamışlar, ağızları dilleri kurumuş. Hz. İsa'ya "Ya İsa! Eğer peygamber isen bir mucize göster de peygamberliğine inanalım. Buradan bize su çıkar." demişler. İsa peygamber de "Ya Rab! Bize su ver. Bu insanları dinime bağışla." diye Allah'a yalvarmış ve asasını yere vurmuş. O anda başlamış sular fişkırmaya; dereler, çaylar, ırmaklar su ile dolup taşmış. Su isteyenler bu mucizeye şaşırılmışlar. İsa'ya tapmışlar, sonra suların başına geçip kana kana içmişler. Yine yollara düşmüşler, az gitmişler, uz gitmişler gele gele bir kasabaya gelmişler. Kasaba halkının hiç yoktan taşıp gelen sular karşısında şaşırıldıklarını görmüşler. Olanı biteni öğrenince onlar da şaşsa kalmışlar. Suyun fişkirdiği yerde bir ayazma kurmuşlar. Bu ayazma daha sonra büyük bir kilise olmuş. Adına da Dar-ı Mesih demişler. Bu kilisenin kalıntıları yakın zamana kadar burada duruyordu.

Vaktiyle Mesih'in evi dedikleri ayazma varken Kalecik bütün Hıristiyanlar için Venk gibi hem ziyaretgâh, hem de bir mesire yeri imiş. Zaman zaman orası panayır yerine dönermiş. Hatta uzak diyarlardan bile İsa kulları buraya gelir, adaklarını yerine getirir günlerce burada kalırlarmış.

Hz. İsa'nın mucizevî bir şekilde su çıkarması anlatılmaktadır. Mucize yalnız peygamberlere mahsustur. Efsanede olağanüstü olaylarla karşılaşırız (Kara, 1994: 114).

43. KARAPINAR KÖYÜ

Bir gün, köyün üzerinde bulunduğu araziye konan yörüklerden bir kadın kirmanıyla yün eğire eğire dolaşırken, nasıl olmuşsa kirmanını düşürür. Yere düşen kirman yuvarlana yuvarlana gider ve biraz ötede durur. Kadın da ipini toplaya toplaya kirmanın bulunduğu yere gelir, kirmanını topraktan çıkarır. Ancak, kirmanın ucu ıslaktır ve kadın bunu fark eder. Bunun üzerine kirmanın düştüğü yeri eşer. Derken bir müddet sonra yerden su fişkırmaya başlar. Hemen orayı bir pınar olarak düzenleyiverir.

Bu pınara önceleri, “Garı Bınarı” adını verirler. Ad, halk arasında söylene söylene zamanla “Gara Bınar” şeklini alır. Bu pınarın etrafında oluşan köye de “Karapınar” adı verilir.

Bugün çeşme olarak adlandırılan pınar hâlen köyün su ihtiyacını karşılamaktadır (Gönen, 2004: 296).

44. KIRK ÇEŞMELER 1

Mardin merkeze bağlı olan Sultan Şeyhmus köyünde bulunan bu 40 çeşmeler zamanında susuzluktan abdestini alamayan köy halkı için Sultan Şeyhmus silsilesinden gelen değerli bir zat tarafından oluşmuş. Bu muhterem zat asasıyla yerde 40 çukur açmış ve bu çukurlardan Allah'ın izniyle su fişkirmiş. Bu çukurlardan bugün hala su sızmaktadır (Sancak, 2008: 107).

45. KIRK ÇEŞMELER (ÇELKANİ) 2

Bir komutan savaş zamanında askerleriyle beraber sefere çıkmış. Komutan askerleriyle beraber kırk kişiymiş. Bu askerler çok yorulmuşlar ve sefer sırasında çok susamışlar; ama bir türlü su bulamamışlar. Askerlerden biri susuz kaldıkları için elindeki asasını yere vurmuş ve Allah'a dua etmiş. Duası kabul olmuş ve asasını vurduğu yerde kırk delik oluşmuş ve bu deliklerden de su fişkırmış (Sancak, 2008: 107).

46. KIRKPINAR EFSANESİ

Senirkent ilçesinde Kırkpınar mevki adıyla anılan bir yer vardır. Bugün burada birçok yerden kaynak suları akmaktadır.

Efsaneye göre, burası önceden kurak bir çölmüş, su bulmak mümkün değilmiş. Buraya gelen evliyadan bir zat abdest alacak su aramaya başlar. Her yeri arar, fakat derde derman olacak kadar su bulamaz. Elindeki asasını havaya kaldırıp:

“Ya Allah! Asanın değdiği yerlerden su çıksın.” diye dua eder ve bastonunu toprağa batırmaya başlar. Asanın değdiği yerlerden su fışkırmaya başlar. Orada abdestini alıp namazını kılan veli yoluna devam eder.

Oradan bugün Yelliyurt diye anılan bir sırta gelir ve Senirkent’in kurulu olduğu yöne doğru bakar ve dağın kuzey yamacına kurulmuş olan şehri de işaret ederek:

“Bu tarafın karları sonuna kadar dursun, hiç erimesin.” der ve kaybolur gider.

Veli’nin kerameti sonucu burada oluşan birçok pınardan dolayı bu mevkie Kırkpınar adı verilmiştir.

Veli’nin dilediği gibi dağın kuzeyi, yani Senirkent’e bakan kısmının karları yaz başına kadar erimemektedir (Göde, 2010: 291).

47. KIZILGEÇİT EFSANESİ I

Eskiden Örenköyü'nde su kıtlığı başlamış. O zamanın Şih Zekeriya adında bir hocası varmış. Herkes bu şiha gelir, sıkıntısını söyler, o da herkese yardımcı olurmuş.

Birgün altı kardeş köyün su sıkıntısı çektiğini anlatmak için Şih Zekeriya'nın yanına gelmiş. O da bu altı kardeşe, bellerine tahtadan 12 tane çivi yapıp bağlamalarını ve karşı dağdaki taşlara çivileri çakarak yürümelerini, ancak arkalarına kesinlikle bakmamalarını söylemiş. Bu kardeşler de Şih Zekeriya'nın söylediği yere giderek, çivilerle taşları yarmaya başlamışlar. Tam sonuna gelirken en küçük kardeş, arkasında ne olduğunu merak ederek dönüp bakmış ve o anda yere düşüp ölmüş. Meğerse bunlar, taşları yarıncaya büyük bir çukur oluşturmuşlar. Geriye kalan beş kardeş, çivilerle taşları delmeye devam etmiş. Tam o sırada dağın ortasından bir su fişkırmış, beş kardeş de su ile yok olup gitmiş. Bu su ilk çıktığında kızıl bir renkte olduğu için buraya "*Kızılgeçit*" denmiş (Çıblak, 1995: 258).

48. KIZLAR SİNİSİ

Erzincan'ın Refahiye ilçesine bağlı Gemecik köyünde ziyaretgah yeridir. Ermeniler Refahiye'yi işgal ederler. Her yerde zulümlerini sürdürürlermiş. Ermenilerin zulümlerine dayanamayan beş kız kardeş köyden kaçmayı akıllarına koymuşlar. En sonunda köyden kaçarak Kızıldağın eteklerinde bir yere gelirler. Ermeniler bu kızların köyden kaçtıklarını sezerek peşlerine takılırlar. Kızlar iyice yorgun düşmüşler, daha ileriye gidememişler. Ermenilerin eline geçmemek için el ele tutarak çember şeklinde oturup Allah'a dua etmişler: "Allah'ım bizi taş kes bu adamlara bırakma!" derler. Allah bu kızların dualarını kabul eder, onları çember şeklinde taş keser.

Şimdi bu yerde bu taşların ortasından buz gibi su çıkmakta, taşlarda el değmeyecek kadar sıcakmış. Bu durum efsaneyi anlatan tarafından görülmüştür (Kavcar-Yardımcı, 1988: 176).

49. KOCABUNAR

Sütçüler'in Çandır bölgesine Horasan'dan gelen evliyalara, bu bölgeye yerleşmeye karar vermişler. Burada eski Kemer köprüsünü yapmışlar. Bu köprünün yapımı sırasında evliyalardan birisi suya düşüp boğulmuş. Cesedi köprüden bir kilometre uzakta bulunup, sudan çıktığı yere gömülmüştür. Bu evliyalar arasında yerleşim yeri konusunda tartışma çıkmıştır. Evliyaların en büyüğü olan Pambucak Şeyhi elindeki asayı fırlatarak:

“ Bu asanın düştüğü yere yerleşelim.” demiş.

Asa bugünkü Şeyhler köyünün bulunduğu yere düşmüş, asayı saplandığı yerden çıktıklarında, oradan çok güzel bir su çıkmış. Asayı birkaç kez daha sokup çıkarttıklarında, burada çok suyun olduğunu görmüşler ve buraya yerleşmişler. Bu suların çıktığı yer Kocabunar olarak anılmaktadır.

Burada yerleşik hayata geçen şeyhler, eteklerine doldurdukları kumu etrafa serpmişler, serptikleri kumlar, yerden nar ağacı olarak fişkırmış.

Bu yerleşim yerlerinde, bir medrese ve camii inşaatına başlamışlar. Camiinin temelini atacakları zaman, Bozburun Dağı'ndan iki tane geyik birbiriyle süsüşerek gelmiş, bir tanesinin boynuzu cami temelini yanındaki nar ağacına saplanmış ve orada kalmıştır. Bu geyiği temele kurban olarak kesmişlerdir.

Bu geyiğin boynuzu, bugün türbede muhafaza edilmektedir. Camiinin inşaatını bitirdiklerinde ise diğer geyik gelmiş ve boynuzunu nar ağacına saplamıştır. O geyiği de camiinin açılışında kurban olarak kesmişler (Göde, 2010: 292).

50. KOŞABULAK

Revayete göre, iki gardaş varıymış. Onlar Gara Namazda bir varlı kişiye nökerçilik eleyirlermiş. Bir gün ağanın kezebi tutub onları işten kovur.

Her iki gardaş baş alıb memleketten çihır. Dağ yoluyla bir heyli gidirler. Amma heç yerde bulağa rast gelmirler. Susuzlukdan ciğerleri alışıb yanır. Başlayırlar danışmağa ki, birbirini vurub kanlarını içsinler. İkisi de elini göye kaldırıp vurmak isteyende daş ellerinden düşür. Daş düşen yerden su çihır. Onlar sudan doyunca içib, bulağın dörd yanını düzeldib yollarına devam eleyirler.

O vahtdan bu bulaklar yanaşı olduğundan Koşa bulak adlanır. Sonradan burda adamlar mesken salır. Kendin adı da ele Koşa bulak kalır (Mara, 2004: 150).

51. KURT KAZAN, TANRI KAZAN

Eskiden Talas topraklarında birkaç yıl kuraklık olur. Yazın yağmur, kışın kar yağmaz, halk içecek bir damla suya ihtiyaç duyar. Suya ihtiyacı olan halk ne yapacaklarını nereye gideceklerini bilemeyip zorlanırlar. O zaman bir kurt halkın önüne çıkıp yol gösterir.

Halk, bu kurdun durduğu yerden pınar gözü bulunur ümidiyle peşinden giderler. Kurt susayan halkı alıp bir yerde toprağı kazmaya başlar. Onun kazdığı yerden su çıkar. Halk suyu kana kana içerler, çok sevinirler, böylece hayatta kalırlar. Bu yer o günden itibaren Böri Kazan olarak adlandırılır.

Aradan bir müddet geçince Böri Kazan'ın suyu çekilir. Halk, Allah'a yalvararak su ister. Allah halkın ağlayan sesini duyar. Allah tarafından halka su vermeyle ilgili meleklerle emir gelir. Halk gene bir yerin kazılı suyla dolu olduğunu görür. Su tatlı olur. Halk, Allah'ın dileklerini gerçekleştirdiklerini hisseder. Bu yeri de "Tanrı Kazan" olarak adlandırır. Buranın suyu bugüne kadar çekilmemektedir (Ospanaliyeva, 2011: 355).

52. KUTSAL SU

Kutsal Su, Adıyaman'ın Çelikhan ilçesine bağlı Recep köyünün 5 km doğusunda Şahverdi Mahallesi'nin 2 km doğusunda yer alır.

Bir zamanlar bu köyde hamile bir kadın varmış, kocasına: “Ben hamileyim su taşıyamam, bana yakın bir yerde su istiyorum.” demiş. Adam: “Olmaz, evin altında tarlalarım var, onlar su altında kalır.” demiş. Kadın da: “ Su burada olsun ama evin bulunduğu kayadan aşağıya inmesin.” demiş. Bunun üzerine adam Allah'ın adıyla havaya kaldırdığı esasını yere vurunca, yerden su fişkırmış. Ancak bu su 3-4 metre ilerledikten sonra toprağa gömülüp kaybolur. Su bugün dahi kayadan aşağı inmez. Bu su, köyde hâlâ mevcuttur. Yöre halkı bu suyun kutsallığına ve hastalıklara iyi geldiğine inanır (Tozlu, 2014: 246).

53. MAĞARAS DEDE

Yazları çok sıcak olan Mut'ta su sıkıntısı çeken halk, dertlerine çâre bulması için Mağaras Dede'ye yalvarırlar. Mağaras şimdiki köye yakın olan suyu çıkartır. Mut halkı, suyun uzak oluşunu bahane ederek memnuniyetsizliklerini dile getirirler.

Mağaras Dede bu nankör halka kızar ve orada bulunan tonlarca ağırlıktaki bir taşı kaldırıp köye doğru fırlatır; "Bundan sonra bana bir şey için kimse gelmesin!" diyerek ortadan kaybolur. Onu bir daha gören olmaz. Daha sonra yaşadığı yer ziyâret olur.

Mağaras'ın attığı büyük taş, üzerinde ellerinin iziyle durmakta; çıkardığı su da hâlen akmaktadır (Erol, 1996: 116).

54. MAŞALLAH

Mardin'in Yeşilli ilçesinde küçük bir evde yaşayan dini bütün bir aile varmış ve son derece yoksullarmış. O yıllarda bir de kuraklık olmuş. Bu ailenin gidip su getirecek hayvanları da olmadığı için susuzluktan ölmek üzerelermiş. Evin annesi olan Raziye Allah'a su vermesi için dua etmiş. Kadının duasını kabul eden Allah hemen evin içinden bir kaynak çıkartmış. Hem bu ailenin hem de köy halkının susuzluk sıkıntıları bitmiş.

Aynı zamanda bu sudan içen hastalar da şifa bulurlarmış. Derken bir gün nazarı çok kuvvetli biri gelmiş. O sudan içtikten sonra maşallah demeden ne kadar çok su fişkıryor buradan, demiş ve anında su kesilmiş. O yüzden bir şeyi överken önce maşallah demek lazım (Sancak, 2008: 115).

55. MEÇHUL EVLİYA

Köyün kuruluşunda evliya dağa çıkmış. Aşağı gelirken kılıcı yerde sürünmüş. O kılıcın süründüğü yerden köye su gelmiş. Mühendisler halen dereden tepeden suyun nasıl geldiğini çözemiyorlar. Aynı bir plan üzerine kurulmuş gibi (Balaban, 2014: 602).

56. MELMETUN

“Efendim, çok eski zamanlarda bu Haferi/Yurteri köyünde Hıristiyanlar yaşarmış. Daha doğrusu bu köy Hıristiyanların elinde imiş. Hala onlara ait eserler ve bir iki de kilise kalıntısı vardır. O zamanlarda bu kiliselerde çok zengin bir papaz kalıyormuş. Papazın sözü çevrede oldukça geçerli imiş. Bir de bu papazın dillere destan güzel mi güzel, şirin mi şirin, boylu mu boylu, pehlivan yapılı, güçlü, kuvvetli bir de bir kızı varmış. Bu kızın adı da Melmetun imiş. Anlattıklarına göre bu papazın evi yani kalesi köyden biraz daha yukarı Aslan Dağı'nın biraz yakın uçlarında birinde bir kale gibi evde yaşarmış. Evine hiç bir kimse papazın izni olmadan giremezmiş. Yöre de pek su olmadığından herkes su ihtiyacını eşşek, katır sırtından hayvan tulumları gibi araçlardan faydalanmak suretiyle taşırmış. Ancak Melmetun böyle değil, manda derisinden yapılmış koca bir tulum ile ta aşağılardan günde en az iki defa, bu koca tulumla ta kaleye kadar su alıp gidermiş. Terleme, merleme şöyle dursun “yoruldum” bile demezmiş. Çünkü Melmetun bir pehlivan kadar güçlü imiş. Bilindiği üzere o zamanlarda Hıristiyanlarla birlikte Müslümanlar da o çevrede yaşarlarmış. Birbirlerine kız vermez, evlenmez lakin kardeşçe geçinirlermiş. Melmetun’u birkaç zengin Müslüman istemiş ise de Papazın gönlü olmamış bir türlü... “Biz bizden olmayanlara kız vermeyiz.” diye direnirmiş.

Böylece Melmetun adlı kızın bir türlü kısmeti açılmıyormuş. Melmetun böylece o güçlü, kuvvetli ve güzel haliyle kocaman manda derisi ile yukardan aşağıya doğru su almaya gelir-giderken yakın mağaraların birinde bir fakir Derviş yaşarmış. Bu derviş bir kaç koyun ve bir kaç keçi ile hayatını sürdürüyor ve barındığı küçük mağarada güzel sesi ile Kur’an okurmuş. Derken Melmetun bu güzel sese ve bu fakir Derviş’e âşık olmuş. Buluşmaları çok olunca bir gün Melmetun gizlice, ailesinden habersizce Müslüman olmuş. Müslüman olmuş lakin her gün biraz daha gücü, takati azalmaya başlamış, öyle bir an gelmiş ki Melmetun o koca manda tulumu ile bir daha suya gidemez olmuş. Bu durum ailesi tarafından sezilince Nemrut adı ile anılan Papaz babası, oldukça kızmış. Melmetun: “Ben Müslüman oldum, Kelime-i şهادet getirdim.” demesi üzerine taş yürekli babası yani papaz kızın saçlarından tuttuğu gibi aşağılara doğru fırlatmış. Bir başka anlatışa göre Aslan Dağı'nın üst tepesinde mancınıklar koymak suretiyle Melmetun’u aşağıya atmıştır. Zavallı Melmetun parça parça olup kaldığı yerden sular fişkırmaya başlamış. O günden bugüne kadar bu sular Melmetun Pınarı adı ile anılmış ve çevrenin hayat kaynağı olmaya devam etmiştir. Bu isimden dolayı bu akan suya da Melmetun adını vermişler... Çok eski bir olay olmasına rağmen o çeşmenin içinde, sağında ve solunda yüzlerce küçüklü, büyüklü çakıllar vardır. Bu çakılların yan ve üst kısımları kan lekeleriyle doludur. Sanki bu olay bugün olmuş bir vaziyette görülmeğe

değerdir... Sizde gidin görün, suları da şifalıdır.” dedi Abdurrahman Tan. Gerçekten o yörenin çocuğu olarak küçüklüğüm hep bu çevrede geçti, bu efsaneyi çoğu yaşlılardan dinledim. Birgün ben de merak edip bizzat gittim. Olayı yerinde inceledim. Köyde papazlardan kalma, kaleler, papaz evleri ve kilise kalıntılarına şahit oldum. Melmetun çeşmesi ise aynen anlatıldığı gibi duruyor. Güzel ve tatlı suyu, çeşmedeki çakıl taşlarının bir yüzü kırmızı kan lekeleriyle renkli, renkli oluşu insanı ürkütüyor doğrusu (Kavcar-Yardımcı, 1988: 142-143).

57. MENTEŞE ŞEYH VE İBRAHİM ŞEYH

Menteşe Şeyh'le İbrahim Şeyh bir gün iddiaya tutuşmuşlar. O demiş, “Sen kerametini göster.” öteki de demiş, “Sen göster.”

Bunun üzerine Mentеше Şeyh susuz bir yere değirmen yapmaya başlamış. İbrahim Şeyh bunu görünce, "Bu delirmiş ya! Dere aşağıda bu yukarıya değirmen yapıyor" demiş.

Menteşe Şeyh değirmeni bitirdikten sonra değirmenin üst tarafına varıp esasını yere vurarak "Çık meydana ya su!" der. Bir defa vurmasıyla beraber bir değirmeni döndürecek su çıkar. İbrahim Şeyh bir defa daha vurmasını isteyince, Mentеше Şeyh “Bir daha vurursam bizi sel alır.” der.

İbrahim Şeyh evine gelince un getirmesi için gelinini değirmene gönderir ve sıkı sıkı değirmenin ambarına bakmamasını tembih eder. Mentеше Şeyh, “Değirmene mısır gitmedi, buğday gitmedi; bu gelin nasıl un getirecek?” diye düşünür.

Değirmene gelen gelin, unu aldıktan sonra, hiçbir şey koymadan değirmenin oluşuna mısırın nereden geldiğini merak eder. Geri dönüp değirmenin ambarına bakınca siyah bir yılanın değirmenin oluşuna mısır kustuğunu görür. O anda yılan değirmenin içine akarak kaybolur.

İbrahim Şeyh gelinin tekneye baktığını evden görerek, “Allah gözünü kör etsin gelin.” der. Şeyhin duası kabul olur ve o anda gelinin gözleri kör olur (Gökşen, 1999: 51-52).

58. MERKEZ EFENDİ

Denizli merkezde 1965’li yıllara kadar, o zamanki Leylekler Kavağı’nın alt kısmında, şimdiki Merkez Efendi Caddesi ile Eski Sarayköy Caddesi’nin kesiştiği dört 219 yol kavşağında Merkez Efendi Çeşmesi denen bir çeşme varmış. Bu çeşmenin ortaya çıkmasıyla ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Bildiği bilgileri öğrencileri ya da halkla paylaşmayı çok seven Merkez Efendi, öğrencisiz kaldığı bir günde evinde testilerin üzerine örtüler sererek onlara hitaben konuşuyormuş. Merkez efendinin bu durumunu gören birisi, üzeri kapalı testileri sıra halinde dizilmiş vaaz dinleyen kadınlar zannederek gidip bunu halka anlatmış.⁷ Bu, halk arasında o kadar hızlı yayılmış ki haber İstanbul’a padişaha kadar ulaşmış. Padişah da Merkez Efendiden hesap sormak için onu huzura çağırılmış. Merkez Efendi bu asılsız duruma ve bunun padişaha kadar ulaşmasına çok öfkelenmiş. Asasını alarak tepeye doğru yürümüş ve yokuşta asasını hızla yere saplamış. Arkasından da kendisini padişaha şikâyet eden fitnecilerden öç almak için “Bu şehirde taş taş üstünde kalmasın” diye beddua etmiş. Akabinde mahşeri bir gürültü hengâmesinde bütün şehir sarsıntılarla yerle bir olmuş, birçok insan hayatını kaybetmiş. Bu olaydan sonra Merkez Efendi asasını yerden çıkarmış ve asanın çıktığı yerden bir su akmaya başlamış. Daha sonra bu su için bir çeşme yapılmış ve adına Merkez Efendi Çeşmesi denmiş (Türktaş, 2012: 218-219).

59. MURAT DEDE

Murat Dede, Murat Dağı ılıca hamamlarının olduğu yerde yine başka devletlerle harbederken, Murat Dedenin kellesini kopartmışlar. O zaman o da kellesini koltuğuna kıstırmış, el yordamıyla, kime gelirse, bütün milleti kırmış. Orda, o zaman kadının biri demişki: - “Adama bak yahu! Kellesini koltuğuna kıstırmışta bütün milleti kırıyor.” Öyle diyince eliyle kellesini koltuğundan usulca yere koymuş.

O zaman kılıcını yere bir saplamış. Kılıcı çekince, yarasından sıcak su kaynamaya başlamış. Oraya yatmış. Onun defnini sıcak suyla orada yıkamışlar. Yakın mesafeden hem sıcak hem soğuk su çıkar. Şifa için gelen bütün hastalar iyileşir gider (Kavcar-Yardımcı, 1988: 62).

60. OLUCAK ÇEŞMESİ

Afyon'un İhsaniye İlçesi'nde Karaca Ahmet Kasabası'nda Karaca Ahmet adında türbesi vardır. Türbede medfun Karaca Ahmet'in hayattayken kendisine intisap eden çok sayıda müridi de vardır. Efsaneye göre köy köy dolaşarak hayatını geçiren Karaca Ahmet, şimdi medfun olduğu kasabaya geldiğinde koyunlarını otlatmak için mezra bulamayıp Afyon'a doğru yanında Hızır Aleyhisselam ve başka bir zat ile birlikte yola çıkmış. Çavuşbaşı Mahallesi'ne geldiklerinde ise hem susamışlar hem de namaz vakti daraldığı için abdest alacak su lazım gelmiş. Ancak etrafta hiç su bulamamışlar. Su olmadığını gören Karaca Ahmet bunun üzerine elindeki atasını yere üç defa vurup "Burada su olucak." demiş ve Allah'ın hikmetiyle oradan su fişkırmış. Bu su ile hem abdest almışlar hem de susuzluklarını gidermişler. O günden sonra sekiz asırdır hiç kesilmeyen bu suya "Olucak Suyu" denmiştir. Bundan sonra da oraya çeşme yaptırılmış ve adı da Olucak Çeşmesi konmuştur. Çeşmenin bulunduğu mahalleye de "Olucak Mahallesi" adı verilmiştir. (K.ş.2) Diğer bir efsane ise İslam savaşlarının birinde Müslüman kardeşlerimizden biri yaralanıp düşmüş ve "su su" diye inlemeye başlamış. Müslüman kardeşimizin bu halini gören Peygamber Efendimizin dostlarından birisi de "Burada su olacak." deyip, kılıcını kayaya vurmuş ve Allah'ın izniyle oradan su fişkırmış. Çıkan su bütün askerlere dağıtılmış. O günden sonra da o suyun adı "Olucak Suyu" kalmıştır (Alakuş, 2014: 107).

61. ÖMER KAPLICASI EFSANESİ

Afyonkarahisar Kütahya karayolu üzerinde Ömer Kaplıcası vardır. Bu kaplıcada Ömer Dede'nin Yatırı vardır. Burada yatan Ömer Dede rivayete göre 1800'lü yıllarda yaşamış ve hayatını çobanlık yaparak geçirmiş bir zattır. Hayvanlarını otlattığı bir gün, bir yeri kazmış ve kazdığı yerden sıcak su fişkırmıştır. Daha sonra bu suyun yaralara iyi geldiği anlaşılınca etraftan insanlar şifa bulmak için buraya gelmeye başlamışlardır. Köy kaplıca haline gelmiş ve insanlara şifa dağıtmaya devam etmiştir. Bu suyu da Ömer Dede bulduğu için kaplıcaya onun adı verilmiştir (Alakuş, 2014: 109).

62. PALVAN ATA'NIN ASASI

Günlerden bir gün Hive yakınındaki köylerden birinin yaşlıları toplanıp Palvan Ata'nın huzuruna çıkıp arz kılmışlar: “Palvan Dede, susuzluktan çok kötü bir haldeyiz. Zenginler, su arklarını kendi tarlalarına bağlamışlar. Ekinlerimiz susuzluktan kurumak üzere. Çaresiz durumda kaldık. Feryadımıza kimse kulak vermiyor, ne yapalım? Bütün sizsiniz. Şu deryadan bir çizik çizip veresiniz diye geldik.” demişler.

Çiftçilerin durumuna acıyan Palvan Ata, Ceyhun'un kıyısına gitmiş ve elindeki asayı yere vurmuş. Asayı vurduğu yerden biraz su akmaya başlamış. Bunu gören yaşlılar: “Palvan Dede, bu su tarlalarımıza yetmez. Bir asa daha vursanız da yine susuzluk çekmesek.” demişler. “Sabrın sonu selamet demişler. Sabrederseniz bu cılız su size yetip artacak. Suyu doyacaksınız.” demiş Palvan Ata gülümseyerek. “İnşallah bu su bütün köyünüze yeter.”

Palvan Ata'nın asasını vurduğu yerden çıkan su giderek artmış ve büyük bir arka dönüşüvermiş. Köylüler, Palvan Ata'nı cömertliği sayesinde suya doymuşlar, birçok yeri sulamışlar. Bu yüzden oraya Zeyli Köyü denmeye başlamış (Baydemir, 2011: 410).

63. PAŞA PINARI

İbrahim Hakkı Hazretleri zamanında Rusya'ya esir düşen bir asker orada yedi sene esir kaldıktan sonra bir Ramazan bayramına yakın memleketinin hasreti ile çoluk çocuğundan uzak kalmanın hasreti ile ağlamış. O Rus paşasının bahçesinde bahçevanlık yapıyor, diğer işlerine bakıyormuş. Yedi sene zarfında gerek paşa, gerekse ailesi onu her zaman izlemiş. Namaz kıldığını, oruç tuttuğunu, Allaha yalvardığını dua ettiğini görürlermiş ama hiç ağlamazmış.

O gün yani arefe günü ağlayınca, paşanın hanımı kendisini sıkıştırdı o da söyler.

Yedi yıldır cezam dolmadı mı, memleketime, aileme hasretim demiş. Paşanın hanımı o iş kolay diyor. Akşam paşaya durumu anlatıyor. Paşa bunu hemen çağırıyor. Paşa bir kır at çekiyor, bir mektup veriyor. Diyor ki: gözlerini yum hiç açma. At durunca gözlerini aç, ancak mektubu İbrahim Hakkı hazretlerine vermeden evine gitme diyor.

At durduğu zaman iniyor. Biraz yürüyor, bu arada at kaybolup gidiyor. Geldiği yerin Hasankale olduğunu görüyor, şehre doğru yürüyor. İbrahim Hakkı Hazretlerinin bulunduğu camiiye varıyor ki, sabah ezanları okunuyor. Bayram namazını kıldıktan sonra bekliyor, mektubu İbrahim Hakkı Hazretlerine veriyor. İbrahim Hakkı Hazretleri mektubu okuyunca benimle gel diyor. Konuşmadan eve gidiyorlar, öküzleri koşturuyorlar. Bu arabaya kepeç, kazan, kazma, kürek, perde, odun, su, sabun gibi cenaze harcı yerleştiriliyor, şimdiki Paşa Pınarı'nın olduğu yere geliniyor.

İbrahim Hakkı Hazretleri bir mezar açtırıyor, ateş yakmak için de bir yer hazırlattırıyor, ateşi yakıyor, ateşe kazanı koyuyor. Şuradan su getir diyor. Parmağı ile işaret ediyor. Ancak orada su yoktur. Çalışmış, yorulmuş, bu arada susamış, getirdikleri su da bitmiş, su nereden bulunacak diye bakıyor ki orada büyük bir su akıyor. Yatsı ezanları okunuyor, namazlarını kılıyorlar.

Gökten bir nurun bunlara doğru yaklaşmakta olduğunu görüyorlar. Parlak ay gibi bir nur, yaklaştıkça uzun tabut gibi oluyor, ancak etrafa ışık saçıyor.

İbrahim Hakkı Hazretleri, hazır ol diyor buna. Bu arada kendisi korkuyor, acaba beni mi öldürecek buraya defnedecek diye aklından geçiriyor. İbrahim Hakkı Hazretleri önde bu arkada dizlerinin üzerine çökerek bu ışık saçan, nurlu tabutu indiriyorlar. İbrahim Hakkı Hazretleri tabutu açıyor, yıkayıp, defnetsin, bu şaşırıyor.

- Hocam bu benim Paşam, yedi senedir hizmet ettiğim paşam.

- Tabii senin paşan, sen ağlar sızlarsan, buraya gelmek istersen, Paşa seni gönderir, ailesi de bu sırta vakıf olursa paşa da ölür.

Bugün “Paşa Pınarı” diye bilinen Erzurum-Hasankale (Pasinler) yolu üzerindeki yere defnedilir (Kavcar-Yardımcı, 1988: 69).

64. PINARBAŞI ADI

Uzun yıllar öncesinde bu şirin ilçede yaşayan halk ciddi derecede su sıkıntısı çekmiştir. İnsanlar o kadar çok su hasreti çekmişler ki ekmek yapacak, hamur yoğuracak su bile bulamamışlar. Tam bu sıkıntıların en çetin günleri yaşanırken yoldan geçen ak sakallı, bastonlu, eli kırışık bir dede “Ah kızım, o kadar açım ki bir lokma ekmeğinizle derman bulacaktır vücudum.” der ve sözünü bitirir bitirmez teyzeler çantalarında kalan son dilim ekmeği dedeye verirler. Dede o kadar mutlu olur ki sevinçten ve memnuniyetten gözünden toprağa bir damla yaş düşer. Gözyaşının üzerine bastonuyla vurmasıyla inanılmaz güzellikte bir su fişkırmıştır. Suyun hasretiyle yanıp tutuşan insanlar sevinçten ne yapacaklarını bilememişler. Şaşkınlık içerisinde o billur gibi süzülen sudan bir an gözlerini ayırdıklarında yaşlı dedeyi karşılarında bulamazlar. Dede kaybolmuştur, arkasında tertemiz bir su bırakarak. O gün bu gün derken dedenin bastonu sayesinde çıkarmış olduğu su yörenin eşsiz pınarlarını oluşturmuştur. İsmi de o pınardan alan Pınarbaşı ilçesi o gün bugündür o su ile hayat bulmaktadır (Halıcı, 2014: 111).

65. PİR AHMET ÇELEBİ

Seyyit Ahmet Çelebi ile yanındakiler Eski Türbeye gelmişler ama su yok. Nerede su bulursak oraya gidelim, demişler. Kanlı pınara varınca su bulmuşlar. Eski Türbede âsâ kalmış. “Git bak, demiş asayı al gel.” Çocuk varmış, asayı çekmiş. Tam kayanın yarığında, âsânın yerinden su çıkmış. Su âsânın yerinden çıkmış. Orada su pınarı falan da yokmuş. Dede yalağı denen bu su çıkmış. Dönmüşler geri. Bizim yerimiz burası demişler. Bugünkü yerde mekân tutmuşlar. Okul kurmuşlar, medrese kurmuşlar (Önal, 2005: 369).

66. PİR AHMET ÇELEBİ İKİNCİ VARYANT

PİR Ahmet Çelebi ve onunla beraber gelenler şimdiki Eski Türbeye gelmişler. Ah demiş, namaz vakti geldi. Âsâsını bir kayaya sokmuş, âsâsını söktüğü taşın kovuğundan su çıkmış. Abdest almış namazlarını kılmışlar. Mızrağı vurmuşlar, oradan ayrılmışlar. Giderken bizim mızrak kaldı unuttuk demişler. Bizim mekânımız burası olsun demişler (Önal, 2005: 370).

67. PİR AHMET ÇELEBİ ÜÇÜNCÜ VARYANT

Torunlarına yavrum ben hastalandım, diyor. Su getirin. Torunu: “Dede Sarı çaya suya gittiler, getirecekler.” diyor. “Oğlum burada var ya,” diyor. Elindeki asa ile vuruyor ve su fişkırıyor (Önal, 2005: 370).

68. PİSİLİ HOCA

Pisili Hoca'nın mezarına varmadan hemen aşağıda akan çeşmenin suyu hâlâ mevcut. Kanunî'nin gönderdiği adam yedikten içtikten sonra, kılacak oluyor. Su yok. Pisili Hoca âsâsını vuruyor. “Kus ya mübarek.” diyor. Su harlıyor. Çok su gelince “Kösül ya mübarek” diyor. Su azalıyor. Bu suyun adı “Kosu” kalıyor (Önal, 2005: 371).

69. SANDIKLI ZİYARETİ EFSANESİ

Adana'nın Feka İlçesi Belen Köy'ünde bulunan Sandıklı Ziyareti, halk arasında dilek·dilenip adak adanan bir ziyarettir. Bu ziyaretle ilgili olarak yörede şöyle bir efsane anlatılır:

Eskiden Ermenilerle Müslümanlar arasında toprak yüzünden bir savaş çıkmış. Savaş esnasında, halk arasında iyiliği ile tanınan birisinin kafası Ermenilerce kesilmiş. Bu kişinin kafası yuvarlana yuvarlana en az üç kilometre gitmiş ve durmuş. Durduğu yerden su akmaya başlamış.

Bu şehidin mezarını Sandıklı denilen tepeye yapmışlar. Halk daha sonra burayı bir ziyaret yeri haline getirmiş. Mezarın başındaki taşta, atının dört nalının izleri olduğu söylenir. Ayrıca halk, her sene, kesilmiş başın durduğu yerden çıkan suyun bir günlüğüne kanlı aktığına inanır. (Okuşluk, 1994: 78).

70. SARI HALİFE-4

Sarı Halife, Tekke Köyü'nde susuz bir yere değirmen yaptırır. Halk, Sarı Halife'nin bu işine akıl erdiremediğinden tuhaf karşılar. Hatta halk arasında değişik dedikodulara sebep olur.

Değirmen biter. Hoca değirmenin birkaç metre yukarısında bir yere esasını üç kere vurur. Üçüncü defa vurmasından sonra bir değirmeni döndürecek kadar su çıkar. Halife suya niçin geciktiğini sorunca, su dile gelerek, "Bağdat'tan bu yana yedi dağ deldim de geldim." cevabını verir.

Bundan sonra değirmen çalışmaya başlar. Değirmene kimse bir şey getirmemesine rağmen tekne her zaman kendiliğinden dolar. Una ihtiyacı olan herkes değirmene gelip, ihtiyacı kadar alıp gider.

Ancak Sarı Halife değirmene giden herkese değirmenin ambarına bakmamalarını sıkı sıkı tembih eder. Günün birinde yalnız başına değirmene un almaya giden hocanın gelinlerinden biri değirmene buğdayın nereden geldiğini merak eder ve değirmenin ambarına bakar. Gelin ambarın içinde bulunan bir yılanın sürekli olarak ağzından buğday akıttığını görür. İnsanoğlu tarafından görülen yılan bundan sonra kaybolur ve değirmen kapanır (Gökşen, 1999: 73).

71. SARI SU EFSANESİ

Toplumumuzda Hz. Hızır'ın insanlar arasında dolaşıp, zor durumda kalanlara yardım ettiği inancı yaygındır. Bunun bir örneğini de Isparta'nın Şarkîkarağaç ilçesi Malanda Yaylası'nda rastlıyoruz.

Bundan yıllar önce bir derviş varmış, Isparta'dan geçerken susamış. Pınarbaşı, Gölpınar ve Yenice köylerine uğramış. Su istediği köylüler bu ermişe bir yudum su vermemişler. Ermiş de Malanda Yaylası'na çıkmış. Kılıcını yere saplamış. Şifalı bir su çıkmış.

“Bu iç köyün insanlarına bu sudan içirtmeyin. Bu sudan onlar şifa bulmasınlar.” demiş.

Suyun çıktığı yerden gelen sular, bu üç köyün arazilerine ve köylülere hiçbir fayda sağlamamaktadır.

Bu suyun çıktığı yere günümüzde kaplıcalar kurulmuştur. Türkiye'nin her bir köşesinden buraya, şifa bulmak için insanlar gelmektedir (Göde, 2010: 392).

72. SARILIK EVLİYASI

Yıllar önce bu köyde yaşayan sarı bir kız varmış. Bu kız sarılık hastalığına yakalanmış. Düğününe az bir zaman kala, hastalığı iyice ilerlemiş. Telli-duvaklı olarak gelin atına binmiş, düğün alayı şimdiki türbenin bulunduğu yere gelince sarı kız ölmüş. Öldüğü yere mezarını yapmışlar. Ölümünden çok kısa bir zaman sonra, mezarın ayak ucundan bu şifalı su çıkmaya başlamış. (K.K.69) (Özdoğan, 2006: 204).

73. SARU SALTUK

...

Seccade, Rûm ülkesine doğru yol aldı, Kalıgra adlı bir kalenin yanına geldi, durdu. Saru Saltuk, Ulu Abdal ve Kiçi Abdal'la indi, seccadeyi silkip omuzuna aldı, Ulu Abdal'a Kiçi Abdal'a, siz kapıya dolanın, ben burdan çıkayım dedi. Onlar, bunda bir hikmet var deyip dolandılar, kendisi, doğruca kalenin bedenine tırmandı. O, kayaya tırmandıkça kaya, ellerine karşı gelir, tutunurdu. Mübarek ayakları da taşa gömüldü. Şimdi bile hâlâ o kalede ellerinin, ayaklarının izleri görünüp durur.

Kale, Lâzoğlanlarından bir kâfir beğinindi. Ansızın o kalede, yedi başlı bir ejderha belirmişti. Onun korkusundan beyle halk, kaleyi bırakıp uzak bir kaleye gitmişlerdi. Saru Saltuk, doğruca o ejderhanın üstüne vardı, bir nağra attı. Ejderha nefes aldı, kuyruğunu kımıldattı, bir kükredi. Saru Saltuk, eline ok, yay aldı, yedi başına birer ok attı. Ejderha can acısından Saru Saltuk'a, belinden sarıldı, sıktı. Saru Saltuk, yanındaki kılıcı unutmuştu. Hızır'ı çağırdı. O sıralarda Hünkâr, “Kızılca Halvet” te oturmuş, Hızır peygamberle sohbet ediyordu. Hacı Bektaş, Saru Saltuk, çağırınca, Hızır'ım dedi, Saru Saltuk'u ejderha bunalttı, kılıcını unuttu, tez imdadına yetiş, kılıcını hatırlat. Hızır, hemen kalktı, Kalıgra'ya vardı, mızrağıyla ejderhaya vurdu, mızrak, ejderhayı deldi, öte yanındaki kılıca dokundu. Ondan sonra Saru Saltuk'a, ey gerçek er dedi, yanındaki kılıcı çekip başını kessene. Saru Saltuk, hey Hızır'ım dedi, çağırdığım erenler hakkıyçin kılıcım hatırımdan çıkmış, yoksa sana zahmet edip çağırılmazdım. Tahta kılıcı çekip ejderhanın birer birer yedi başını da kesti, Hızır'la vedağlaşıp yola düştü. Hızır'ın izi, hâlâ meydandadır.

Ulu Abdal'la Kiçi Abdal, kalenin kapısından dolanıp geldiler. Ejderhanın öldürdüğünü gördüler, Saru Saltuk'la buluşunca, gazâ mübarek olsun dediler. Sonra hep beraber kaleden çıkıp yola düştüler. Saru Saltuk, ejderha savaşında pek susadım dedi. Dört yana baktılar, su bulamadılar. Saru Saltuk, eliyle dörtbeş yeri kazdı, kazdığı yerlerden, bir değirmeni döndürecek kadar arıduru bir su çıktı, akıya başladı. Sonra bir çoban buldular, onunla, kalenin beyine, ejderha öldürüldü diye haber saldılar, kalenin beyi gelip ejderhanın öldüğünü gördü, Saru Saltuk'a candan gönülden muhip oldu ve iymâna geldi (Gölpınarlı, 1958: 46-47).

74. SEYDİŞEHİR

...

Uzun yolculuktan sonra Seyyid Harun Veli Bağdat'a gelmiş, burada Şeyh Alâeddin'e misafir olmuş. Bir müddet Şeyh Alâeddin'le kaldıktan sonra tekrar Karaman'a doğru yola çıkmış.

Aylarca süren yolculuktan sonra Konya'ya gelmiş. Burada daha önce Mevlânâ Hoca Fakih yaşamış, o ölmeden önce etrafındaki talebelerine bir vasiyetinde kendisinden sonra Horasan'dan bir velinin geleceğini, ona sahip çıkmalarını söyler ve:

“Horasan'dan gelen bu velinin sağ elinde beyaz bir nur beni vardır. Beni isteyen onda bulsun. Beni seven onda sevsin.” der.

Hakikaten de Konyalılar Seyyid Harun Veli'nin sağ elinin içerisinde beyaz bir ben görüp ona sahip çıkarak:

“Gel. Sen Mevlânâ Hoca Fakih Hazretleri'nin makamına otur, bizim büyüğümüz ol. Biz senin etrafında toplanalım.” diye rica etmişler. Fakat Seyyid Harun Veli kendisinin bir şehir kurmakla görevlendirildiğini, vazifeli olarak yola düştüğünü, burada kalamayacağını Konyalılara anlatmış ve yavaş yavaş Konya'dan ayrılıp kabile yola düşmüş.

Yolda Hatunsaray'a geldiklerinde mola vermişler. Burada Seyyid Harun Veli'nin kardeşi Seyyid Bedrettin hastalanarak vefat etmiş. Onu oraya defnederler. Daha sonra kırk kişilik kervan, otuz dokuz kişi kalarak oradan kalkar, Çukurçimen'e gelir. Konakladıkları yerde su aramaya başlamışlar. Bunu duyan Seyyid Harun Veli onlara:

“Size su mu gerek?” der. Onlar da:

“Evet sultanım. Susuzuz. Suya ihtiyacımız var.” karşılığını verirler. O vakit Seyyid Harun Veli esasını eline alıp “Ya Allah!” der, yere saplar. Oradan bir pınar fışkırır ve akmaya başlar. Seyyid Harun Veli der ki:

“Hakkın emriyle bu benim mayam olsun. Başı benden ayağı benden değildir.”

O zamandan beri o suyun başında maya olur, ayağında olmaz. O pınarın akıntısının döküldüğü gölcüğe de Maya Gölü derler. Maya Dağları ve Maya Bayırları oralarda meşhurdur

... (Gönen, 2004: 326).

75. SULTAN ŞEYHMUS

Sultan Şeyhmus kendine ufak bir bahçe yapmış. Bir gün bahçenin önünden 40 kişilik bir grup geçiyormuş. Sultan Şeyhmus'a: "Biz Tanrı misafiriyiz." demiş. Sultan Şeyhmus da onları bahçesine davet etmiş. Bahçede su dahi yokmuş. Sultan Şeyhmus misafirlerine ufak bir tencerede yemek yapmış. İki kaşığı olduğu için de onlara iki kaşık vermiş. Misafirler: "Bu ufak tencere kime yetecek, nerede namaz kılacağız?" demişler. Bir tane ibrik varmış. "Nasıl abdest alacağız?" demişler. Sultan Şeyhmus da misafirlere "Bekleyin" demiş. Dua etmiş herkesin önüne birer ibrik gelmiş ve tenceredeki yemekler ise birden dolmuş ve fazlalaşmış. Sonra bastonunu yere saplamış ve bahçeye su gelmiş. Tüm bu olaylardan sonra herkes burayı ziyarete gelirmiş ve o su hala akarmış. Bu olay Sultan Şeyhmus Türbesinde olmuş (Sancak, 2008: 74).

76. SULUKAYA

Köse, kafirlerle savaşırken Sulukaya mevkiinde Şehit olmuş. Şehit olduğu yere de defnetmişler. Şehitler ölmediği için Köse de abdest almak için Allah'tan su istemiş. Allah'da bunun duasını kabul ederek mezarının bulunduğu yerdeki kayadan su çıkarmış. Bu su damlaya damlaya orada göllenir. Köse'de bununla abdest almış. Bu kayaya Sulukaya adını vermişler (Karadavut, 1992: 206).

77. SÜTLÜCE'DEKİ ÇINAR VE YANINDAKİ SUYUN EFSANESİ

Sütlüce kasabasında bir çoban yaşarmış. Bu çoban, her gün kasabanın bütün hayvanlarını toplar, Şarlak denilen yere otlatmaya gidermiş. Bir gün çoban hayvanları otlatırken, o çevrede yaşayan köylülerden biri çobanın yanına gelmiş, üç dört saat kadar onun yanında kalmış. Geçen bu üç dört saatlik zaman içinde çoban hayvanları hiç sulamamış. Bu durum köylünün dikkatini çekmiş ve çobana “Sen bu hayvanları hiç sulamaz mısın?” diye sormuş. Çoban, “Daha şimdi suladım, görmedin mi?” demiş. Köylü ise, görmediğini söylemiş. Çoban, yine aynı şeyleri tekrarlayarak “Hayvanları daha şimdi suladım.” demiş.

Köylü, daha sonra kasabaya inerek olanları kasabalılara anlatmış. Kasabalılar da çobanın yanına giderek, hayvanları niçin sulamadığını sormuşlar. Çoban ise, “Hayvanlar şu an su içiyorlar, görmüyor musunuz?” demiş. Kasabalılar şaşırılmışlar, çünkü hayvanların bulunduğu yerde su falan yokmuş. Daha sonra çoban, biraz ilerideki ağacın dibine gidip elindeki sopayla hızla yere vurunca, yerden su fişkırmış.

Bugün de halk, çınar ağacının dibinden akan bu suyun çobanın sopasını yere vurması sonucu çıktığına inanmaktadır (Çıblak, 1995: 280-281).

78. ŞEYH ABDURRAHMAN-I ERZİNCANİ

Sultan IV. Murat ordusuyla sefere çıktığında Şeyh Abdurrahman-ı Erzincani davar güdüyormuş. Karısı Ayn Zılha da bu sırada hamur yoğurmaktadır. Sultan IV. Murat Şeyh Abdurrahman'ın yanına gelerek ordum susuzluktan kırılacak, bana su bulabileceğim bir yeri söyle der. Mübarek zat elindeki asasıyla  defa yere vurur ve yerden su fırlamaya başlar ordunun su ihtiyaı giderilmiş olur (Yaşar, 2010: 54).

79. ŞEYH ALİ SEMERKANDİ'NİN PINARININ EFSANESİ

Şeyh Ali Semerkandi, Karaman'dan sonra hayatının bir bölümünü Zeyne'de geçirmiş. Burada aynen Karaman'da yaptığı gibi atı ile, insanların toplu bulunduğu yerleri gezip, onlara faziletten, helal kazançtan, kardeŐlikten, iyi niyetten bahsederek Hak yolundan çıkmamalarını telkin ve tavsiye etmiş.

Yine böyle halkın toplu bulunduğu yerleri dolaşırken, köyden birkaç kişinin sığır çobanına hakaret ettiklerini görmüş. Yanlarına yaklaŐıp niçin tartıŐtıklarını sormuş. Köylüler, çobanın sığırlara iyi bakmadığını, oysa kendilerinin çobanın hakkını verdiklerini söylemişler. Şeyh ise, çobanı yakından tanıyormuŐ. Çoban, inancı tam, iyi niyetli, çobanlığı ile nefisini terbiye eden bir insanmıŐ. Buna rağmen Şeyh çobana; bu olanların doğru olup olmadığını sormuş. Çoban ise, “Doğru değil Şeyhim. Ben bu hayvanları, zamanında otlatıyor, zamanında sulayıp dinlendiriyorum.” demiş. Köylüler ise, ona inanmamışlar. Şeyh köylülere; “İstediğiniz su mu?” diye sormuş. Evet cevabını alınca da atının semerini alıp yere vurmüŐ. O anda yerden bir değirmenlik su fişkirmiş. Semerin çınar ağacından yapılma kaŐları da toprağa gömölüp, yeşil bir çınar fidanına dönüşmüş.

Halk, pınarın çınar ağacının kökünden kaynamasını bu olaya bağlayarak, suyun kutsal olduğuna ve çınarın da Şeyh Ali Semerkandi'nin atının semerinden olduğuna inanmaktadır (Çıblak, 1995: 283).

80. ŞEYH AZİM İİ

Şeyh Azim bir gün köylülerle birlikte ekin deriyormuŐ. Namaz vakti yaklaşınca köylüler:

“Şeyh, abdest alacağız ama su yok; suyu nereden bulacağız?” diye sormuşlar.

“Biraz bekleyin, su Bulgar dağından ayrıldı.” diye cevap vermiş Şeyh. Toprağa kulağını dayayıp bir müddet dinlemiş. Sonra “Vaktidir!” deyip esasını yere vurmuş. Vurduğu yerden su fişkirmiş. Hep birlikte abdest alıp namaz kılmışlar.

Şeyh Azim’in bu suyu Bulgar (Bolkar) dağında yatırđ bulunan Bulgar Bozoğlan adlı ermiŐin himmetiyle ıkardđđına inanılır. Şeyh Azim Sulađđ denilen su, bugün de akmaktadır (Erol, 1996: 115).

81. ŞEYH KASIM III

Şeyh Kasım Dede'nin babası bir gün gurbete çıkmak zorunda kalır. Annesi bunu hiç istemez. O kadar çocukla ortada kalmaktan korkar. Kadın, kocası giderken Şöyle bir dilekte bulunur: "Yâ bey, sen dönünce bir çocuğa kalmıŐı olayım. O ocuk bir yana, ben bir yana dŐeyim de bu çocukların kahrını çekmek nasılmış bir ğren."

Baba bir süre sonra eve döner. Cenâb-ı Allah kadının dileğini kabul eder; Şeyh Kasım doğar, fakat kadın ölür.

Şeyh Kasım ileler, sıkıntılar içinde yedi yaŐına gelir. Bir gün sofranın başında yemek yerken kırklara karışır. Evliyalar onu alarak Davara'daki ziyârete götürürler. Burada deve çobanı olarak çalıŐtırırlar. Develeri Davara'dan sürüp, Dayıcık köyünün üstünde otlatan Şeyh Kasım köylüleri görür; köylüler onu grmezlermiŐ.

Şeyh Kasım Dede burada kırk yıl kaldıktan sonra evliyalar: "Artık nefsini terbiye ettin, hangi ilmi dilersin?" diye sormuşlar. Şeyh, o bölgede yaşayan insanların su sıkıntısı çektiklerini bildiği için: "Bana su hizmetini verin, insanların susuzluğuna çâre olayım." demiş. Bundan sonra Şeyh, yer altı sularının nerede olduğunu bilir olmuş. İnsanların arasına karışarak, onların su bulmalarına yardımcı olmuş (Erol, 1996: 112).

82. ŐEHY MUHAMMED ABBARİ VE YOĞURTPAZARI'NDAKİ SUYUN EFSANESİ

Mersin'in eski Yoğurtpazarı'ndaki su, bir gœn kurumuş. Birçok insan suyu tekrar çıkarmayı denemiŐ, ancak başarılı olamamıŐ. Çaresiz kalarak Şeyh Muhammed Abbari'yi ađırmıŐlar. Şeyh, cebinden bıçağını çıkarıp, Őalvarını toplayarak, suyun eskiden aktığı yere bıçağıyla vurmuş. Bıçağı, yere vurur vurmaz oradan su çıkmış. Halk, Şeyhe dœl vermek istemiş, ancak o kabul etmemiş. Bu zatın aracılığıyla ne dilerseñ olurmuş (ıblak, 1995: 194).

83. ŞEYH ŞABAN-I VELİ 3

Şeyh Şaban-ı Veli, tayyi mekân, tayyi zaman yapan biridir. Şeyh Şaban-ı Veli'yi sabah namazlarında Mekke'de görenler oluyor. Diğerleri buna inanmıyor, doğruysa bize gelirken zem zem getirin diye kanıt istiyorlar. Bunu duyan Şeyh Şaban-ı Veli asasını yere vuruyor, kayalıkların bulunduğu yerden zem zeme çok benzeyen bir su çıkıyor. Bu zemzem Şu anda da akmaktadır (Halıcı, 2014: 56).

84. ŞEYH ŞARAN ZİYARETİ

Mardin'in güneyindeki dağın tepesinde olan bu ziyaret, ismini Şaran olan bir Őeyhten almıştır. Bu Şeyh medresede öğrenciyken o dağa çıkıp sık sık inzivaya ekilirmiş. Medreseden mezun olduktan sonra da orayı kendine mesken tutmuş. Ve sürekli orada yaşamaya başlamış. Namaz kılmak için abdest alacağı zaman aşağıya kadar inip çıkıyormuş. Bir gün hastalandığında dağdan aşağıya inmeye mecali olmadığı için Allah'a dua etmiş ve kendisine su istemiş. Allah da onun duasını kabul etmiş ve dağın başından su fişkırmaya başlamış. Bugün hala o su orada akmaktadır. Günümüzde insanlar bu büyük zatın hem mucizesini hem de mekanını görmek için sık sık ziyaret ederler. Karanlık olan bu mekanda dualarının kabul için de mum yakarlar (Sancak, 2008: 76-77).

85. ŞEYH ZEKERİYA

Kızılgeçit köyüne yerleşen Şeyh Zekeriya halka iyilikler telkin etmekte, İslâmiyeti yaymakta, onların sevgilerini kazanmaktadır. Civarda bulunan Bireğne kalesinin kâfir komutanı bunu duyar ve Şeyh'i öldürmek için askerlerine yakalattır. Bir müddet sorguladıktan sonra; Şeyh'i, büyük bir uçurum olan kalenin kible tarafından aşağı attırır. Fakat Şeyh düşeceği yerde, kalenin duvarı olan dimdik kayalıktan aşağı yürüyerek iner.

Kale komutanı bunu hazmedemez. Yanına aldığı askerleriyle birlikte Şeyh'i aramaya çıkar. Bugün Tekke denilen yerde, küçük bir mağara'da Şeyh'i kısıtırlar. Mağaranın önüne yığıldıkları odunları ateşe verirler. Bir süre sonra mağaranın içinden çıkan su, ateşi söndürür.

Şeyh'le uğraşılmayacağını anlayan komutan, onun gönlünü almak için bir mescit ve değirmen yaptırır. "Sen burada kal, artık biz sana karışmayız." diyerek onu rahat bırakır.

Bugün mescit ve değirmenin yıkıntıları durmakta, mağaradan çıkan su da halen akmaktadır (Erol, 1996: 108).

86. TAŞ KESİLEN ÇOBAN

Kars'ın kazası olan Kağızman'a bağlı bulunan Kızılöküz köyünde bir efsane anlatılmaktadır. Bu efsaneye göre bundan çok uzun zaman önce bu köyde fakir bir çoban yaşarmış. Bu çoban geçimini köy halkının koyunlarını otlatıp çobanlık yaparak sağlamaktaymış.

Yazı'nın en sıcak günlerinden bir gün bu çoban o bölgenin en güzel ve en yüksek dağına çıkarak koyunlarını otlatmaya başlamış. Bu dağ çok güzel olmasına güzelmiş ama gelgelelim hiçbir yerde bir damla su bulunmazmış. Aradan geçen zaman ve havanın çok sıcak olması nedeniyle, hayvanlar ve çoban çok susamış, susuzluktan bağı delinen çoban ellerini gökyüzüne kaldırarak “Ya Rabbim sana yedi kurban keseyim, yeter ki şuradan su çıkartıp şu kulunun ve aciz hayvanların susuzluklarını gider” demiş. O anda çobanın bulunduğu yerin az yakınında birdenbire yerden su fişkırmış. Sevincinden çılgına dönen çoban o buz gibi sudan kana kana içip hayvanlarına içirerek susuzluklarını gidermiş.

Ancak çoban sözünde durmayıp şöyle demiş “Koyunlar benim değil bunun yerine yedi bit öldürüp adağımı gerçekleştiririm” diye düşünmüş. Çoban düşüncesini yerine getirerek yedi koyun yerine yedi bit öldürmüş. Öldürdüğü bitleri de suyun içine atmış. Ancak aradan çok zaman geçmeden çoban ve koyunlar buldukları yerde taşa dönüşmüşler. Çobanın ve koyunların geri gelmemesini merak eden köylüler çobanı aramağa çıkmışlar. Çobanın ve bütün koyunların yerden fişkiran suyun yanında taşa dönüştüğünü görmüşler. Aradan geçen çok uzun zamana rağmen bugün bile o yörenin halkı, suyun yerden fişkirdiği çevrede koyunların ve çobanın taş haline dönüşmüş kalıntılarını görürler (Kavcar-Yardımcı, 1988: 65).

87. TAŞ OLAN KERVAN

İstanbul'dan yola koyulan büyük bir kervan (eski İpek Yolu olan) eski Erzurum-Erzincan yolundan ağır ağır ilerlemektedir. Kervandaki yük ve binek hayvanları ve insanlar oldukça yorgun, perişan ve bitkindir. Ayrıca susuzluktan ne hayvanların ne de insanların artık bir adım atacak halleri kalmamıştır. Çünkü o yıl görülmemiş bir kuraklık ve kıtlık yaşanmaktadır. Ele bir kuraklık ki Fırat'ın kolu olan Karasu'nun yatağında dahi damla su kalmamış köylerimizde bile ekinler kurumuş, dedelerimiz ot kök yemişler oğul.

Kervancı başı bakmış ki olacak gibi değil yolun kenarındaki minik tepeye konaklamışlar. Etrafta damla su yok. Gelmişler yakın köylerden su istemişler.

Hey oğul! O zamanlar kervana yetecek su ne gezer. Birkaç pakraç su ancak verebilmişler. O da kime yete? Çoluk çocuk ancak ağızlarını ıslatabilmişler? Hayvanlar inim inim inliyorlar ele böyürtüler çıkartıyorlarmış ki eşitenlerin yürekleri parçalanırmış. Melmeket melmeket olalı bile kıtlık kuraklık çekmemiş.

Kervandaki yolcular gelip kervan başı Hasan'a, "Hasan Ağa neydersen et bize su bul. Yoksa aha vallah, hemi billah bizi burada bırak git. Bizim adım atacak mecalimiz kalmadı."

Hasan Ağa netsin ne desin. Her birine birşeyler söylemiş, teskin etmeye çalışmış.

Akşam olmuş, biraz serinlik basmış. Oğul, sen bilmez misen bizim Erzincan'ın temmuz sıcağını, Hecaz sıcağı gibi ortalığı gasıp gavurur. Hele bir de suyun yoksa dayan delikanlıysan.

Akşam serinliğinde herkes bir köşeye çekilmiş. Hasan Ağa'da biraz ileride bir daşın üstüne oturmuş gara gara düşünmeye başlamış. Birde bakmış ki ak sakallı piri fani bir ihtiyar gelmiş elini Haşan Ağa'nın omuzuna koymuş. "Ey Oğul, biliyem çok büyük dardasan. Allah darda kalana yardım eder. Sen de Allah'a dua et, bir de adakta bulun, bak ondan sonra Allah ne kapı açacak." demiş ve ondan sonra gözden kaybolmuş. Hasan Ağa anlamış ki bu adam Hızır Aleyhisselam'dır. Hemen kalkmış teyemmüm almış, namaz kılmış ondan sonra da Allah'a yalvarmaya başlamış. "Ey Allah'ım bize su ver de nasıl su olursa olsun. Eğer su verirsen ben de sana en iyi devemi kurban edeceğim."

Hey oğul, Cenab-ı Allah neye muktedir değil ki. Kul darda olur da Allah'ı ararsa Allah onu heç görmez mi? Hasan Ağa bir de bakmış ki yanındaki çakılların arasından bir pınar akmaya başlamaz mı? Sevindiğinden ne yapacağını şaşırılmış. Koşmuş oraya bağırmış, koşmuş buraya bağırmış "Ey millet gelin su buldum, hele gelin.". Kervan ahalisi bakmış kervancı deli gibi oraya buraya koşup duruy. Hemide su buldum diye bağıry. Hele gidip bakalım, adam delirdi mi netti? Gelip bide bakıylar ki essahtan da taşların arasından bir su akıp durmıy mı?

Hep ellerini yukarıya kaldırıp Yaradan'a dua etmişler, binlerce şükür etmişler. Gene bu arada Hasan Ağa akıl etmiş. "Hele şu sudan bir içek, elimizi yüzümüzü yıkayak."

Gitmişler suyun başına Hasan Ağa avucunu bir güzel doldurmuş suyu içmiş. İçmiş amma ne içsin bakmış ki su tuzlu, ekşi, sıcak bir su. Ağzını yüzünü buruşturmuş, bir acayip suymuş. Oradakilerde gelip sudan içmişler. Essahtan da suyun tadı acayipmiş. Amma Haşan Ağa'dan gayrиси onun gibi ekabirlik edip yüzlerini gözlerini buruşturmamışlar. Binlerce şükür etmişler Allah'a. Sabaha kadar sevinçlerinden eğlenip türkü söylemişler. Sabahtan da hayvanlarını sulamışlar, su kaplarını doldurmuşlar. Yol hazırlığını tamamlamışlar.

Hasan Ağa yol yardımcısını çağırmiş. "Hele siz ilerleyin benim develerim mallarım burada kalsın benim bir adağım vardı, onu yerine getireyim de gelir size yetişirim." demiş. Yardımcısı, "Hayırola ağam, ne adağı bu?" diye sormuş. Hasan Ağa'da gördüğünü ve başından geçenleri anlatmış. Yardımcısı daha üzerinde durmamış kervanı sürmüş.

Ağa eline bir deynek almış gitmiş en iyi devesini getirmiş. Getirmiş amma şeytan lain de kalbine bir vesvese düşürmüş. "Allah sana su verdi amma tuzlu, ekşi, sıcak, sarı bir su verdi. Sana ancak bunu layık gördü. Şimdi sen kalkıp en iyi deveni O'na kurban mı edeceksin?"

Hasan Ağa'da Şeytan'ın vesvesesine aldanmış. Devesini kurban etmekten vazgeçmiş. Sayde vazgeçmekle de kalsa iyi. Şeytan ele vesvese vermiş ki bir de haşa Allah'tan intikam almaya kalkmış. Sırtında giden bir biti yakalamış "Al sana kurban, ele suya böyle kurban olur." demiş ve biti bir sıkışta öldürmüş. Öldürmüş amma oğul, işte o zaman da olan olmuş. Hasan Ağa, yüklü develeri, malı mülkü neyi varsa hepsi o anda taş kesilmişler. İşte oğul, o gördüğün tepedeki iri iri taşlar var ya dikine olanı derler ki Hasan Ağaymış. Öteki taşlar da yüklü develeriymiş. Taşların arasında bir çalı vardı ya, işte derler ki o Hasan Ağa'nın elindeki deynekmiş (Kavcar-Yardımcı, 1988: 94-96).

88. TOMARA ŞELALESİ

Bizim Tomara Şelalesi'nin Gırk Güzeleri, esgiden bi çoban varmış. Çoban, sürüyü yayarmış gendü genduna, getirür ıssız bi çuhurda sürüy yaturur, abdas alır, namaz gıarmuş. Köylü dave atmışgi bu, sürüyü ıssız yarde susuz behladiy, su yoh ya. Gadmiş gollarnışlar ki çoban, öyle vahdı süriy indürende ayanı yere çahdu gibi bi su çihmiş. Sürü suyu işmiş. Gendüsü abdes almış, namazını gılmış, dönmüş ki, millet onu seyrediy. Milletın onu golladunu görü gibi gavalını savurmuş bi tarafa, gınını da savurmuş bi tarafa. Biri düşmüş bizim Tomara Şelalesi'ne o su fişgırmış, biri de düşmüş Mindaval köyüne, ora gibi bir su da ordan çihmiş. Ondan sora buriya Gırk Güzeler demişler. Gırk yerden su çihdu için (Kavcar-Yardımcı, 1988: 206).

89. TÖDÜRGE GÖLÜ

Çok eski zamanlarda, şimdiki Tödürge Gölünün yerinde Tödürge köyü varmış. Bir gün bir yabancı derviş köye gelmiş. Fakat onu kimse misafir etmek istememiş. Bunun üzerine derviş, köyün bir kenarında ateş yakarak yatmak istemiş. Evlerden ateş istemiş, kimse vermemiş.

Bu duruma çok içerleyen derviş “*ocağınızdan su çıksın*” diyerek ortadan kaybolmuş.

O andan itibaren her evin ocağından gürül gürül sular akmaya başlamış ve kısa zamanda köy sular altında kalmış. Canını kurtaran köylüler de bu günkü Tödürge köyüne yerleşmişler.

Bu gün bile orada ölen insanların balık oldukları ve her sene o gün sırt üstü dönerek pişmanlık duyduklarını belirttiklerine inanılır (Kavcar-Yardımcı, 1988: 35).

90. ULUPINAR

Bucak-Burdur karayolu üzerinde bulunan Tekke Köyü'nde bir çeşme var. Çeşmenin adı Ulupınar. “Bu pınarın ululuğu nerden gelir?” diye sorduk. Bize güzel bir efsane anlattılar. Tekke Köyü camisinin hemen yanı başında Hızır Aftal Türbesi var. Çok eski zamanlarda bu türbede yatan Hızır Aftal, elinde asasıyla gezen bir derviştir. Hızır Aftal Burdur'dan Çine Ovası'na oradan da Tekke Köyü ile Kuzköy'ün yukarısında bulunan Kır mevkesine gelmiş. Yukarıdan önündeki evlere doğru bakmış. O zamanlar Tekke'de yedi hane varmış. Bu güzel köyü beğendiğinden olsa gerek: “Tekkem mekkem yedi evden ileri gitmem, ilerden geleni kabul etmem” demiş. Elindeki asayı oradan fırlatmış. Sonra da asayı fırlattığı yöne doğru yürümeye başlamış. Yolda çift süren bir köylüyü görmüş. Köylüye: “Buradan geçen bir şey oldu mu?” diye sormuş. Köylü: “Şu tarafa doğru yılan gibi bir şey uçarak geçti” demiş. Hızır Aftal adamın tarif ettiği yöne doğru yürümüş. Asasını Tekke'nin orta yerinde çakılı bulmuş. Asayı çakıldığı yerden çekmiş. Bunun üzerine asayı çektiği yerden kan çıkmaya başlamış. Hızır Aftal: “Kan çıkma su çık” deyince, gürül gürül su akmaya başlamış. Bu suyun aktığı yere bir çeşme yapmışlar. Adına da Ulupınar demişler (Acar, 2013: 194).

91. ÜÇ KARDEŞLER HAMAMI

Çok eski zamanlarda bir adamın iki oğlu bir de kız varmış. Kız on beş on altı yaşlarına geldiğinde hayvan otlatmak için bayıra gidermiş. Bi gün bayırda hayvan otlatırken bi ağacın dibinde uyuyagalmış. Uyurken kızın ağzına güccük bi yılan girivemiş. Fakat kızın bundan haberi yokmuş. Gel zaman git zaman kızın garnında yılan böyümüş. Tabi kızın garnı da böyümeye başlamış. Bu durumdan kızın babası ve ağabeyleri şüphelenmeye başlamışlar. Durmadan kızı sorguya çekiyolamış. Kızla bi araya geldiklerinde “Senin garnında çocuk var, bu çocuğu nirden buldun, bu çocuk kimden?” diye soruyorlarmış. Kız yalvarmış yakarmış. “Benim hiç bi şeyden haberim yok.” demiş. Bi gün kızın babası iki oğlunu yanına çağırmiş. “Evlatlarım bu kız bizim başımıza beladır, namusumuz on paraya düşecek, ele güne karşı irezil olmaktansa bu kız alın ıssız bi yere götürün ve urda öldürün.” demiş.

Bu emir üzerine kızın ağabeyleri kızı ıssız bi yere götürmüşler. Kız ağabeylerine: “Beni öldüreceksiniz, yalnız sizden bi iricam var. Ben şu derede abdest alayım, iki rekat da namaz gılayım, beni undan sona öldürün.” demiş.

Gardaşları kızın bu isteğine razı olmuşlar. Kız dereden akan suyla abdest almış. Sona iki rekat namaz gılmış. Gardaşları da kızı takip ediyolamış. Kız namazı bitirdikten sona dua itmiş. Dua bittikten sona da olduğu yerde uyuyagalmış. Biraz sona kızın başını goyduğu yerden güldür güldür su kaynamaya başlamış. Su gaynarken kızın ağzından da gosgocaman bir yılan çıkarak akan suya girivemiş. Bu olayı kızın ağabeyleri olduğu gibi görmüşler. Kız da bu olaylar olurken uykuda olduğundan hiç bi şeyden haberi yomuş. Kız uyandığında ısıcak su içinde galıvemiş. Ağabeyleri olanları gıza bi bi anlatmışlar. Yanıldıklarını anlamışlar. Olanları açık açık babalarına anladıvemişler. Gıza söyledikleri sozlardan bin pişman olmuşlar. Babaları da kızının suçsuz olduğunu anlamış ve kızını bağışlamış.

Aradan yıllar geçmiş. O çevreden bi kövde bi kız, amansız bir derde yakalanıvemiş. Her tarafı yara içinde galagalmış. Kız artık insan içine çıkamaz olmuş. Yakınları gıza ne ittiler ne yaptılarsa bi türlü çare bulamamışlar.

Caresiz kalan kız bi gün en iyisi gideyim de kendimi öldürüvereyim demiş. Sıcak su çıkan yere gelmiş. Bi daşın üzerine oturmuş. Derin derin düşünmeye başlamış. Ni yapsam da kendimi öldürsem deye düşünürken sıcak suyun içinden gocaman bi yılan çıkıvemiş. Yılan kızın yanına gelmiş. Kızın önünde gusmuş. Tekrar suya dalmış.

Kız “Nasıl olsa kendimi öldüreceğim, en eyisi şu yılanın gusmuğunu yiyeyim de kendimi zeyirleyivereyim.” demiş. Didiği gibi de yapmış. Gusmuğu yimiş. Biraz sona kız zeyirlenip öleceğini umarken bütün yaraları aniden eyi oluvemiş. Eskisinden de güzel oluvemiş.

Gız geri dönüp olanları ailesine anlatmış. Gızı bu kötü deritten gurtaran yılan daha önceki gızın garnından çıkan yılanmış.

Olanlar bu çevrede duyulmuş. Derdi olanlar bu suda yıkanmışlar. En onmaz dertlerden yıkanınca gurtulmuşlar. Burdaki yılanlar artık gutsal sayılmış. Hiç kimse bu yılanları öldürmemiş, öldürenler de delirmişler, bu yılanlar ılıcada çok görünürmüş, emme insanlara hiç zarar vermezlermiş.

U zaman bu zaman bu ılıcanın adı “ÜÇ KARDEŞLER HAMAMI” olarak galagalmış. Biz de şimci bu ılıcaya hep “ÜÇ KARDEŞLER HAMAMI” deyoruz (Kavcar-Yardımcı, 1988: 216-217).

92. ÜÇ ŞEHİTLER EFSANESİ

Müslümanlarla Uruslar arasında çıkan amansız bir savaş neticesinde Uruslar bir çok Müslüman'ı katleder, bir çoğunu da Yesir alır. Bu Yesirler arasında kaçmayı başaran üç kardeşlerden Ahmet, Yusuf ve Halil; tekrar Müslüman ordusuna katılır ve var güçleriyle Uruslarla vuruşurlar. Doğubeyazıt'ta başlayan bu vuruşma taa... Hamur'a kadar devam eder, her üç kardeş de Uruslara ağır kayıplar vererek kendileri ağır bir şekilde yaralanırlar. Hamur'a vardıklarında Urus Saldatları Bark kurarak gecelenir. Ahmet, Yusuf, Halil ve beraberindekiler Hamur'un üç dört kilometre ötesinde bulunan Şehida Sirtında gecelenmek isterler, durumu çok ağır olan küçük kardeşleri Halil bir yudum su ister, gecenin kör karanlığında atrafı arar tararlar bir yudum su bulamazlar, çaresiz Halil'in yanına çöküverirler. Halil inin ininlerken aniden elinde uzun asa olan Nur yüzlü bir ihtiyar belirir, Halil'in yanına çöküp bekleyen kardeşleri Nur yüzlü ihtiyarı görür görmez koşup ellerinden öperler. Bir elinde Asası diğer eliyle her iki kardeşin beline üç kez el vurduktan sonra, Cenab'ı Hak gazanızı mübarek kılsın der ve asasını üç kez yere vurur süt renginde buz gibi bir su akmaya başlar. Bu sudan içmelerini söyler ve aniden kaybolur. Halil su içer içmez şahadet parmağını üç kez kaldırarak Eşhedu'nu getirir ve şehit düşer (Kavcar-Yardımcı, 1988: 38).

93. ÜÇBULAK

Mehemmed, Kazım ve Veli adlı üç gardaş çoh kasıblıhnan birteher dolanırlarmış. Bir gün tezden camaat bir-birine karışır ki, kendin suyu gelmir. Çaylar, bulaklar kuruyub. Bu gardaşların külfeti de bu susuzlukdan çoh eziyyet çekir. Buna dözmeyen gardaşlar bulak ahtarmak üçün kendden çhırlar.

Onlar bir heyli yol gedirler. Ele olur ki, heç yerde bir damcı su tapa bilmirler. Susuzlukdan boğazları kuruyub yihılırlar. Üç gardaş bir-birinden aralı düşür. Her üçü de yihıldığı yerde torpağı elleri ile eşir ki, belke su çıha.

Mehemmed üzünü Allah'a tutub deyir:

-Ya Allah, bir damcı su ola boğazımızı isladak...

Gardaşların üçünün de elini koyduğı yerden su çhır. Son nefeslerinde doyunca su içib ölürler. Sonralar goyun otaranlar onların ölüsünü dağın dalında, bu suların yanında tapırlar. Suyun dörd terefini düzeldib bulak eleyirler.

O vahtdan da camaat hemin suları üç bulak adlandırır (Mara, 2004: 150-151).

94. VELİ DEDE TÜRBEŞİ

Sarı zeybek Eşeler'e yaslanır.

Deli olan Onacak'ta uslanır.

Çam oluktan soğuk sular içilir.

Yaz gelince Kozpınar'a göçülür.

Dertlilere derman Maşta balı var.

Yukarıdaki mısralar anlattığımız efsane üzerine yakılmış bir türküdür. Burdur ili Yeşilova İlçesi Onacak Köyü'nde bir türbe vardır. Bu türbe bir zamanlar bu köye eşiyile birlikte gelerek köylüler tarafından hürmetle karşılanan ve bu hürmetin karşılığında bu köye bir iyilikte bulunak isteyen Allah'ın sevgili kullarından Veliyullah hazretlerindedir. Hazret, köye geldiğinde köylülerin ona karşı çok iyi ve hürmetkar davranmalarından memnun kaldığı için elindeki asasını köy merkezindeki bir yere vurmuştur. Tam bu sırada asayı vurduğu yerden su çıkmıştır. Köylüler olaya şahit olmuşlar ve şaşkınlıklarını gizleyememişlerdir. Veliyullah hazretlerinin Allah'ın veli bir kulu olduğunu anlamışlardır. Bu olay üzerine köylüler suyun hemen yanı başına bir ev inşa etmişlerdir. Yıllarca bu evde yaşayan Veliyullah ve ailesi aynı zamanda çevrede şifa arayanların ilk adresi haline gelmiş. Çocuğu olmayanları, akli dengesi yerinde olmayanları buraya getirmişler ve şifa bulduklarını da gözlemlemişlerdir. Veliyullah ve ailesi vefat ettikten sonra da köylü yine onları bu eve defnetmiş ve evi türbe haline getirmiştir. Günümüzde hala şifa arayanlar bu türbeye gelir, Allah'a dua eder, kurban keserler ve şifa ararlar (Acar, 2013: 235).

95. YABAN GÜLÜ

Köy halkınca senenin 140. günü çeşitli eğlenceler düzenlenirdi. Bu eğlence gününe kırk çubuk denir.

Yine böyle bir günde köyden Çavuşoğlu lakabıyla anılan bir adam Fatmacık adındaki kızıyla değirmene un öğütmeye gitmişler. Dönüşte Karamurat denilen yerde büyük bir kar tufanına yakalanmışlar. Baba kız mağaraya sığınmışlar. Öküzleri koşulu kalmış bir öküz boyunduruktan kurtulmuş köye gelmiş, köylüler Fatmacıkla babasına aramaya gitmişler. Fatmacıkla babasını mağarada donmuş olarak ölü bulmuşlar.

O günden sonra öldükleri yerde kaynak çıkmış. Bu kaynağın başında dilek tutulurmuş. Tutulan dilekler gerçekleşirmiş. Mağaranın girişinde Fatmacık diye bağırınca tekrar Fatmacık sesi gelirmiş (Kavcar-Yardımcı, 1988: 110).

96. YEDİ KARDEŞ

Yedi tane kardeş varmış ve Hacet tepesinde yaşarlarmış. Bu kardeşlerin evliyalardan oldukları söyleniyordu. Bu kardeşlerin ellerinde asaları olurmuş. Bu çomaklarını batırdıkları yerden şifalı, memba suyu çıkarmış. Dedikleri gibi oralardan sular çıkmış, bu su çok sağlıklı bir su, çocuklar bu suyla yıkandıkları zaman, bir irkilme olduğunda hastalıklarını atıyorlarmış (Halıcı, 2014: 104).

97. YENİKÖY AYAZMASI

Bir tepenin yamacında, yol kenarında, ağaçlıklı bir yerdedir. Bir parmaklıkla çevrili yerde iki büyük çınar ağacı bulunuyor. Ayazmaya yakın olan ağacın üzerine yüzlerce, iki ad, bir erkek bir kadın, yan yana ve bir kalp şekli içerisinde yazılmış. Daha doğrusu bıçakla kazılmıştır. Bir kapıdan Ayazma kısmına giriliyor. Tam karşıda bir buçuk metre kadar genişlik ve yükseklikte bir oyuk vardı. Bu oyuğun üstünde -F işareti vazedilmişti Zemin kısımdaki kuyunun üstü taşla örtülmüştü. Kuyunun suyundan almak üzere bir alimünyum tas, yanda duruyordu. Su epeyce soğuk, biraz kekremesi bir kuyu suyu idi. Kuyunun su almağa gelene göre sol tarafında bir kap içinde iki mum yanıyordu. On tarafta mum yakmağa mahsus (mumluk) yer vardı. En çok Hıristiyanlar (çoğunluk Ortodoks), nadiren Hıristiyan olmayanlar bu kuyudan aldıkları su ile ellerini yüzlerini yıkıyorlar; gözü, vücudu ağrıyanlara iyi geliyormuş. Odanın sol yanında para atmak için kilitli, duvar içi bir kasa vardı. Gene köşede mum yakmak için bir yer bulunuyordu. Duvardaki izlerden buralarda, ikonler, resimler, süsler bulunduğu anlaşılıyordu. Evvelce boncuklu süsler de varmış. Ayazmanın her tarafı açık olduğundan kıymetli olanlar kaldırılmış. Buraya kadın, kız ve çocuklar teker teker veya kabileler halinde geliyorlardı. İşinin olması, kısmetinin açılması için geliyorlarmış. Bu ayazmaya mum ve para adanıyor ve oradaki kasalara atılıyor. Bununla beraber köşede bağlanmış bir bez de sallanıyordu (beyaz). Ayazmadan şişelerle su taşımak için iki çocuk bir genç kız ve bir kadın geldi. Bu suyu evlere dağıtıyor ve buraya kadar gelemiyenleri *Şifa niyetine* yıkıyorlarmış. Bu su çok *mukaddes* tanındığından diğer sulara da katıyorlarmış. Zemzem gibi elden ele dolaştırılıyor. Aynı su kilisede de bazı ayinlerde kullanılıyor. Tarihçesi bir rivayet de olsa buna büyük bir taassupla inanıyorlardı. Hz. İsa burada çomağını, asasını vurmuş su çıkmış (Tanyu, 1967: 242-243).

98. YENİŞEHİR GÖLÜ

Reyhanlı'da bulunan Yenişehir gölünün oluşumu ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır: Bugünkü Yenişehir Gölü'nün olduğu yerde zamanında insanlar yaşıyormuş. Bir gün kadının biri tandırda ekmek yapıyormuş. Bu kadının yanına yaşlı bir adam gelmiş. Kadından biraz ekmek istemiş. Kadın yaşlı adama kızıp ekmek vermemiş. Bunun üzerine yaşlı adam elindeki âsâsını yere vurmuş. Yerden su fişkırmaya başlamış işte o su birikip Yenişehir Gölü olmuş (Değer, 2014: 220).

99. YEŞİL SU

“Yeşil Su”, Siirt’in Aydınlar (Tillo) ilçesinde bulunmaktadır. İsmail Fakirullah’ın menkıbevî yaşamıyla ilişkilendirilen “yeşil su”, İsmail Fakirullah türbesinden uzak bir yerde bulunur. “Yeşil Şifa kuyusu” adı da verilen ve bir kuyudan oluşan suya, ilçenin ara sokaklarından gidilerek varılır. “Yeşil su”ya dair yörede anlatılan efsane şöyledir: İsmail Fakirullah Hazretleri, bir gece taziyeye giderken on üç metrelik bir susuz kuyuya düşer. O, bu kuyuda üç gün kalır. Bu arada hanımı, onu merak eder ve diğer evliyalara durumu bildirir. Evliyalar da onu aramaya çıkarlar. Kuyunun olduğu bölgeye geldiklerinde orada büyük bir nurun saçılmış olduğunu görürler. Fakirullah Hazretleri’nin aç olduğunu düşünerek ona yemek ikram ederler. Ancak Fakirullah Hazretleri, aç olmadığını söyleyerek bütün ikramları reddeder. Evliyalar, Fakirullah Hazretlerini kuyudan çıkarırlar; bu sırada kuyu, suyla dolar. İsmail Fakirullah, evliyalarla geri dönmez ve orada kendisi için bir yer yaptırır; sekiz yıl boyunca kuru üzümle beslenir, ibadet eder. Günümüzde Fakirullah Hazretlerinin içine düştüğüne inanılan kuyudaki su, kutsal kabul edilmekte, “yeşil su” diye anılmakta ve her derde deva olduğu söylenmektedir. Çocuk sahibi olamayan kadınlar, Tillo ilçesinde bulunan “yeşil su” adı verilen bu kuyunun suyuyla yıkanır ve aynı zamanda bu sudan içerler. Bu sayede çocuk sahibi olacaklarına inanırlar (Karakaş, 2012: 2149-2161)

100. ZEYNEL ABİDİN EFSANESİ

Sütlüce'deki bazı kişilerin hayvanlarını, Zeynel Abidin adındaki bir çoban hergün otlatmaya götürürmüş. Ancak köyün diğer çobanları, hayvanları derenin olduğu tarafa götürürken, Zeynel Abidin tam tersi yöne gidermiş. Bu duruma öfkelenen köylüler, çobanı sıkıştırmışlar, sen bu hayvanları sulamıyorsun demişler. Zeynel Abidin ne söylediye ona inanmamışlar, hep birlikte ona saldırmışlar. Bunun üzerine Zeynel Abidin, elindeki asayı yere vurmuş ve yerden su fişkırmaya başlamış. Daha sonra da köylülere “Ununuz keseden, yüreğiniz tasadan kurtulmasın!” diye bedduada bulunmuş.

İş işten geçtikten sonra çobanın evliliğini anlayan köylüler ise, köyün adını değiştirip, çobanın ismine izafeten Zeyne koymuşlar (Çıblak, 1995: 260-261).

101. ZİYARETLİ ZİYARETİ

Ziyaretli köyünün arazi suyu daha yukarıdaki Peynirli köyünden geliyormuş. Davut Baba'nın ilk sakinlerinden olduğu bu köy susuzluktan kıvranıyormuş. Baba üst üste gördüğü rüyaları köylülere anlatıyormuş. Son rüyalarından birisinde köyün yakınından kalkan bir tilkinin yokuşa gidip akan bir suyun yanı başında durduğunu görüp yine köylülere söylemiş. Rüyanın ertesi gününde ise bu hal birçoklarının gözü önünde aynen vaki olmuş. Köylüler tilkinin gidiş yolunu izleyerek ark açmaya başlamışlar. 20.-30. metre kadar açtıktan sonra ise sızlanmalar baş göstermiş. Bu durum karşısında Baba, köylülerin kazma ve küreklerini çalıştıkları yerde bırakarak evlerine dönmelerini bildirmiş.

Ertesi günü yeniden iş başı yapan köylüler arkın baştan başa açıldığını görmüşler. Ancak açılan ark Peynirli deresine bağlandığı halde su akılmıyormuş. Durumu Baba'ya bildirdiklerinde kurban kesmelerini söylemiş ve derhal kurban kesilmesi üzerine su oluk oluk akmaya başlamış. Bu şekilde başlayan kurban kesme adetine yıllarca riayet olunmuş. Baba ölürken çayırını bu suya vakfetmiş. Şimdi de köylülerce icara verilen çayırın geliriyle her yıl bir kurban alınıp kesiliyormuş. Kurban kesilmediği takdirde suyun da kesileceğine inanılıyormuş (Seyidoğlu, 1978: 187).

SONUÇ

Halk edebiyatı ürünleri arasında *efsaneler* ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü anlatıcılar ve dinleyiciler bu türün gerçekliğine inanmaktadır. Efsane metinlerinde sıkça karşımıza çıkan “*bu olay olmuştur, bu gerçek bir olay, bu zamanında olmuş...*” gibi ifadeler de bu inandırıcılığı göstermektedir.

Araştırmada; hem Anadolu sahası hem de Türk Dünyası’nda anlatılan ve derlenen efsane metinleri ele alınmıştır. Bu metinler içerisinde yer alan *su çıkarma motifi* köken bağlamında incelenmiş ve sonuca varılmaya çalışılmıştır. Ancak bilindiği gibi sosyal bilimler alanında hiçbir çalışmanın sonu yoktur. Çalışmanın amacı ilmi tamamlayacak yeni nesillerden olup, kendimizden sonraki nesillere bir kapı aralamaktır.

Çalışmada yüz bir efsane metni değerlendirilmiştir. Bu metinlerde söz konusu motif çeşitli açılardan ele alınmıştır. Metinler ve motif incelemesi yapılmadan önce Türk kültürüne en fazla etki eden inançlar incelenerek motifin kökeni hakkında fikir sahibi olmak amaçlanmıştır. Metinler su çıkarmanın sebebi, sonucu, şekli doğrultusunda ele alınarak çeşitli çıkarımlar yapılmıştır.

İncelenen metinler doğrultusunda Türk Dünyası efsanelerinde su çıkarma motifinin mitolojik kökeni ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Türk efsaneleri arasında su çıkarma motifi doğrultusunda şekillenen metinler, İslamiyet öncesi Türk inancının ve mitolojisinin izlerini günümüze kadar getirmektedir.
2. Efsane metinlerinde mit döneminin su iyeleri ejderhalar ya da canavarlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu ise halk anlatmalarında sıkça karşılaşılan bir durumdur.
3. Türk mitolojik kahramanı Burkut Ata, efsane metinlerinde yerini evliya ya da veliye bırakmıştır. Bu şahıslar bazı metinlerde bölgenin ünlü isimleriyken bazı metinlerde ismi belli olmayan bir zat olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinler incelendiğinde bu velileri dinî kaynaklı metinlerdeki velilerden ayırmak şu şekilde mümkün olabilir:
  - a. Mitolojik kökene dayanan anlatmalarda su çıkaran kişiler insanüstü güçlerini dualardan alsalar bile su çıkarmak için dua etmezler.
  - b. Onların kerametleri sadece su çıkarmakla sınırlı olmayıp, suyun yönünü ve miktarını belirlemeye de dayanmaktadır. Metinlerde evliya adıyla anılan

mitolojik asıllı kahramanlar, suya hükmetmeleri ve suların idaresi ile görevlendirilmeleri ile evliyalarından ayrılabilirler.

- c. Metinlerde karşımıza çıkan durumlardan biri de suyu tutan varlıkların öldürülmesi ile halkın suya kavuşturulmasıdır. Genellikle bu varlık ejderha olarak karşımıza çıkmakta ve olağanüstü güçlerle savaşma durumu veli diye anılan kahramanı mitolojiye bağlayabileceğimizi göstermektedir.
4. Efsane metinlerinde su çıkarma genellikle asa üzerinden şekillenmiştir. Ancak asa dışında kılıç ve mızrak gibi cisimlerin de su çıkarmada kullanıldığı görülmektedir. Kılıç, mızrak, bıçak gibi demir kültü ile bağlantılı unsurlar metinleri mitolojik kökene bağlamamıza sağlamıştır.
5. Türk mitolojisinde hayvanlar ayrı bir yere sahiptir. Bu hayvanlardan göçebe hayata en çok etkisi olan ise kurttur. Kurt ile ilgili mitler sıkça karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli bölgelerde kurdun yerine ayı, köpek ve tilkinin geçtiği görülür. Efsane metinlerinde kurt, köpek, tilki, keçi, koyun gibi hayvanların su bulmada yardımcı olması mitolojik unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Türk efsaneleri üzerinde semavî dinlerin etkisi inkâr edilemez. Ayetlerde yer alan olaylar, peygamber ve sahabeler ile ilgili anlatılar efsanelerde ya aynı ya da benzer şekillerde yaşatılmaya devam etmiştir. İncelen metinler arasında *su çıkarma motifinin* kökenini dinî kaynaklara götürebileceğimiz örnekler hakkında şu sonuçlara varılmıştır:

1. Üç kutsal kitapta da çeşitli sebeplerle su çıkarıldığı görülmüştür. Bunlar arasında en bilineni ise şifa veren sulardır. Hazreti Eyüb'ün sağlığına kavuşması için Allah tarafından çıkarılan şifalı su, efsane metinlerinde de sıkça yer almaktadır. Bazı örneklerde olay yine Eyüp Peygamber üzerinden anlatılırken, bazı efsanelerde adı belli ya da meçhul kimseler üzerinden anlatılmaktadır. İncelenen metinlerde başta cilt hastalıkları olmak üzere çeşitli dertlere iyi gelen sular din kaynaklıdır denilebilir.
2. İncelenen metinlerde şehitlerin de su çıkarabildiği görülmektedir. İslam inancında şehitlerin ölmediği bilinen bir durumdur. Efsanelerde de Allah ve vatan için savaşan kişiler ya ölmeden önce ya da öldükten sonra su çıkarılmasına aracı olmaktadır. Motifin bu şekilde işlendiği metinlerin kaynağı din olmalıdır.
3. Din kaynaklı efsanelerde su çıkarmak için sıkça kullanılan yöntemlerden birisi de dua etmektir. Susuz kalan bir veli, komutan, asker, anne, masum dua eder ve

duasına karşılık bulunduğu yerde su akmaya başlar. Allah'a edilen bir duanın karşılık bulduğu yönündeki bu örnekler din kökenli olmalıdır.

4. Ayetlerde Hazreti Musa üzerinden anlatılan *su çıkarma* efsane metinlerinde daha çok Hazreti İsa ile ilgili yer almaktadır. Bunun sebebi Anadolu coğrafyasında Hazreti İsa ve Hıristiyanlığın geçmişte daha yaygın olması olabilir.

Su çıkarma motifi etrafında şekillenen efsaneler incelendiğinde, ele alınan tüm metinlerde ortak olan noktalar şunlardır:

1. *Su çıkarma motifini* içeren efsaneleri tamamen dinî ya da mitolojik kökene bağlamak mümkün değildir. Çünkü hem su çıkarma esnasında hem de metnin kurgusundaki diğer olaylarda mitoloji ve din iç içe geçmiştir.
2. Daha önce yapılan çalışmalarda da belirtildiği gibi efsanelerde ve evliya menkıbelerinde mitolojik motifleri bulmak mümkündür.
3. Din altında yaşamaya devam eden bu unsurlar, kültürün bütünlüğü ve kalıcılığı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu unsurların tespit edilmesi ve Türk Dünyası ile karşılıklı olarak incelenmesi Türk milletinin kültürel bağlarını korumak açısından önemlidir.
4. Çeşitli çalışmalarda da belirtildiği gibi, bir coğrafyada bir isme bağlı olarak anlatılan bir efsane farklı coğrafyalarda farklı isimlere bağlı olarak anlatılabilir. Bu durum bize metinlerin ortak kökenini göstermesi açısından önemlidir.

Sonuç olarak incelen yüz bir metin ve belki diğer örneklerle bakarak *su çıkarma motifinin* mitlerden destanlara, efsanelere kadar kültürel unsurlarla gelişip değişerek günümüze kadar geldiği söylenebilir. Bu durum halk edebiyatı ürünleri üzerinden herhangi bir unsurun toplumsal ve kültürel değişiminin takip edilebileceğini göstermektedir.

EKLER

A. EFSANELERİN KAYNAKLARI

Çalışmada incelenen efsane metinleri daha önce yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri başta olmak üzere çeşitli kaynaklardan bir araya getirilmiştir. Çalışmanın amaçlarından biri de *ssu çıkarma motifinin* yer aldığı efsanelere derli toplu ulaşabilme imkânı sağlamaktır. İncelenen metinlerden bazıları belli bölgeler üzerine anlatılırken, bazılarında yer bilgisi bulunmamaktadır.

1. **Ağası Babanın Bulağı:** Süleymanova, Leman Vaqifqızı (2014), *Şeki Folklor Örnekleri 2*, Bakü: Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası Folklor İnstitutu Yayınları, s. 165.
2. **AKŞEMSEDDİN'İN ASÂSININ KABRİ TAYİN ETMESİ:** Uyaniker, Nursel (2011), *Eyüp Sultan Türbesi Etrafında Teşekkül Eden Efsanelerin Tespiti ve İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, (144).
3. **ALİ CEBBAR:** Tanyu, Hikmet (1967), *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, (167).
4. **ALİKÖY İSMİ:** Yakın, Salih (2017), *Kütahya Efsaneleri*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı, (154).
5. **ARSIYAN'IN TAŞLARI:** Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (262).
6. **ASA SUYU:** Halıcı, Gülşah (2014), *Kastamonu Efsaneleri*, Kayseri: Laçın Yayınları, (121).
7. **ASİ NEHRİ I:** Değer, Mete Bülent (2014), *Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilim Yöntemleri Açısından İncelenmesi*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, (218-219).

8. BALIKLI SU: Yakın, Salih (2017), *Kütahya Efsaneleri*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı, (134).
9. BOLU İLİNDE YER ALAN ÖLÜMSÜZLÜK SUYU: Durdu, Aydın (2003), “Arap Alevilerinde (Nusayriler) Eren İnancı ve İnanc Merkezleri”, *Yol Bilim Araştırma Kültür Dergisi*, sayı: 21, (20-25).
10. CANAVAR BULAĞI: Mara, Gülçim (2004), *Azerbaycan’da Yer Adlarına Bağlı Efsaneler Üzerine Bir İnceleme*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, (144-145).
11. ÇARBEKR ARKI: Baydemir, Hüseyin (2011), *Özbek Efsaneleri*, Erzurum: Fenomen Yayınları, (369).
12. ÇARDARI: Baydemir, Hüseyin (2011), *Özbek Efsaneleri*, Erzurum: Fenomen Yayınları, (369-370).
13. ÇAVUŞBAŞI DEDE EFSANESİ: Alakuş, Elif, (2014), *Afyonkarahisar Merkezde Yer Adlarına Bağlı Oluşan Efsaneler Derleme, İnceleme-Metinler*, Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarhisar, (73-74).
14. ÇELKANİLER (KIRK ÇEŞMELER): Sancak, Nuriye (2008), *Mardin Efsaneleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, (107).
15. ÇELTEK BABA: Yardımcı, Mehmet (1998), “Zile’de Yatırlar ve Adak Yerleri”, *Ervak 1. Uluslararası Türk Dünyası ve Evliyaları Kongresi Bildirileri*, (17).
16. ÇENGERLİ OSMAN EFENDİ: Önal, Mehmet Naci (2005), *Muğla Efsaneleri*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları, (370-371).
17. ÇEŞME-İ EYYÜB: Baydemir, Hüseyin (2011), *Özbek Efsaneleri*, Erzurum: Fenomen Yayınları, (370-372).
18. ÇOBAN BABA: Araz, Nezihe (1978), *Anadolu Evliyaları*, İstanbul: Atlas Kitabevi, (238-240).
19. ÇUKURKÖY EFSANESİ: Çıblak, Nilgün (1995), *İçel Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, (251).
20. DERME SUYU: Alptekin, Ali Berat (2014), *Efsane ve Motifleri Üzerine*, Ankara: Akçağ Yayınları, (105-106).

21. DÜLDÜLÖZÜ: Karadavut, Zekeriya (1992), *Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, (273).
22. DÜMBÜLDEK SUYU VE ŞEYH ABDURRAHMAN EFSANESİ: Tozlu, Necdet (2014), *Adıyaman Efsaneleri*, Erzincan: Adıyaman Belediyesi Yayınları, (86).
23. GAZEMİR: Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (101-102).
24. GELİN PINARI: Tekin, Hıdır (2003), *Antalya Bölgesi Efsaneler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (40).
25. HACET ÇEŞMESİ: Karadavut, Zekeriya (1992), *Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, (274).
26. HACI ABDULLAH HALİFE: Karadüzgün, Ülkü (2009), “Giresun Adak Yerlerinde Tespit Edilen Çeşitli Uygulama, İnanış ve Efsaneler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/7, (133-153).
27. HACI BEKTAŞ VE AHİ EVREN: Gölpınarlı, Abdülbaki (1958), *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyet-nâme*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, (52).
28. HACI BEKTAŞ VELİ’NİN BEDEHŞAN İLİNİ FETHETMESİ: Gölpınarlı, Abdülbaki (1958), *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyet-nâme*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, (11-13).
29. HACI BEKTAŞ VELİ: Gölpınarlı, Abdülbaki (1958), *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyet-nâme*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, (6).
30. HACI BEKTAŞ-I VELİ VE HORASAN’DAN GELEN SU: Gölpınarlı, Abdülbaki (1958), *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyet-nâme*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, (41).
31. HACI BEKTAŞ-VELİ VE ZEMZEM SUYU: Gölpınarlı, Abdülbaki (1958), *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyet-nâme*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, (26-28).
32. HACİM PINARI: Gölpınarlı, Abdülbaki (1958), *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyet-nâme*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, (87).
33. HALİL EVLİYA: Gedikoğlu, Haydar (2008), *Doğu Karadeniz Masallar, Öyküler, Söylenceler, Destanlar*, Trabzon: Serander Yayınları, (132-133).

34. HASAN ŞEYH HAZRETLERİ 2: Gökşen, Cengiz (1999), *Giresun Efsaneleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, (54).
35. HASAN ŞEYH HAZRETLERİ 5: Gökşen, Cengiz (1999), *Giresun Efsaneleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, (67)
36. HOCA UBBAN KUYUSU: Baydemir, Hüseyin (2011), *Özbek Efsaneleri*, Erzurum: Fenomen Yayınları, (389-390).
37. HOCANTI'DAKİ DEĞİRMENİN SUYU EFSANESİ: Çıblak, Nilgün (1995), *İçel Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, (280).
38. HORASAN BABA-ÇOBAN DEDE: Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (230-232).
39. HÜSEYİN GAZİ: Tanyu, Hikmet (1967), *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, (89).
40. ILICAKSU-SARIKIZ: Yakın, Salih (2017), *Kütahya Efsaneleri*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı, (135).
41. İNOLUK EFSANESİ: Çıblak, Nilgün (1995), *İçel Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, (282).
42. KALECİK: Kara, Ruhi (1994), *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Yayınları, (114).
43. KARAPINAR KÖYÜ: Gönen, Sinan (2004), *Anadolu'da Yer Adlarına Bağlı Olarak Oluşan Efsaneler Üzerine İncelemeler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, (296).
44. KIRK ÇEŞMELER 1: Sancak, Nuriye (2008), *Mardin Efsaneleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, (107).
45. KIRK ÇEŞMELER (ÇELKANİ) 2: Sancak, Nuriye (2008), *Mardin Efsaneleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, (107).
46. KIRKPINAR EFSANESİ: Göde, Halil Altay (2010), *Isparta Efsaneleri*, Isparta: Fakülte Kitabevi, (291).

47. KIZILGEÇİT EFSANESİ I: Çıblak, Nilgün (1995), *İçel Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, (258).
48. KIZLAR SİNİSİ: Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (176).
49. KOCABUNAR: Göde, Halil Altay (2010), *Isparta Efsaneleri*, Isparta: Fakülte Kitabevi, (292).
50. KOŞABULAK: Mara, Gülçim (2004), *Azerbaycan'da Yer Adlarına Bağlı Efsaneler Üzerine Bir İnceleme*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, (150).
51. KURT KAZAN, TANRI KAZAN: Ospanaliyeva, Bibigül (2011), *Kazakistan'ın Jambıl Bölgesi Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, (355).
52. KUTSAL SU: Tozlu, Necdet (2014), *Adıyaman Efsaneleri*, Erzincan: Adıyaman Belediyesi Yayınları, (246).
53. MAĞARAS DEDE: Erol, Mehmet (1996), *Taşeli Platosu Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, (116).
54. MAŞALLAH: Sancak, Nuriye (2008), *Mardin Efsaneleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, (115).
55. MEÇHUL EVLİYA: Balaban, Tuğrul (2014), *Amasya Efsane ve Memoratları*, Amasya: Amasya Valiliği Yayınları, (602).
56. MELMETUN: Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (142-143).
57. MENTEŞE ŞEYH VE İBRAHİM ŞEYH: Gökşen, Cengiz (1999), *Giresun Efsaneleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, (51-52).
58. MERKEZ EFENDİ: Türктаş, Mevlüt Metin (2012), *Denizli Efsaneleri*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli, (2018-219).

59. MURAT DEDE: Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (62).
60. OLUCAK ÇEŞMESİ: Alakuş, Elif, (2014), *Afyonkarahisar Merkezde Yer Adlarına Bağlı Oluşan Efsaneler Derleme, İnceleme-Metinler*, Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarhisar, (107).
61. ÖMER KAPLICASI EFSANESİ: Alakuş, Elif, (2014), *Afyonkarahisar Merkezde Yer Adlarına Bağlı Oluşan Efsaneler Derleme, İnceleme-Metinler*, Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarhisar, (109).
62. PALVAN ATA’NIN ASASI: Baydemir, Hüseyin (2011), *Özbek Efsaneleri*, Erzurum: Fenomen Yayınları, (410).
63. PAŞA PINARI: Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (69).
64. PINARBAŞI ADI: Halıcı, Gülşah (2014), *Kastamonu Efsaneleri*, Kayseri: Laçın Yayınları, (111).
65. PİR AHMET ÇELEBİ: Önal, Mehmet Naci (2005), *Muğla Efsaneleri*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları, (369).
66. PİR AHMET ÇELEBİ İKİNCİ VARYANT: Önal, Mehmet Naci (2005), *Muğla Efsaneleri*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları, (370).
67. PİR AHMET ÇELEBİ ÜÇÜNCÜ VARYANT: Önal, Mehmet Naci (2005), *Muğla Efsaneleri*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları, (370).
68. PİSİLİ HOCA: Önal, Mehmet Naci (2005), *Muğla Efsaneleri*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları, (371).
69. SANDIKLI ZİYARETİ EFSANESİ: Okuşluk, Refiye (1994), *Adana Efsaneleri Araştırması (Derleme- İnceleme)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, (78).
70. SARI HALİFE -4: Gökşen, Cengiz (1999), *Giresun Efsaneleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, (73).
71. SARI SU EFSANESİ: Göde, Halil Altay (2010), *Isparta Efsaneleri*, Isparta: Fakülte Kitabevi, (392).

72. SARILIK EVLİYASI: Özdoğan, Rahime (2006), *Amasya'da Adak Yerleri ile İlgili Halk Anlatıları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, (204).
73. SARU SALTUK: Gölpınarlı, Abdülbaki (1958), *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyet-nâme*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, (46-47).
74. SEYDİŞEHİR: Gönen, Sinan (2004), *Anadolu'da Yer Adlarına Bağlı Olarak Oluşan Efsaneler Üzerine İncelemeler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, (326).
75. SULTAN ŞEYHMUS: Sancak, Nuriye (2008), *Mardin Efsaneleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, (74).
76. SULUKAYA: Karadavut, Zekeriya (1992), *Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, (206).
77. SÜTLÜCE'DEKİ ÇINAR VE YANINDAKİ SUYUN EFSANESİ: Çıblak, Nilgün (1995), *İçel Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, (280-281).
78. ŞEYH ABDURRAHMAN-İ ERZİNCANİ: Yaşar, İsmail Celalettin (2010), *Adıyaman İl ve İlçelerindeki Evliya Anlatıları*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, (54).
79. ŞEYH ALİ SEMERKANDİ'NİN PINARININ EFSANESİ: Çıblak, Nilgün (1995), *İçel Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, (280-281).
80. ŞEYH AZİM II: Erol, Mehmet (1996), *Taşeli Platosu Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, (115).
81. ŞEYH KASIM III: Erol, Mehmet (1996), *Taşeli Platosu Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, (112).
82. ŞEYH MUHAMMED ABBARİ VE YOĞURT PAZARI'NDAKİ SUYUN EFSANESİ: Çıblak, Nilgün (1995), *İçel Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, (194).

- 83.** ŞEYH ŞABAN-I VELİ: Halıcı, Gülşah (2014), *Kastamonu Efsaneleri*, Kayseri: Laçın Yayınları, (56).
- 84.** ŞEYH ŞARAN ZİYARETİ: Sancak, Nuriye (2008), *Mardin Efsaneleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, (107).
- 85.** ŞEYH ZEKERİYA: Erol, Mehmet (1996), *Taşeli Platosu Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, (108).
- 86.** TAŞ KESİLEN ÇOBAN: Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (65).
- 87.** TAŞ OLAN KERVAN: Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (94-96).
- 88.** TOMARA ŞELALESİ: Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (206).
- 89.** TÖDÜRGE GÖLÜ: Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (35).
- 90.** ULUPINAR: Acar, Hakan (2013), *Burdur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, (194).
- 91.** ÜÇ KARDEŞLER HAMAMI: Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (216-217).
- 92.** ÜÇ ŞEHİTLER EFSANESİ: Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (38).
- 93.** ÜÇ BULAK: Mara, Gülçim (2004), *Azerbaycan'da Yer Adlarına Bağlı Efsaneler Üzerine Bir İnceleme*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, (150-151).

94. VELİ DEDE TÜRBEŞİ: Acar, Hakan (2013), *Burdur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, (235).
95. YABAN GÜLÜ: Kavcar, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, (110).
96. YEDİ KARDEŞ: Halıcı, Gülşah (2014), *Kastamonu Efsaneleri*, Kayseri: Laçın Yayınları, (104).
97. YENİKÖY AYAZMASI: Tanyu, Hikmet (1967), *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, (242-243).
98. YENİŞEHİR GÖLÜ: Değer, Mete Bülent (2014), *Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilim Yöntemleri Açısından İncelenmesi*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, (220).
99. YEŞİL SU: KARAKAŞ, Rezan (2012), Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Sular, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, Fall 2012, (2149-2161).
100. ZEYNEL ABİDİN EFSANESİ: Çıblak, Nilgün (1995), *İçel Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, (260-261).
101. ZİYARETLİ ZİYARETİ: Seyidoğlu, Bilge (1997), *Erzurum Efsaneleri*, Erzurum: Erzurum Kitaplığı, (187).

B. EFSANE METİNLERİNİN COĞRAFİ DAĞILIMI

Metinlerin derlendiği ya da anlatıldığı bölgeler aşağıda alfabetik liste ile verilmiş ve bu şekilde *su çıkarma motifinin* yayılma alanı gösterilmek istenmiştir.

1. Adana
  - Sandıklı Ziyareti Efsanesi
2. Adıyaman
  - Dümbüldek Suyu ve Şeyh Abdurrahman Efsanesi

- Kutsal Su
- Şeyh Abdurrahman-ı Erzincani

3. Afganistan

- Hacı Bektaş Veli'nin Bedehşan İlini Fethetmesi

4. Afyonkarahisar

- Çavuşbaşı Dede Efsanesi
- Olucak Çeşmesi
- Ömer Kaplıcası Efsanesi

5. Ağrı

- Üç Şehitler Efsanesi

6. Amasya

- Meçhul Evliya
- Sarılık evliyası

7. Ankara

- Ali Cebbar
- Hüseyin Gazi
- Yeniköy Ayazması

8. Antalya

- Gelin Pınarı

9. Artvin

- Arsiyan'ın Taşları

10. Azerbaycan

- Ağası Babanın Bulağı
- Canavar Bulağı
- Koşabulak
- Üçbulak

11. Balıkesir

- Üç Kardeşler Hamamı

12. Bolu

- Bolu İlinde Yer Alan Ölümsüzlük Suyu

13. Burdur

- Ulupınar
- Veli Dede Türbesi

14. Denizli

- Merkez Efendi

15. Erzincan

- Kalecik
- Kızlar Sinisi
- Taş Olan Kervan

16. Erzurum

- Çoban Baba
- Paşa Pınarı
- Ziyaretli Ziyareti

17. Giresun

- Hacı Abdullah Halife
- Halil Evliya
- Hasan Şeyh Hazretleri-2
- Hasan Şeyh Hazretleri-5
- Mentеше Şeyh ve İbrahim Şeyh
- Sarı Halife-4

18. Gümüşhane

- Tomara Şelalesi

19. Hatay

- Asi Nehri I
- Yenişehir Gölü

20. Isparta

- Kırkpınar Efsanesi
- Kocabunar
- Sarı Su Efsanesi

21. İçel

- Çukurköy Efsanesi
- Hocantı'daki Değirmenin Suyu
- İnoluk Efsanesi
- Kızılgöçit Efsanesi I
- Sütlice'deki Çınar ve Yanındaki Suyun Efsanesi
- Şeyh Ali Semerkandi'nin Pınarı'nın Efsanesi
- Şeyh Muhammed Abbari ve Yoğurt Pazarı'ndaki Suyun Efsanesi
- Zeynel Abidin Efsanesi

22. İstanbul

- Akşemseddin'in Asâsının Kabri Tayin Etmesi

23. İzmir

- Gazemir

24. Kars

- Taş Kesilen Çoban

25. Kastamonu

- Asa Suyu
- Pınarbaşı Adı
- Şeyh Şaban-ı Veli 3
- Yedi Kardeş

26. Kazakistan/Jambıl

- Kurt Kazan, Tanrı Kazan

27. Konya

- Karapınar Köyü
- Seydişehir

28. Kütahya

- Ali Köy İsmi
- Balıklı Suyu
- Ilıcaksu- Sarıkız
- Murat Dede

29. Malatya

- Derme Suyu
- Horasan Baba- Çoban Dede

30. Mardin

- Çelkaniler (Kırk Çeşmeler)
- Kırk Çeşmeler 1
- Kırk Çeşmeler (Çelkani) 2
- Maşallah
- Melmetun
- Sultan Şeyhmus
- Şeyh Şaran Ziyareti
- Şeyh Zekeriya

31. Muğla

- Çengerli Osman Efendi
- Pîr Ahmet Çelebi
- Pîr Ahmet Çelebi İkinci Varyant
- Pîr Ahmet Çelebi Üçüncü Varyant
- Pisili Hoca

32. Nevşehir

- Hacı Bektaş-ı Veli ve Zemzem Suyu

33. Özbekistan

- Çarbekr Arkı
- Çardari
- Çeşme-i Eyyüb
- Hoca Ubban Kuyusu
- Palvan Ata'nın Asası

34. Siirt

- Yeşil Su

35. Sivas

- Tödürge Gölü

36. Taşeli Platosu

- Mağaras Dede
- Şeyh Azim II
- Şeyh Kasım III

37. Tokat

- Çeltek Baba

38. Yozgat

- Düldülözü
- Hacet Çeşmesi
- Sulukaya

KAYNAKÇA

ACAR, Hakan (2013), *Burdur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

ALAKUŞ, Elif, (2014), *Afyonkarahisar Merkezde Yer Adlarına Bağlı Oluşan Efsaneler Derleme, İnceleme-Metinler*, Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarhisar.

ALPTEKİN, Ali Berat (2014), *Efsane ve Motifleri Üzerine*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ARAZ, Nezihe (1978), *Anadolu Evliyalari*, İstanbul: Atlas Kitabevi.

AYVA, Aziz (2001), *Anadolu Göl Efsaneleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

BALABAN, Tuğrul (2014), *Amasya Efsane ve Memoratları*, Amasya: Amasya Valiliği Yayınları.

BAYAT, Fuzuli (2015), *Türk Mitolojik Sistemi 1 Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

BAYAT, Fuzuli (2016), *Mitolojiye Giriş*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

BAYDEMİR, Hüseyin (2011), *Özbek Efsaneleri*, Erzurum: Fenomen Yayınları.

BEYDİLİ, Celal (2003), *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Çeviren: Eren Ercan, Ankara: Yurt Kitap Yayınları.

BORATAV, Pertev Naili (1982), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

ÇIBLAK, Nilgün (1995), *İçel Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

ÇIĞ, Muazzez İlmiye (2016), *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

DEĞER, Mete Bülent (2014), *Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilim Yöntemleri Açısından İncelenmesi*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

DURDU, Aydın (2003), “Arap Alevilerinde (Nusayriler) Eren İnancı ve İnanc Merkezleri”, *Yol Bilim Araştırma Kültür Dergisi*, sayı: 21, sayfa: 20-25.

DUVARCI, Ayşe, “Su İle Bakılan Fallar”, *Geleneksel Türk Sanatında Ve Edebiyatımızda Su*, Editör: Nurettin Demir, Ankara: Aski Genel Müdürlüğü Yayınları, 165-167.

ELÇİN, Şükrü (1986), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ELİADE, Mircea (2000), *Dinler Tarihine Giriş*, Çeviren: Lale Arslan, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

ERGİN, Muharrem (1989), *Dede Korkut Kitabı Giriş- Metin- Faksimile*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

EROL, Mehmet (1996), *Taşeli Platosu Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

GEDİKOĞLU, Haydar (2008), *Doğu Karadeniz Masallar, Öyküler, Söylenceler, Destanlar*, Trabzon: Serander Yayınları.

GÖÇER, Osman (2014), *Adana İli Karaisalı İlçesi Halk İnancıları, Bayramlar ve Törenler*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

GÖDE, Halil Altay (2010), *Isparta Efsaneleri*, Isparta: Fakülte Kitabevi.

GÖKŞEN, Cengiz (1999), *Giresun Efsaneleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

GÖLPINARLI, Abdülbaki (1958), *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyet-nâme*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

GÖMEÇ, Saadettin (2009), *Türk Destanlarına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.

GÖNEN, Sinan (2004), *Anadolu'da Yer Adlarına Bağlı Olarak Oluşan Efsaneler Üzerine İncelemeler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

GÜNAYDIN, Yusuf Turan, “Rüya Tâbirnâmelerinde Su”, *Geleneksel Türk Sanatında Ve Edebiyatımızda Su*, Editör: Nurettin Demir, Ankara: Aski Genel Müdürlüğü Yayınları, 159-160.

HALICI, Gülşah (2014), *Kastamonu Efsaneleri*, Kayseri: Laçın Yayınları.

İNAN, Abdülkadir (1987), *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İNAN, Abdülkadir (2015), *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İNCİL (2016), İstanbul: Yeni Yaşam Yay.

KAPLAN, Mehmet- Mehmet Akalın- Muhan Bali (1973), *Köroğlu Destanı*, Ankara: Sevinç Matbaası.

KARA, Ruhi (1994), *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Yayınları.

KARADAVUT, Zekeriya (1992), *Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

KARADÜZGÜN, Ülkü (2009), “Giresun Adak Yerlerinde Tespit Edilen Çeşitli Uygulama, İnanış ve Efsaneler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/7.

KARAKAŞ, Rezan (2012), Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Sular, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, Fall 2012, p. 2149-2161.

KAVCAR, Cahit, Mehmet Yardımcı (1988), *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.

KRAMER, Samuel Noah (1999), *Sümer Mitolojisi*, Çeviren: Hamide Koyukan, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

KUR’AN-I KERİM MEÂLİ (2011), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

MARA, Gülçim (2004), *Azerbaycan'da Yer Adlarına Bağlı Efsaneler Üzerine Bir İnceleme*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

MURAD, Najdat Yashar Murat (2009), *Irak Türkmenlerinin Halk İnançları ve Bu İnançlar Etrafında Oluşan Halk Edebiyatı Unsurlarının İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

NUHOĞLU, Muallâ Murat (1996), *Türk Edebiyatında ve Halk İnançlarında Asâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

OCAK, Ahmet Yaşar (2005), *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.

OKUŞLUK, Refiye (1994), *Adana Efsaneleri Araştırması (Derleme- İnceleme)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

OSPANALİYEVA, Bibigül (2011), *Kazakistan'ın Jambıl Bölgesi Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

ÖGEL, Bahaddin (1995), *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar)*, Cilt: 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ÖGEL, Bahaddin (2010), *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları İle destanlar)*, Cilt: 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ÖNAL, Mehmet Naci (2005), *Muğla Efsaneleri*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

ÖZDOĞAN, Rahime (2006), *Amasya'da Adak Yerleri ile İlgili Halk Anlatıları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

PARLATIR, İsmail (2012), *Fuzulî Türkçe Divan*, Ankara: Akçağ Yayınları.

PEKER, Selçuk (2015), *Mezar Ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış*, Konya: Kömen Yayınları.

SAKAOĞLU, Saim (1992), *Efsane Araştırmaları*, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi

SANCAK, Nuriye (2008), *Mardin Efsaneleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

SEYİDOĞLU, Bilge (1997), *Erzurum Efsaneleri*, Erzurum: Erzurum Kitaplığı.

SÜLEYMANOVA, Leman Vaqıfızı (2014), *Şeki Folklor Örnekleri 2*, Bakü: Azərbaycan Milli Elmler Akademiyası Folklor İnstitutu Yayınları.

TANYU, Hikmet (1967), *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

TANYU, Hikmet (1978), *Türklerin Dinî Tarihçesi*, İstanbul: Türk Kültür Yayınları.

TEKİN, Hıdır (2003), *Antalya Bölgesi Efsaneler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TOZLU, Necdet (2014), *Adıyaman Efsaneleri*, Erzincan: Adıyaman Belediyesi Yayınları.

TÜRKTAŞ, Mevlüt Metin (2012), *Denizli Efsaneleri*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli.

UYANIKER, Nursel (2011), *Eyüp Sultan Türbesi Etrafında Teşekkül Eden Efsanelerin Tespiti ve İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

YAKIN, Salih (2017), *Kütahya Efsaneleri*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı.

YARDIMCI, Mehmet (1998), “Zile’de Yatırlar ve Adak Yerleri”, *Ervak 1. Uluslararası Türk Dünyası ve Evliyalari Kongresi Bildirileri*.

YAŞAR, İsmail Celalettin (2010), *Adıyaman İl ve İlçelerindeki Evliya Anlatıları*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

<http://www.yolgosterici.com/tevrat/tevrat.htm>

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Emine Nur ATA
Doğum Yeri	Konya/Selçuklu
Doğum Tarihi	28.09.1990
Medeni Durumu	Bekâr

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Yıl
İlköğretim	Halil Bahçeci İlköğretim Okulu	2005
Ortaöğretim		
Lise	Konya Anadolu Lisesi	2009
Lisans	Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	2014
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı	
Becerileri		
İlgi Alanları	Halk Edebiyatı, Mitoloji, Edebiyat	
İş Deneyimi		
Aldığı Ödüller		
Hakkımda Bilgi Almak İçin Önerilebileceğim Şahıslar		
Telefon	05059680764	
Adres	emine_1470@hotmail.com	